

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

18. YÜZYILDA OSMANLI-İSVEÇ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mustafa ÜNVER

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Uğur KURTARAN

KARAMAN-2018

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

18. YÜZYILDA OSMANLI-İSVEÇ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mustafa ÜNVER

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Uğur KURTARAN

KARAMAN-2018

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI-İSVEÇ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:29.06.2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Prof. Dr. Doğan YÖRÜK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Uğur KURTARAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fadimana FİDAN

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12.06.2018 tarihli ve 2018/25-199 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

ÖNSÖZ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında hazırlanan bu çalışmada, Osmanlı diplomasisi ve ilk dönem Osmanlı-İsveç ilişkileri ile giriş yapıldıktan sonra asıl konumuz olan XVIII. yüzyıl Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Araştırmamızın *ikinci* ve *üçüncü* bölümlerinde ağırlıklı olarak Osmanlı belgelerinden yararlanılmış ve bu belgelerin birçoğu, açıklama kısımlarında (dipnot) transkribe edilmiştir. Buradan hareketle konumuzun diplomasi temalı olması hasebiyle özellikle ilgili devlet ile yapılan mektuplaşmalar ve ittifak antlaşmaları, transkribe edilip günümüz Türkçesine uygun olarak sadeleştirilmeye gayret edilmiştir. Bu noktada transkripsiyon işlemleri sırasında gözden kaçan olası hata ve eksiklerden dolayı özürlerimi sunar ve bu hatalardan tamamen benim sorumlu olduğumu belirtmek isterim.

Araştırma sürecinde bana maddî/manevî her zaman destek olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Uğur Kurtaran'a ve diğer tarih bölümü hocalarıma yine her an ve şartta yanımda olan canım aileme ve vefalı arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca benim bu noktalara ulaşmama vesile olan Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mehmet Mercan hocama da ayrıca teşekkürlerimi ve minnet duygularımı sunarım.

Bilime ve insanlığa katkısı olması umuduyla...

Mustafa Ünver

ÖZET

16. yüzyılın sonlarında başlayan ve 18. yüzyılın başlarında oldukça yoğun bir hal alan Osmanlı-İsveç ilişkilerinin bilinen ilk resmî başlangıcı, İsveç Kralı Sigismund Vasa'nın, Lehistan tahtına olan adaylığını desteklemesi için 1587'de Sultan III. Murad'a yazdığı mektupla gerçekleşti. Osmanlı padişahı, Vasa'nın isteğini kabul etse de daha sonraki yıllarda Osmanlı yönetimi, Kral II. Gustav Adolf'un 1632 yılında Erdel hususundaki ve Kral X. Karl'ın 1657'de Lehistan konusundaki destek taleplerini İsveç'e tam olarak güvenmediği için kabul etmedi. 18. yüzyıla dek güvensiz ve seyrek ilerleyen diplomatik ilişkiler, bu yüzyılda Rusya'ya mağlup olan XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne sığınması ile daha önce hiç olmadığı kadar yoğunlaştı. İsveç Kralı Karl ile iki devletin ortak düşmanı olan Rusya'nın Çarı Petro gibi karakterler, bu yüzyılda yoğunlaşan diplomatik ilişkilerin tetikleyicisi ve iki ana unsuru oldu. Nitekim Rusya etkeni çerçevesinde şekillenen ilişkilerin meyvesi olarak da 18. yüzyılda 1737 yılında imzalanan ticaret antlaşmasının haricinde 1739 İttifak Antlaşması ve 1789 Beykoz İttifak Antlaşması gibi Osmanlı tarihinde ilkleri temsil eden muahedeler meydana geldi. Ancak bu girişimler, 1789 Beykoz İttifak Antlaşması dışında askeri açıdan pek fayda sağlayamadı. 1789 antlaşması vesilesiyle Osmanlı-Rus savaşına yeni bir cephe açan İsveç'in yenilerek savaştan çekilmesi üzerine Osmanlı Devleti, 1750'lerden beri Osmanlı hükümetini yanına çekmeye çalışan Prusya'ya yakınlaştı ve onunla yeni bir ittifak antlaşması imzaladı.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, İsveç, Rusya, XII. Karl, Diplomasi

ABSTRACT

The first official beginning of the Ottoman-Swedish relations, which began in the late 16th century and became quite intense at the beginning of the 18th century, was a letter written to Sultan III. Murad in 1587 to support the Swedish king Sigismund Vasa's candidacy for the Poland throne. Even if the Ottoman Sultan accepted Vasa's request, in the following years, the Ottoman government did not accept King II. Gustav Adolf's request for support in 1632 for Erdel and King X. Karl's (Charles X) support in 1657 for Poland because he did not fully trust Sweden. Diplomatic relations, which have been unreliable and infrequent progressing until the 18th century, XII. Karl's (Charles XII), who had defeated against Russia in this century, became more intensified than ever before with the refuge to the Ottoman Empire. Characters such as Petro of Russia, who is the common enemy of the two states with Karl the king of Sweden, was the trigger of diplomatic relations intensifying in this century and two main elements. In fact, as a fruit of the relations formed in the Russia factor in the 18th century, except for the trade treaty signed in 1737, such as the 1739 Treaty of Alliance and the 1789 Treaty of Beykoz Alliance signed treaties representing the firsts in Ottoman history. However, these initiatives did not benefit militarily except for the 1789 Beykoz Alliance Treaty. After the defeat of Sweden, which opened a new front for the Ottoman-Russian war on occasion of the Treaty of 1789, the Ottoman Empire approached to Prussia, who had been trying to pull the Ottoman government since the 1750s, and signed a new alliance agreement with him.

Key Words: Ottoman, Sweden, Russia, XII. Karl (Charles XII), Diplomacy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ.....	1
I. Çalışma Hakkında	1
II. Kaynaklar Hakkında.....	5
1. Arşiv Belgeleri	5
2. Vakayinâmeler ve Araştırma Eserleri	5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİPLOMASİ VE İLK OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ.....	7
1.1. Diplomasi Kavramı ve Diplomasinin Tarihçesi	7
1.2. Osmanlı Diplomasisi ve Diplomasisinin Dönemleri	9
1.2.1. Savaş ve Tek Taraflı Diplomasi Dönemi (1299-1718).....	9
1.2.2. Karşılıklı Diplomasi Dönemi (1718-1793)	15
1.2.3. Sürekli Diplomasi Dönemi (1793-1856 ve Sonrası).....	17
1.3. İsveç'in Yükselmesi ve Avrupa	21
1.4. Karlofça'ya Kadar Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. 18. YÜZYILIN İLK YARISI: BİRİNCİ İTTİFAK DÖNEMİ	29
2.1. İlişkilerde İki Yeni Etken: Demirbaş Şarl ve Deli Petro.....	29
2.1.1. Borç Meselesi: Közbekçi Mustafa Ağa'nın İsveç'e Gönderilmesi	71
2.2. I. Mahmud Dönemi: Rus Tehlikesi ve İsveç'le İttifak	75
2.2.1. Rusya Etkeni ve Borç Meselesi: Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e Gönderilmesi	77
2.2.2. İttifaka Atılan İlk Adım: 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması	93
2.3. Rusya'ya karşı İttifak: 1739 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI: İKİNCİ İTTİFAK DÖNEMİ	117
3.1. Yeni Bir İttifaka Doğru: Rusya Etkeni	117
3.2. 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi ve 1789 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması	125
3.3. 18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkilerine Yön Veren Elçiler.....	133
3.3.1 Osmanlı Devleti'nden İsveç Tarafına Giden Elçiler	136
3.3.2. İsveç Devleti'nden Osmanlı Tarafına Giden Elçiler	137
SONUÇ.....	143
BİBLİYOGRAFYA	147
EKLER	159

KISALTMALAR

I. Arşiv Belgeleri

A.	Bâb-ı Asaî
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.HR.	Cevdet Hâriciye
DVN.	Dîvân-ı Hümâyûn
DVNS.DVE.d.	Düvel-i Ecnebiye Defterleri
DVNS.NMH.d.	Nâme-i Hümâyûn Defterleri
DVNS.MHM.d.	Mühimme Defterleri
HAT.	Hatt-ı Hümâyûn
İE.HR.	İbnü'l-Emin Hâriciye

II. Araştırma Eserler

bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
nr.	Numara
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
TOEM.	Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
TSM.	Topkapı Sarayı Müzesi

GİRİŞ

I. Çalışma Hakkında

1500’lü yıllara dek inen ve bir mektuplaşma ile başlayan Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinin genel serüveni, küçük sıkıntılar haricinde, hemen hemen dostça ilerlemiştir. İlk dönem ilişkileri, belirli sınırlarda ve bir güvensizlik içinde ilerlese de özellikle 18. yüzyılda yaşanan bazı gelişmeler, bu iki devleti ortak düşmanları Rusya’ya karşı birbirine yakınlaştırmış ve dolayısıyla bu yüzyılda Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri doruk noktasına ulaşmıştır. İki devletin 18. yüzyıl ilişkilerinde özellikle kuzeyin yeni gücü olan Rusya etkeni öne çıkmaktadır ki 1739 ve 1789’da imzalanan Osmanlı-İsveç ittifak antlaşmalarının da bu etken çevresinde şekillendiği göze çarpmaktadır. Nitekim bu yüzyıl ilişkilerinin kökenine indiğimizde de Rusya’ya karşı yapılan ittifakların başlamasına neden olan iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki; Karlofça Antlaşması sonrasında imzalanan 1700 İstanbul Antlaşması’nın Osmanlı aleyhindeki maddeleri, ikincisi ise; 1709 Poltava Savaşı’nda mağlup olan İsveç Kralı XII. Karl’ın, Osmanlı Devleti’ne sığınmasıdır. Neticede bu iki olay sonucunda şekillenen Osmanlı Devleti’nin kaybettiği toprakları geri alma isteği ve XII. Karl’ın kışkırtma politikaları, bu dönem Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinin temelini oluşturmuştur.

18. yüzyıl öncesinde, Osmanlı Devleti’nin var olan askerî gücüne bağlı olarak Müslüman olmayan hiçbir devleti diplomatik açıdan kendisine muhatap ve denk saymaması, 18. yüzyıl diplomasisini ve ittifaklar sürecinin başlangıcı olan 18. yüzyıl Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerini ön plana çıkarmıştır. Nitekim 1683-1699 yılları arasında yaşanan Kutsal İttifak Savaşları ve sonrasında imzalanan Karlofça Antlaşması vasıtasıyla yavaş yavaş askerî üstünlüğünü kaybettiğini fark etmeye başlayan Osmanlı Devleti, bu yüzyılda

gayrimüslim devletlerle daha iyi geçinme yoluna giderek yeni müttefikler edinmeye başlamış ve bu doğrultuda diplomasi tarzına da yeni dinamikler eklemiştir. Böylece 18. yüzyılın başlarından itibaren zorda kalmadığı sürece savaş yerine diplomasiye daha çok önem vermeye başlayan Osmanlı Devleti, bir zamanlar küçümsediği Batı'ya karşı daha dost canlısı yaklaşarak onunla iyi geçinmeye çalışmıştır. Fakat kuzeyde yeni bir güç olarak beliren Rusya, özellikle 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı için bir tehdit ve baskı oluşturmaya başlamış, buna ayrıca Avusturya da eklenmiştir. Bunun sonucunda bu yüzyıl içinde birkaç defa bu devletlerle savaşmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar 18. yüzyılda Osmanlı Devleti askerî açıdan zayıfladığını fark etse de Avusturya ve Rusya'ya karşı yaptığı savaşlarda başka bir devlete dayanma zorunluluğu duymamış, İsveç ve sair devletlerle yapılan ittifak antlaşmaları haricinde bu devletlerle yaptığı savaşları, çoğunda yenilse dahî kendi gücü ve kontrolüyle yürütebilmiştir¹. Bunların yanında Batı'nın 17. yüzyılda kabul ettiği uluslararası diplomasi anlayışını ancak 18. yüzyılın sonlarında uygulamaya koyan Osmanlı Devleti, diplomatik yalnızlıktan kurtulabilmek için bu yüzyılın sonunda Avrupa'da elçilikler açmıştır. Fakat zamanla yaşanan askerî aksamalar ve dış politika yönünde atılan adımların faydasız kalması sebebiyle denge politikasına yönelmiş, bu durum da Avrupalı devletlerin bir zamanlar askerî gücü karşısında titredikleri Osmanlı'yı, sadece coğrafi bir etken olarak görmelerine ve bu coğrafya üzerinden fayda sağlama girişiminde bulunmalarına neden olmuştur.

Bahsi geçen sebep ve olaylar, 18. yüzyılı, hem Osmanlı diplomasisindeki değişimlerin başlangıcı olması açısından hem de Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerindeki boyut değişimi bakımından oldukça önemli bir dönem haline getirmiştir. Buradan hareketle de 18. yüzyıl diplomasisi ve bu yüzyıl Osmanlı-İsveç diplomatik münasebetlerinin

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2012, s.67.

vurgulanan öneminin yanında, söz konusu diplomatik ilişkilere dair yüzyılın tamamını ele alan kapsamlı araştırmanın olmaması bizi 18. yüzyılın hemen hemen tamamını içeren bu çalışmayı hazırlamaya yöneltmiştir. Ayrıca Osmanlı diplomasi tarihi üzerine yapılan birçok araştırma olmasına rağmen bu araştırmalar, genellikle Osmanlı diplomasisindeki dinamikler veya yenilikler üzerinde dururken bu yeniliklerin yansıdığı ve hatta bir nevi deneme sahası konumundaki ilk devlet olan İsveç ile detaylı bir bağlantı kurmamaktadırlar. Fakat bu çalışmada Osmanlı diplomasisindeki dinamiklerin değişim süreci ve bu sürecin İsveç’e yansması hususları üzerinde durulmuştur. Nitekim hedefimiz doğrultusunda da konumuz temellerinin diplomatik ilişkiler üzerine dayalı olması nedeniyle ve bu çalışmamızı daha özgün ve bilimsel bir hale getirebilmek gayesiyle 1739 ve 1789 ittifak antlaşmaları da dâhil kullandığımız arşiv vesikalarının çoğunu dipnot kısımlarında transkribe ettik. Konu akışımızda ise Osmanlı Devleti’nin 18. yüzyıldaki diplomatik tavır değişimlerinden bahsettikten sonra bu değişimlerin İsveç’e yansması, iki devlet arasındaki ilişkilerin 18. yüzyılda yoğunlaşmasını körükleyen etkenlerin neler olduğu konularını ve Osmanlı Devleti için bir nevi ilk olan bu askerî-diplomatik ittifakların önemi ile mahiyeti mevzusunu ayrıntısıyla ele aldık.

Osmanlı-İsveç ilişkileri üzerine daha önce hazırlanmış bazı çalışmalar olsa dahî bu iki devletin diplomatik ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı bu yüzyılı derli toplu ve tam olarak işleyen bir araştırma yok denecek kadar azdır. Bu yüzyılda diplomatik ilişkiler bakımından sağlam temellerinin atılmasına sebep olan meşhur karakter İsveç Kralı XII. Karl odaklı Ahmed Refik Altınay’ın *Memâlik-i Osmaniye’de Demirbaş Şarl*, Akdes Nimet Kurat’ın *İsveç Kralı XII. Karl’ın Türkiye’de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu; İsveç Kralı XII. Karl’ın Türkiye’de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar (Ekler I); İsveç Kralı XII. Karl’ın Hayatı ve Faaliyetleri (1682-1718)* ve Voltaire’in (Nahid Sırrı’nın çevirisi

ile) *XII inci Şarl'ın Tarihi* gibi birçok eser bulunmaktadır. Yine Osmanlı-İsveç ilişkileriyle ilgili 2004 ve 2012 yıllarında sunulmuş iki adet tez çalışması da bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan İbrahim Baş'ın hazırladığı *18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)* adlı çalışmada, ilk Osmanlı-İsveç ilişkileri ile bu iki devletin 18. yüzyılın ilk yarısına kadar olan ilişkileri ele alınmış ve genel olarak Said Efendi'nin sefaretnâmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konuya dair ikinci tez çalışması ise Cem Görür'ün hazırladığı *1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı-İsveç İlişkileri* isimli araştırmadır ki bunda da yine ilk Osmanlı-İsveç ilişkileri ile 18. yüzyılın ilk yarısına kadar olan ilişkiler ele alınıp 1736-1743 yılları arasında bu iki devletin imzaladığı ticarî ve diplomatik öneme sahip iki önemli antlaşma detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmaların yanında yine iki devletin ilişkilerine dair ve yüzyılın ilk dönemini kapsayan bazı spesifik konular üzerine hazırlanmış birkaç makale de bulunmaktadır. Yine Uzunçarşılı'nın devasa eseri *Osmanlı Tarihi*'nin 4/1. ve özellikle 4/2. ciltleri ve Kemal Beydilli'nin *DİA*'daki *İsveç* makalesi gibi eserler de çalışmamızı oluşturmamızda bize yol haritası olmuşlardır.

Yapısal olarak üç bölüme ayırdığımız çalışmamızın ilk bölümünde; Osmanlı Devleti'nin dönemlere göre şekil alan diplomatik tavrından, İsveç'in kısa tarihinden ve ilk Osmanlı-İsveç Diplomatik ilişkilerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde; 18. yüzyıl ilişkilerinin ilk ittifak dönemi, üçüncü ve son bölümde ise 18. yüzyıl ilişkilerinin ikinci ittifak dönemi incelenmektedir.

Çalışmamızda açıklama kısımlarında transkribe ettiğimiz belgelerde, metin içi *üç nokta (...)* devamı var / yeni paraf anlamında kullanılmaktayken yine metin içi *üç nokta + soru işareti (...?)* o kısımda okunamamış bir kelimenin bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca metin içinde kullanılan bir *kelimenin* yanında *soru işareti (kelime?)* bulunuyor ise o

kelimenin doğru okunup okunmadığı konusunda bazı şüphelerin bulunduğu anlamına gelmektedir.

II. Kaynaklar Hakkında

18. yüzyıl Osmanlı-İsveç Diplomatik ilişkilerine dair başlıca kaynaklarımızı Osmanlı arşiv vesikaları, vakayinâmeler ile farklı dillerde ve Türkçe olarak hazırlanmış araştırma eserler oluşturmaktadır.

1. Arşiv Belgeleri

Çalışmamızda kullanılan ve ana kaynak niteliğindeki bu belgelerden başlıcaları; *Mühimme Defterleri*, *Nâme-i Hümayûn Defterleri* ve *Düvel-i Ecnebiye Defterleri* şeklindedir. Bunların dışında *Hatt-ı Hümayûn*, *Cevdet*, *İbnü'l-Emin* vesikaları ve *TSM Arşivi* belgeleri de çalışmamızda kullanılmıştır.

2. Vakayinâmeler ve Araştırma Eserler

Araştırmamızda yararlandığımız diğer önemli kaynak türlerinden biri de vakanüvisler tarafından yazılan vakayinâmelerdir. Bunlardan başta gelenleri 18. Yüzyılın en önemli vakanüvislerinden olan Mehmed Râşid Efendi'nin 1660-1722 yıllarını içeren beş ciltlik *Râşid Tarihi*², Mehmet Subhi Efendi'nin 1730-1743 yıllarını ve kendinden önceki

² Mehmed Râşid, *Tarih-i Râşid*, C.3-4, İstanbul H.1282 / M.1865; Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, haz: Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, A. Zeki İzgöer, C.2, İstanbul 2013, s.835-836; Ayrıca bkz: Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev: Coşkun Üçok, Ankara 1992, s.294-295.

Sâmi ve Şâkir isimli vakanüvislerin de tarihlerini ihtiva eden *Subhi Tarihi*³, Süleyman İzzî Efendi'nin 1744-1751 yıllarını kapsayan iki ciltlik *İzzî Tarihi*⁴ şeklindedir.

Çalışmamızda kullandığımız araştırma eserlerin başta gelenleri ise özellikle Ahmed Refik'in *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*⁵ eseri, bir heyet tarafından hazırlanan *Mufasssal Osmanlı Tarihi*⁶, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*⁷, Kemal Beydilli'nin İsveç⁸ çalışması, Johann Wilhelm Zinkeisen'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*⁹ ve Nicolae Jorga'nın *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*¹⁰ olarak gösterilebilir. Ayrıca bunların dışında, çalışmamızın hazırlanmasında konumuza ışık tutan birçok *kitaplaştırılmış eser, tez, makale ve bildiriden* de faydalanılmıştır.

³ Mustafa Sami, Hüseyin Şakir, Subhi Mehmed Efendi, *Târîh-i Sâmi ve Şâkir ve Subhî*, İstanbul 1784; Vekanüvis Subhî Mehmed Efendi *Subhî Tarihi*, haz: Mesut Aydınar, İstanbul 2007; Ayrıca bkz: Babinger, s.326.

⁴ İzzî Süleyman, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1785; Ayrıca bkz: Babinger, s.315.

⁵ Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul H.1332.

⁶ Heyet, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C.5, İstanbul 1971.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.3/2-4/1-4/2, Ankara 2011.

⁸ Kemal Beydilli, "İsveç", *DİA*, C.34, İstanbul 2007.

⁹ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, edit: Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, C.5, İstanbul 2011.

¹⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, C.4 İstanbul 2009.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİPLOMASİ VE İLK OSMANLI-İSVEÇ İLİŞKİLERİ

1.1. Diplomasi Kavramı ve Diplomasinin Tarihçesi

Grekçe asıllı bir kelime olan *diploma*, eski Yunancada “ikiye katlanmış kâğıt” anlamındadır ki¹¹ bu sözcükten türemiş olan *diplomasi* kelimesi de devleti tarafından kendisine diploma verilen yüksek dereceli memurun yani *diplomatın*, dış işlerinde yapmakla yükümlü olduğu görev veya iş anlamına gelmektedir¹². Buradan hareketle diplomasi, resmî temsilciler vasıtasıyla uluslararası ilişkileri yürütme sanatı şeklinde de tanımlanabilir. Bu faaliyet, devletin tüm dış ilişkiler sürecini kapsayabilmektedir. Geniş anlamda ele aldığımızda; bir devletin diplomasisi ile dış politikası aynı anlama gelmekteyken, dar anlamında ise; dış politika, devletin uluslararası sistemden beklentileri veya sistemdeki amaçları, diplomasi de bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılan araç ve mekanizmaları ifade etmektedir¹³.

Eski Yunan devletlerinde, resmî belgelerin korunması, düzenlenmesi, antlaşmaların yorumlanması gibi eylemleri yürüten bürokratik mekanizmayı ifade eden diplomasi kelimesinin, “uluslararası ilişkilerin temsilciler yoluyla yürütülmesi” anlamını kazanması uzunca bir sürecin sonunda gerçekleşti¹⁴. Nitekim bu kelimeyi resmî belgelerin korunması anlamı dışında, 18. yüzyılın sonlarında (1796), “uluslararası ilişkilerin yürütülmesi” anlamında kullanan ilk kişi İngiliz devlet adamı Edmund Burke’dir. Her ne kadar

¹¹ Mübahat S. Kütükoğlu, “Diplomatik” *DİA*, C.9, İstanbul 1994, s.360.

¹² Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007, s.9.

¹³ Oral Sander, *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara 2012, s.13.

¹⁴ Namık Sinan Turan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.5, 2004, s.58.

uluslararası ilişkiler anlamında kullanılması bu dönemde gerçekleşse de¹⁵, diplomasi, M.Ö. 10.000'lerden Yakındoğu'da Asur, Babil ve Pers devletleri gibi ilk imparatorlukların ortaya çıkışına kadarki geçen süreçte de devletlerarası ilişkilerde kullanılan temel araç olmuştur. Bu tarih öncesi dönemlerden 15. yüzyıla kadar *ad hoc*¹⁶ yani *geçici* ve *tek taraflı* tarzda süren diplomasi anlayışı¹⁷, bu yüzyıldan itibaren yerini İtalyan şehir devletleri arasında ilişkilerin belirli bir düzene bağlandığı *sürekli diplomasi*¹⁸ anlayışına bıraktı. Özellikle Avrupa devletleri arasında, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barışı¹⁹ ile *sürekli ve karşılıklı diplomasi* anlayışı bütün Avrupa'ya oradan da diğer devletlere yayıldı²⁰. En son 1815 Viyana Kongresi'nde, elçilik sınıflarının düzenlenmesinden sonra, 1818 Aux la Chapelle²¹

¹⁵ Muhammet Şahin, "Osmanlı Diplomasisinde Değişim ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletler Sistemi'ne Girişi", *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.46, C.4, Ankara 2009, s.824.

¹⁶ Ad hoc, Latince bir kelime olup "amaca özel, niyete mahsus" anlamına gelmekte ve genellikle bir sorunu geçici bir çözüme bağlamak için kullanılmaktadır. Bununla bağlantılı olarak bu diplomasi tarzı, devletlerarası ilişkilerde, belirli bir sorunu çözüme bağlamak veya tezlerini karşı tarafa aktarmak üzere bir heyet oluşturulması ve karşı devlete gönderilmesi, görevlendirilen o heyetin yalnızca somut konuyu görüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Ahmet Yavuzhan Erdem, "Osmanlı Diplomasisinin Modernleşmesinde Tanzimat Dönemi", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2010, s.1.

¹⁷ Gökhan Erdem, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci" *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 2008, s.8.

¹⁸ Devletlerarası yeni bir sistemin doğuşuna işaret eden Rönesans diplomasisi ile birlikte İtalya'daki şehirler, ad hoc diplomasiden sürekli temsil anlayışına geçtiler. İtalyan şehir devletleri arasında mukim elçilik sisteminin doğmasında, İtalya'nın jeopolitik konumu ve demografisi oldukça etkili oldu. Çünkü bölgenin dağlık ve sarp yapısı şehirler arasındaki savaşların maliyetini artırıyordu. Bu nedenle de karşılıklı ilişkilerde sorunların çözümü hususunda savaşa göre daha az maliyetli bir yol olarak sürekli diplomasi tercih edildi, Namık Sinan Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, İstanbul 2014, s.70.

¹⁹ Otuz Yıl Savaşları sonrasında imzalan bu antlaşma ile birlikte, 300 civarı Alman devleti, Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı hükümler siyasal birimlere dönüştü. Ayrıca artık Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, ittifaklar kuran, elçi gönderip kabul eden, bağımsız ve özgür devletler haline dönüştü. Böylelikle Vestfalya ile birlikte, belirli kurallara göre hareket eden ve aralarında düzenli ilişkiler bulunan devletlerin oluşturduğu bir bütünlük ve uluslararası bir sistem sağlandı. Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*, Ankara 2003, s.100-101.

²⁰ Şahin, s.824-825.

²¹ 21 Kasım 1818'de, Avusturya, İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya tarafından imzalanan bu antlaşma, orta elçi ve maslahatgüzârın arasına mukim elçi sınıfını katan düzenlemeyi içermektedir. 1815 Viyana Tüzüğü ve sonrasında imzalanan Aux la Chapelle, diplomasi ilişkilerine dair ilk kapsamlı düzenlemeler olmakla birlikte, modern diplomasinin de temellerini oluşturmaktadır. Nasih Sarp Ergüven, "Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, C.7, 2016, s.133-134.

Kongresinde de, bütün dünya devletlerini bağlayan bugünün *modern diplomasi* esasları belirlendi²².

1.2. Osmanlı Diplomasisi ve Diplomasinin Dönemleri

1.2.1. Savaş ve Tek Taraflı Diplomasi Dönemi (1299-1718)

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 18. yüzyılın başlarına kadarki dönemlerine baktığımızda, modern anlamdaki diplomasi anlayışının olmadığı görülmektedir. Nitekim bu konuda “*diplomasinin temel şartının, eşit şartlarda müzakere ve mükâleme olduğunu*” savunan Ali İbrahim Savaş, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıla kadar Batı devletleri karşısında tek taraflı bir politika takip ettiğini, bu yüzden de bu tarihlere kadar Batı merkezlerine elçi göndermeyen Osmanlı'da modern anlamda bir diplomasi anlayışının gelişmediğini ifade etmektedir. Oral Sander ise “*bir ülkenin belirli bir dış politika ve diplomasi anlayışının olup olmadığını tespit etmek için o ülkenin mutlaka dış temsilcilikler aracılığıyla temsilinin gerekli olmadığını*” belirtmektedir. Bu iki görüşten Savaş'ın tezine destek veren Uğur Kurtaran, yine taraflar arasında diplomatik ilişkilerin olabilmesi için temel şartın eşit şartlarda müzakere ve mükâleme olduğunu savunmaktadır²³. Bize göre de ilk görüş makul gelmektedir ki ilerde değineceğimiz üzere devletin 1699 Karlofça Antlaşması ile evrensel hukuk kurallarını kabullenmek zorunda kalması²⁴, 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra

²² Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.18; Ayrıca 1961 yılında Viyana'da yapılan Diplomatik İlişkiler ve Bağımsızlıklar Hakkında BM Konferansı'nda, 1815 Viyana Konferansı'nda kabul edilen protokol kurallarında bazı küçük değişiklikler yapıp diplomasinin pratik anlamda geliştirilerek çağımıza daha uygun hale getirilmeye çalışılmıştır, Timuçin Kodaman, Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasisi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.22, 2010, s.79-80.

²³ Uğur Kurtaran, “Osmanlı Diplomasisi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, S.38, 2015, s.115.

²⁴ Osmanlı Devleti ilk kez bir antlaşmada yabancı bir devletin tavassutunu kabul ederken yine ilk defa müzakere yaparak bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Zıttorok Antlaşması'nın kısa süren müzakere sürecinin yanında Karlofça Antlaşması'nın hazırlık süreci altı aydan fazla iken müzakereleri de oldukça ciddi

ilk geçici tarzdaki elçileri Avrupa ülkelerine yollaması ve neticede 1793'te bu ülkelerde daimî elçilikler kurup özellikle 19. yüzyılda diplomatik kuralları yenilenen Avrupa sistemine dâhil olma girişimleri Savaş'ın tezini desteklemektedir. Fakat bu açıklamalardan, Osmanlı Devleti'nin bu adımlarına kadarki süreçte diplomasiyi hiç kullanmadığı anlamı çıkartılamaz²⁵ ki devletin bir uç beyliği olarak ortaya çıktığı kuruluş dönemlerinde bile komşuları Bizans ve Anadolu beylikleri ile yardımlaşma ve evlilik gibi konular vesilesiyle ortaya çıkan ilkel diplomatik ilişkileri mevcuttu²⁶. Sonraki dönemlerde de Osmanlı Devleti, kullandığı diplomasiyi, İslam hukuku kurallarına göre, özellikle Hristiyan Avrupa'ya karşı, cihat anlayışına bağlı olarak fetihler şeklinde sürdürdü. Yani diplomasi yerine savaş gücünü daha ön planda tuttu²⁷. Bu yüzden de Osmanlı Devleti, Batı'da 1648 yılında yapılan Vestfalya Barışı ile birlikte Avrupa ve diğer devletlere yayılan devletlerarası sürekli ve karşılıklı diplomasi tarzını kullanmayarak temel modern diplomasi sistemine katılmadı²⁸. Zaten modern sürece geçiş için önemli bir olgu olan Vestfalya Sistemi'nin (Westphalion State System / Avrupa Devletler Sistemi)²⁹ doğuşundaki iki temel özelliği de oluşturan devletler arasında dinî birlik ve coğrafi bir bütünlüğün bulunmasıydı³⁰. Nitekim Osmanlı

ve dört ay kadar sürmüştür. Kısaca belirtmek gerekirse Karlofça Antlaşması, modern dönemde anlaşıldığı üzere karşılıklı müzakere ve pazarlıklara dayanarak icra edilen günümüz diplomasinin, Osmanlı Devleti tarafından benimsenip kullanılmasının ilk örneğidir, Nuri Yurdusev, "Karlofça Antlaşması ve Diplomasi Tarihi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S.4, 2006, s.3; Uğur Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009, s.155.

²⁵ Kodaman, Akçay, s.80.

²⁶ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.11.

²⁷ Kodaman, Akçay, s.80.

²⁸ Şahin, s.825.

²⁹ Avrupa Devletler Sistemi dediğimiz yapılanma, 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan daha önce 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başından sonraki dönemde ulus-devletlerin meydana gelmesi ile oluşmuştur. Yani diğer bir deyişle, Orta Çağ'ın papa ve imparatorun şahsında ifade edilen tek bir Hristiyan ülkesi (Respublica Christiana) anlayışının yıkılarak çoğul ulus-devletlerin kurulması ile oluşmuş ve 17. yüzyılda bu antlaşma ile bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa'nın denizasıırı genişlemesi ve yayılması sonucunda da Avrupa dışına taşınan sistem, 19. yüzyılda bütün dünyada geçerli bir hal almıştır. Nitekim Avrupa Devletler Sistemi bugün bir dünya sistemidir, Ayrıntılı bilgi için bkz: Nuri Yurdusev, Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1997, s.140.

³⁰ Hiroki Odaka, "Osmanlı Diplomasisinin Batılılaşması", *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, s.676.

diplomasisinin gelişim tarihine baktığımızda da devletin diplomasi anlayışını kendi gelişim tarihinden ayrı tutmanın imkânsız olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti, özellikle Avrupalı güçlere karşı daha güçlü ve etkin bir müzakere pozisyonunda olduğu zamanlarda, diplomasisini de aynı şartlar içinde yürütmekteydi. Özellikle 14. yüzyılda Balkanların fethedilmeye başlanması ve ardından 1453 Konstantinopolis’in fethi ile birlikte prestiji daha da artan Osmanlı Devleti, diplomasisini “*Hiç bir Avrupalı Hristiyan devleti eşit hakları hâiz muhatap kabul etmemek ve onlarla hiçbir zaman dâimî barış içinde olmamak*” ana esasına oturttu³¹. Sonuçta, hem bu üstünlük duygusu hem de Avrupalı güçlerin dinî ve coğrafi bir birlik sağlamaları Osmanlı Devleti’ni 18. yüzyıla kadar tek taraflı ve geçici yani ad hoc diplomasi kullanmaya yöneltti.

Diplomasinin kurucusu olarak bilinen ve İtalyan Şehir Devletleri’nden biri olan Venedik, diğer Avrupa devletleri gibi dinî bir tutuculukla değil, ticareti ön planda tutarak Osmanlı Devleti ile ilişkilerini sürdürmekteydi. Bu yüzden de genellikle Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanca bir tutumda bulunmayarak sadece Batı’nın Hristiyan (haçlı) hareketini gizlice desteklemekle yetiniyordu. Nitekim bu devlet ile Osmanlı arasındaki ilişkiler, Konstantinopolis’in fethinden sonra daha da düzelerek³² ilk defa Venedik’e, Osmanlı yönetimi tarafından İstanbul’da elçi bulundurma ve Venedik bayraklı gemilere müdahale edilmemesi ayrıcalığı verildi. Diğer taraftan Kanuni Sultan Süleyman’dan sonra Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’de üstünlük sağlaması ile birlikte Macarlar, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Fransa, vs. gibi Avrupa devletleri de büyükelçi statüsünde İstanbul’a elçi göndermeye başladılar³³. Buna karşın yukarda da açıkladığımız üzere ad hoc diplomasi

³¹ Ali İbrahim Savaş, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, s.644.

³² Savaş, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, s.650.

³³ Kodaman, Akçay, s.81.

anlayışına sahip Osmanlı Devleti ise kendine hiçbir Hıristiyan devleti denk ve muhatap kabul etmemesinin neticesinde, 1793'e kadar yabancı devletlere daimî elçi göndermeyerek sadece gerektiğinde fevkalâde³⁴ geçici elçiler göndermekle yetindi³⁵.

Fakat Osmanlı Devleti, her ne kadar kendini üstün görüp diğer devletleri diplomatik açıdan kendisine denk ve muhatap kabul etmese de 17. yüzyılda yaşanan mağlubiyetler sonucunda askerî gücünün azalmaya başladığını anladı ve diplomasisini daha farklı ve etkin metotlarda kullanmaya yöneldi³⁶. Nitekim bu yüzyılda, Osmanlı diplomasi tarihi için bir dönüm noktası teşkil eden ve dünya siyaset sahnesindeki güç grafiğinin Osmanlı Devleti'nin aleyhine çevrilmesinde kıvılcım niteliğindeki 1606 *Zitvatorok Antlaşması*³⁷ imzalandı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerle olan diplomatik ilişkileri bakımından yeni bir döneme girdi. Çünkü daha önceleri Avrupalı devletlerle yapılan barış antlaşmaları, Osmanlı sultanı tarafından verilmiş bir lütuf olarak görülmekte ve Osmanlı Devleti'nin uygun bulduğu bir süre için geçerli kalmaktaydı. Ama bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti, daha önce *Nemçe kralı* veya *Viyana beyi* olarak adlandırılan Avusturya-Roma

³⁴ Bu elçiler gerek cülus tebliği veya tebriki ve gerekse imzalanan bir antlaşma neticesinde sadece kendilerine verilen nâme-i hümayûnu, hediyeleri ve tasdik olunan barış antlaşmasının metnini yabancı hükümdara teslim etmekle yükümlü olup gönderildikleri ülkenin diplomatik itibarına göre *orta* veya *büyükelçi* olarak tayin edilirler ve görevlerini tamamladıktan sonra geri dönerlerdi, Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.15.

³⁵ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.14.

³⁶ Yukarıda da sürekli vurguladığımız üzere, Osmanlı diplomasi tarihi araştırmaları doğrultusunda, Osmanlı'nın askerî gücünün Avrupa ve diğer devletlerin karşısında üstün olduğu zamanlarda diplomasisinin de buna paralellik gösterdiği kanıtlanmıştır. Devletin askerî ve diplomatik açıdan üstün olması da karşı tarafı muhatap kabul etmemesine yol açmış ve bunun sonucunda Osmanlı Devleti, diplomatik gücünü etkin bir şekilde kullanma gereksinimi duymamıştır. Özellikle 17. yüzyılın sonlarına doğru devletin askerî gücünün azalmaya başlaması ve bu yüzden savaşlarda eskisi kadar başarı gösterilememesi, devletin bir zamanlar kendiyle eşit görmediği devletleri muhatap almasına, diplomasisine daha da önem vermesine ve özellikle 18. yüzyıldan itibaren diplomasi dilindeki küçümseme/tehdit havasından vazgeçip "*miknetlü ulu dostumuz*" gibi tabirler kullanmasına neden olacaktır, Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.17.

³⁷ "*Merhûm Sultân Ahmed Hân Zamanında bin on beş senesi (1606) Recebi gurreinde Jitva Boğazı'nda (Jitva Torok) söyleşilüb Nemçe'ye (Avusturya) verilen ahidnâme-i hümayûn, tahrir tarihi fi evâ'il-i Receb sene 1017 ...*", BOA, A.DVN.DVE.d, nr.57/1, s.5-7; Bu antlaşma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.110; Sandor Papp, "*Zitvatorok Antlaşması*", *DİA*, C.44, İstanbul 2013, s.472-474.

İmparatorunun *Kayzerlik* unvanını tanıdı³⁸. Ayrıca ilk defa bir barış antlaşması Osmanlı'nın uygun gördüğü bir yerde ve süre aralığında değil, tarafsız bir bölgede 20 yıllığına imzalandı³⁹. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin diplomatik açıdan ilk prestij kaybı olan Zitvatorok Antlaşması ile birlikte, ilk defa bir Avrupa kralı protokol bakımından padişaha denk sayılarak antlaşma tarafsız bir bölgede imzalandı. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin askerî ve dolayısıyla diplomasi gücünün zayıflamaya başladığını açıkça kanıtlamaktadır.

İkinci ve daha büyük bir prestij kaybı ise 1683 yılında, Kanuni'nin emellerini gerçekleştirmek isteyen Merzifonlu Mustafa Paşa'nın hazırlıksız bir şekilde Viyana'yı kuşatmaya kalkması sebebiyle yaşandı. Bu olay sonucunda yaşanan hezimet, Orta Avrupa ve Osmanlı tarihi için bir dönüm noktası teşkil edip dengelerin değişmesine neden oldu. Çünkü bu yenilgi, Osmanlı Devleti için zirveden dönüş ve sonun başlangıcı, Avrupa ülkeleri için ise tam tersine Konstantinopolis'in ve Kuzey Afrika'nın Osmanlı tarafından fethedilmesinden sonra karşı karşıya kaldıkları kuşatma çemberinin kırılması demektir⁴⁰. Nitekim bu kuşatmada, Avrupalı devletlere karşı alınan ağır mağlubiyetten sonra Avusturya, Venedik ve Lehistan ile imzalanan 1699 *Karlofça Antlaşması*⁴¹'yla birlikte Osmanlı Devleti, diplomatik ilişkilerde Vestfalya'nın getirdiği uluslararası diplomasi ve temsil kurallarını kabul etmek zorunda kaldı. Böylelikle ilk defa bütün Hıristiyan devletlerle diplomatik

³⁸ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.28-29.

³⁹ Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s.119.

⁴⁰ Alkım Uygunlar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Diplomasi ve Murahhaslık Kurumu" *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir 2007, s.29.

⁴¹ BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.57/1, s.21-27; Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya ile otuz altı celse şeklinde ve yetmiş iki gün süren görüşmeler sonrasında üç devletle barış antlaşması imzalanırken Rusya antlaşmayı kabul etmedi. Bunun yerine Rusya İki yıllık ateşkes yaparak bir yıl sonra da İstanbul Antlaşması ile amacına ulaştı, Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnâmelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.35, S.60, 2016, s.114; Bu antlaşma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Nurgül Bozkurt, "1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Samsun 1994, s.1-10; Abdülkadir Özcan, "Karlofça", *DİA*, C.24, İstanbul 2001, s.504-507; Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.148.

ilişkilerde eşitliği kabul eden Osmanlı, Avrupa Devletler Sistemi'ne⁴² fiilen girmiş oldu⁴³. Gerçekten de Osmanlı Devleti ilk kez uzun müzakereler yaparak bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Daha önceleri askerî gücüne paralel olarak diplomaside üstün konumda olduğu dönemlerde her zaman kendi şartlarını karşı tarafa kabul ettiren Osmanlı Devleti, imzaladığı antlaşmalar üzerinde belirleyici ve yönetici taraf olmaktaydı. Her ne kadar Zitvatorok Antlaşması da müzakere edilerek imzalanmış olsa dahî bu müzakereler oldukça kısa sürmüş, Karlofça ve sonrası ile kıyaslanınca ciddi bir müzakere süreci yaşanmamıştır. Karlofça Antlaşmasının hazırlık süreci altı aydan fazla iken müzakereleri de oldukça ciddi ve dört ay kadar sürmüştür. Bundan dolayı da Karlofça Antlaşması, modern dönemde anlaşıldığı üzere karşılıklı müzakere ve pazarlıklara dayanarak icra edilen günümüz diplomasisinin, Osmanlı Devleti tarafından benimsenip kullanılmasının ilk örneğidir⁴⁴. Bunun yanında savaşta alınan mağlubiyetten dolayı maruz kaldığı kayıpları hafifletmek isteyen Osmanlı Devleti, antlaşma için Avrupa ülkelerinin (İngiltere, Hollanda) arabuluculuğunu kabul etmek zorunda kalarak⁴⁵ tarihinde ilk kez tavassut (arabulucu) kullanmış oldu⁴⁶. Bu gelişmelerden sonra Rusya ile yapılan 1700 *İstanbul Antlaşması*⁴⁷ ile de Osmanlı Devleti'nin daha önce protokolde *Moskov prensi* olarak hitap ettiği Rus çarının *imparatorluk* unvanı kabul edildi⁴⁸. Yine Osmanlı Devleti'nde daha önce casus olarak

⁴² Osmanlı Devleti'nin bu sisteme hukuken dâhil oluşu ileride açıklayacağımız üzere 1856 Paris Barış Antlaşması ile sağlanacaktır.

⁴³ İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, İstanbul 2007, s.38; Şahin, s.826.

⁴⁴ Nuri Yurdusev, "Karlofça Antlaşması ve Diplomasi Tarihi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S.4, 2006, s.3; Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.155.

⁴⁵ Odaka, s.678.

⁴⁶ Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", s. 653; Ayrıca Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasında baş delege olarak görevlendirilen Reisülküttap Rami Mehmed Efendi'nin bu antlaşmada elde ettiği başarı, bir bakıma reisülküttapların bu işlerdeki uygunluğunun fark edilmesini sağladı. Bu durum sonraki süreçte diplomasiye farklı bir boyuttan bakılmasını neden oldu. Neticede de dış işlerden sorumlu olan veziriazamın bu görevi, reisülküttaba devredilerek 19. yüzyılda kurulacak olan Hariciye Nezareti'nin temelleri atıldı, Recep Ahışahı, "Reisülküttâb", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s.549; Şahin, s.827.

⁴⁷ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.1, s.6-9; BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.83/1, s.4-9.

⁴⁸ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.30.

görülen ve rehine muamelesine tutulan yabancı elçiler, bu antlaşmadan sonra daha dostâne bir muamele görmeye başladılar. Buna paralel olarak da bir zamanlar muhatap alınmayan yabancı devletlere karşı diplomatik literatürde ilk defa “*miknetlü ulu dostumuz*” gibi tabirler kullanılmaya başlandı⁴⁹. Neticede Orta Avrupa ve Osmanlı tarihideki önemi oldukça büyük olan bu antlaşma, on altı yıl boyunca devam eden büyük bir savaşı sonlandırmakla birlikte, Osmanlı Devleti’nin hem maddî hem de manevî anlamda çok büyük kayıplarına neden oldu. Bu tarihten itibaren bazı istisnalar dışında akıncı yönüne son vermek zorunda kalan Osmanlı, artık savunmacı bir tavır sergilemeye başlayarak⁵⁰ diplomatik açıdan daha etkin bir hale geldi.

1.2.2. Karşılıklı Diplomasi Dönemi (1718-1793)

Osmanlı Devleti’nin Viyana hezimetinin ardından, kaybettiği toprakları geri alma güdüsü ve İsveç Kralı XII. Karl’ın etkisiyle 1711’de Ruslara karşı gerçekleştirdiği Prut Seferi başarıyla sonuçlandı ve devletin zedelenen özgüveni yeniden yükseldi. Fakat Osmanlı’nın bu özgüveni doğrultusunda yeni bir başarıya imza atmak amacıyla giriştiği Mora Seferi, Avusturya-Venedik ittifakına karşı mağlup olmasıyla büyük bir hezimete dönüştü. Bu mağlubiyet sonucunda, İngiliz ve Hollanda elçilerinin arabuluculuğuyla imzalanan 1718 *Pasarofça Antlaşması*⁵¹, Avusturya için en kazançlı antlaşmalardan biri olurken Osmanlı Devleti için büyük moral ve saygınlık kaybına daha neden oldu⁵² ve artık

⁴⁹ Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.16.

⁵⁰ Monika Molnar, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı (1699-1701)” *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, s.477.

⁵¹ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.220-234; BOA, A.DVN.DVE.d, nr.57/1, s.55-61; Bu antlaşma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Pasarofça Antlaşması”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.177-181; Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.191.

⁵² Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, C.12, Ankara 2002, s.483.

Osmanlı fütuhatının geçerliliğini tümüyle yitirdiği tamamen anlaşıldı⁵³. Bu antlaşmayla birlikte, ilk kez Batı'nın daha üstün olduğunu kabul eden Osmanlı Devleti, Avrupa merkezlerine geçici surette elçiler göndermeye başladı. Bu durum Osmanlı diplomasisinde karşılıklı diplomasi anlayışının artık tamamen başladığını gösterirken bu yeni süreç 1793 yılına kadar devam etti⁵⁴.

Bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti, Avrupa ile daha iyi ve yakın ilişkiler içerisine girdi. Özellikle 1718'den sonra Avrupa devletlerinin durumlarıyla yakından ilgilenmeye başlayan⁵⁵ ve artık diplomatik manada tamamen hareketlenen Osmanlı Devleti, Avrupa başkentlerine ilk defa üstün bir psikolojiyle değil, “*biz nerede hata yaptık?*” sorusuna cevap aramak üzere geçici elçiler gönderdi⁵⁶. Zira 18. yüzyıla gelindiğinde ilerleme ve fetihlerdeki duraksamalar sebebiyle siyasî, medenî ve teknik alandaki üstünlükler Avrupa'ya kaptırıldı. Ticaret yollarının değişmesi, yeni icatlar, teknik alanlardaki atılımlar, fikir ve eğitim sahalarındaki gelişmelerin sonucunda Avrupa ilerleyip yeni bir medeniyet oluştururken Osmanlı'nın temsil ettiği medeniyet, dinamikliğini kaybetti. Osmanlı aydınları ve devlet adamları, Avrupa'daki bu gelişmeleri yeteri kadar anlayamadığından veya “*medenî üstünlük*” zihniyetiyle bu durumu kolay kabul edemediklerinden dolayı Avrupa'da Reform ve Rönesans'tan sonra doğan hür düşünce zemini üzerindeki gelişmeleri takip edemediler⁵⁷. Nitekim bu gelişmeleri takip edip kayıpları telafi etmek adına Paris, Viyana, Varşova, Lehistan ve Rusya gibi büyük merkezlere giden bu elçiler yalnızca diplomatik ve ticarî görüşmelerde bulunmadılar; Avrupa diplomasisi, kültürü, sanatı, sanayisi, tarımıyla birlikte

⁵³ G. Erdem, s.172.

⁵⁴ Kurtaran, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında”, s.116.

⁵⁵ Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Ankara 2012, s.31.

⁵⁶ Kodaman, Akçay, s.82.

⁵⁷ Mehmet Karagöz, “Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri”, *OTAM*, S.6, Ankara 1995, s.173-174.

askerî ve teknolojik gücü hakkında bilgi edinmeye ve bunları birer rapor halinde sunmaya başladılar. Bunlardan Osmanlı Devleti'nin aydınlanmasında en tesirli rapora sahip kişilerden biri, Paris'e 1720-1721 tarihleri arasında giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'dir⁵⁸. Bundan sonra Avrupa'ya giden önemli elçilerden biri de 1791-1792 tarihleri arasında Viyana'ya olağanüstü elçi olarak gönderilen Ebubekir Ratib Efendi'dir. O, Avusturya'nın örgütleri ve siyaseti hakkında yazmış olduğu raporunda Avusturya'da mevcut idare düzenini “*Nizam-ı Cedit*” diye göstermektedir. Nitekim bu tabirin III. Selim'in ıslahatlarına Nizam-ı Cedit adını vermesinde etkili olduğu ileri sürülmektedir⁵⁹.

1.2.3. Sürekli Diplomasi Dönemi (1793-1856 ve Sonrası)

Osmanlı Devleti, özellikle 1699'dan sonra Rusya'nın ve Avusturya'nın tehdidi altına girerek 18. yüzyılda bu devletlerle birçok kez savaşmak zorunda kaldı. Fakat o, bu devletlere karşı herhangi bir devlete dayanmak zorunluluğu duymayarak yenilse dahî bu savaşları kendi gücüyle yürütebilmekteydi. Ama 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, özellikle 1791 tarihinden itibaren, Avrupa devletleri arasında bir denge politikası uygulamaya başladı⁶⁰. Çünkü kuruluş itibariyle militer bir devlet olan Osmanlı, ilk zamanlar ekonomik ve askerî gücü sayesinde istediğini savaşarak alabildiği için diplomatik gücü arka planda kalmaktaydı⁶¹. Fakat 18. yüzyıldan sonra silah olarak savaşın yerini diplomasi aldı. Osmanlı Devleti artık Avrupa'daki rolünün üstünlük değil savunma olduğunu ve bunun için de müttefiklere ihtiyacı olduğunu anladı⁶². Bunun sonucu olarak da 18. yüzyılda, bilhassa

⁵⁸ Yalçınkaya, s.484.

⁵⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.5, Ankara 2007, s.61; Avrupa'ya gönderilen elçiler ile ilgili bkz: Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara 1968.

⁶⁰ Denge politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2012, s.67.

⁶¹ Kodaman, Akçay, s.84.

⁶² Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s.154.

Rusya tehlikesine karşı, İsveç ve Prusya ile ilk defa ittifak ve dostluk antlaşmaları imzalandı. Bunlardan ilki 1739 *Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması*⁶³ ve ikincisi 1761 *Osmanlı-Prusya Dostluk ve Ticaret Antlaşması*⁶⁴, üçüncüsü 1789 *Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması (Beykoz İttifak Antlaşması)*⁶⁵ ve dördüncüsü de 1790 *Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşması*'dır⁶⁶ ki bu antlaşmalardan özellikle İsveç ile yapılanlarını çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz

Bu yüzyılda, atılan bu diplomatik adımlardan sonra gerçekleştirilen diğer büyük bir yenilik de 1792'de başlattığı Nizam-ı Cedit ıslahatları doğrultusunda üstünlük psikolojisini yenmeyi başaran III. Selim'in, Avrupa'da ilk ikâmet elçiliklerini kurmasıdır⁶⁷. Bu ilk ikâmet elçiliklerinin vasıtasıyla devlet, 1793'ten 1914 Birinci Dünya Savaşı'na dek sürecek olan batılılaşma süreci içerisinde, diplomatik açıdan daha farklı ve derin bir değişiklik dönemine girdi⁶⁸. Bu dönemde Osmanlı Devleti, ilk ikâmet elçiliğini 1793 yılında Londra'ya açarak

⁶³ Bu antlaşma ile Rusya'ya karşı bir savunma hattı oluşturuldu. Antlaşmaya eklenen bir maddeye göre, taraflardan birine Rusya herhangi bir saldırıda bulunursa, taraflar birbirlerine yardım edecekti. Fakat ittifak, 1741 İsveç-Rusya Savaşı'nda malî yardım ve arabuluculuktan öteye gidemedi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Uğur Kurtaran, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi*, Ankara 2014, s.226-227.

⁶⁴ Prusya elçisinin olağanüstü gayretleri vesilesiyle imzalanan bu antlaşmanın maddelerinden herhangi bir yardım vaat eden, sınır ve hükümlerlik sözü veren bir garanti antlaşması olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece, Prusya'ya ticaret ve seyrüsefer kolaylığı sağlayan bir antlaşmadır. Fakat buna karşılık özellikle antlaşmanın sekizinci maddesinden anlaşılabileceği üzere, iki devlet arasında ileride bir takım yeni antlaşmaların yapılmasına zemin hazırlaması bakımından oldukça önemlidir, Ayrıntılı bilgi için bkz: Uğur Kurtaran, "Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin'in Faaliyetleri (1755-1761)", *Uluslararası İlişkiler*, S.47, C.12, s.125.

⁶⁵ Rusya'ya karşı yapılan bu antlaşma, 1787 Osmanlı-Rusya Savaşı'ndan sonra imzalandı. Tamamı dört madde olan bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, İsveç'e savaşa devam etmesine karşılık yılda ikişer bin olmak üzere toplam yirmi bin kese akçe verecek; iki devlet Rusya ile ayrı ayrı antlaşma yapmayacak; barış görüşmelerinde, Rusya'nın eline geçen topraklarının kurtarılmasında birbirlerine yardım edeceklerdi. Fakat bu antlaşma da İsveç'in 1790'da savaştan ayrılması sonucunda tam başarı sağlayamadı, Ayrıntılı bilgi için bkz: Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, İstanbul 2013, s.75-76.

⁶⁶ Bu antlaşma ile Rusya ve Avusturya'ya karşı bir savunma ittifakı kuruldu. Ayrıca bu ittifaka İngiltere, Hollanda, İsveç ve Lehistan da dâhil edilmek istenerek Rusya ve Avusturya'ya karşı Avrupa'da ortak bir blok oluşturulmaya çalışıldı. Fakat bu antlaşmada da her hangi bir askerî destek görülmedi, Uçarol, s.77-78; Bu antlaşma ile ilgili bkz: Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul 1981.

⁶⁷ Hayta, s.83.

⁶⁸ Halil İnalcık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s.XV.

Yusuf Agâh Efendi'yi de oraya ilk sürekli elçi tayin etti⁶⁹. Osmanlı yönetimi, Yusuf Agâh Efendi'nin ardından 1797'de onun yerine Londra'ya İsmail Ferruh, Paris'e Seyyid Ali, Viyana'ya İbrahim Afif ve Berlin'e Ali Aziz Efendileri ikâmet elçisi olarak gönderse dahî devletin Rusya ile arasının bozuk olmasından dolayı, Petersburg'a elçiliğini ancak Kırım savaşıdan sonra açabildi⁷⁰. Öte yandan açılan bu ikâmet elçiliklerinden istenilen düzeyde verim alınamadı. Çünkü gönderilen diplomatların çoğu Batı dillerini bilmediği için bu eksiklik gayrimüslim sefaret tercümanları ile giderilmeye çalışılmaktaydı⁷¹. Bu yüzden bunlardan fayda sağlayamadığına inanan III. Selim, elçilikleri kaldırarak Osmanlı Devleti'nin maslahatgüzârlar tarafından temsil edilmesini kararlaştırdı⁷². Bu sıralarda, Avrupa'da yaşanan devrim ve savaşlardan sonra Avrupa düzenini yeniden kurmak için 1815 Viyana Kongresi toplanarak⁷³ elçilik kurumunda yeni düzenlemelere gidildi. Bu doğrultuda elçilikler *büyükelçi*, *fevkalâde orta elçi*, *ikâmet elçisi* ve *maslahatgüzâr* olmak üzere dört gruba ayrıldı. Daha sonra da 1818 Aix la Chapella Kongresi'nde yeni bir düzenleme yapılarak bütün dünya devletleri için bağlayıcı olan bugünkü modern kordiplomatik esasları belirlendi⁷⁴ ve Osmanlı Devleti, bu esasları da kabul ederek yeni Avrupa Devletler Sistemi'ne önemli bir adım attı⁷⁵.

Avrupa'da bu kararların alınması ve 1821 yılında Mora'da başlayan Yunan ayaklanmasında Rum maslahatgüzârlarının merkeze yanlış haber vermesi üzerine II.

⁶⁹ Kodaman, Akçay, s.83; Konuyla ilgili bkz: Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe: The Embassy of Yusuf Agâh Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul 2010.

⁷⁰ Ercüment Kuran, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s.56.

⁷¹ Şahin, s.829.

⁷² Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.18.

⁷³ Hüner Tuncer, "Viyana Kongresi, Doğu Sorunu ve Büyük Güçler", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s.61.

⁷⁴ Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", s.649.

⁷⁵ Kurtaran, "Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında", s.117.

Mahmud, Avrupa merkezlerindeki bu elçilikleri tamamen kaldırarak⁷⁶ modern diplomasi anlayışını uygulamaya koydu⁷⁷. Bu doğrultuda çalışmalara başlayan Padişah, 1833 yılında elçilerin dil eğitimleri için Bâbıâli Tercüme Odasını kurarak buralarda dil bilen Müslümanları ve güvenilen Ermenileri görevlendirdi⁷⁸. Ayrıca 1834 yılından itibaren yeniden Paris, Londra ve Viyana'ya büyükelçiler göndererek 1836 yılında Hariciye Nezâreti'ni kurdu. Böylece 1832 yılından beri reisülküttaplık yapan Mehmet Akif Efendi de Hariciye Nâzırı unvanını alan ilk devlet adamı oldu⁷⁹. Avrupaî tarzda bir nâzırlık geliştiren II. Mahmud, bu kuruma özellikle Fransızca bilen, giyim-kuşam ve görünüm bakımından Avrupalılara benzeyen kişileri tayin etti⁸⁰. Bu gelişmelerin ardından, 1841 yılında imzalanan Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar konusu uluslararası bir konu haline geldi⁸¹ ve bu vesilesiyle Osmanlı, Avrupa Devletler Sistemi'ne hukuksal anlamda girme yolunda büyük bir mesafe daha kat etti. Osmanlı Devleti nihayet, katıldığı *Paris Barış Konferansı* sonuncunda imzalanan *1856 Paris Antlaşması* 'yla Avrupa devletler hukukunu kabul ederek Avrupa sistemine girme yolundaki hukuksal süreci de tamamladı. Gerçekte de antlaşmanın bazı maddeleri (özellikle yedinci madde) ile *Avrupalı krallar tarafından, Osmanlı Devleti'nin Avrupa hukukunun ve cemiyetinin avantajlarına katılmasının kabul edildiğinin ve*

⁷⁶ Kuran, s.58.

⁷⁷ Fırat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi" *Gazi Akademik Bakış*, S.13, C.7, Ankara 2013, s.1.

⁷⁸ Şahin, s.830.

⁷⁹ İsmail Soysal, "Umûr-ı Hariciye Nezâretinin Kurulması (1836)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s.71.

⁸⁰ Roderic H. Davison, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasisinin Modernizasyonu", *OTAM*, çev: D. Mehmet Burak, S.11, Ankara 2000, s.850.

⁸¹ Cezmi Karasu, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış", *OTAM*, S.4, Ankara 1993, s.208; Türk Boğazları'nın hukuksal rejimini düzenleyen ilk çok taraflı antlaşma olma özelliği taşıyan Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazları'nın barış zamanı yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesi, Osmanlı Devleti'nin kendi takdirine bağlı bir ilke olmaktan çıkarılarak uluslararası yükümlülükler dayanan bir kural haline getirilmiş oluyordu", Bülent Şener, "Türk Boğazları'nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü", *Journal of History School*, Y.7, S.17, 2014, s.476.

topraklarının korunmasının garanti edildiğinin ilan edilmesi⁸² ve 1856'da ilk defa çok- taraflı bir konferansa katılması, onun Avrupa sistemine hukuken katıldığının kabul görülmesine neden oldu. Fakat Avrupa devletleri bu durumu bir vesayet ve himâye aracı gibi kullanarak Osmanlı Devleti'ne, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kendi çaplarında hazırladıkları 1920 Sevr Barış Antlaşması ile yıkıcı darbeyi vurmaya çalıştılar⁸³.

1.3. İsveç'in Yükselmesi ve Avrupa

İsveç'in geç tarihine ışık tutan arkeolojik kalıntılar, İsveç bölgesine ilk göçün yaklaşık M.Ö. 12.000'de buzul çağının sonlarına doğru, ren geyiği avcıları ve balıkçı grupların İsveç ile kıtayı birbirine bağlayan köprüden geçmesiyle gerçekleştiğini göstermektedir. Çakmak taşı ve kemikten yapılmış aletler kullanan bu grupların ardından, yine bölgeye yaklaşık M.Ö. 2500'den sonra⁸⁴ yeni kabileler yerleşerek buraya sığır yetiştiriciliği ve tarımı tanıttılar⁸⁵. M.Ö. 1500'den sonraları artık İsveç bölgesinde çok ilkel tahıl ürünleri yetiştirilmeye başlansa dahî bu ürünlerin M.Ö. 500-100 yılları arasında, (muhtemelen) soğuk ve nemli havadan dolayı kaybolduğu görülmektedir. Bu tarihlerden sonraları da çoğunluğunu Germen kabilelerin oluşturduğu güneyli insan gruplarının kuzeye yani İsveç'e doğru göç ettikleri görülmektedir⁸⁶. Özellikle M.S. 400'lerde sıklaşan bu

⁸² 1856 Paris Barış Antlaşması'nın yedinci maddesi için bkz: “(Yedinci madde) Haşmetlû Fransa İmparatoru ve Haşmetlû Avusturya İmparatoru ve Haşmetlû Gran Britanya ve İrlanda Kraliçesi ve Padişahı ve Haşmetlû Prusya Kralı ve Padişahı ve Haşmetlû Bütün Rusyalar İmparatoru ve Haşmetlû Sardanya Kralı ve Padişahı, Hazarat-ı Saltanat-ı Seniye'nin Avrupa hukuk-ı umumiyesi ve cemiyeti menafiinden hissedar olmağa dâhil olduğunu ilân iderler ve hükümdaran-ı müşarüniylehimin her birisi ayrı ayrı Memalik-i Saltanat-ı Seniye'nin tamamiyetile istiklâl-i âlisine riayet itmeğe teahhüd ider ve işbu teahhüdlerinin tamamı-i icrasına müştereken mütekeffil olurlar binaberin bunu ihlâli mucib olacak her bir harekete menfaat-ı umumiye dokunur bir mesele nazarile bakacaklardır”, Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, Ankara 1953, s.341-353.

⁸³ İnalcık, s.XV; Yurdusev, “Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi”, s.138-139; Kurtaran, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında”, s.117.

⁸⁴ Bu tarihten sonraki tarım döneminden kalma, Mälär Gölü çevresindeki İsveç'in merkez bölgesinde kurulmuş otuzdan fazla konut sitesi tespit edildi, Franklin D. Scott, *Sweden the Nation's History*, Illinois 1988, s.7.

⁸⁵ Irene Scobbie, Elisabeth Elgán *Historical Dictionary of Sweden*, New Jersey 1995, s.4.

⁸⁶ Scott, s.6-7.

Germen göçleri, bölgede nüfus yoğunluğunun artmasına neden oldu. M.S. 700'lerde bu yoğunluk içindeki İsveç'te nispeten siyasî birliği sağlayan Vikingler, bölgede zamanla etkin olmaya başlayarak ticarî faaliyetlerini Baltık Denizi'nden Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kadar yaydı. 800'lerden sonra Hazarlarla mücadeleleri neticesinde Novgorod ve Kiev şehirleri üzerinde etkinlik sağlayan Vikingler, Rus tarihinin başlamasında etkin rol oynadılar⁸⁷.

Özellikle bu tarihlerde Avrupa halklarına karşı yürütülen Hristiyanlaştırma faaliyetleri İsveç bölgesine kaysa dahî İskandinavya savaş yapılmadan Hristiyan dünyasına dâhil edilemeyecekti. Nitekim Hristiyanlık Vikinglerin yaşam biçimine hiç uymadığı için Vikingler tarafından istenmiyordu ki⁸⁸ zaten bu bölgede dirençli bir pagan⁸⁹ yapılanması da varlığını devam ettiriyordu⁹⁰. Özellikle M.S. 1000'li yıllarda daha da yoğunlaşan Hristiyanlaştırma çalışmaları⁹¹, yerli paganlar ile Hristiyanlar arasında yüzyıldan fazla sürecek olan bir iç savaşa neden oldu⁹². Sonuçta 1164'te Uppsala mabedinin yıkılması ve

⁸⁷ Kemal Beydilli, "İsveç", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.407; Vikinglerin ya da sonraları verilen adlarıyla Varangianların, ilk yerleştikleri yer muhtemelen Hazarların haraca bağladığı Kiev şehridir ki geleneksel Rus tarihi de Vikinglerin İskandinav efsanesine göre ismi Holmgardr (Novgorod) olan şehre yerleşmesi ile başlar. Varangian halkından Prens Rurik, kardeşleriyle birlikte 860 yılında Novgorod şehrini ele geçirirken daha sonraları da yine Varangian halkının bir başka prensi de Kiev şehrini ele geçirerek kendi halkını buraya yerleştirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz: J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2010, s.219-222.

⁸⁸ Örneğin, yaklaşık M.S. 830 yılında müjdeyi (Hristiyanlığı) vaaz etmek için İsveç'e doğru yola çıkan Aziz Ansgar'ın gemisi, İsveç'in kıyısında Vikingler tarafından saldırıya uğradı ve Ansgar büyük zorluklarla kaçmayı başardı, Carl Grimberg, *A History of Sweden*, Amerikalı okuyucular için uyarlayan ve çev: C. W. Foss, Rock Island / Illinois 1935, s.43.

⁸⁹ Terim olarak "Pagan", esasen "kırsal" ya da "kırsal yer" anlamına gelen Latince "Pagus" kelimesinden türer. Bu anlamın bazı bilim adamları tarafından öne sürülmesine rağmen, Pagan (Paganus), sadece ülkede oturan anlamına gelmektedir. Aslen Paganlar, Hristiyanlık gibi peygamber dinlerini kötülemek ve ortadan kaldırmak için yüzyıllarca mücadele etmiş kişilerdir. Nitekim bu semavî / peygamber dininin aksine Avrupa'nın Hristiyan öncesi dinler kültüründe de pagan dinleri oldukça yaygındı. İster Kelt ya da Germen kabilelerinin, ister klasik eski uygarlıkların (Yunan, Roma) dinlerinin hepsi, topluca Paganizm olarak bilinen, özünde çok tanrılı ve çok farklı manevî / ruhsal varlıkları (tanrılar, ruhlar, periler) tanıyan ve bunların doğa olaylarında sık sık var olduğu dinlerdi, Brian Morris, *Religion and Anthropology A Critical Introduction*, New York 2006, s.274.

⁹⁰ Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, Ankara 2011, s.357-538.

⁹¹ Beydilli, "İsveç", s.408.

⁹² Davies, s.358.

buraya ilk Hristiyan piskoposluğunun kurulmasıyla Hristiyanlık zafere ulaştı. Bu dönemden sonra İsveç'te bölge halklarının birliği, ancak 1250-1275 yılları arasında, Kral Waldemar döneminde kurulabildi. Fakat onun kardeşi Ladulas devrinde asiller zümresi ortaya çıktığı için krallar ile asiller arasında iktidar mücadeleleri başladı. Bunun yanı sıra, komşu ülkelerle gelişen ilişkiler veya çatışmalar vesilesiyle 1397 yılında Danimarka kraliçesi Margareta öncülüğünde, Danimarka, İsveç ve Norveç devletlerinden oluşan Kalmar Birliği kuruldu⁹³. Birlik, Kraliçe Margareta'nın kontrolünde olduğu süre zarfında tutunsa da 1412'de ölmesinden sonra yerine gelen halefi Erich, İsveç'te çok sevilmedi⁹⁴. Aslında Kalmar Birliği, Baltık'ta Germen gücüne karşı ortak savunmanın sağlanmasında oldukça yardımcı olsa da hâlâ 1400'lerde İsveçli soyluların aforoz edilmesiyle bir tür mutlak kraliyet egemenliği yolunun açılması ve bazı kralların Danimarka yanlısı olarak algılanmaya başlanmasıyla birlikte İsveç'te tutunamamaya başladı⁹⁵. Bu sebeple Danimarka'ya karşı cephe alan birlik karşıtı soylulardan Gustav Vasa, Danimarkalıların İsveç'teki etkinliğini kırarak onları ülkeden kovdu. Gustav Vasa 1523 yılının Haziran'ında toplanan konsey tarafından kral seçilerek⁹⁶ zamanla ülkedeki siyasî istikrar Vasa hanedanı tarafından yeniden sağlandı. Sağladığı bu istikrarı sağlamlaştırmaya çalışan Vasa hanedanı, malî sıkıntıların önlenmesi açısından kilise mülkiyetlerine el koyarak ruhban sınıfını vergiye tâbi tuttu. Ardından 1544'te kralların seçimle işbaşına getirilme usulüne de son vererek soylu sınıfını güçlendiren çeşitli reformlar yaptı. Fakat daha sonra Lehistan (1587) / İsveç (1592) kralı olarak seçilen III. Sigismund Vasa'nın Katolik kilisesini üstün tutma çabaları, İsveç'te mezhep savaşlarının doğmasına sebep oldu ve tahtı amcası IX. Karl'a bıraktı⁹⁷. Gustav

⁹³ Beydilli, "İsveç", s.408.

⁹⁴ Scobbie, Elgán, s.7.

⁹⁵ Merry E. Wiesner, *Early Modern Europe 1450-1789*, New York 2013, s.33, 119; Roger Lockyer, *Habsburg and Bourbon Europe 1470 - 1720*, London 1974, s.16.

⁹⁶ Scott, s.121.

⁹⁷ Beydilli, "İsveç", s.408.

Vasa'nın tahtan inmesinden sonra İsveç'in Avrupa'da yükselmesi ve bir güç haline gelmesi, II. Gustav Adolf (1611-1632) ve XII. Karl (1697-1718) gibi krallar döneminde gerçekleşti. Askerî bir deha olan Gustav Adolf, Avrupa'ya, zorunlu askerliğin değiştirilmiş bir formunu tanıttı. Özellikle, savaşta İsveçli sütünların manevra kabiliyetlerini geliştiren Adolf, askerlerin daha gelişmiş kısa mızraklar ve hafif silahlar kullanmasını sağlayarak Avrupa'nın en iyi ordusunun temelini oluşturdu. Orduda reforma önem veren Adolf, 1590'larda Nassau Maurice tarafından uygulanan Hollanda okulunun gelişmiş askerî stratejilerini ordularına öğretti⁹⁸. Gustav Adolf, sadece Avrupa'daki mücadelede savaşmak için farklı bir ordu oluşturmadı, aynı zamanda ordu sistemine yeni teknik ve taktikler ile yeni bir ruh da getirdi. Nassau Maurice ve diğerlerinin teknik ve taktiklerini çok iyi öğrenmesine rağmen, her zaman daha iyi bir yol aradı. Onun için Livonya laboratuvar, Prusya test sahası ve Almanya da faaliyet ettiği son alan oldu⁹⁹.

Yine bu gelişmelerin yanında İsveç'in 1618'de başlayıp 1648'e dek sürecek olan Otuz yıl Savaşları'na¹⁰⁰ katılması, onun Avrupa içinde önemli bir askerî güç olarak yükselmesini, Almaya, Danimarka ve Lehistan'a karşı üstün bir duruma geçmesini garanti etti¹⁰¹. Danimarka'nın Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı yenilmesi ve Baltık ticaretinin

⁹⁸ Stephen J. Lee, *Aspects of European History 1494–1789*, London 1984, s.109.

⁹⁹ Scott, s.175.

¹⁰⁰ Oral Sander'e göre bu savaş, Katolik-Protestan mücadelesi konulu bir Almanya iç savaşı olmakla birlikte, siyasi düzenini korumak isteyen Kutsal Roma İmparatorluğu ile bağımsızlığını sağlamak isteyen bağlı devletler arasında yaşanan bir iç savaştır. Bu iki iç savaş arasında tam bir benzerlik olmadığını belirten yazar, Protestan devletler kadar Katolik devletlerin de imparatora bağlı kalmak istemediklerini ifade etmektedir. Ayrıca bu savaşın Alman topraklarındaki Fransa ile Habsburg, İspanya ile Hollanda arasında sürdürülen ve sonraları Danimarka, İsveç ve Transilvanya'nın da katıldığı uluslararası bir savaş niteliğinde olduğunu eklemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sander, *Siyasi Tarih*, s.98-101; İlber Ortaylı ise bu savaş için şunları belirtmektedir: "Harpte bütün Avrupa karışmıştır; safhaları çok karışık bir harptir. Otuz Yıl Savaşları'nın her safhasını ezbere bilen tarihçi var mı sanmıyorum. Kim nerede, ne için savaşmış, belli değildir. Düşünün ki Fransa ve İsveç bile karışmıştır bu savaşlara ve bunun sonucunda 1648'de beynelmilel bir barış, Westphalia Barışı imzalanmıştır. Buna göre bazı prensipler ortaya konmuştur; bu sadece iki tarafın barışı değildir, aynı zamanda diplomatik kuralların tespitidir", Ayrıntılı bilgi için bkz: Ortaylı, s.38.

¹⁰¹ Beydilli, "İsveç", 408.

Habsburglar tarafından tehdit edilmesi gibi etkenlerden dolayı Otuz Yıl Savaşı'na katılan İsveç, bu mücadelede büyük başarılar kazandı. Fakat İsveç Kralı Adolf, bu başarılarının doğrultusunda Almanya'nın yarısına hâkim olsa dahî onun 1632 yılında Lützen Savaşı'nda ölmesi üzerine, İsveç'i tam bir Alman devleti yapma hedefi sonuçsuz kaldı¹⁰². Nitekim İsveç'in özellikle Otuz Yıl Savaşları'na girmesiyle başlayan yükselişi, Gustav Adolf'tan sonraki dönemlerde de sürmüş ve bu durum da Rusya'yı rahatsız etmeye başlamıştı. Bunun farkında olan İsveç de Rusya'nın Lehistan'ı tamamen ele geçirip Baltık kıyılarına ineceğinden endişelendiği için Lehistan'a saldırdı¹⁰³. Ayrıca İsveç, Rusya'nın 1656'da Litvanya ve Livonya'yı zapt etme eğilimi üzerine harekete geçerek Litvanya'ya yardım gönderdi ve Ruslar'ın Livonya'ya girmesini engelledi. Fakat İsveç, bu sıralar Lehistan'la da savaş halinde olduğundan dolayı, Rusya ile savaşın fazla uzamasını istemiyordu. Bu yüzden de 1661'de Kardis civarında İsveç ile Rusya arasında bir "ebedi barış" imzalandı. Sonuçta Ruslar, Livonya ve Estonya'nın İsveç'in elinde kalmasını kabul etti. Böylelikle Rusya, İsveç'in askerî gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalarak, uzun bir zamandan beri göz diktiği Baltık'taki Fin ve Riga körfezlerine ulaşamadı¹⁰⁴. Fakat 17. yüzyılda sürekli bir savaştan çıkıp diğerine giren İsveç, malî olarak büyük bir çöküntüye uğramıştı. Bunun yanında Rusya ve Hollanda gibi devletlerin de güçlenmeye başlaması, İsveç'in artık denge politikası güderek elindeki toprakları koruma yoluna gitmesine sebep oldu. Nitekim ileride ifade edeceğimiz üzere İsveç Kralı XII. Karl, 18. yüzyılın başlarında Rusya'ya karşı

¹⁰² Cem Görür, "1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı-İsveç İlişkileri" *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2012, s.9.

¹⁰³ İbrahim Baş, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)" *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon 2004, s.28.

¹⁰⁴ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)*, Ankara 1987, s.232.

yenilecek ve 1721 Nystad Antlaşması ile artık Kuzey'in yükselen yıldızı olmakta çıkarak tahtını Rusya'ya kaptıracaktır¹⁰⁵.

1.4. Karlofça'ya Kadar Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri

İsveç halkının, Türkler ile ilk temasları Vikingler dönemine kadar dayanmaktadır. Vikinglerin ticarî faaliyetleri doğrultusunda, özellikle M.S. 700'lerden itibaren, Kırım Tatarlarıyla çeşitli ilişkilerde bulundukları kaynaklarda geçmektedir¹⁰⁶. Yine İsveç'in, Osmanlı Devleti'nin kurulmasından çok daha önceleri, kutsal yerlere giden hacılar sebebiyle doğu bölgeleriyle ilgilendiği muhtemeldir ki İsveçli hacıların 12. yüzyıllarda bile Filistin bölgesine gittikleri bilinmektedir. Fakat adı geçen bölgenin 1516'da Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden sonra, 1529'da, hacıların Kudüs'e girmeleri yasaklandı¹⁰⁷. Bu tarihte Avrupa'nın Osmanlı'ya karşı yapmış olduğu Kutsal İttifak'ta, İsveçlilerin yer alması hususu ve İsveç hacılarının Kudüs'e sokulmaması olayı hariç tutulursa, İsveç'in Osmanlı Devleti'ne karşı olan tutum ve davranışları genellikle dostça ilerleyecektir. Bu dostluk, ileride bahsedeceğimiz üzere, 1709'daki Poltava Savaşı'nda Ruslara yenilen İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı topraklarına sığınıp burada beş yıl süreyle kalması dolayısıyla daha da pekişecek¹⁰⁸ ve bu ilişkiler 18. yüzyılda, iki devletin ortak düşmanları Rusya'ya karşı gerçekleştirecekleri antlaşma ve ittifaklar vesilesiyle daha da resmî ve ciddi bir hal alacaktır.

Türkolog G. Jarning, 16. yüzyıldan itibaren İsveç ile Osmanlı Devleti'ne bağlı Kırım'ın yoğun temaslar içine girdiğini ve bu ilişkilerin ilk delilinin de İsveç kralının

¹⁰⁵ Beydilli, "İsveç", s.408; Baş, s.28; Görür, s.10.

¹⁰⁶ Baş, s.28.

¹⁰⁷ Beydilli, "İsveç", s.409.

¹⁰⁸ Mustafa Güler, "1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.9, 2007, s.102.

1579'da Stockholm'de Tatar elçiliğini kabul etmesiyle gerçekleştiğini belirtmektedir. Fakat Beydilli, direk Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilk resmî irtibatın, İsveç Kralı III. Sigismund Vasa'nın 1587'de III. Murad'a yazdığı bir mektupta; kendisinin Lehistan tahtında olan adaylığının desteklenmesini istemesi ¹⁰⁹ vesilesiyle gerçekleştiğini açıklamaktadır¹¹⁰. Nitekim bu dönemde Lehistan krallarının seçimi hususunun, ülkenin dış politika ve güvenliği açısından son derece önemli bir konu olması sebebiyle Osmanlı Devleti, seçimde Sigismund'a destek vererek onun Lehistan tahtına oturmasını kolaylaştırdı¹¹¹. Bunun üzerine yeni Lehistan Kralı III. Sigismund, kâtibi Jan Zamoyeski'yi İstanbul'a gönderip kral seçildiğini bildirdi. Ayrıca kral, Osmanlı Devleti'nden, eskisi gibi iki devlet arasındaki dostluğun sürmesi için antlaşmaların yenilenmesini ve Lehistan sınırının güvenliği için de Kırım hanına emir verilmesini rica etti. Neticede Osmanlı tarafından da bu istekler yerine getirildi¹¹².

Ayrıca Uzunçarşılı da Osmanlı ve İsveç arasındaki ilk siyasî ilişkilerin, 16. yüzyılın sonlarında başladığını belirtse de iki devlet arası asıl siyasî temasların, 1611 ve 1632 yılları arasında tahtta kalmış II. Gustav Adolf döneminde oluştuğunu savunmaktadır. Nitekim bu durumun da 1632 yılında İsveç kralı tarafından Paul Strassburg'un sefir vekili ya da

¹⁰⁹ Jagellon Hanedanının son Kralı Sigismund August'un 7 Temmuz 1572'deki ölmesiyle birlikte, bu tarihten itibaren Lehistan'da krallar seçimle iş başına getirilmeye başlandı. Artık hiçbir Avrupa ülkesinde görülmeyen bu sistemde, kurala göre kral adayının tahta çıkmak için tarihi çok eskilere giden Lehistan meclisi Sejm'de tüm Leh soylarının oyunu alması gerekmekteydi. Fakat bu yeni sistem yüzünden Lehistan, 1795'teki üçüncü kez parçalanışına kadar Avrupa devletlerinin çıkar çatışmalarına sahne oldu. Hacer Topaktaş, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)", *Osmanlı Araştırmaları*, S.29, 2007, s.205; Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri*, Ankara 2014, s.16.

¹¹⁰ Gunnar Jarring, "İsveç'te Türkoloji Araştırmaları", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, çev: Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Türkoloji Özel Sayısı, No: 11-II, 2004, s.115; Beydilli, "İsveç", s.409.

¹¹¹ Beydilli, "İsveç", s.409; Fakat koyu bir Katolik olan III. Sigismund'un, 1592-1604 arasında aynı zamanda İsveç kralı olmasından dolayı, İsveç'te reform karşıtı eylemlere destek vermesi ve hanedanın Protestan kanadına karşı mücadeleye girişmesi Polonya için yıkıcı ve uzun süren savaflara sebebiyet verecektir. Neticede de kendisinin mutlak hükümdarlığına karşı Polonya'da ayaklanmalar çıkacaktır (1607- 1609), Kemal Beydilli, "Polonya", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.312.

¹¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.3/2, Ankara 2011, s.171-172.

maslahatgüzâr olarak İstanbul'a gönderilmesiyle gerçekleştiğini belirtir¹¹³. Fakat İstanbul'a ulaşan elçinin, IV. Murad'dan Avusturya ile mücadele içinde olan Erdel prensine destek vermesini istemesi, Avusturya ile gerginlik yaşanmasını istemeyen Osmanlı hükümeti tarafından olumlu karşılanmadı. Ardından Yine 1657 yılında da İsveç tahtında olan X. Karl, elçisi Clas Brorsson Ralamb'ı İstanbul'a göndererek kendisinin 23 Eylül 1656 tarihli mektubunu ilettiler. Mektupta Lehistan anlaşmazlıklarında Kırım hanının İsveç'in yanında olması isteniyordu. Fakat Kuzey Avrupa'da hızla yükselen İsveç'e güvenmeyen Osmanlı hükümeti bu teklifi de kabul etmeyince elçi ve yardımcısı 22 Ocak 1658'de herhangi bir başarı elde edemeden geri döndüler¹¹⁴. Bu tarihlerden itibaren, özellikle İsveç'in iç sorunlarından ötürü Lehistan'ı işgal etmekten vaz geçmesiyle birlikte, 18. yüzyılın başlarına kadar iki devlet arasında ne siyâsî ne de ticarî bir ilişki görülmeyecektir¹¹⁵. Zaten bu dönem, İsveç ve Osmanlı Devleti arasındaki dostânevî ilişkilerin yavaş yavaş kaybolmaya başladığı bir dönemdi ki 1683 II. Viyana Kuşatması sonucunda başlayan ve Osmanlı Devleti için ağır bir mağlubiyet olarak kabul edilen Karlofça Antlaşması ile sonuçlanan Türk-Haçlı savaşlarına İsveçlilerin de katıldığına dair kayıtlar bulunmaktadır¹¹⁶.

¹¹³ Uzunçarşılı, C.3/2, s.238.

¹¹⁴ Beydilli, s.409.

¹¹⁵ Uzunçarşılı, C.3/2, s.242.

¹¹⁶ Beydilli, "İsveç", s.409.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 18. YÜZYILIN İLK YARISI: BİRİNCİ İTTİFAK DÖNEMİ

2.1. İlişkilerde İki Yeni Etken: Demirbaş Şarl ve Deli Petro

1683-1699 yılları arasında Osmanlı Devleti ve Kutsal İttifak devletleri arasında gerçekleşen savaşlarda Batı ve Rusya karşısında ağır yenilgi alan Osmanlı, artık daha resmî ve tutarlı ittifaklar yapmayı öğrenen Hristiyan devletlerine karşı gücünü yitirmeye başlayacaktı. Özellikle kuzeyde daha önce Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir tehlike oluşturmayan Rusya, devletin başına geçen I. Petro (Deli Petro) ile birlikte şaha kalkarak Osmanlı için bir tehdit unsuru haline gelmeye başladı. Nitekim 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması'nın ağır maddeleri¹¹⁷ ile büyük bir yara alan Osmanlı, 1700 yılında da Rusya ile ayrı bir antlaşma (İstanbul Antlaşması¹¹⁸) imzalayarak Azak Kalesi'ni Ruslara bırakmak zorunda kaldı¹¹⁹.

Osmanlı cephesinde durumlar bu şekilde ilerlerken Deli Petro'nun Rusya'sı diğer taraftan İsveç ile savaş halindeydi. Baltık Denizi ve sıcak denizler hayaliyle yaşayan Petro, 1661 Kardis Antlaşması ile sağlanan barışı bozarak bu amacı doğrultusunda kendisi için bir tehdit oluşturan XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl)¹²⁰ İsveç'ine karşı harekete geçti. Neticede bu

¹¹⁷ BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.57/1, s.21-27.

¹¹⁸ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.1, s.6-9; BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.83/1, s.4-9.

¹¹⁹ Bkz: Osman Köse, "Rusya'nın Karadeniz'le İlk Buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.28, 2012; Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, s.538.

¹²⁰ Poltava Savaşı'ndan sonra sığındığı Osmanlı topraklarında yaklaşık 5 yıl kalan Karl, Prut Savaşı'ndan sonra Rusya ile yapılan barış görüşmelerine karşı çıkmış ve sonrasında ülkesine gönderilmek istenmiştir. Fakat yapılan onca müzakereye rağmen gitmekte inat etmesi sebebiyle kendisine "Demirbaş Şarl" ismi verilirken bu inadı yüzünden de Osmanlı ile İsveçliler arasında Şubat 1713'te Bender Çatışması veya "Kalabalık" denilen vaka yaşanmıştır. Hatta kralın ismi, daha sonrasında İsveççe bir romanda "Demir Paşa" olarak yeniden nitelendirilmiştir, Rohat Alakom, *İstanbul ve İzmir'de İsveç İzleri (1730-1930)*, İstanbul 2014, s.12; Ahmed Refik Altınay, *Memâlik-i Osmaniyye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul H.1332, s.69.

durum kuzey devletleri arasında 1700'den 1721'e kadar sürecektir olan Kuzey Savaşları'nın fitilini yeniden ateşledi. Özellikle İsveç, Rusya, Lehistan ve Danimarka gibi devletlerin yer aldığı ve “Büyük Kuzey Savaşları” olarak adlandırılan bu mücadele dönemi¹²¹, hem Kuzey Avrupa siyasetinin hem de Osmanlı siyasî anlayışının yeniden şekillenmesine katkı sağlayarak devletlerarası güç dengelerinin değişmesine neden oldu.

1682 yılında Rusya tahtına oturan Petro'nun amacı, ülkesini Avrupa'nın en büyük gücü haline getirmektir. Bunun yolunun da denizlere açılmaktan geçtiğini biliyordu ki bu niyetini Karlofça Antlaşması'nda belli etmiş fakat gerçekleştirememiştir¹²². Şimdilik Karadeniz tutkusundan vazgeçen Rus çarı¹²³, bunun yerine ilk olarak Baltık Denizi'ne hâkim olmayı hedefledi. Bu doğrultuda Petro, İsveç'e karşı, Saksonya Elektörü ve Lehistan Kralı II. Ogüst (August) ve Danimarka Kralı Frederik (Frederick) ile ittifak antlaşması imzaladı¹²⁴. Fakat bu durumdan rahatsız olan Karl, kısa sürede askerî deha, cesaret ve kararlılığıyla Danimarka'yı İngiltere ve Hollandalı müttefikleriyle birlikte istila ederek Frederik'i barışa zorladı. Daha sonra da Rusya'ya karşı hızla ilerleyen kral, küçük ama iyi eğitilmiş ordusuyla¹²⁵ güçlü Rus ordusunu 1700 yılında Navra'da vurdu¹²⁶. Yenilen Petro ordusunu

¹²¹ Kemal Beydilli, “Prut Antlaşması”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.359.

¹²² Komisyon, *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih / Medeniyet / Kültür*, C.5, İstanbul 1996, s.7.

¹²³ Rusya 18. yüzyılın başlarında Karadeniz'e çıkamamışsa da Osmanlı Devleti'nden Azak Kalesi'ni almayı başarmıştı. Karadeniz hedefi için yeterince hazırlıklı olmadığına kanaat getirerek biraz daha beklemeye karar veren Petro, Don ve Dinyeper nehirleri yakınlarındaki Azak, Taygan ve Voronej'de yeni gemilerin yapımını başlattı. Doğal olarak da bu süreçte Osmanlı ve ona bağlı Kırım Hanlığı ile dostça geçinme politikası gütmeye başladı. Fakat Petro'nun Osmanlı Devleti ile dost geçinme kararının tek sebebi bu değildi: İzlenen bu politikada İsveç tahtına yeni çıkan 17 yaşındaki XII. Karl'ın tecrübesizliğinden yararlanarak Baltık Denizi'ne çıkma düşüncesinin de önemli bir payı vardı. Sinan Yüksel, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.52, 2012, s.172.

¹²⁴ İsmal Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.4/1, Ankara 2011, s.49; Nitekim bu dönemde İsveç'in Danimarka'yla Schleswig - Holstein ve Lehistan ile de Livonya bölgeleri yüzünden arası çok iyi değildi, Görür, s.13-14.

¹²⁵ Scobbie, s.151.

¹²⁶ J. Lee, s.174.

bırakarak kaçmak zorunda kaldı. Bu başarıdan sonra kaçan Rus çarını takip etmeyip¹²⁷ Lehistan üzerine yürüyen kral, burada da mücadeleyi kazanarak Lehistan'ı işgal etti¹²⁸. Yine 1701'de Klişov Savaşı'nı kazanan Karl, Lehistan'ın önemli bir kısmını elde ettikten sonra kendisine taraf olan Lehlilerle birlikte Batı Lehistan'da önemli başarılar kazandı. Nihayetinde Diyet Meclisi'nin de yardımıyla II. Ogüst tahtan uzaklaştırıldı ve yerine Karl için en uygun aday olan Poznan Voyvodası Stanislas Leszczyński, 1704'te Lehistan kralı ilan edildi. Ogüst'e son darbeyi vurmak isteyen Karl, 1706'da Saksonya'yı işgal ederek burada Ogüst'ün Lehistan üzerindeki haklarından vaz geçmesini öngören bir antlaşma imzaladı. Kral, II. Ogüst'ü tamamen bertaraf ettikten sonra 1707'de Lehistan'da bulunan Rus kuvvetleri üzerine yürüyerek¹²⁹ 1708 kış ve ilkbaharında Lehistan'ı Ruslardan tamamen temizledi. Bunun üzerine Dinyeper Nehri'nin doğusuna çekilen Rus kuvvetleri, altmış kilometrelik sahayı tamamen tahrip ettiler ve İsveç ordusuna barınacak alan bırakmadılar. Bu sebeple Moskova üzerine yürümeyi planlayan Karl da bu amacından vazgeçerek 1707-1708 yılı kışını Ukrayna'da geçirmeye karar verdi. Nitekim bir süre önce de Ukrayna kazaklarının reisi Mazepa ile Karl arasında gizli bir anlaşma yapılmış; Ukrayna, Rus baskısından kurtarılacak İsveç himayesinde bir devlet kurulması planlanmıştı. 1707 sonbaharında İsveç'nin Ukrayna'ya yürümesi üzerine Mazepa da Petro'ya karşı harekete geçtiğini ilân etti. Fakat Rus kuvvetleri hızla ilerledi ve Kazakların merkezi olan Baturin'i işgal ederek buradaki hububat ve silah stoklarını imha ettiler¹³⁰. Bu durum Karl'ın planında başarısız olmasına neden oldu. Daha sonra yiyecek konusunda sıkıntı çeken ordusunun

¹²⁷ Karl'ın bu hareketi, Narva'da hem askerî hem de savaş malzemesi açıdan ağır kayıplar veren Petro'ya toparlanması için geniş zaman kazandıracaktır, Uzunçarşılı, C.4/1, s.51.

¹²⁸ Kurat, *Rusya Tarihi*, s.256.

¹²⁹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.49-56; Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri*, s.21.

¹³⁰ Kurat, *Rusya Tarihi*, s.258.

durumunu Ukrayna’da iyileştiren Karl, yeniden Moskova’ya ilerlemeye karar verdiyse de başarısız oldu¹³¹.

İsveç Kralı XII. Karl’ın Lehistan üzerinde söz sahibi olup genel olarak Rusya karşısında verdiği başarılar Osmanlı hükümetinin dikkatini çekmiş ve Bâbîâli tarafından Karl ile temasa geçilmek istenmişti. Öte yandan Rus hâkimiyetini tamamen ortadan kaldırmak isteyen Karl da Ruslar ile Osmanlılar arasındaki husumetin farkındaydı. Kral bu fırsatla Osmanlı kuvvetinden faydalanmak ve bunun için de Rusya’ya karşı Osmanlılar ile ittifak antlaşması yapmak istiyordu. Dönemin Padişahı III. Ahmed’in sadrazamı Ali Paşa (Çorlulu)¹³² da Rusya’nın zayıf düşürülmesinin ve bunun için de İsveç ile bir ittifak antlaşması imzalanmasının gerektiğine inanıyordu. Nitekim Ali Paşa, Petro ile Karl arasındaki savaşı Özi Valisi Yusuf Paşa’dan gelen mektuptan öğrendiğinde çok memnun kaldı ve derhal tebrik için krala bir heyet gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Yusuf Paşa, Mehmed Efendi (Yergöğülü) adındaki bir elçiye Torun şehrine göndererek mektubunu krala ulaştırdı¹³³. İsveç Kralı Karl ve Lehistan Kralı Stanislas ile Elçi Mehmed Efendi arasındaki müzakerenin muhteviyatı şu şekildedir:

Kral: “-*Senin paşa bize bu mertebe-i dostluk arz itmeğe bâ’is (sebep) ne oldu?*”

¹³¹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.58.

¹³² Muhtemelen 1670 yılı civarlarında Çorlu’da doğan Ali Paşa, çiftçi bir aileden gelmektedir. 1699 yılında rikâbdarlık hizmetinde bulunan paşa, 15 Ekim 1700 yılında, Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa’dan rica etmesi üzerine silahdarlık görevine yükseldi. Fakat paşa, kısa süre sonra Sadrazam Rami Mehmed Paşa ile Şeyhülislam Feyzullah Efendi’nin dikkatini çekti. Ali Paşayı kendileri için tehlike olarak gören sadrazam ve şeyhülislam, 1703 yılında daha önemli işlerin verileceği bahanesiyle vezirlik rütbesi verilerek onu saraydan uzaklaştırdılar. III. Ahmed’in tahta geçmesinden sonra üçüncü vezir olarak Edirne’de kalan Çorlulu Ali Paşa, nihayet 3 Mayıs 1706’da üçüncü vezirlikten Baltacı Mehmed Paşa’nın yerine sadaret makamına tayin edildi ve 1708’de nişanlısı II. Mustafa’nın kızı Emine Sultan ile evlendi, ayrıntılı bilgi için bkz: M. Münir Aktepe, “Çorlulu Ali Paşa”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, s.370-371.

¹³³ Uzunçarşılı, C.4/1, s.58; Refik, s.6-8.

Elçi: “-Paşamız yanında, senin yararlığın mezkûr olub (bahsedilip) gâibâne (tanımadan) tarafına alâka hâsıl ittiklerinden (oluşturdukları için) neş’et eyledi (meydana geldi).”

Kral: “-Ya Devlet-i Aliyye tarafında benim şöhretim ne vechledir (şekildedir)”

Elçi: “-Senin Devlet-i Aliyye beyninde (arasında) bir târik (tarz) ile şöhretin yokdur. Zirâ sâ’ir (diğer) mülûk-i Nasâra (Hristiyan devletler) gibi devlet kapusunda senin balyosun (elçin) oturmaz ki memleketimizden tüccâr gelüb gidüb bu tarîk (tarz) ile ahvâlin (halin) mezkûr (bahsedilsin) ve nâm u şânın (ad ve şöhretin) meşhûr ola (olsun).!”

Kral: “-Ya senin paşan beni Devlet-i Aliyye ile dost idüb devlet tarafında balyosum (elçim) mukîm olmak (ikâmet etmek) ve memleketim tüccârı varub gelmek üzere tavassuta (aracılığa) kâdir (gücü yeter) midir? Ve bizim memleketimiz Sebte Boğazı haricindedir. Gelüb gidecek tüccâr sefînelerini eline Cezayirli alur (zapt eder) ya ana (ona) çâre nedir?”

Elçi: “-Paşamız Devlet-i Aliyye yanında istediğinden ziyâde tavassut u tenfiz-i kelâma (arabulucu ve hükmünü yürütecek söze) kudreti vardır. Cezayir Ocağı hud-ı Devlet-i Aliyye’nin fermân-ber (itaatli) kûllarıdır. Sizinle dostluk mün’akd olub (kurup) Asitâne-i Sa’âdet’de balyosun mukîm oldukdan (ikâmet ettikten) sonra ol (o) gâ’ile (sıkıntı) bertarafdır.”

Kral: “-Çünkü böyledir hâlâ bu esnâda anlar (onlar) bizim şu güne bir kalyonumuzu aldılar istirdâd idivirin (geri aliverin). Âyâ (acaba) Moskov hakkından gelmek için bize bir mikdâr imdâd (yardım) itmezler mi?”

Elçi: “-Sizinle Devlet-i Aliyye’nin bu’d-ı mesâfesi (uzaklığı) sebebiyle asker ile imdâd (yardım) itmeleri hadd-i imkânda (mümkün) değildir.”

Kral: “-*Bu dahî böyle olur* (o zaman şöyle yaparız) *ki Moskov tarafından mensûb düşmanımız olan Leh Kralı Nalkıran* (II. Ogüst), *memâliğinden* (memleketlerinden) *Kamaniçe taraflarına toğru* (doğru) *giderim Devlet-i Aliyye’den bize asker ile imdâd* (yardım) *ol (o) taraftan kâbildir* (mümkündür)¹³⁴. ”

Fakat yukarda içeriğine değindiğimiz sohbet esnasında geçen talepleri halletmek Elçi Mehmed Efendi’nin vazifesi değildi¹³⁵. Bu doğrultuda da Karl’ın;

1. Osmanlı Devleti’nin dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere diğer Hristiyan milletler gibi İstanbul’da ikâmet edecek bir elçi bulundurma,
2. İki tarafın tüccarlarının, ellerindeki mallarının gümrük vergisini vermek şartıyla gelip gitmelerini sağlama,
3. İsveç’in, Cezayirli korsanların el koyduğu gemilerinin geri iadesini sağlama,
4. Lehistan’daki Rusya ve Ogüst taraftarlarını kovmak için askerî yardım sağlama

gibi taleplerinin ve gerek Karl gerekse Stanislas’ın bu hususların konuşulması için Osmanlı Devleti’ne birer elçi göndermek gayesinde olduklarının belirtildiği mektup, Mehmed Efendi’ye verildi¹³⁶. Mektubu alan Mehmed Efendi de yola koyularak emaneti Yusuf Paşa’ya teslim etti ve paşa da durumu derhal İstanbul’a bildirdi. Haberi alan sadrazam, her ne kadar kralın fikrinde olsa da bazı maddelerin kabul edilmesi imkânsızdı. Dolayısıyla da Yusuf Paşa’ya gönderdiği cevapnâmede;

1. Cezayirlilerin el koydukları geminin onlardan geri istenmesinin mümkün olamayacağını fakat bundan böyle İsveç’ten gelecek olan gemilere saldırı

¹³⁴ Mehmed Râşid, *Tarih-i Râşid*, C.3 İstanbul H.1282 / M.1865, s.292-293; Ayrıca iki taraf arasında geçen sohbet için bkz: Refik, s.9-10.

¹³⁵ Refik, s.10.

¹³⁶ Râşid, C.3 s.293-294.

olmaması için Cezayir, Tunus ve Trablusgarb ocaklarına emirlerin gönderileceğini,

2. Rusya ile yeni bir barış antlaşması imzalanmış olduğu için şu anda Ruslara karşı İsveçlilere herhangi bir yardım ordusunun gönderilemeyeceğini

bildirdi. Yine de padişahın barışçıl siyasetine aykırı olarak Rusya ile savaşma arzusunda bulunan Ali Paşa, kendi siyasetini takip ederek Yusuf Paşa aracılığıyla İsveç kralına haber gönderdi ve İsveç'in Rusya'yla savaşa girmesi halinde Kırım hanının ordusuyla birlikte arkadan yardıma geleceğini belirtti. Fakat bunu öğrenen III. Ahmed, sadrazamını azarlayarak Kırım hanına Rusya ile yapılmış olan antlaşmanın feshedilmemesi için emirler gönderdi¹³⁷. Padişahın, Kırım'ın yardıma gelmesine müdahale ettiğinden habersiz olan XII. Karl, bu yardıma güvenerek Rus ordusunun kendine karşı koyamayacağına inanıyordu¹³⁸. Nitekim harekete geçen İsveç Kralı XII. Karl, Zaporavyalı Kazaklar (Barabaş ve Potkali) ve İsveçlilerden oluşan yaklaşık otuz bin kişilik ordusuyla Poltava'yı kuşattı¹³⁹. Bunun üzerine Poltava Kalesi kumandanı Rusya'dan yardım istedi ve Petro da derhal ordusunu İsveç üzerine yönlendirdi. Rus kuvvetleri, Karl'ın ordusu tarafından püskürtülse de kral ayağından ağır yaralandı ve ordunun idaresini kumandanına vermek zorunda kaldı¹⁴⁰. Kendisine sargı konulduğu esnada, tam ertesi gün için bir hücum emrinde bulunacakken Petro'nun bütün

¹³⁷ Refik, s.10; Kırım Hanı Devlet Giray'ın bu esnada krala yardım için hazırlık yaptığına dair bazı emareler mevcuttu. Fakat son dakikada Sultan III. Ahmed'den gelen bir nâme ile hanın harekete geçmesi önlenmiştir, Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti: 1682-1718*, İstanbul 1940, s.171.

¹³⁸ Kral, kendine tâbi olan Barabaş ve Potkali Kazaklarından yirmi bin kadarını beğenerek kendine ayırdı ve Poltava Sahrası'nda taburunu kurdu, Râşid, C.3, s.296.

¹³⁹ Voltaire, *XII'inci Şarl'ın Tarihi*, çev: Nahid Sırrı, Ankara 1939, s.164; Bu sayıyı Kurat, on yedi bin; Uzunçarşılı, yirmi bir ile yirmi üç bin civarı İsveçli ve on bin kazak; Voltaire, on sekiz bin İsveçli ve kazaklarla birlikte otuz bin göstermektedir, Kurat, *Rusya Tarihi*, s.259; Uzunçarşılı, C4/1, s.61; Voltaire, s.164.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, C.4/1, s.61.

ordusunun üzerine geldiği haberini aldı. Bunun üzerine kral, kumandanına derhal Rusya'ya karşı taarruz için hazırlıkların başlaması emrini verdi¹⁴¹.

7 Temmuz 1709 günü, öğleden sonra hava kararana kadar hazırlık yapıldı ve bu süre zarfında da kral ön kıtaları teftiş etmişti. Fakat ertesi gün sabaha karşı başlanacak olan baskın gerçekleştirilemedi. Karl, planı dışında başlayan savaşı, yaralı olması ve hazırlık görevini kumandanına devretmesi sebebiyle istediği gibi idare edemedi. Nihayetinde savaş, 8 Temmuz'da (İsveç takvimine göre 28 Haziran) saat 12'ye doğru İsveç'in mağlubiyetiyle sonuçlandı¹⁴². XII. Karl, kumandanı Levenhaupt'un komutasındaki 14.000 kişilik süvari kuvvetinin Kırım'a çekilmesini emretti. Daha sonra da kendisi Mazepa ile birlikte, Osmanlı sınırında bulunan Bender'e doğru ilerledi. İsveç süvari kuvvetleri ise Kırım'a varamadılar ve Perevolochna mevkinde Ruslara esir düştüler¹⁴³.

İsveç, bu tarihe kadar Rusya ile giriştiği mücadelelerin sonunda, 1709'da Ukrayna'nın ortasındaki Poltava'da yapılan muharebede ağır bir yenilgi aldı. Bu mağlubiyetle İsveç, bütün dünyanın dikkatini üzerine çekerken¹⁴⁴ Rusya ise bu galibiyetiyle, "Kuzey'in Yıldızı"nın batmaya başladığını tüm dünyaya kanıtlamış oldu¹⁴⁵. Rusya, artık savunmadan taarruza geçerek kısa bir zaman içinde Lehistan'ı yeniden ele geçirdi. İsveç

¹⁴¹ Voltaire, s.166; Kalabalık Rus kuvvetine karşı İsveç ordusu yetersizdi; yaklaşık otuz bin kişilik kuvvetten iki bin beş yüz kadarı hasta, dört bin beş yüz kadarı da o esnada Poltava'yı kuşatma halindeydi. Askerlerin bazıları da çeşitli hizmetler için görevlendirilmişti ki Karl'ın elinde Rusya ile savaşacak sadece on dört bin kadar askeri kalmıştı. Rusya, sayıca daha az asker ve yalnızca otuz topu bulunan İsveç'e karşı, yetmiş kadar topu, otuz iki bin yaya ve diğerleri de süvari olmak üzere kırk beş / elli bin civarı askere sahipti. Fakat İsveç ordusu, Rus kuvvetine karşı sayıca daha zayıf olsa da eğitim ve kumanda heyeti açısından daha güçlüydü, Uzunçarşılı, C.4/1, s.62.

¹⁴² Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti*, s.180, 188; Kurat, *Rusya Tarihi*, s.259.

¹⁴³ Kurat, *Rusya Tarihi*, s.259.

¹⁴⁴ Roberts, s.369.

¹⁴⁵ J. Lee, s.174; Nitekim Poltava Savaşı, hem İsveç hem de Avrupa için 18. yüzyılın en belirleyici savaşlarından biri oldu. Özellikle İsveç ve Rusya açısından dengeler değişti ve Scott'un da deyimiyle "The Swedish lion was struck down, the Russian bear was rampant (İsveç aslanı dibe vurdu, Rusya ayısı şahlandı)", Scott, s.233.

desteğiyle tahta oturmuş olan Stanislas da Lehistan'ı bırakmak zorunda kaldı ve yerine II. Oğüst tekrar kral oldu. Dahası Petro, Estonya ve Livonya'yı zapt etmek için yeniden harekete geçti ve Rus kuvvetleri, İsveç'e ait olan şehirleri almak üzere Almanya'ya girdi. Nitekim Petro'ya artık Avrupa yolu açılmış ve bu durum onun Doğu Avrupa'da yeniden egemenlik kurmasını mümkün kılmıştı¹⁴⁶.

Öte yandan bin beş yüz-iki bin kişilik maiyetiyle birlikte Bender'e doğru hareket eden kral, arkasından gelen Rus kuvvetlerinden kurtulmak için önce Özi Kalesi'ne sığınmaya karar verdi¹⁴⁷. Özi Kalesi yakınlarında bulunan Aksu Nehri kenarına gelerek sığınma talebinde bulunan Karl, kale muhafızı Abdurrahman Paşa'nın kendisine gönderdiği yiyecek filikalarına zorla binerek nehrin karşısına geçti. Durumu öğrenen paşa, derhal İstanbul'a haber verse de merkez kral ve maiyetinin Bender Kalesi dışına yerleşmesine izin verdi¹⁴⁸. Özi Kalesi Muhafızı Abdurrahman Paşa, merkezin bu iznine rağmen kraldan geçiş için para istedi ve ona boş yere vakit kaybettirdi. Dahası paşa, kralın maiyetindeki çoğu genç erkek ve kıza da el koydu. Karl, bu felaketten kurtulduktan sonra Bender'e yönelerek Yusuf Paşa'nın memurları tarafından karşılandı ve Abdurrahman Paşa'nın yaptığı ayıbı Yusuf Paşa'ya bildirdi¹⁴⁹. Durumu öğrenen paşa da bu ayıbı derhal İstanbul'a haber verdi ve

¹⁴⁶ Kurat, *Rusya Tarihi*, s.259.

¹⁴⁷ Uzunçarşılı, C.4/1, s.63; İsveç'in Rusya ile olan savaşında XII. Karl'ın mağlup olup Özi suyunun öte canibine kaçtığını haber eden ve Boğdan voyvodasından gelen nâme için bkz: "*Boğdan voyvodasından Kapukethüddâsı Koparoğlu'na gelen mektûbun hütlâsasıdır ki ... Bundan akdem tahrîr olunduğu üzere cenk-i âzîm vâki' olduğu muharrer (ya da mukarrer?) olub sonra bize böyle haber vâsıl oldu ki İsveç kralı mağlûb oldukda mahall-i ma'rekeden bir sâ'at ...*", BOA, *İE.HR*, nr.15/1458.

¹⁴⁸ Tahir Sevinç, "İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)", *History Studies*, S.1, C.6, 2014, s.140.

¹⁴⁹ Refik, C.3, s.13-14; "*General unvanına tekabül eden serasker payesi ile vali ve levazım amiri unvanına tekabül eden eyalet paşası sıfatını aynı zamanda hâiz bulunan Bender kumandanı (Yusuf Paşa), krala beyan-ı hoş âmedi ve kendisine muhteşem bir çadır ile erzak, eşya, arabalar, istirahat vasıtaları, zabıtlar onu ihtişamla Bender'e kadar götürmek üzere lazım olan bütün bir maiyeti takdim etmek üzere müstacelen bir ağa yolladı. Zira sade ikâmet edecekleri mevkie kadar büyük elçilere karşı yollarda her türlü ikramda bulunmak değil, fakat kendilerine sığınmış hükümdarlara da müddet-i ikâmetleri esnasında her şeyi mebzulen temin ve ita etmek Türklerin şiarındandır*", Voltaire, s.181.

padişahın hükmüyle¹⁵⁰ para ile esirler Kral'a iade edildi. Abdurrahman Paşa ve kethüdası (yardımcı) ise Özi Kalesi'ne hapsedilerek onun yerine, 10 Temmuz 1709'da Açe Muhafızı Hasan Paşa Özi Kalesi muhafızı tayin edildi¹⁵¹. Fakat XII. Karl, padişahın, Abdurrahman Paşa'nın affını rica etti ve onun bu arzusu yerine getirildi¹⁵². Bender Kalesi dışındaki Varinci (Varnitza) adındaki bir köyde¹⁵³, kral için bir konak ve maiyeti için de kışlalar yapıldı. Nitekim III. Ahmed de kralı misafir olarak kabul edip bütün masraflarının ve bütün ihtiyaçlarının hükümet tarafından karşılanması emrini verdi¹⁵⁴.

XII. Karl 21 Temmuz'da Bender'e götürülüp oraya yerleştirildikten sonra¹⁵⁵, 31 Temmuz 1709'da, kâtibi Martin von Neugebauer'i Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'ya göndererek Osmanlı padişahına şükranlarını bildirmek istedi¹⁵⁶. Aslında Osmanlı Devleti'ni düşmanlarına karşı cephe aldirmek isteyen kral, bu amacı doğrultusunda Lehistan'a tekrar

¹⁵⁰ “Özi Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hüküm ki: ... İsveç Kralı hutimet avâkıbuhû bi'l-hayr ile Moskov çarı beyninde Baltık nâm mahalde vâki' olan ma'rekede ... Sâye-i Devlet-i Aliyye ve mazalle-i saltanat-ı seniyyeme ilticâ' kasdıyla ol taraflarda vâki' serhadd-ı mensurem hududunda Aksu ma'berlerinden Rus geçidi nâm mahalde nehr-i mezbûra beru tarafa ubûr ve Özi Kal'ası altına gelirken, Özi Kal'ası muhâfazasına me'mûr olan Abdurrahman Paşa, habâset fitrat ve redâ'et hilkatı hasebiyle İsveçliden geçit akçesi nâmiyla 1000 altın alub ve bundan mâ'adâ tâife-i merkûmenin ricâlinden yedi-sekiz nefer İsveçli'yi kendüsü ve yine ricâlden iki nefer ile bir avratı dahî kethüdası ahz ve yanlarında alıkoyub bugüne etvâr-ı şenî'a ve harekât-ı fazîhâya? ictirâ' itdügü ... fi evâhir-i Cemâziyelevvel 1121”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.116, s.188; Ayrıca hüküm için bkz: Refik, s.13-14.

¹⁵¹ Sevinç, s.140-141; Mehmed Râşid Efendi eserinde, Abdurrahman Paşa'nın Karl'dan aldığı esirleri iade ederken para aldığını inkâr ettiğini belirtmektedir. Yusuf Paşa'nın da bu durumu krala sormak için adam gönderdiğini fakat kralın, Abdurrahman Paşa'nın azledilmesi ve eşyalar ile esirlerin geri iade edilmesi sebebiyle gönlünün alındığını bildirdiğini; bu yüzden de eğer Devlet-i Aliyye benim hatırım isterlerse, paşayı affedip serbest bıraksınlar ricasında bulunduğunu ifade etmektedir. Bunun üzerine de Abdurrahman Paşa affedilip, hapisten çıkarılmıştır, Râşid, C.3, s.301.

¹⁵² Refik, s.13-14.

¹⁵³ Poltava Savaşı'ndan sonra (1709) Bender Kalesi dışında Varnitza adındaki köyde, ev yaptırarak 1711'e kadar burada yaşadığı bilinmektedir, Semavi Eyice, “Bender Kalesi”, *DİA*, C.5, İstanbul 1992, s.432.

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, C.4/1, s.64; İsveç Kralı XII. Karl'ın, Osmanlı ülkesinde misafir edilişi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Sevinç, s.139-159.

¹⁵⁵ Uzunçarşılı, C.4/1, s.64.

¹⁵⁶ Zira kralın 15 Eylül tarihli mektubunda, Eylül'den daha önceki bir tarihte “*Martinos Focbaver*” isimli beyzadenin, dostluk ve muhabbetle sunulan mektuplar ile gönderildiğinden bahsedilmektedir, bkz: “... *Karolos tarafından sıhhat u sa'âdet ed'yesi takdiminden sonra dostluk ve meveddet ile arz u i'lâm olunan oldur ki bundan akdem Devlet-i Aliyye cânibine olan kemâl-i hulûs ve meveddetimizi mübeyyin mektuplar ile huddâmımızdan sadakâtümüz Martinos Focbaver nâm beyzâde irsâl olunmuş idi ...*”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.181-182; Refik, s.15.

egemen olmak ve Rusya'yı da emri altına almak istiyordu¹⁵⁷. Bu yüzden de Osmanlı Devleti ile başından beri düşlediği müdafaa ve saldırı antlaşmasını imzalamayı hedefliyordu¹⁵⁸. Fakat kâtip, şu anda siyasî bir sıfata sahip olmadığı için sadece sadrazam tarafından kabul edilip kralının Osmanlı ülkesinde ümit ettikleri gibi dostlukla karşılanmaları ve ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda şükranlarını dile getirdiği mektubunun¹⁵⁹ padişaha ulaştırılmasını sağladı¹⁶⁰. Kral daha sonra Osmanlı Devleti'ne elçisi vasıtasıyla göndermiş olduğu 15 Eylül 1709 tarihli nâmesinde de¹⁶¹ Neugebauer'in İstanbul'da küçük elçi olarak bulunmasını talep ederken yine aynı tarihli bir başka mektubunda¹⁶² ise sadrazama,

¹⁵⁷ Voltaire, s.184.

¹⁵⁸ Nitekim kralın amacı yersiz değildi; Poltava Savaşı'ndan sonra Rusların Osmanlı sınırında kaleleri tahkimat (sağlamlaştırma) yaptıkları haberi çoktan ulaşmıştı, Uzunçarşılı, C.IV/1, s.67.

¹⁵⁹ “*Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye İsveç Kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Bundan akdem Ukrayna tarafından rüfekâ-ı kâlile ile cenâb-ı mülûkânelerinin memleketine duhûl eyleyib gerek biz ve gerek adamlarımız istirâhat eyleyüb Leh memleketine askerlerimize gitmek üzere hâliyâ Bender kurbunda sekiz gün kadar tevakkuf eylediğimiz Seraskerleri Yusuf Paşa hazretleri tarafından bundan akdem malûm-ı hümayûnları olduğu fehim olunub ... memâlik-i şehriyârîlerinde dostluk ile kabul olunacağımıza ümidvâr olub me'mûlumuzdan mahrûm olmayub güzide seraskerlerinin ihtimâmı ile kemâl-i hürmet ile kabul olduğumuzdan mâ'ada bu ana değin bize ve adamlarımıza cümle levâzım-ı müstevfâ ve mu'tedil behâ ile virildiğinden mahzûz olduğumuzu işbu nâmemiz ile taraf-ı şehriyârîlerine ifâde eylememizi mabeynde olan dostluğa lâıyk gördük ve bu memnuniyetimizi derûnumuzda hıfz eyleyub cenâb-ı mülûkanelerine hulûs üzere dostluğumuz ve kemâl-i rağbet ile meveddetimiz ale't-tahkîk ma'lûm-ı şehriyârîleri olması mercû ve matlûbdur ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu senesinde mah-ı Temmuzun otuz birinci gününde Bender kurbunda yazılmışdır*”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.183-184.

¹⁶⁰ Refik, s.15-16.

¹⁶¹ “*Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye İsveç Kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Karolos tarafından sıhhat u sa'âdet ed'îyesi takdiminden sonra dostluk ve meveddet ile arz u i'lâm olunan oldur ki bundan akdem Devlet-i Aliyye cânibine olan kemâl-i hulûs ve meveddetimizi mübeyyin mektublar ile huddâmımızdan sadakâtümüz Martinos Focbaver nâm beyzâde irsâl olunmuş idi lakin dostluğumuzun i'lâm-ı mu'âyyene ile ma'lûm-ı mülûkaneleri olması maksûdumuz olmağla dostluk ve meveddet şehriyârîlerine fevkalgâye mâ'il (meyilli) olan kalbimizde merkûz ahvâlin ifadesine me'mûr eylediğimiz kimesnenin huzûr-ı padişahanelerine duhûlü için izn-i âliyyeleri sudûruna müştâk olduğumuz eclden (cihetten, sebepten dolayı) mûmâileyh Focbaver nâm bendemize mümtâz küçük elçi rütbesini ihsân eyledik ki ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu senesinde mah-ı Eylül'ün on beşinci gününde Bender Kal'ası kurbunda yazılmışdır*”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.181-182; Ayrıca İsveç başvekili tarafından Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'ya gönderilen 7 Eylül 1709 tarihli nâme için bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.182-183; Osmanlı hükûmeti de zaten kralla ilişkileri daha sağlıklı temin etmek için onun İstanbul'da daim elçi bulundurmasını isteyerek bu hususta kralla görüşülmesi için Yusuf Paşa görevlendirmiş o da bu durumu kralla görüşmüştü. Nitekim Karl, 15 Eylül 1709 tarihinde Bender'den gönderdiği nâmesi ile Osmanlı Hükûmeti huzurunda küçük elçi olarak Martin Neugebauer adlı Danzigli kâtibini ve daha önemli işleri için de gayri resmî olarak Ponyatovski adındaki güvenilir adamını İstanbul'a gönderdi, Uzunçarşılı, C.4/1, s.66.

¹⁶² “*Devletlü sa'âdetlü sadr-ı â'zam hazretlerine İsveç kralı tarafından gelen mektûbun tercümesidir: ... inhâ olunan oldur ki irsâl olunan ağakullarının yediyle mektûb-ı şerifleri tarafımıza vusûl bulub mefhûmu ma'lûmumuz olduk da mahzûz olduk ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu senesinde mâh-ı Eylül'ün on beşinci gününde Bender Kal'ası kurbunda yazıldı, Karalos*”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.184;

gönderdikleri mektubunun ağakuları ile ulaştığı ve durumun anlaşılıp memnun kalındığı ifade edilmiştir. Çok geçmeden Padişah III. Ahmed'in, Neugebauer'ın huzuruna kabul ettiğine dair nâmesi¹⁶³ krala gönderilerek Martin von Neugebauer'in İstanbul'daki konumu ve iki devlet arası diplomatik ilişkiler daha da resmîyet kazanmış oldu. Öte yandan da kendisine günlük dört yüz on dört buçuk (414,5) kuruş tahsis edildi¹⁶⁴.

Bu gelişmeler Rusya'nın endişesine sebep olsa da Karl'ın olanca kışkırtmalarına rağmen ilk zamanlar Osmanlı yönetiminin takındığı ılımlı politika vesilesiyle Rus çarı ile olan münasebetler olabildiğince korunmaya çalışıldı. Bu doğrultuda da Sadrazam Ali Paşa, Rusya ile olan münasebetlerin şimdilik korunması için Özi Valisi Yusuf Paşa'ya ve yol üzerindeki kadılara Rus ve İsveçli memurların haberdar edilmesi için hükümler¹⁶⁵ yollandı¹⁶⁶.

Osmanlı Devleti'nin bu orta yolu bulma çabalarına rağmen Rusya da Osmanlı sınırında hazırlıklar yapıyor ve Osmanlı topraklarında yaşayan Eflak, Boğdan, Sırp ve Karadağlı Ortodoks tebaayı kışkırtma politikasına giderek Osmanlı Devleti ile bir savaş

Öte yandan başvekilin gönderdiği ve elçi ağakulları ile kralını görüştürmesi hususu üzerine yazdığı mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.185.

¹⁶³ “İsveç kralına nâme-i hümayûn: ... fî Zilhicce 1121”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.191-192.

¹⁶⁴ Sevinç, s.141.

¹⁶⁵ Örneğin; “Özi Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hüküm ki: Bundan akdem Moskov çarı ile İsveç kralı beyninde vâki' olan ma'rekeden evvel ve sonra çar-ı müşârünileyh tarafından dörder ...? birkaç küt'a nâme gelub mefhumunda cennetmekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûr nişan? karındaşım Sultan Mustafa Han ... zamanlarında bin yüz on iki senesi muharreminin yigirmi altıncı gününde otuz sene müddet ile akd-ı sulh olunub lâkin taht-ı âlî-baht üzere cülûs-ı hümayûn-ı şevket makrûnum vukû'ndan beru İsveç kralı ile ceng u harbe meşgul olduğundan Devlet-i Aliyyem ile dostluk üzere olan sâ'ir mülûk-i nasârânın re'yleri üzere tecdid-i sulh merasimini edâya fırsat bulamayub te'hîre kaldığından i'tizar ile ... tecdid-i sulh u salâhı nâmesinde iltimâs idub bu husus için Âsitâne-i Sa'âdet'imde olan elçisine ruhsat-ı kâmile virmeğle elçi-i mesfûr ile gereği gibi mükâleme ittirilüb ve karındaşım merhûm-ı müşârünileyh zamanında virilen ahidnâmenin cümle şurût u kuyûduyla bila-tağyîr ve tebdil taraf-ı hümayûnumdan dahî ol ahidnâme tecdid ve elçi-i mesfûra teslim olduğundan gayri çar-ı müşârünileyhe nâme-i hümayûn-ı sa'âdet makrûnum dahî şerefsudûr bulmağla mâbeyninde sulh u salâh müte'addid ve müte'ekkid olub ... fî evâhir-i Zilka'ade 1121”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.116, s.305; Ayrıca hüküm için bkz: Refik, s.23-24.

¹⁶⁶ Refik, s.23-25.

çıkması durumunda, devlet içindeki isyanlarla onu oyalamak istiyordu¹⁶⁷. Yine öte yandan Karl da sınırda sürekli Ruslar ile çekişme halindeydi ve Yusuf Paşa'nın uyarılarını da dikkate almıyordu. Hatta savaştan sonra Eylül 1709'da Lehistan sınırına gözlem yapmak amacıyla bir miktar İsveçliyi gönderdi¹⁶⁸ ve bunun üzerine Rusya da harekete geçerek Çernoviç civarında İsveçlilerin kimini esir alırken kimini de yok etti. Bu durum İstanbul'da büyük bir yankı uyandırdı. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti de uzun süren görüşmelerden sonra Rumeli'de bulunan kuvvetlerden bazılarının Bender'e doğru hareket etmesi için hükümler yazıldı¹⁶⁹.

Yaşanan bu sıkıntılar öncesinde Rus Çarı Petro, 10 Temmuz'da (Poltava Savaşı'ndan birkaç gün sonra) İstanbul'a gönderdiği elçisi Tolstoy'la III. Ahmed ve vezirine kıymetli hediyelerini ve nâmesini takdim etmişti¹⁷⁰. Petro, elçisi Tolstoy vasıtasıyla ulaştırdığı nâmede padişaha; Osmanlı topraklarına sığınmış olan İsveç Kralı XII. Karl'ın, orada uzun

¹⁶⁷ Osmanlı Padişahı, şerefli bir devlet siyasetine yaraşır bir şekilde davranarak Rusya ile olan antlaşmaya sadık kalmaya gayret etmekteydi. Fakat Rusya tam tersi hamlelerde bulunmaktaydı. Örneğin, Poltava Savaşı sonrasında kaçan kralı takip eden Rus kuvvetleri, Osmanlı sınırını tam sekiz saatlik mesafe ihlal ederek Aksu kenarında dinlenen İsveçlilere baskın yapmış ve üç yüz kadar İsveçliyi esir almışlardı, Uzunçarşılı, C.4/1, s.67.

¹⁶⁸ Bender'e yerleştikten sonra memleketine dönmeyi arzulayan kral, bu arzusu doğrultusunda yaklaşık bir miktar İsveç askerini Boğdan'ın Piçova (Çernovic) bölgesine göndermeye karar verdi. Fakat Yusuf Paşa buna razı olmayarak kralı şu cümlelerle uyardı: *"Sizin halkınız tek durmazlar, düşmanınız gördük de bî-karar olub ahz-ı intikâm sevdasında olurlar. Bizim ise sizin düşmanlarınızla sulhumuz vardır. Böyle iken bizim toprağımızda sizin askerinizin anlar ile husumet idub cenk itmeleri yolunda değildir ve hem bize askerinizi ol mahalde görüb gözetmek müşkildir ... Bu sevdadan ferâgat idub askerinizi yanınızdan ayırmanız (ayırmanız)"* demesine rağmen kral inat edip askerlerini Çernoviç kasabasına gönderdi. Fakat Boğdan voyvodasının Rusya ile birleşmesi sebebiyle Çernoviç'e yakın Rus askerleri, İsveçlileri baskın etti ve İsveç ordusunun bir kısmının helak olmasına ve mallarının da gasp edilmesine sebebiyet verdi, Râşid, C.3, s.303-304.

¹⁶⁹ Refik, s.25.

¹⁷⁰ *"Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye Moskov çarı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... İsveç kralı birkaç yüz ...? ile bundan akdem Kazak hatmanı olan hâin Mazepa ile ma'ân Özi suyunun öte tarafına firâr ve cenâb-ı şehriyârîlerinin memleketine girdiği tahkik üzere ma'lumumuz olmağla mâbeynde cârî olan dostluk ve meveddete ve mün'akid olan mübarek sulh ve salâha binâen düşmanımız olan İsveç kralını memleket-i padişahilerinden geçirmemek ve kabul eylememek üzere fermân buyurulub hâ'in Mazepa'nın ittibâ'ıyla reâyamız olduğu ecden ahz ve teslim olunması bâbında emr ve tenbîh buyurulmak taraf-ı mülûkhanelerinden dostâne iltimâs olunub ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu ve çarlığımızın yigirmi sekizinci senesinde mah-ı Temmuz' un onuncu gününde Poltava kurbunda taburumuzda yazılmışdır"*, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.176.

süre kalmasının önlenmesi ve Kazak Hatmanı Mazepa'nın derhal Rusya'ya iade edilmesini talep etmişti. Fakat bu isteklerin kabul edilmesi imkânsızdı¹⁷¹. Nitekim teklifi kabul edilmeyen Petro, 14 Temmuz'da tekrar bir nâme daha gönderdi¹⁷². Çar bu nâmesinde daha sert ifadeler kullanarak İsveç kralının gözetim altına alınmasını talep etti ve Mazepa'nın bir an önce iade edilmesi isteğini tekrarladı. Dahası Petro, düşmanı ile kendisine ihanet etmiş birinin himaye edilmesinin dostluğa uygun bir hareket olmadığını da vurgulamasına¹⁷³ rağmen Osmanlı yönetimi, "iltica edenlere himaye gösterilmesi" prensibi ile kralı himaye etmekte kararlı davrandı. Zaten kralın tesliminin Osmanlı'nın şan ve şerefiyle uzlaştırılamayacağı gibi böyle bir eyleme de mecburiyet yoktu¹⁷⁴.

Daha sonra bu sorun, 5-11 Ocak 1710 tarihinde, İstanbul Antlaşması'nın yenilenmesi için yapılan görüşmeler esnasında Çar Petro'nun elçisi Tolstoy tarafından gündeme getirildi¹⁷⁵. Yenilenecek olan anlaşmaya, İsveç Kralı XII. Karl'ın İsveç'e dönüşü konusunda ilave bir madde daha konuldu. Bu maddeye göre İsveç kralı, 500 kişilik Osmanlı askeriyle

¹⁷¹ Refik, s.25-26.

¹⁷² "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye çar-ı mûmâileyh tarafından gelen ahidnâmenin tercümesidir: ... İsveç kralı birkaç yüz adam ile Özi suyunu ubûr ve Devlet-i Aliyyelerinin memleketine girmekle düşmanımız olan kral-ı mûmâileyhi kabul eylemeyub ve ber-vechle geçid vormeyub ve Mazepa'nın ittibâ'ıyla ahz ve bize teslim olunması bâbında Devlet-i Aliyyeleri serhadlerinde olan hükkâma te'kîd üzere fermân buyurmaları iltimâs olunmuş idi ... Askerimizden firâr eyleyen İsveç kralı, haîn Mazepa ile ma'ân bendelerinin vesâtetiyle nehr-i mezbûrdan ubûr itdirilub memleketlerinde kabul olunmağla mâbeynde cârî olan dostluk ve meveddet ve mûn'akid olan sulh ve salâh hürmetine İsveç kralı Devlet-i Aliyyelerinde alıkonulub ilerü yürümesine izin virilmemesi taraf-ı şehriyârîlerinden dostâne matlûbumuzdur bu arzumuzu taraf-ı mülûkânelerine mûmâileyh elçimiz tafsîl üzere takrîr idecekdir ve hâ'in Mazepa'nın ittibâ'ıyla bilâ-te'hîr tarafımıza teslim olunması tenbih buyurula ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu ve çarlığımızın yigirmi sekizinci senesinde mah-ı Temmuzun on dördüncü gününde Poltava kurbunda taburumuzda yazılmışdır", BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.177-178; Benzer mevzuu ihtiva eden ve 27 Temmuz'da gönderilen şu mektuba da bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.178-179.

¹⁷³ Yüksel, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", s.180.

¹⁷⁴ Akdes Nimet Kurat, *Purut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C.1, Ankara 1951, s.117.

¹⁷⁵ Yüksel, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", s.180; Her padişah değişikliğinde, yabancı devletler ile Osmanlı arasındaki antlaşmalar yenilenmesi gerekirdi ki bu durum III. Ahmed tahta çıktığında Rusya ile gerçekleştirilememişti. Nitekim daha sonra Petro gönderdiği bir nâmede, 1700 İstanbul Antlaşması'nın yenilenmesini ve bu nâme vesilesiyle İsveç kralının sınır dışı edilip Mazepa'nın kendisine teslimini talep ettiyse de III. Ahmed sadece, adı geçen antlaşmanın yenilenmesi ve bu antlaşmaya yukarıda belirtildiği üzere XII. Karl ile ilgili bir maddenin eklenmesini uygun görmüştür, Uzunçarşılı, C.4/1, s.68-69.

Lehistan sınırına kadar getirilecek sonrasında da Rus askerleri eşliğinde İsveç'e gönderilecekti¹⁷⁶ ki bütün bunların sorumluluğunu Rus Elçisi Tolstoy üstleniyordu. Fakat bu ilave maddenin kendisini Rusların ağına düşürmek üzere hazırlanmış bir tuzak olduğunun farkında olan Karl, durumun izahı için gayrî resmî elçisi General Ponyatovski'yi İstanbul'a gönderdi¹⁷⁷. Kralın güvenilir adamlarından olan Ponyatovski, durumun vahametini anlatmak için padişah ve Gülnuş Valide Sultan ile görüşecekti¹⁷⁸. Öte yandan da İstanbul'da Rus karşıtı bir ortam hazırlamaya çalışıyordu¹⁷⁹. Fakat Tolstoy'un sadrazama gönderdiği büyük meblağlar, onu kazanmasına neden oldu. Ve neticede, Tolstoy'un çabaları boşa çıkmadı ve sadrazamın gayretleriyle, III. Ahmed 14 Ocak 1710 yılında antlaşmanın otuz yıl daha yenilenmesini onayladı¹⁸⁰. Daha sonra da Padişah tarafından krala, teselli amaçlı bir nâme ile beraberinde on bin altın, bir donanmış at ve yirmi beş eğersiz at; sadrazam tarafından da bir donanmış at ile beş eğersiz at gönderildi. Fakat durumun aslını bilen kral, padişahın hediyelerini kabul etse de sadrazamının hediyelerini geri gönderdi¹⁸¹. Nitekim Voltaire, kralın İstanbul'a durumu bildirmek için Ponyatovski'yi göndermesi ve padişah ile sadrazamın buna tepkilerini şu şekilde özetlemektedir:

“Sultanın, sadrazamı Çorlulu Ali'nin entrikalarından haberdar olmadığına emniyet etti (XII. Karl). Bunları kendisine (sultana) öğretmeye karar verdi ve Poniatowski bu güç işi deruhte etti (üstlendi). İsveç kralının şikâyetlerini Sultana kadar isal (ulaştırmak) için

¹⁷⁶ 6 numaralı nâme-i hümayûn defteri incelendiğinde, ilgili konuyla alakalı aynı isteklerin sürdürüldüğü görülmektedir; Yüksel, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusyanın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri”, s.180.

¹⁷⁷ Uzunçarşılı, C.4/1, s.69.

¹⁷⁸ Sevinç, s.149.

¹⁷⁹ Beydilli, “İsveç”, s.409.

¹⁸⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, C.4 İstanbul 2009, s.254; “Sulhun hangi tarihte yenilendiği katîyetle tesbit edilemiyor. Bunun 4 Zilka'de ile kurban bayramı arasında yapıldığını gösteren bazı kaynaklar olduğundan, 5-11 Ocak 1710 tarihlerinde resmîyet kasbettiği anlaşıyor. Ferriol'un (Ferriol a Torey) bu sulh tecdidinden 12 Ocak tarihli mektubunda ilk defa bahsettiğine göre mezkûr tarihi teyit eder gibi görünüyor”, Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.133.

¹⁸¹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.69.

Poniatowski ancak bu vasıtaya malikti (sahipti). Sadrazam aleyhinde çok ağır bir lâyiha (bildiri) vücuda getirdi. O zaman Fransa elçisi olup keyfiyeti (durumu) bana anlatan M. dö Feriol, bu lâyihayı Türkçeye tercüme ettirdi. Onu takdim etmesi için bir Ruma bir mikdar para verildi. Büyük sultanın muhafızları arasına karışmış olan bu Rum, kâğıdı o kadar yükseğe kaldırıp, o kadar uzun müddet tuttu ve o kadar gürültü etti ki Sultan kendisini gördü ve lâyihayı bizzat aldı. Birkaç gün sonra bütün şikâyetlerine cevap olarak sultan, İsveç kralına, zatışahanesini taşımış olup bir tanesi mücevherlerle müressa (murassa / değerli taşlarla bezenmiş) eğer ve haşalara ve som altından üzengilere malik olmak üzere yirmi beş Arap atı yolladı. Bu hediyeye, pek nazik fakat âfaki (konusuz, dereden tepeden) sözlerden mürekkep (yazılmış) olup, nazırın, hükümdarın muvafakati (onayı) inzıam eylemeksizin (eklemeksizin) hiçbir şey yapmamış olduğundan şüphe ettiren bir mektup refakat ediyordu. Hislerini gizlemeyi bilen Çorlulu dahî krala pek nadir beş at yolladı. Charles bunları getirene azametle dedi ki: Bunları efendinize (sadrözama) götürün ve düşmanlarımdan hediye kabul etmediğimi ona söyleyin.”¹⁸²

Bunun üzerine İstanbul Antlaşması’nın yenilenme sürecini ayrıntılı bir şekilde soruşturan Ponyatovski, sadrazamın büyük para karşılığında Tolstoy ile anlaştığını ve Karl’ın Osmanlı topraklarından çıkarılması kararı sebebiyle antlaşmanın uzatıldığını bizzat kendisi padişaha bildirmeyi başardı¹⁸³. Zaten Sadrazam Ali Paşa’nın Rusya ile tam bir barış içinde yaşamak istemesi ve bu antlaşmayı yeniletmesi, bir zamanlar Rusya’ya karşı İsveç’in yanında olan sadrazamın savaşçı siyaseti ve bu sıralarda İstanbul’da yükselmeye başlayan Rus düşmanlığı ile asla örtüşmemekteydi. Öte yandan padişah da daha önceden de belirttiğimiz üzere, Rusya’nın sınırdaki hazırlık ve faaliyetlerinden haberdar olmuştu.

¹⁸² Voltaire, s.191, 192.

¹⁸³ Uzunçarşılı, C.4/1, s.70.

Bender’den Küçük Mirahur¹⁸⁴ Türk Mehmed Ağa’nın gönderdiği Rusya’nın durumuyla ilgili bilgiler de İsveçlilerin, Rus savaş hazırlıklarına dair merkeze gönderdikleri yazılarını teyit ediyordu¹⁸⁵. Bu sebeplerden ötürü nihayetinde III. Ahmed, sadrazamlık makamında bulunan Çorlulu Ali Paşa’yı azlederek yerine Köprülüzâde Numan Paşa’yı¹⁸⁶ atadı¹⁸⁷. Böylelikle amacına ulaşan Karl, Numan Paşa’nın daha güvenilir olduğundan emindi ki¹⁸⁸ bu yeni sadrazam namusluluğu ve adaleti ile ün kazanmıştı¹⁸⁹. Köprülüler ailesine mensup olan Numan Paşa, birçok valilik görevinde bulunması sebebiyle de tecrübe sahibi sayılırdı¹⁹⁰.

Başka bir açıdan baktığımızda da İsveç dostu olarak bilinen Köprülüzâde Numan Paşa’nın sadrazam oluşu hem İstanbul’daki hem de Bender’deki İsveçliler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Çünkü İsveç’in asıl amacı Rus Çarı Petro ve yandaşı Lehistan Kralı Ogüst’e karşı savaş ilan etmek ve bunun avantajlarını en kısa zamanda Numan Paşa’ya anlatmaktı. Fakat Numan Paşa adil bir insan olmasının yanında aynı zamanda da barışçıl bir

¹⁸⁴ “Arapça emîr (bey) kelimesinin Farsçalaşmış şekli olan mîr ile Farsça âhûrun (ahır) birleşmesinden meydana gelen mîrâhûr (emîrâhûr), Osmanlıca’da bu şeklin yanı sıra imrahôr imlasıyla da kullanılmıştır. Ortaçağ’da her devletin saray ve ordusunda büyük oranda atlardan ve diğer bazı hayvanlardan yararlanılmış, dolayısıyla onlarla ilgili kuruluşların çeşitli adlar taşıyan yöneticileri büyük önem ve itibar sahibi olmuştur.” Abbas Sabbâğ, “Mîrâhur”, *DİA*, C.30, İstanbul 2005, s.141; “Osmanlı Devleti’nde, önceleri has ahıra bakan bir görevli varken daha sonra işlerin artması üzerine sayıları ikiye çıkınca teşkilatın başında olana büyük mîrâhur, yardımcısına da küçük mîrâhur dendi”, Erhan Afyoncu, “Mîrâhur”, *DİA*, C.30, İstanbul 2005, s.141.

¹⁸⁵ Kurat, *Purut Seferi ve Barışı*, C.1, s.137.

¹⁸⁶ 1675 civarında İstanbul’da doğan Köprülüzâde Numan Paşa, Fazıl Mustafa Paşa’nın oğludur. İyi bir medrese eğitimi alan paşa, babasının ölümünden sonra Köprülü evkafının başına memur oldu. 1700 yılında da altıncı kubbe veziri olarak, Dîvân-ı Hümâyûn üyesi oldu. Numan Paşa, 1701’de Erzurum valiliğine, 1703 yılında da Kütahya valiliğine tayin edildi. Daha sonrasında çeşitli vazifelerde bulunan Numan Paşa, 1708’de II. Mustafa’nın kızı Ayşe Sultan ile düğün töreni yapıldıktan sonra 1709’da Eğriboz ve Bosna valiliklerine atanıp sonrasında Belgrad muhafızlığına atansa da gönderilmedi. Dönemin sadrazamı Çorlulu, onu rakip gördüğü için merkezden uzaklaştırılmak istiyordu ki nihayetinde 16 Haziran 1710’da Çorlulu yerine sadrazamlık makamına tayin edildi, Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Köprülüzâde Numan Paşa”, *DİA*, C.26, İstanbul 2002, s.265-267.

¹⁸⁷ Uzunçarşılı, C.4/1, s.69, 70; Ayrıca bkz: “Azl-i Sadr-ı â‘zam Ali Paşa ve nasb-ı Numan Paşa: Vezîr-i â‘zam Çorlulu Ali Paşa’nın sû-i tedbîri sebebiyle İsveç kralı Devlet-i Aliyye’nin düş-ı hamîyyetine bir bâr-ı girân olup ref’inde kangı tarafa teşebbüs olunduyşa müfîd olmadığından, tab‘-ı hümâyûna ıztırâb-ı küllî hâsıl ve vezîr-i müşârûnileyh inhirâf-ı zamîr-i hümâyûnları mertebe-i mübâlağaya vâsıl olmuş idi ...”, Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz: Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, A. Zeki İzgöer, C.2, İstanbul 2013, s.835-836.

¹⁸⁸ Jorga, C.4, s.254.

¹⁸⁹ Refik, C.3, s.30.

¹⁹⁰ Kurat, *Purut Seferi ve Barışı*, s.139,140.

insandı ve herhangi bir karar alınması durumunda her iki tarafla da ilişkilerini bozacak eylemlerden kaçınacak bir zaafa sahipti. Dolayısıyla da bir yandan Rus elçisi Tolstoy’u yatıştırmaya çalışırken diğer taraftan da Ponyatovski’ye umut vererek onu oyalamaya çalışıyordu¹⁹¹. İlk olarak Rusya’nın hoşuna gitmeyecek bazı eylemlerde bulunan paşa, Ponyatovski’yi huzuruna kabul edip İsveç kralının daha öncesinde temsilcisi Thomas Funck¹⁹² aracılığıyla istediği dört yüz bin akçe borcu derhal teslim etti ve ona, kralının Lehistan üzerinden ülkesine dönmesi için de evvelki sadrazam döneminde belirlenen anlaşma kurallarına aykırı olarak¹⁹³ kırk bin Osmanlı askeri yollayacağı sözünü verdi¹⁹⁴. Paşa, diğer yandan da Tolstoy’a Bender’de toplatılacak olan kuvvetlerin, kralı Lehistan’dan geçirmek ve vatanına ulaştırmaktan başka bir amaç taşımadığını belirterek hiç kimsenin bu durumdan dolayı bir olumsuzluk yaşamaması konusunda dikkat edileceği sözünü verdi. Ayrıca Rus çarının bu harekete engel olmamasını şart koştu ve gerektiği takdirde “*geçiş i zorla sağlamak için yüz bin kişilik bir ordunun başına geçeceğim*” uyarısında bulundu. Her ne kadar Numan Paşa bu uyarısını yaparken ciddi değilse¹⁹⁵ bile paşanın bu tutumu Rus Çarı Petro’yu tedirgin etti. Zira her ne kadar savaş hazırlığı içinde de olsa henüz İsveç ile olan savaşı bitmemişti ve dolayısıyla da Osmanlı ile bir savaşa girmeyi göze alamıyordu. Bu

¹⁹¹ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, edit: Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, C.5, İstanbul 2011, s.279.

¹⁹² İsveç Kralı XII. Karl, Osmanlı topraklarında kaldığı 1709-1714 tarihleri arasında başkent İstanbul’a gönderdiği elçilerden biri de yukarıda birçok kez bahsi geçen Neugebauer ve Ponyatoski’dan sonra 1711’de gönderilen Thomas Funck adlı kişidir. Bunların yanında bu dönemde İsveç kralı İstanbul’a, temsilcilik vaizi olarak M. Eneman ile S. Angrell isimli görevlileri ve yazışmalara bakması için de H. Perman ile Gustaf Celsing gibi isimleri göndermiştir, Alakom, s.17; Beydilli, “İsveç”, s.410.

¹⁹³ Daha önce de değindiğimiz üzere, Osmanlı Padişahı III. Ahmed, 1700 Mart tarihli İstanbul Antlaşması’nı yenilemesi ile birlikte bu antlaşmaya İsveç kralının durumunu belirleyen bir madde daha ilave etmişti. Bu madde gereğince, kralın Rusya sınırında istediği yerden ülkesine gitmesini Rusya kabul etmiş fakat Kırım veyahut Osmanlı kuvvetlerinden hiçbirinin ona eşlik etmesine razı olmaması sebebiyle de kralın ülkesine yalnız dönmesi kararlaştırılmıştır, Uzunçarşılı, C.4/1, s.69.

¹⁹⁴ Jorga, C.4, s.254,255.

¹⁹⁵ Zinkeisen, C.5, s.280.

yüzden bunu diplomatik yollarla çözmeyi deneyerek 28 Temmuzda III. Ahmed'e bir nâme¹⁹⁶ gönderdi ama herhangi bir sonuç elde edemedi¹⁹⁷.

İsveç Kralı XII. Karl, Numan Paşa'nın nezaketine karşı memnun kalsa da onun Rusya'ya resmen savaş ilan etmemesi ve kendisini Lehistan'dan geçirecek olan birlikleri yollama sözünü hemen yerine getirmemesi gibi durumlara içerlemişti. Nitekim paşa, devletin iç meseleleriyle ilgilenmekten krala verilecek olan Osmanlı birlikleri konusunu hemen ele almamıştı ki İstanbul'da bulunan İngiltere ve Hollanda elçileri de kralın ülkesine gitmesi esnasında Rus Çarı Petro'nun hiç bir eylemde bulunmayacağını garanti ediyorlardı¹⁹⁸. Ama bu durum daha fazla sürmedi ve nihayetinde Numan Paşa'nın bu aşırı barışçıl siyaseti ve ağırdan alan yapısı, kariyerinin son bulmasına neden oldu. Haziran ayında

¹⁹⁶ “... Bundan bir müddet önce barışın (yeniden) tasdik olunması ve haşmetli Padişah cenablarından bu babta tarafımıza bir nâme gelmiş olması keyfiyeti, azametlü Sultan Hazretlerinin, biraderleri Sultan Mustafa ile aramızda akd olunan otuz yıllık sulhü her vechle onaylaması ve mezkûr barışı bozmayarak muhafaza etmek azminde olduğuna dair teminatı bize ilerisi için ümit bahşetmektedir. Biz ki büyük hükümdar ve haşmetli çarız, aynı suretle mezkûr mubarek sulhun tamamiyle muhafazasını taahhüt ediyoruz. Biz bu barışı tasdik ederken, siz Sultan cenablarının, barışın idamesine zararlı olabilecek bütün cihetleri ortadan kaldıracığınızı ummuştuk. Meselâ, bize ihanet etmiş olan teb'amız Kazaklar ile birlikte, büyük hediyeler vererek Kırım Hanı'nı elde eden ve barışı bozmak için her çareye başvuran, düşmanımız İsveç kralını ve mezkûr hainleri (yani Kazakları) Memâlik-i Osmaniye'den çıkaracağınızı ümit etmiştik. ... Kırım tatarları yakınlarda arazimize hücum ile Sum bölgesine girerek, Nerubajka ve Torgovitza adlı iki köyü tahrip ettiler ve Lebedina'ya yakın Makeyevka'ya da hücumla, ahaliden birçoğunu alıp götürdüler. Şüpheyi en ziyade artıran şudur ki bu hainlere, kendilerine yeni bir hetman seçilmesine müsaade edilmesidir. Onlar yine bir <hırsız> (hain) olan Olrik'i, Bize sadıkkalan Zaporog Kazaklarını kandırmak ve kendi taraflarına çevirmek maksadiyle, güya bütün Kazakların hetmanı olarak seçmişlerdir. ... elçimizle Numan Paşa görüşmesinin birinde Padişahdan aldığı bir emire istinaden demiştir ki İsveç kralını 40 bin kişiden ibaret bir Türk ordusu refakatinde, Lehistan üzerinden memleketine göndermek niyetindedir. Bunun icabu olarak Çara ait askerlerin Lehistanı tamamiyle boşaltmaları arzu ediliyor. ... Lehistan kralıyla aramızda mevcut ittifak şartlarına göre, kendisine 30.000 asker vermek mecburiyetindeyiz; eğer icabederse bütün askeri kuvvetimizle yardımda bulunmamız da kararlaştırılmıştır. ... Sankt Petersburg'da, İsa'nın doğuşundan 1710 yıl, Temmuz'un 17 (28) 'nci gününde hükümdarlığımızın 29'uncu yılında yazılmıştır.”, Gramatik olarak yazıldığı gibi verdiğimiz bu mektubun tam metni için bkz: Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C.1, s.154-157.

¹⁹⁷ Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C.1, s.153-154, 159.

¹⁹⁸ Zinkeisen, C.5, s.280; Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C.1, s.140; Ayrıca bkz: “Tedbîr-i azîmet İsveç ez-cânib-i sadr-ı â'zam-ı cedîd Numan Paşa: İsveç kralının Leh içinden gitmesi husûsunu müzâkere ve i'lâm etmeleriçün Bender'de olan Hân hazretleri ve Yusuf Paşa ve mîrâhûr-ı sâni ağaya vezîr-i â'zam-ı sâbık Çorlulu Ali Paşa'nın gönderdiği mektûb mazmûnunu te'yîd için hâlâ sadr-ı âlî taraflarından dahî mektûb gönderilmeğîn, husûs-ı mezbûr bi'l-ittifâk müşâvere olunub İsveç kralı taraf-ı Devlet-i Aliyye'den külliyetli asker ile Leh hudûduna isâl olunacağı Lehlü beyinde şâyi' olsa İsveç kralının taraf-ı hilâfında olan Lehlü dahî geriye çekilüp bu tarîk ile kral-ı mesfûrun Leh memleketi içinden vilâyetine emîn ü sâlim gitmesi me'mûl olduğu Devlet-i Aliyye tarafına i'lâm ve bu vücûh-ı erkân-ı devlet ile müşâvere olundukda ...” Râşid, (çev: Özcan), s.837.

Demirbaş Şarl'ın huzuruna çıkan Tatar hanının, Don Nehri üzerinde ve Taganrog şehrindeki tersanede Rus Çarı Deli Petro'nun bir hazırlık içerisinde olduğunu haber vermesine rağmen kısa süre önce imzalanan barış antlaşmasının muhafazası için tutucu davranması ve hukukçu olarak vergilerin yasal olmayan bir şekilde artırılmasına karşı çıkması sebebiyle görevden uzaklaştırıldı. Yerine daha girişken ve savaşa meyilli bir kişilik olan Baltacı Mehmed Paşa¹⁹⁹ getirildi²⁰⁰. Tabi bu azl ve tayinin tek sebebi bu değildi. Baltacı'nın sadrazam olmasında Antakyalı Osman Ağa'nın, sarayda belli bir nüfuza sahip olan Silahdar Ali Paşa ile Kızlar Ağası Süleyman'a, Baltacı Mehmed Paşa'nın meziyetlerini aşılması ve bu kişilerin Numan Paşa gibi bağımsız bir veziri sadrazamlık makamında istememeleri sebebiyle III. Ahmed'e, Köprülü'nün görevden alınması ve yerine de Baltacı'nın tayin edilmesi konusunda önerilerde bulunmaları da Numan Paşa'nın azledilmesine etken oldu²⁰¹.

Numan Paşa gibi aşırı barışçıl bir sadrazamın azledilip yerine Baltacı Mehmed Paşa'nın tayin edilmesi saray içerisinde Rus düşmanlığının yükselmesine neden oldu ki İsveç kralının emeli olan, Çar Petro'ya karşı bir savaşın ihtimali de gün geçtikçe artmaktaydı. Öte yandan Rusya da her ne kadar Çorlulu'nun sadrazamlığında, 1709'da, Osmanlı Devleti ile 1700 antlaşmasını yenilese de aynı zamanda el altından savaş hazırlıklarına devam ediyordu²⁰². Lehistan'da artan Rus nüfuzu, Ukrayna'nın Ruslar tarafından işgali, Azak Denizi'nde Rus donanmasının güçlendirilmesi, aşağı Özi bölgesinde Ruslara ait

¹⁹⁹ “Mehmed Paşa'nın Padişaha bağlılığı ve sadakati yıllardan beri tecrübe ile sabitti; kendisinin her hususta sarayın istediği gibi hareket edeceğine şüphe edilemezdi. Baltacı o sıralarda Beylerbeyi idi... Kastamonu'nun Osmancık kasabasından neşet ettiğine göre kan itibarıyla halis bir Türk olması lâzım gelir. Doğduğu yıl ve Osmancık'taki hayatına dair herhangi bir kayıda rastlamadık. Mehmed Paşa'nın kendi elinden çıkan bir mektubunda, gençliği hakkında şu malumat veriliyor: <Sinn-i bulûğa vasul, fikir ve şuurunun nik ve beddi temyize müstait ve kaabil olduktan sonra>. Akdeniz sahillerindeki bir çok memleketleri gezmişti. Şimalî Afrika'da iken (Trablus, Tunus veya Cezayir) magripli <azizülvücüt> bir zat, Mehmed'in <Devlet-i Âli Osman'da vezir-i âzam olacağını cebheten sadakatinden layih ve nümayan> olduğutebşiri üzere Mehmed İstanbul'a dönmüş ve saraya intisaba karar vermişti”, Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s.143; Baltacı Mehmed Paşa hakkında bkz: M. Münir Aktepe, “Baltacı Mehmed Paşa”, *DİA*, C.5, İstanbul 1992, s.35-36.

²⁰⁰ Jorga, C.4, s.255; Refik, s.31.

²⁰¹ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.142.

²⁰² Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.153.

sağlamlaştırılmış mevkillerin yapılması gibi hazırlıklar Osmanlı Devleti'nin tehdit etmeye başlamıştı. Ayrıca Çar Petro, Kazakların kendisine bağlanması ve 1700 İstanbul Antlaşması ile Azak Kalesi'ni elde etmesi sayesinde sınırlarını Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti sınırlarına dayandırmıştı. Bu vesileyle de Osmanlı sınırları içerisinde bulunan ve Rusya ile kendisi gibi Ortodoks olan Boğdan, Eflak, Sırbistan ve sonrasında Karadağ gibi Hristiyan bölgelerini, tâbi oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana hazırlamaktaydı. Böylelikle de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği sırada, onu içerde isyanlarla meşgul edebilecekti²⁰³.

Nitekim Baltacı Mehmed Paşa, 27 Eylül 1710'da Halep'ten İstanbul'a geldiğinde, başta Kırım Hanı II. Devlet Giray olmak üzere önde gelen devlet adamlarının Rusya ile savaş yapılması gerektiği konusunda hemfikir olduklarını gördü²⁰⁴. Zaten Rus çarının 28 Temmuz'da ve sonrasında 29 Ekim'de gönderdiği mektuplar, içerdiği sitem ve gözdağı veren sözlerden dolayı Rus tehlikesinin yaklaştığını gösteriyordu ki²⁰⁵ İstanbul'a gelen Kırım hanının da bizzat padişahla görüşerek Rus tehlikesi konusunda onu uyarması²⁰⁶, Rus

²⁰³ Uzunçarşılı, C.4/1, s.70.

²⁰⁴ Beydilli, "Prut Antlaşması", s.359.

²⁰⁵ Rus çarının 18 (29) Ekim'de gönderdiği nâme de İstanbul'daki savaş havasının artmasına neden olacaktır ki her ne kadar uygun bir dil kullansa da II. Ogüst ile olan ittifaklarından bahsedip daha tehditkar bir tarzda konuşması, Çara karşı tedbir alınması gerektiği fikrinin doğruluğu ihtimalini artırıyordu, bkz: "*Gerçi Biz, Büyük Hükümdar, bundan birkaç ay önce elçimiz vasıtasıyla azametlû Sultan cenablarına gönderdiğimiz mektubumuzda, iki devlet arasında akd edilen barışın tarafınızdan tasdikından sonra ve sulhun tarafımızdan hiçbir vechle bozulmadığı halde, bize karşı tam bir dostluk gösterilmesi lâzımken, bunun tam hilâfına birçok şeylerin cereyan etmiş olduğunu hayretle öğrenmiştik. Barışa aykırı bu gibi haller, bizim düşmanımız olan İsveç kralının ve onunla hemfikir olan bizim hain teb'amız Kazakların, onlarda, sizin serhaddinizde bulunmalarından ileri gelmektedir. ... aramızdaki dostluğa yakışmıyacak bir tarzda İsveç kralına yalnız iyi muamele gösterilmekle iktifa edilmiyor, üstelik kendisine hazineden çok para verilmiş ve her nevi askerî hazırlıklar yapılmakta olduğundan da haber aldık. Aynı zamanda sınırımızda bir takım düşmanca hareketler yapıldığını da öğrenmiş oluyoruz. ... İsveç kralını kendi yurdunuzda ilk bahara kadar alıkoyup harp hazırlıkları yapar ve düşmanımıza para, asker verir veya her hangi bir tarzda kuvvetlendirecek olursanız, bu hususta da bize malûmat vermenizi rica ediyoruz. O takdirde bizim de, sırf kendi selâmetimiz nâmına, sınırlarımızda asker toplamamızı, müttefğimiz Lehistan Kralı August II ve (Leh) Cumhuru ile birlikte, bize karşı yöneltilen düşmanca hareketleri önlemek hususunda alacağımız askerî tedbirlerden ötürü, bizi itham etmemenizi de arzu ediyoruz. ... Zat-ı Şahanelerine sıhhat ve afiyetler dilerim... 18 (29 Ekim 1710)", Kurat, Prut Seferi ve Barışı, s.159-161.*

²⁰⁶ Beydilli, C.4/1, s.76; Mehmed Paşa sadarete geldiği zaman, sarayda İsveç kralının taraftarlarını pek nüfuzlu gördü Ponyatovski İstanbul'da Rusların nüfuzunu kırarak surette çalışmışdı. Valide sultan, kızlar ağası hep Ruslar aleyhinde idi. Rusların ara sıra vukû' bulan tecavüzleri de bu husumetleri artırıyordu. Bu

aleyhtarlığını kuvvetlendirdi. Öyle ki İstanbul'daki yabancı elçiler, sarayda dönen entrikalara tamamen hâkim olamadıklarından dolayı, İstanbul'da ortaya çıkan Rus düşmanlığında doğrudan Kırım Hanı'nın parmağı olduğunu sanmaktaydılar. Gerçekten de Devlet Giray, Ruslar aleyhinde ağır basan deliller ortaya koymakla²⁰⁷, Ponyatovski'nin gayretleri sonucu doğan Rus düşmanlığının tamamen artmasını ve durumun bir savaşa dönüşmesini kolaylaştırdı.

Sonuçta 20 Kasım 1710'da²⁰⁸ padişahın huzurunda toplanan mecliste de Rusların barış antlaşmasından sonra sözünde durmadığı üzerine konuşuldu. Eğer bu durum bir süre daha ihmal edilecek olursa, Rusya'nın sınırı yeniden tecavüzlere başlayacağı belirtildi. Bu hususta anlaşmaya aykırı olarak Kırım sınırında Ur Kalesi'ne yakın Kamanka ile Samarcık suyunun Özi suyuna döküldüğü yerde kale ve palangalar ile Azak Denizi'nde donanma inşa ettiği, dahası Ukrayna'yı işgal edip Kırım ve Osmanlı sınırına tecavüzde bulunduğu, İsveçlileri esir aldıkları vesaire bütün yaptığı eylemler Padişah III. Ahmed'e birer birer anlatıldı. Bunun üzerine nihayet III. Ahmet Rusya'ya karşı savaş konusunda ikna oldu²⁰⁹ ve Şeyhülislam Paşmakçızade Ali Efendi'nin²¹⁰ de fetvasıyla Çar Deli Petro'ya savaş ilan edildi²¹¹. Şeyhülislam aynı zamanda Rus elçinin hemen tutuklanarak maiyetinin tamamı ile birlikte yedi kule zindanlarına götürülmesi konusunda bir fetva çıkartmaktan da hiç

tecavüzlerden Kırım hânı da bi-zar oldu. İstanbul'a geldiği zaman Sultan Ahmed Hân Sâlis'in huzurunda açıktan açığa beyân-ı efkâr itdi: <Şevketli hünkârım. Bu kâfir hilekâr ve mekkâr kâfirdir. Eğer ahd ve sulhe i'timâd ve arz ve mahzarlardan iğmâz-ı ayn-ı i'tidâd buyurulursa âkıbet-i kâr pek düşvâr olur. Hele Kırım memleketi şimdiden elden gitti. Rum ili hüd-ı kabza-ı tasarrufundan çıkmağa yüz tutmuşdur ve bu kâfirin kasdı İstanbul olub umûmen re'âya keferesiyle ittihâd ve ittifâk üzere olduğu zâhir olmuştur> dedi, Refik, s.31

²⁰⁷ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.165.

²⁰⁸ Uzunçarşılı'nın meclisin toplanma tarihini 20 Aralık 1710, Beydilli 20 Kasım 1710 ve Kurat da 28 Ramazan 1122 / 20 Kasım 1711 olarak belirtmektedir, Uzunçarşılı, C.4/1, s.76; Beydilli, "Prut Antlaşması", s.359; Kurat, *Prut Savaşı ve Barışı*, C.1, s.165.

²⁰⁹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.76.

²¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet İpşirli, "Paşmakçızâde Ali Efendi", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.185-186.

²¹¹ Refik, s.32.

çekinmedi. Aynı dönemde Kral II. Ogüst'ün, İstanbul'a gelmiş olan temsilcisi Bakovski'nin de akıbeti buna benzer oldu; Ponyatovski'nin çabalarıyla tutuklanıp kralın tasarrufuna bırakılmak üzere Bender'e gönderildi²¹². Bu önlem, Petro'nun da savaş ilan etmesinden sonra, Rusya'daki Osmanlı tüccarlarının selâmetle evlerine dönebilmeleri için gerekiyordu. Diğer taraftan da ilkbaharda girişilecek olan seferin hazırlığına başlandı ve durum eyaletlere bildirilerek kuvvetlerin Edirne'de toplanmaları ferman olundu. Ayrıca Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa tarafından da açılan savaşa Rusya'nın sulha aykırı davranmasından dolayı olduğu ve amacın kesinlikle toprak işgali olmadığı Viyana başvekiline gönderilen nâme²¹³ ile bildirildi²¹⁴. Devlet Giray da 10 Aralık 1710'da, İsveç Kralı XII. Karl'ın baharda yapılacak sefer için isteklerini öğrenmek üzere Bender'e gitti ve yazışmaların sağlanması için de kralın yanında bir süre kaldı²¹⁵. Nihayet Bender'de kral ile Tatar hanının arasında gerçekleşen dört saatlik görüşme sonunda savaş planı yapıp alınacak tedbirler belirlendi²¹⁶. Plana göre, II. Devlet Giray, kışın yapılacak olan akınlarını Rusya'nın Voronej kentine kadar ulaştıracak; böylelikle de hem gemiler yok edilmiş olacak hem de Azak ve Taygan kalelerine mühimmat gelmesi önlenmiş olacaktı²¹⁷. Görüşmeler tamamlandıktan sonra Bender'den

²¹² Zinkeisen, C.5, s.285.

²¹³ “Kıdvetü'l-ümerâ'i'l-milleti'l-mesîhiyye umdetü küberâ'i't-tâ'îfeti'l-îseviyye Roma imparatorunun bâşvekilî olan muhabbetlî meveddetlî dostumuz Prens Ocinus de Savivya (Öjen de Savua) hutimet avâkıbehu bil-hayr ... Devlet-i Aliyye ile Moskov çarı beyninde sulh vâki' olmağla evvel zamandan berü sulh u salâh şerâitî taraf-ı bâhr'ül-şeref-i şehriyârinden aled-devâm olunub çar-ı müşârünileyh cânibinden dahî dostluk şerâitini ri'âyetde muvâfakat lâzım iken fesâd niyetinden nâşî şurût-ı musâlahaya mugâyir ü hıyânet u a'dâvete da'ir etvâr-ı nâ-hemvâre şûru' idüb ...”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s. 206.

²¹⁴ Uzunçarşılı, C.4/1, s.77.

²¹⁵ Jorga, C.4, s.256.

²¹⁶ Zinkeisen, C.5, s.287; Kurat bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: “Harbin ilânında ehemmiyetli bir hissesi olan Devletgery Han, <Meşveret-i azîme>den sonra İstanbul'da çok kalmadı; harp hazırlıklarını görmek için Bender tarihiyle Kırım'a döndü. Han Bender'de Karl XII ve Kazak hetmanı Olrik ile görüşmüş olmalıdır. Hanın kendi yurduna gitmesini müteakip İsveç kralı, zabıtlarından Lagerberg adlı birini han yanına elçi olarak gönderdi. Kendisine verilen talimatnâmeden, bu sıralarda Karl XII in Kırım ile münasebetten neler beklediğini açıkça göstermektedir: <2. Kırım Hanı ile kral Karl XII arasını mümkün mertebe yaklaştırmak ve müşterek düşman olan Moskov çarına karşı birlikte mücdadele etmek; 3. Moskov çarının hücumuna karşı, mümkünse yazılı olarak, tedafüt bir uzlaşma yapmak ...>”, talimatnâme ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C.1, s.192,193.

²¹⁷ Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C.1, s.193.

ayrılan han, birliklerin yola çıkması için gerekli emirleri vermek üzere Kırım'a gitti; kış aylarında Moskova'ya ilerleyecek iki yüz bin civarı Tatar toplanacaktı²¹⁸. Kırım Tatarları eski Moskova topraklarına ve Ukrayna'ya saldırmakla görevlendirilseler de kış aylarında yapılacak olan akınlarda, İsveç kralının taraftarlarını, Lehleri ve Ukrayna Hatmanı Olrik'in Kazaklarını esirgeyeceklerdi ki birbirlerini destekleme konusunda Devlet Giray'ın Tatarları ile Olrik'in Kazakları arasında bir anlaşma yapılmıştı²¹⁹. Bu sıralarda Zaporog Kazakları da Mazepa'nın eski kâtibi olan ve Osmanlı Devleti tarafından Ukrayna Kazaklarının yeni hatmanı ilan ettiği Olrik'in kışkırtmalarıyla Ukrayna'da Ruslara karşı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı²²⁰.

Nitekim kış ayının gelmesiyle birlikte Kırım hanı, sayısız Tatar askeri ile Rus memleketine akınlarda bulunmaya başladı. Hanın askerleri, çetin kış şartları sebebiyle büyük zorluklarla karşılaşsalar da mümkün olduğunca Rus topraklarını yağmalayıp bölgeye büyük zararlar verdiler²²¹. Askerler, Dinyeper Nehri ile bu nehrin sol sahilinde kalan İzom kentine kadar olan bölgeleri tahrip etti. Diğer yaklaşık otuz bin kişilik Tatar kuvveti de Osmanlı Devleti'nin Lehistan tahtı konusunda II. Ogüst'e karşı desteklediği Stanislas Leszczyński komutasındaki on bin kadar Lehli ve Urlik Kazağı ile birleşerek Dinyeper'in sağ sahili boyunca tahribat yaptılar ve sonrasında²²² yoğun kar tabakasından dolayı atların besinsiz kalması neticesinde, planlandığı üzere Voronej kentine ulaşılamadan geri dönüldü²²³. Yine Mart ayının ilk günlerinde, başlarında hanın oğlu Mehmed Giray'ın bulunduğu yaklaşık on sekiz bin kişilik kuvvet, Bender'den hareket ederek Turla (Dinyester) sahili boyunca ilerledi

²¹⁸ Zinkeisen, C.5, s.287.

²¹⁹ Jorga, C.4, s.256.

²²⁰ Uzunçarşılı, C.4/1, s.77.

²²¹ “*Hân hazretleri me'mûr olduğu üzere nakz-ı ahd iden Moskov keferesinin memâlik-i menhûsesine bî-şümâr asker-i Tatar ile çapul idub lâkin şiddet-i şitâdan azîm zahmet ve meşakkat çekdiklerin ve mümkün olan mertebe-i isâl gâret u hasâret ...*”, bkz: Râşid, C.3, s.355.

²²² Uzunçarşılı, C.4/1, s.77.

²²³ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, s194.

ve nehri aşarak Ukrayna'ya girdi. Kralın Bender'deki gözde kuvvetlerinden Potocki'ye (Kiev palatini Josef Potocki) bağlı Grudzinski komutasındaki birlikler de Mehmed Giray'ın ordusuna katılınca, yaklaşık yirmi bin kişilik bir kuvvet Lehistan'daki Rus kuvvetini geri püskürtmeyi amaçladı. Dolayısıyla da sonrasında gelecek olan Osmanlı birliklerine yol açılmış olacaktı. Böylelikle Nemirov'a kadar ilerleyen birlikler, buradan sonra da Akkilise'yi (Belaçerkov) kuşattı. Fakat kale alınamayarak Bender'e geri dönüldü²²⁴. Her ne kadar plan ve amaçlar yerine getirilemese de bu ilk hamlelerle İsveç tarafı artık emellerine ulaşmış sayılırdı ki bu gözdağından sonra yapılacak olan büyük harpte eğer Petro mağlup olursa kral hem Poltava'daki yenilgisinin intikamını almış olacak hem de zedelenen prestijini yeniden kazanacaktı.

Kırım Tatarları ve Bender'de bulunan Tatar, Kazak ve Lehli kuvvetler, 1711'in Temmuz ayının sonuna yani büyük karşılaşmaya kadar akınlarını sürdürdüler ve her fırsatta Ukrayna'daki Rus kıta ve kalelerine saldırılarda bulundular²²⁵. Kışın süren bu akınlar ve Osmanlı'nın hazırlıklarından sonra III. Ahmed, Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Baltacı Mehmed Paşa'yı huzuruna kabul edip kendisine sancak-ı şerifi teslim etti ve 1711 Nisan'ında ordu²²⁶, Davutpaşa sahrasından Edirne'ye doğru hareket etti. Ordu Edirne'ye vardığında Anadolu askerlerinin hemen gelmemesinden ötürü de Edirne'den 24 Mayıs'ta ancak ayrılabilirdi²²⁷.

²²⁴ Komisyon, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C.5, İstanbul 1971, s.2393.

²²⁵ Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.197,198.

²²⁶ Uzunçarşılı, C.4/1, s.77.

²²⁷ *Mufasssal*, C.5, s.2393; Eski adetlere göre de zaten sefere iştirak edecek olan Anadolu ve merkez kuvvetleri ile Rumeli'den gelen kıtalar Edirne sahrasında toplanarak üç hafta kadar atlarını çayırlatırlar ve öyle sefere çıkarlardı, Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyetleri*, s.400.

Petro ise Osmanlı'nın Rusya'ya karşı savaş ilan ettiği haberini 22 Aralık'ta St. Petersburg'taki sarayında almış Osmanlı Devleti'ni barışa ikna etmek için son bir teşebbüste bulunmak ve önceki iki mektubunun cevapsız kaldığını bildirmek maksadıyla 17 Ocak 1711'de tekrar padişaha bir nâme²²⁸ göndermişti. Fakat bu nâmeye de Osmanlı tarafından hiçbir cevap verilmemiş, savaş hazırlıklarına hızla devam edilmişti²²⁹. Bu yüzden Petro da, artık güya vaziyete tepki hususunda harekete geçerek²³⁰ kendi ordusuna uygun bir zemin hazırlayabilmek için Osmanlı sınırlarında bulunan ve onun dâhilî düşmanı olan topluluklarla ittifak kurmayı hedefledi. Bu doğrultuda da ilk olarak Boğdan Voyvodası Kantemir ile birleşti ve İstanbul'daki Rum patriğinin yardımlarına güvendi. Çar diğer yandan da Rumları, Bulgarları, Karadağlıları ayaklandırmak için adamlar görevlendirirken diğer Hristiyan

²²⁸ Mektup için bkz: “Evvelki teklifimizin Zat-ı Şahanelerinize malûm olup olmadığına dair elçimizden hiçbir haber gelmedi; fakat başka bir yerden mâlumat aldığımızı göre, bizim elçiye hapsedmişsiniz ve hududumuza askerlerinizin toplanması için her tarafa emirler göndermişsiniz; Tatarlara da harbe hazır bulunmaları bildirilmiş; İsveç kiralını zorla Lehistan üzerinden geçirmek istiyormuşsunuz, ve biz, Çara karşı da harp etmek niyetinde imişsiniz. Bundan ötürü işbu mektubumuzu yollayarak Zat-ı Şahanelerinizden evvelki mektubumuza cevap talep ediyoruz, ve bilmek istiyoruz ki: Bundan önce 30 yıl müddetle akdedilen ve geçen yıl tarafınızdan yeminle tasdik olunan mübarek sulhun muhafazasını mı, yoksa bizim taraftan sulhun bozulmasına hiçbir vesile verilmemişken, onun bozulmasını mı arzu ediyorsunuz? Eğer bizim bu talebimize dair hiçbir cevap gelmezse, biliniz, ki, biz de sizlerin boyuna harp hazırlıkları yapmanızı ve İsveç kiralını Lehistan üzerinden geçirmek istemenizi tarafınızdan sulhun bozulduğu şeklinde kabul ile kendimizi daha fazla iğfâl etmeye müsaade ettirmeyip, Tanrıya sığınarak, kendi selâmetimiz için bütün düşmanca hareketleri karşılamak yolunda tertibat alacağız. Bu maksatla sınırlarımıza ordularımızın sevkini emrettik; ve eğer bu hareketlerden ötürü sulh bozulursa ve insan kanı dökülürse Tanrı ve bütün âlem karşısında haklı olacağımız muhakkaktır; zira biz bunu yapmağa mecbur ediliyoruz, ve bu hususta tanrıyı şahit gösterebiliriz; biz yine tekrarlıyoruz, ki bu mübarek sulhu bozmak niyetinde asla değiliz ve olmadık; ve barışı sağlamca muhafazaya gayret ettik, ilerde de muhafazayı vâdediyoruz, ve haklı olduğumuz için, sulhu ve yemini bozanların hepsine karşı Tanrının biz yardım edeceğini umuyoruz; Mektubumuzun cevabının gecikmesini sulhun bozulduğu gibi telâkki edeceğiz. Eğer Zat-ı Şahanelerinden, sulhun bozulmayacağına dair kat'î bir cevap alınır, gerçi bizim ordular sınırlara doğru yaklaşmaktadırlar, fakat onlar hiçbir düşmanca harekette bulunmayacaklardır; bu hal (orduların gelmesi) de tarafınızdan sulhun zorlanması gibi kabul edilmesin, zira vaziyetin icabına göre, onlar sınırlardan geri alınacaklardır ve Zat-ı Şahanelerine bilvesile sağlık dileriz. St. Petersburg 6 (17) Ocak 1711”, Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.190,191.

²²⁹ Zinkeisen, C.5, s.288.

²³⁰ Petro gönderdiği mektuplarda, sürekli barışı bozmadığını iddia etmesi ve tek suçun Karl ve Türklerde olduğu mesajını vermesi düzmece bir durumdur. Çünkü 1700 barışını en başından beri bozarak sürekli harp hazırlıkları yapması, kaleler inşa etmesi, Poltava'dan sonra Osmanlı sınırlarını ihlal edip İsveçlilere saldırması ve hatta Eflak, Boğdan beyleriyle Osmanlı aleyhinde anlaşması gibi eylemlerde bulunması 1700 barışına kesinlikle aykırıydı, Kurat, *Prut Seferi ve Barışı*, C.1, s.191,192; Rusya gerçekten de şu an Osmanlı ile bir savaşa girmeyi istemiyor olabilir. Fakat bunun asıl sebebi kendisinin iddia ettiği gibi barış yanlısı bir politika gütmesi değildi. Bunun tek bir sebebi vardı ki o da henüz Rusya'nın Osmanlı Devleti ile savaşacak bir güce sahip olduğuna inanmamasıydı.

halktan da yardım bekledi²³¹. Zaten Petro savaş ilanının temellerini, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan halkın kurtarılması bahanesine dayandırıyor ki onları ayaklandırmanın yolunun da Tuna'ya Osmanlı'dan önce inmek olduğunu biliyordu. Bunun için de Ukrayna'da bulunan Podolya'ya, Olrik'in Kazaklarını durdurmak için Prens Golçin komutasındaki bir kuvveti oraya gönderirken Tatarları durdurması için de Romudanofski kumandasındaki kuvveti görevlendirdi. Nitekim Petro da Osmanlı Devleti'ne karşı 25 Şubat 1711'de savaş ilan etti ve durumu Lehistan Kralı II. Ogüst ile görüşmek üzere Galiya'daki Yaroslav şehrine gitti. Çar, ordunun başkumandanı olan Şeremitiyev'e de henüz Tuna'ya ulaşmamış olan Türk ordusu gelmeden önce Boğdan'a girerek bölge halkının ayaklanmasını sağlamasını ve gelecek olan Osmanlı kuvvetlerinin Tuna'dan karşıya geçmesini önlemesini istedi. Fakat kumandan, Turla'ya geldiği zaman Osmanlı ordularının Edirne'den hareket edip İsakçı'ya doğru gelmekte olduğunu öğrendi. Şeremitiyev İsakçı'ya hareket etse de Osmanlı birlikleri ondan önce bölgeye yetiştiği için sonradan yönünü Yaş'a doğru çevirdi²³². Ardından da Osmanlı'nın yaklaşık kırk bin kişilik bir öncü kuvveti İsakçı'dan Yaş'a doğru harekete geçti²³³ ki hemen arkasında Baltacı komutasındaki ana ordu yer alıyordu. Bu sıralarda çar, komutasındaki ana orduyla ilerleyerek Turla nehrini geçti. Fakat iaşe eksikliğinden ötürü ordusu oldukça yıpranmış vaziyetteydi. Türklerin İsakçı'da Tuna'yı aştığı haberleri gelince, Petro da Yaş'tan hareket ederek Osmanlı birliklerini Prut Nehri'nin sağ kıyısındaki Falcı'da kısıtırmaya karar verdi²³⁴ ve Şeremitiyev'e kendisini Yaş'ta beklemesini bildirdi²³⁵. Fakat Çar Petro, Falcı'ya doğru daha fazla ilerlemeyi göze alamadı ki ordu zaten oldukça bitkindi ve atlar da yem eksikliğinden telef olmaya devam ediyordu.

²³¹ Refik, s.33.

²³² Uzunçarşılı, C.4/1, s.79.

²³³ Beydilli, "Prut Antlaşması", s.359.

²³⁴ Zinkeisen, C.5, s.295.

²³⁵ Uzunçarşılı, C.4/1, s.79.

Bunun üzerine Petro, Huş yakınlarında sağlam bir konum almayı denese de 19 Temmuz'da artçı birlikler Tatarların saldırısına uğradı. Yine aynı günün akşamında da nehre kurulan köprülerden karşıya geçmeyi başaran Baltacı kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri, Ruslara yeni bir saldırıda daha bulundular. Oldukça şiddetli geçen çatışmalar sonunda Rus birlikleri topları doğru bir şekilde kullanmaları sebebiyle Osmanlı ordusundan yaklaşık yedi bin askerin kaybına neden oldular²³⁶. Fakat ertesi gün yani 20 Temmuz'da nehrin diğer tarafında kalan Osmanlı kuvvetlerinin de gelmesi ve topların devreye sokulmasıyla, Rus birlikleri zor duruma düştü²³⁷. Ayrıca Kırım Hanı Devlet Giray'ın Tatarlarının arkadan dolanıp ovanın hâkim tepelerini tutması, Petro ve ordusunun Prut Nehri ile bölgedeki bataklıklar arasında sıkışmasını neden oldu²³⁸. Böylelikle XII. Karl'ın Poltava'da düştüğü durumdan daha vahim bir konuma gelen Petro, büyük bir ümitsizliğe kapıldı²³⁹. Bu duruma bir çare bulmak için yapılan askerî toplantıda; bütün meselenin çarı kurtarmak olduğunu belirten Kraliçe Katerina, ne olursa olsun Osmanlılara barış teklifinde bulunulması ve onların en ağır taleplerinin bile kabul edilmesi gerektiğini iddia etti. Zaten başka bir çare de görünmüyordu ve bu doğrultuda Petro da barış teklifinde bulunmak amacıyla Başkomutan Şeremitiyev'in ağzından Baltacı'ya bir nâme yazıp gönderdi²⁴⁰. Fakat bu barış teklifinin bir hile olduğunu düşünen Baltacı Mehmed Paşa top atışlarını artırdı. Bunun üzerine Şeremitiyev imzalı yeni

²³⁶ Zinkeisen, C.5, s.294,295.

²³⁷ Beydilli, "Prut Antlaşması", s.359,360.

²³⁸ İsmail Hami Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Ankara 1972, s.4; "Baltacı Mehmed Paşa Hazretleri'nin zîr-i idâresinde olan Ordû-yu Hümayûn bi'n-nefs Çar-ı mesfûrun ordûsuna lede't-tekâbüll Moskovlu askeri dūçâr-ı hezîmet cevânib-i erba'adan hasr u tazyîk olunduğundan ve zâd u zahîresi kalmadığından ne ilerîye azîmet ve ne girîye ric'at mümkün olmayub giriftâr-ı kemâl-i ıztırâb u me'yûsiyyet olıcak ...", Mehmet Mercan, *Katerina Tarihi*, Ankara 2010, s.36.

²³⁹ Beydilli, "Prut Antlaşması", s.360.

²⁴⁰ "Sultan hazretlerinin sayın veziriâzamı, bu savaşın çâr hazretlerinin arzusuna rağmen ve sandığımıza göre sultan hazretlerinin de isteği hilâfına başlamış olduğu ve buna başkalarının sebebiyet verdiği zatı devletlerince malûmdur. Vaziyetin son haddine varmış olduğu şu anda, daha fazla kan dökülmesine engel olmak arzusu ile her iki taraf için de faydalı olacak bir sulhun akdini ve bu savaşa son vermeyi teklif etmeyi doğru buluyorum. Eğer bu arzu buyurulmazsa, biz başka bir şıkka da hazırız. Tanrı, kan dökülmesine sebep olmanın cezasını verecektir. Tanrının, kan dökülmesine engel olmak isteyene yardım edeceğini de umuyoruz. İşbu teklifimizi cevaplandırmanızı ve gönderdiğimiz adamın biran evvel iadesini bekliyoruz", Mufasssal, C.5, s.2400.

bir nâme gönderilerek²⁴¹ sulh yapmak için adam gönderildiği halde cevap alınamadığı, derhal bir karar verilmesinin beklendiği ve daha fazla kan dökülmemesi için uygun şartlarda bir sulh akdinin kabul edilip edilmediğinin bildirilmesi istenirken gerekirse savaşa da hazır oldukları belirtilmiştir²⁴².

Teklifin ciddiyetini anlayan sadrazam, Kırım hanı ve ordu erkânı ile durumu görüştü. Kırım hanının ve İsveç temsilcisi Ponyatovski'nin bütün itirazlarına rağmen Rusya ile barış yapılmasına karar verilerek 22 Temmuz'da iki devlet arasında Prut Antlaşması imzalandı²⁴³. Antlaşmanın bazı maddeleri ise şunlardır:

1. Azak Kalesi önceden nasıl alınmışsa evvelki arazisi ile birlikte Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek,
2. Taygan, Kamanike ve Samar(a)-Yenikale gibi kaleler tamamen yıkılacak ve Kamanike'nin içerisinde olan top ve cephane tamamen Osmanlı Devleti'ne teslim olunarak bu bölgelerde kale inşa edilmeyecek,
3. Lehistan'a ve Barabaş-Potkali Kazaklarına ve Kırım hanı olan Devlet Giray'a tâbi Kazaklara Rus çarı müdahale etmeyecek,
4. Gelip giden tüccarlar haricinde İstanbul'da elçi namında Rus taraflarından kimse ikâmet etmeyecek,
5. Müslüman esirler her ne kadar ise geri Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek,
6. İsveç kralının kendi memleketine emin ve selâmetle gitmesine katiyen engel ve saldırı olunmayacak,

²⁴¹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.82.

²⁴² *Mufassal*, C.5, s.2400.

²⁴³ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540.

7. Osmanlı Devleti tarafından Ruslara ve onlar tarafından da Osmanlı Devleti'ne mensup olan halka saldırı ve tecavüz olunmayacak²⁴⁴.

Çar Petro'nun, antlaşma maddelerini onaylaması ve şansölyesi Baron Peter Şafirov ile mareşalin oğlu Mihail Şeremitiyev'in antlaşma maddelerinin yerine getirilmesi karşılığında arkada esir olarak bırakılmasından sonra ancak ülkesine gitmesine izin verilecekti. Petro'nun, Prut Antlaşması'nın maddelerini yerine getirmesi halinde de bahsedilen esirler serbest bırakılacaktı²⁴⁵. Nitekim çar antlaşmadan oldukça memnun kalmıştı; antlaşma, en ağır şartlarda yapılabilirdi ancak çok hafif koşullarda imza edilmişti²⁴⁶. Görüşmelerden sonra Rus tarafının ricası üzerine kendilerine peksimet ve zahire verilirken²⁴⁷ Petro, bu barışa kesinlikle rıza göstermeyen Tatarların saldırı ihtimaline karşılık üç bin sipahinin koruması altında memleketine doğru alandan ayrıldı. Bu süreçte Ponyatovski'nin bilgilendirdiği Karl da süratle ordugâha gelerek sadrazama sitemlerde bulundursa da kralın kaba halinden hoşlanmayan Baltacı Mehmed Paşa, ona soğuk ve kısa cümlelerle karşılık verirken²⁴⁸ kararından da vazgeçmedi. Bunun üzerine Kırım hanını

²⁴⁴ Bu maddeler Sadrazam Mehmed Paşa'nın imzasını taşıyan bir ön antlaşma niteliğindeki temessükten alınmıştır. Belgede maddelerden önce, anlaşmanın İstanbul'da yapılmasından ve bunun taraflara verilen bir temessük olduğundan bahsedilmektedir, Belge için bkz: “Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile Moskov çarı beyinde vâki’ olan musâlaha mevâddını müstemil Sadrazam Mehmed Paşa hazretleri tarafından virilen temessükün sûretidir”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.218-219; Azak Kalesi ile ilgili muamelenin yürütülmesi hakkındaki nişân-ı hümayûnun sureti için bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.217-218; Ayrıca bkz: Râşid, C.3, s.362-363; Mufasssal, C.5, s.2402-2403; Zinkeisen, C.5, s.299; Uzunçarşılı, C.4/1, s.84-85.

²⁴⁵ Zinkeisen, C.5, s.299; “... derûn-ı temessükde mezkûr olan şurût u kuyûd icrâsı için rehinler ve tarafeynden temessükler alınub virildikten sonra askerleri doğru yollarla memleketine gitmesine gerek asâkir-i mensûre ve gerek tavâ’if-i Tatar vesâ’irlerinden bir ferd mümâna’at ve müdâhele eylemeyüb ve zikr olunan maddeler teslim olunub tarafeynden ahidnâmeler alınub virildikten sonra çar-ı mezbur tarafından me’mûren rehin olmak üzere ordu-yu hümayûn-ı nusretmekrûna gelen çarın ...”, BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.219.

²⁴⁶ Refik, s.32.

²⁴⁷ Râşid, C.3, s.364.

²⁴⁸ Sadrazam: “-Harp ve sulh yapmak hakkında malikim”, Kral: “-Evet ama bütün Moskov ordusu hükmün altında değil mi idi?”, Sadrazam: “-Merhametimizi istida ettikleri zaman düşmanlarımıza sulh bahşetmeği kanunumuz bize emredir”, Kral: “-Bu kanun istediğin nizamı kabul ettirmek iktidarında iken fena bir muahede yapmayı da emreder mi? Çarı esir alarak İstanbul’a götürmek senin elinde değil mi idi?”, Sadrazam: “(ters bir eda ile) Ama onun gaybubetinde mülkünü kim idare edecek? Bütün kralların mülkleri haricinde olmaları doğru değildir”, ayrıntılı bilgi için bkz: Voltaire, s.223.

sadrazama karşı kışkırtarak Bender'e geri döndü ve sadrazamın azledilip Prut barışının bozulması için entrikalara başladı²⁴⁹. XII. Karl'ın planları bir nevi suya düşmüş Poltava'nın intikamını tam anlamıyla alamamıştı. Daha da önemlisi artık Osmanlı topraklarında fazlasıyla uzayan misafirliğinin sona ermek üzere olduğunun farkındaydı. Ama intikamını almak umuduyla kanının son damlasına kadar mücadele edeceği de belliydi.

Karl'ın bu mücadelesini kolaylaştıracak şekilde Rus çarının Prut bozgunundan hafif şartlarda imzalanmış bir antlaşma ile kurtulması, Baltacı Mehmed Paşa'nın para ve Katerina'nın etkisinde kalarak büyük bir fırsatı kaçırmış olduğu gibi söylentilere neden olmuştu. Bu yüzden de III. Ahmed, işin aslını öğrenmek için Kırım hanını İstanbul'a davet ederek durumu ona sordu²⁵⁰ ve özellikle İsveç kralının memleketine gitmesi hususundaki maddenin çürüklüğünü görerek sadrazama sert bir dille bu konunun halledilmesi için yazdı. Rusya'nın sözünü tutmaması konusunda endişeye kapılan Baltacı da İsveç kralının Bender'den ülkesine gönderilmesi için Rumeli Valisi Hasan Paşa'yı ve Karl ile görüşmeleri için çeşitli askerleri vazifelendirdi. Fakat Karl'ın ülkesine gitmemek konusundaki inatçı tutumu, sadaretin zamanla kendisinden nefret etmesine neden oldu²⁵¹. Öte yandan Şeyhülislam, kızlarağası ve Damat Ali Paşa gibi saray içerisindeki kudretli kişiler Baltacı'ya

²⁴⁹ Zinkeisen, C.5, s.299; Râşid, C.3, s.364.

²⁵⁰ Tatar hanı da cevaben: “Rus ordusunun ihata edilmesi ve kütüktan ağaç kabuklarını soyup yiyen ve Osmanlı ordusuna mukavemetleri kalmayan bu ordunun efradını kırıp çarın esir düşmesi gibi bir fırsatın elden geçirildiğini ve bir kaç kale ile çarın silah ve mühimmatıyla serbest bırakılmasının doğru olmadığını, gerek kendisinin ve gerek İsveç kralının, sadr-ı â'zamin bu kararına muhalif kaldıklarını fakat sadr-ı â'zam kethüdâsı Osman Efendi'nin tesiriyle, istîman etti diye çar serbest bırakıldı”, Uzunçarşılı, C.4/1, s.90.

²⁵¹ Bu hususla ilgili verilen hükümler için bkz: “Rumeli Valisi Vezir Hasan Paşa'ya hüküm ki ... fi evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1123”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.8; “Rumeli valisi vezir Hasan Paşa'ya hüküm ki ... fi evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1123”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.9; “Özi valisi olub hâlâ Bender'de tavâif-i askere bâşbüğ olan Vezir Mehmed Paşa'ya ve Rumeli Valisi Vezir Hasan Paşa'ya hüküm ki ... fi evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1123”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.9; “Özi valisi olub hâlâ Bender'de tavâ'if-i askere bâşbüğ olan Vezir Mehmed Paşa'ya ve Rumeli Valisi Vezir Hasan Paşa'ya ve Bender'de hidmet-i muhâfazada olan atik sipâh ve silahdâr ve serdengeçtiler ... hüküm ki ... fi evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1123”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.20; Aynı mühimme defterinden şu sayfalara da bkz: s.23; s.37; Uzunçarşılı, C4/1, s. 90; Refik, s.40.

karşı cephe almıştı ki III. Ahmed'in, Baltacı'nın rüşvet aldığı konusundaki söylentileri ve Edirne'de kalıp yeniçerileri kışkırttığı gibi suçlamaları duyması doğrultusunda²⁵² sadrazam 20 Kasım 1711'de görevinden azledildi ve yerine Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa (Gürcü Ağa) getirildi²⁵³.

Geçen sürede Petro'nun akdedilen antlaşmanın şartlarına hala riayet etmemesi, Rusya'ya karşı yeni bir seferin düzenlenmesi konusunu gündeme getirdi. Bu durumun ana sebebini de *"İsveç kralının diyârına ric'at emrinde tevakkuf u i'nadı"*²⁵⁴ oluşturmaktaydı. Fakat III. Ahmed, Rusya ile yeniden bir savaşı katiyen istemiyordu ki bunu, daha Prut Savaşı'ndan hemen sonra Kırım hanına gönderdiği emirde²⁵⁵, onlara bulundukları yerden bir adım daha ilerlememeleri hususunda uyarıda bulunması açıkça gösteriyordu. Padişah haklı olarak yeni bir savaşa müsaade etmese de Petro, imzalanan antlaşmanın hükümlerini yerine getirme konusunda gerçekten de gecikmişti²⁵⁶. Çünkü çar, kalelerin üç ay içerisinde terk edilip yıkılmasını sağlayacaktı. Ayrıca anlaşıldığı üzere Azak Kalesi, Major Vasil Pavlo tarafından Osmanlı hükûmetine teslim edilecekti ki bu konu ile ilgilenmesi hususunda kaptanpaşaya hüküm gönderilmişti²⁵⁷. Petro bunun aksine kaleleri teslim etmediği gibi antlaşmaya aykırı bir şekilde Lehistan ile Kazakların işlerine müdahale ettiği ve ordusunun askerî hazırlık yapmakta olduğu haberleri Osmanlı'ya ulaştı. Bu yüzden de Rusya'ya karşı,

²⁵² Baron Joseph von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz: Mümin Çevik, C.7, İstanbul 2010, s.1973-1974.

²⁵³ Uzunçarşılı, C.4/1, s.89.

²⁵⁴ Refik, s.35; Râşid, C.3, s.390; Karl gönderdiği takrirden, çar ile yapılan antlaşmada belirtildiği gibi Ruslar tarafından kendisine müdahale edilmeden memleketine dönmesi hususunda Bender'den ayrılması talebini reddetmektedir, Zinkeisen, C.5, s.300.

²⁵⁵ *"Sen ki sultân-ı müşârüniyleysin işbu emr-i şerîfîm sana vâsıl oldukda eğer asâkir-i Tatar-ı adûvv-şikâr ile isâl-ı hasâr için Moskov memleketine doğru azîmet itmiş bulunur isen kat'â bir hatve ileri gitmeyüb yanında olan bil-cümle Tatar askeri ile bulunduğun mahalden gerü avdet idüb ve eğer henüz yerinden hareket itmemiş isen aslâ memâlik-i mezbûre tarafına hareket ve azîmet itmeyub... fî evail-i Cemâziye'l-âhir 1123"*, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.1.

²⁵⁶ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540.

²⁵⁷ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.1; Uzunçarşılı, C.4/1, s.91.

ilkbaharda yapılmak üzere, yeniden savaş ilan edilerek eyaletlere hükümler²⁵⁸ gönderildi. Fakat İngiliz ve Felemenk elçilerinin araya girmesiyle Petro, kalelerle ilgili maddeleri yerine getirmesi neticesinde seferden vazgeçilse de²⁵⁹ sorun hala tam anlamıyla çözülememişti. Ruslar her ne kadar kalelerle ilgili şartları yerine getirseler bile Rusya'nın Lehistan'ın iç işlerine karışması ve kralın ülkesine dönmesi meseleleri bir süre daha devam etti²⁶⁰. Nihayet Baltacı'nın azlinden sonra sadaret makamına getirilen Gürcü Ağa Yusuf Paşa döneminde arabulucular İngiliz ve Felemenk elçileri ve Rus temsilcisi ile yapılan müzakereler neticesinde bu meseleler de Prut Antlaşması'nın ilavesi niteliğindeki Nisan 1712 tarihli yeni bir antlaşma²⁶¹ ile çözüme bağlandı²⁶².

Antlaşmanın ardından Kırım Hanı Devlet Giray ile Bender Muhafızı İsmail Paşa'ya Rusya ile artık barış sağlandığı ve İsveç kralının bu sene Lehistan üzerinden vilayetine gitmesinin önemine vurgu yapan bir mektup²⁶³ gönderilmiş ve yine Kırım Hanı Devlet Giray'a gönderilen bir nâme²⁶⁴ ile de kralın Leh memleketi içinden ülkesine güvenli bir şekilde gitmesinin umut edildiği ve bu hususta yapılacakların İsmail Paşa ile birlikte yerine getirilmesi bildirilmiştir. Ayrıca hala Bender'de ikâmet eden İsveç Kralı XII. Karl'a gönderilen nâme²⁶⁵ ile de yine Rusya ile olan antlaşmadan söz edilerek kendisine, Lehistan

²⁵⁸ İlgili hükümlerden örneğin; *"Rumeli valisi Vezir Abdi Paşa'ya hüküm ki: ... Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendimle Moskov çarı beyninde bin yüz on iki senesinde musâlaha ve müsâleme vukû'undan sonra bin yüz yigirmi bir senesinde dahî tecdîd-i sulh olunmuş iken Çar-ı mesfûr Devlet-i Aliyyeme ve bilâd-ı İslâmiyye'ye sû-i kasdını iş'âr ... fi evâsıt-ı Zilka'ade 1123"*, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.74; Gönderilen tüm hükümler için bkz: BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.66-76.

²⁵⁹ *"... mükâleme olunur iken bu esnada Moskov çarı Azak Kal'ası'nı Devlet-i Aliyyem tarafına teslim ve Taygan hedm idüv vesâ'ir kuyûd-ı musâlaha ve uhûd-ı müsâleme ...? söyleşilüb ve sûret bulmağla bundan sonra bu sene-i mubârekede umûm seferi iktiza itmemeğin ... fi evâil-i Rebî'ü'l-evvel 1124"*, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.139; Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540.

²⁶⁰ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540.

²⁶¹ Antlaşma için bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.236-239.

²⁶² Uzunçarşılı, C.4/1, s.92; Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540; Zinkeisen, C.5, s.393;

²⁶³ BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.240.

²⁶⁴ BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.241-243.

²⁶⁵ BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.244-245; Padişah'tan Karl'a gönderilen nâme için ayrıca bkz: Voltaire, s.230-232; Bunun dışında Leh Hatmanı Stanislas'a gönderilen nâme-i hümayûnda, Karl'ın memleketine selâmetle

üzerinden memleketine gitmesi için Kırım Hanı ile Bender Muhafızı İsmail Paşa'ya tavsiye ve tembihte bulunulduğu ve yolculuk için hazırlıklı olması gerektiği ifade edilmiştir.

Ancak bildirilen taleplerin ve haberlerin aksine davranan kral, Osmanlı ülkesinde daha fazla kalabilmek için bir bahane öne sürdü; bu topraklarda kaldığı süre zarfında, aldığı borçlar hallolmadan ülkeden ayrılmasının uygun olmadığını²⁶⁶ ve borçları kapatacak para bulunmadan gidemeyeceğini İsmail Paşa'ya bildirdi²⁶⁷. Ayrıca işi yokuşa sürmek için de temsilcisi Homentovski aracılığıyla gitmek için yeterli parasının da olmadığını iddia ederek bin iki yüz kese harçlık²⁶⁸, yirmi-otuz bin kişilik birlik ve eşyalar için de dört yüz-beş yüz at ile iki yüz araba talebinde bulundu²⁶⁹. Bunun üzerine kendisine daha öncesinde verilen *sekiz yüz kese akçeden* başka kesesi beşer yüz kuruştan²⁷⁰ *iki yüz kese akçe* daha verilmesi²⁷¹ emir olundu²⁷². Verilen paranın *yüz kesesi* yol için geriye kalan *yüz kese* de çevreden aldığı *borçların ödenmesi* için olmakla birlikte borçlar için verilen bu para oldukça yetersizdi.

gitmesinin umut edilerek Leh diyarına, halkına zarar gelmemesi ve antlaşmaya aykırı hareket oluşmaması hususunda itimadın tam hasıl olacağı belirtiliyor, bkz: BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.245-246.

²⁶⁶ Refik, s.60.

²⁶⁷ Voltaire, s.239.

²⁶⁸ Jorga, C.4, s.265.

²⁶⁹ Zinkeisen, C.5, s.304; İsveç kralının, ülkeden ayrılma hususunda ağırdan almasının en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz ki Rusya'nın antlaşmanın şartlarına uymayacağını düşünmesi ve dolayısıyla da Petro'ya esir düşmekten korkmasıydı.

²⁷⁰ Kuruş kelimesinin aslı 18. yüzyıl Avrupa'sına dayanmaktadır ki Ortaçağ'dan sonra Avrupa'da yeni gümüş madenlerinin bulunması ve ticaretin daha da canlanmaya başlaması neticesinde eskiye oranla daha büyük sikkeler üretilmeye başlamıştır. Özellikle 18. yüzyıla gelindiğinde Kuzey İtalya'da iki gramlık ve daha sonra da dört gramlık büyük sikkeler piyasaya sürülmüş ve ardından bu sikkeler diğer Avrupa devletlerinde de üretilmeye başlanmıştır. Bu yeni nesil paralar, İtalya'da "*grosso*", Orta Avrupa'da da "*groschen*" olarak adlandırılırken Osmanlı Devleti'nde de "*guruş*" ve daha sonrasında da "*kuruş*" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim savaşlar ve malî güçlükler vesilesiyle kapanan darphaneleri yeniden aktifleştiren Osmanlı Devleti tedavülünde olan "*zolota*" standartlarında büyük sikkelerini 1690-1691 yıllarında başmaya başlasa da III. Ahmed döneminden (1703-1730) itibaren Osmanlı Devlet piyasasındaki "*esedi*" standartları örnek alınarak ilk Osmanlı guruşları üretilmeye başladı. Böylelikle de *bir Osmanlı guruşu* = *yüz yirmi akçe* = *kırk para* (*1 guruş* = *120 akçe* = *40 para*) şeklinde yeni bir para birimi oluşturularak akçe ve para, kuruşun kesirleri olarak kabul edildi, Şevket Pamuk, "Kuruş", *DİA*, C.26, İstanbul 2002, s.458.

²⁷¹ Mufasssal, C.5, s.2409.

²⁷² "*Özi Valisi olub Bender cânibine me'mûr tavâ'if-i askere başbuğ olan vezîr İsmail Paşa'ya küküm ki: ... İsveç Kralı için oltarağa irsâl olunan iki yüz kise akçenin yüz kisesi harc-ı râh için kendüye müstevfâ kifâyet imkle yüz kisesini kral-ı müşârünileyhe teslim ve yüz kisesi dahî dâyinlerine virmek üzere ifrâz ve sâbika çavuş başı olub hâlâ oltarafda olan ... evâil-i Cemâziye'l-evvel 1124*", BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.211.

Buna çare olarak da borçların bir yıl içerisinde geri ödenmesi düşünüldü ve Karl'dan bunun teminatı için mühürlü bir senet istendi²⁷³. Fakat Karl'ın yeniçerilere dahî borcu vardı ki onlar, bu senede itimat etmiyorlar ve paralarını hemen almak için de Karl'a baskı yapıyorlardı. Sadrazamlık makamı bu durumu önlemeye²⁷⁴ çalışsa da başarılı olamadı. Bu yüzden de krala her kesesi beşer yüz kuruş olan *dokuz yüz kese akçe* daha gönderildi ve kendisinden toplamda *bin yüz kese akçe* için senet alındı. Karl'ın toplam borcu da *bin dokuz yüz kese akçeye* ulaştı²⁷⁵ ve bu konuda yine Özi Valisi İsmail Paşa görevlendirildi²⁷⁶.

Karl'ın talepleri yerine getirilse bile o, Rus askerlerinin hala Lehistan'da bulunduğunu biliyordu. Dolayısıyla Petro'nun adamlarına esir düşmekten korktuğu için de gitme konusunda direnmeye devam ediyordu. Bunun üzerine durumu sadrazama haber eden İsmail Paşa; kralın özellikle gitmediğini, hâlbuki gitmemesi için sebep kalmadığını belirtince²⁷⁷, Rusya ile yapılan barışa aykırı olan bu hususa binaen toplanan meşveret meclisinde, ona gitmesi için son kez bir teklifte bulunulması ve kabul etmediği takdirde de

²⁷³ Osmanlı Devleti tarafından daha önce verilen sekiz yüz kese gümüş akçenin ertelemeksizin geri ödeyeceğine dair Karl'ın kendi imzasını taşıdığı 18 Şubat 1711 tarihli borç senedi için bkz: BOA, *İE.HR*, nr.1691.

²⁷⁴ “Özi Valisi olup Bender cânibine me'mûr tavâ'if-i askere başbuğ olan vezîr İsmail Paşa'ya küküm ki: ... İsveç Kralı Karalos hutimet avâkıbuhu bi'l-hayr ve'r-reşâdın oltarafta ba'z kimesnelere düyûnu olup dâyinlerinin ekseri yeniçeri tâ'ifesinden olmalarıyla biz akçemizi şimdi isteriz deyü kral-ı müşârinileyh ve etbâ'ına eziyet ve cefâ üzere oldukları haber alınub ve İsveç kralının şimdiki halde düyûnunu edâya iktidarı olmadığı aşikâr ... evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1124”, Bkz: BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.212.

²⁷⁵ Refik, s.60-61.

²⁷⁶ “Bender muhâfızı Vezir İsmail Paşa'ya hüküm ki: ... kral-ı müşârinileyhe mukaddemâ ber-vech-i karz virilüb ve temessük alınan **sekiz yüz kese akçeden** mâ'adâ bu sene içinde dahî **her kisesi beşer yüz guruş** olmak üzere **iki yüz kese akçe** gönderilüb ve meblağ-ı mezbûrun **dahî yüz kisesi kendüsine teslim** ve yüz kese hâlâ Bender tarafında mahfûz olmağla **hâla ol yüz kese akçenin üzerine** yine her kisesi beşer yüz guruş olmak üzere **dokuz yüz kese akçe** dahî irsâl ve mecmû' bin kiseye bâliğ olmağla zikr olunan bin kese akçeyi hân-ı müşârinileyh tarafından senin ma'rifetinle kral-ı müşârinileyhe teslim ve bu sene kendüsine mukaddemâ virilen yüz kese akçe ile cem'an **bin yüz kese akçeye** temessük alub ve bundan akdem vilâyetine gitmesine mevkûf ...? add itdüğü akçe ahvâli dahî bu def'a murâdı üzere hâsıl olub bundan sonra te'hîr ü tevekküfe bâ'is olacak bir nesne kalmamakla ... fi evâsıt-ı Şevvâl 1124”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.285-286; 119 numaralı mühimme defterinin 285-286 sayfa aralığındaki hükmüne baktığımızda; toplam borcun, kendisine daha önce senet karşılığında verilen sekiz yüz kese akçeye ilaveten bahsi geçen senede de ayrı ayrı yüzer keseden iki yüz kese akçe ve yine dokuz yüz kese akçe ile birlikte bin dokuz yüz kese akçeye ulaştığı görülmektedir.

²⁷⁷ Mufasssal, C.5, s.2409.

Edirne'ye getirilerek daha sonrasında durumun bir çaresine bakılması kararlaştırıldı. Bu konuda da Kapıcıbaşı Yusuf Ağa ve Büyük Mirahur Türk Mehmed Ağa görevlendirilerek Bender'e gönderildi²⁷⁸. Eğer kral Edirne'ye de gelmekte direnecek olursa zorla Bender'den alınarak Selanik'e gönderilmesi kararı alınıp İsmail Paşa'ya ve Kırım hanına bu konuyla alakalı emir ve mektuplar²⁷⁹ gönderildi²⁸⁰. Yine Karl'a gönderilen mektupta²⁸¹ da derhal ülkesine gitmek üzere yola çıkması gerektiği bildirildi.

Fakat yolculuğun tehlikeli olduğuna inanan Kral, gitmemekte kararlı durarak Osmanlı Devleti'nin bu taleplerine silahla karşılık verdi ve kendisine sadık az sayıdaki adamıyla birlikte Osmanlı kuvvetlerine karşı evinde direndi. Kralı sağ salim ele geçirmek isteyen Kırım hanı ve İsmail Paşa, onu dışarı çıkarabilmek için evi ateşe vermeyi uygun buldular. Bunun için de askerler çatı üzerine, kapılara ve pencerelere yanmış fitillerle sarılı oklar fırlattılar. Evin alevler içinde kalması ile mecburen dışarıya çıkan Karl ve adamları

²⁷⁸ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, haz: Mehmet Topal, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2001, s.277.

²⁷⁹ “Bender Muhafızı Vezir İsmail Paşa'ya hüküm ki: ... senin ve mûmâileyh Ahmed'in mektûblarınızda i'lâm olunmağla bu iş ancak İsveç kralının Leh içinden vilâyetine gitmesinin eğer asker ve eğer sâ'ir cihetden bundan akdem tedâriği görüleb harekete mâni' olacak bir nesne kalmamış iken şimdi gitmekden ibâ' u imtinâ-yı mahz-ı taallül u tesevvül? olup bir gün evvel Bender'den kalkması (için) emir lâzım olmağla kral-ı mesfûri bir gün evvel kaldırıub savb-ı maksûda? götürmeğe ikdâm ve eğer rızasıyla gitmez ise bieyyihâl cebir ile götürüb Leh içinden kendü diyârı hudûdunda mümkün olan mahalle isâl ve Leh içinden cebir ile gönderildiği halde bundan Devlet-i Aliyye'ye bir nef' melhûz olmayub muzır olacağı muhtemel ise Leh yolunu terk idüb bilâ-tereddüd Selanik Kal'ası'na nakl u isâl eylesin deyü ... fi evâsıt-ı Zilhicce 1124”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.327; Konuyla ilgili nâmeler için şu sayfa aralığına bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.269-276.

²⁸⁰ Uzunçarşılı, 4/1, s.93; “İsveç kralının diyârına ric'at emrinde tevakkuf ve inâdı bâdî olduğundan kral-ı mesfûrun bir an mukaddem vech-i münâsib ile diyârına irsâl u ircâ'ına takayyüd u ihtimâm ve bu takrîble Moskovlu ile vukû' bulan sulhün istihkâmına sa'y u ikdâm olunmak bâbında Mirâhûr ol Mehmed Ağa ile Bender Seraskeri Vezir-i Mükerrrem İsmail Paşa tarafına emir-i şerîf irsâl olundu”, Râşid, C.3, s.390.

²⁸¹ “Siz ki dostumuz İsveç kralı: Siz bu kış içinde vilâyetinize gitmek üzere cümle tedâriğiniz görüleb ve Kırım hânına ve Bender muhafızına nakliniz husûsiçün tenbiye-i hümayûnumuz olup ve asker dahi hâzır olup hareketinize müterakkib olmalarıyla imdi işbu hatt-ı hümayûn-ı şevketmakrûnumuz vardık da bu vakti fevt itmeyüb hânın ve Bender muhafızının re'yleri üzere bilâ-te'hîr kalkub vilâyetinize azîmet idesiz gitmeyüb hilâfiyla hareket iderseniz emir başka şekil olmak iktizâ ideceğini fîkr idüb elbette bilâ-tevakkuf kalkub gidesiz”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.276; Ayrıca daha öncesinde, gurre-i Zilhicce 1124'te (Aralık 1712), Karl için yazıldığı anlaşılan bir başka nâme için de bkz: “Elkâb-ı mu'tâdadan? sonra bi-avnihi Te'âlâ sizin Leh içinden vilâyetinize gitmeniz için eğer asker ve eğer sâ'ir mühimmât cihetinden iktizâ iden tedârik bundan akdem bil-cümle görüleb ... Kırım hânı olan Devlet Giray Hân dâmet me'âliyhûya vüzerâ-yı a'zâmımızdan Bender Muhafızı İsmail Paşa'ya emr-i şerîfimiz ile tenbîh-i hümayûnumuz olup ... gurre-i Zilhicce 1124”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.267-268.

ellerindeki tabanca ve kılıçlarla Osmanlıların üzerlerine saldırdılar. Ancak bu direniş yersizdi ve nitekim kralın yere düşmesi ile yeniçeriler tarafından yakalanması bir oldu²⁸². 12 Şubat 1713'te gerçekleşen ve İsveç kaynaklarında “*kalabalik(ken) veya kalabaliken i Bender*”²⁸³ şeklinde ifade edilen bu olaydan sonra²⁸⁴ Bender’den çıkarılan Karl’a, yine hükümdar muamelesi yapılarak²⁸⁵ Edirne’den altı saat uzaklıkta bulunan Dimetoka’daki bir konağa ve bir süre sonra da bu şehrin yakınlarındaki²⁸⁶ Timurtaş bölgesine getirilip²⁸⁷ kendisi için hazırlanan çiftlik evine yerleştirildi²⁸⁸.

Karl’ın felaketine neden olan Bender Çatışması İstanbul’da oldukça yankı uyandırdı. Çatışma sonrasında İsveçlilerden bazıları esir alınırken malları da yağma edilmişti ki bu hususta sorumlu olanların cezalandırılması gerekiyordu²⁸⁹. Bu doğrultuda da Sultan Ahmed yaptığı hatanın farkına vardı²⁹⁰ ve bu hadiseye neden olduklarını düşündüğü başta Kırım Hanı Devlet Giray, Bender Muhafızı İsmail Paşa, Sadrazam Süleyman Paşa ve Şeyhülislam Ebezâde Abdullah Efendi gibi isimleri cezalandırdı²⁹¹. Neticede Kırım hanı azledilip Rodos’a sürülerek yerine Kaplan Giray tayin edilirken İsmail Paşa da önce Azak’a tayin edildi ve sonrasında Sinop’a sürüldü. Ayrıca Sadrazam Süleyman Paşa’nın da elinden

²⁸² “*The Kalabalik*”, Carl Grimberg, s.235; Voltaire, s.259; “*Kralın tutumu oldukça tuhaftı. Nasıl ki elinden silahları alınınca kendisini yeniçerilere sakince teslim etmişse bu muazzam heyecandan sonra sükûnetini ve aynı zamanda inadını da yeniden kazandı. ... Birçok yeri delinmiş ve kanla kaplanmış elbiselerini, darbelerden delinmiş kürk şapkasını ve büyük binici çizmelerini çıkartmak istemiyordu; sol elinde, burnunda ve kulaklarından birinde, dikkate bile almadığı yaralar vardı; kaşları, barut tozundan yanmıştı*”, Zinkeisen, C.5, s.312.

²⁸³ İsveç diline Türklerden geçmiş olan “*kalabaliken*” tabiri “*gürültü, patırtı yapan, kavga eden bir insan kalabalığı*” anlamına gelmektedir ki bu sözün menşei de Şubat 1713 tarihinde gerçekleşen ve XII. Karl’ın zorla Bender’den kaldırılıp Dimetoka’ya nakledildiği olaya dayanmaktadır, Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl’ın Hayatı ve Faaliyetleri*, s.4.

²⁸⁴ Jorga, C.4, s.266.

²⁸⁵ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul 1972, s.6.

²⁸⁶ Zinkeisen, C.5, s.313.

²⁸⁷ Refik, s.73.

²⁸⁸ Zinkeisen, C.5, s.313; Detaylı bilgi için bkz: Sevinç, s.153.

²⁸⁹ Refik, s.71.

²⁹⁰ Mufasssal, C.5, s.2409.

²⁹¹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.93.

yetkileri alınarak yerine 6 Nisan 1713'te Kaptanıderya Hoca İbrahim Paşa getirildi ve Süleyman Paşa da onun yerine Kaptanıderya makamına tayin edildi. Şeyhülislam Ebezâde Abdullah Efendi ise görevinden azledilerek yerine Mehmed Ataullah Efendi atandı²⁹².

Süleyman Paşa'nın selefi Gürcü Ağa Yusuf Paşa'nın sadareti döneminde, her ne kadar bir antlaşma yapılmış olsa dahî Petro'nun Lehistan Kralı Ogüst ile birlikte Karl'ın memleketine giderken geçeceği yolları tutmalarına rağmen Rusların barış şartlarına uyacaklarına inanan Sadrazam Yusuf Paşa, Padişahı seferden vazgeçirmek istemiş ve bu sebepten ötürü sadareten azlolunmuştu²⁹³. Fakat Süleyman Paşa'nın yerine sadaret makamına gelen İbrahim Paşa (Hoca), Yusuf Paşa'nın aksine padişahı Rusya'ya karşı yeni bir sefere teşvik ettiyse de sadareti üç haftadan fazla uzun sürmedi²⁹⁴; İbrahim Paşa'nın, Padişah III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile nikâhlanmış olan Silahtar Ali Paşa'ya karşı kıskançlığı ve onu bir ziyafette öldürtme kararı neticesinde 27 Nisan'da azl ve idam edilerek yerine Damat Ali Paşa (Silahtar) sadarete getirildi²⁹⁵.

Ali Paşa sadarete geldiği zaman Ruslarla daha fazla gerilim ve sorun yaşamak istemiyor, Prut Antlaşması'nın da artık kesin bir sonuca bağlanması gerektiğini biliyordu. Bu hususta da yeniden İngiliz ve Felemenk elçilerinin arabuluculuğu vesilesiyle 24 Haziran

²⁹² Mufassal, C.5, s.2409; "Sâbika Kırım hanı olan Devlet Giray Han dâmet me'âlîhiye hüküm ki: Sen ki müşârinileyhimsin Kırım hânlığından hatt-ı hümayûn-ı şevketmakrûnumla azl olunmuşsundur ... evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1125", A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.377; Ayrıca bkz: A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.376; A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.424; Yine konuyla ilgili bkz: "Şeyhü'l-İslâm efendi hazretleri; kral misafîrün bir kaç seneden berü diyârına gitmesi için teklîfâtına müsâ'ade oldukça kendünden te'allül u huşûnet-i müşâhede olunub Devlet-i Aliyye'ye zahmet virmeden gayri bir fikri olmadığı zâhirdir. Misâfir ise müddet-i misâfirat tamam oldu. Gidecek ise bir an mukaddem kalksun, yok düşmandan hayf ederim derse işte asker hazır u amâde turuyor. Yahud fikri böyle meks-i medîd u ikmet ise memâlik-i mahrûsede olan sâ'ir nasâra gibi kabul-ı zimmet ile Devlet-i Aliyye üzerinden def'-i sıklet iyylesün ve illâ fermân-ı âliye itâ'at itmeyüb bu hâlâtın birini ihtiyâr itmezse ahz olunub bu tarafa getirilmesi iktizâ ider deyü", Râşid, C.4, s.3; Nusretname, s.779-784.

²⁹³ Uzunçarşılı, C.4/1, s.94.

²⁹⁴ Mufassal, C.5, s.2409.

²⁹⁵ Danişmend, C.4, s.6.

1713'te on bir maddelik Edirne Antlaşması²⁹⁶ imzalandı²⁹⁷. Antlaşmada özellikle çözüme bağlanamayan iki önemli konu yeniden ele alındı: Rusya iki ay içerisinde askerlerini Lehistan'dan çekecek; Osmanlı Devleti, kralı ne zaman ve ne yoldan göndermeyi isterse o zaman ve o yoldan gönderecek, yolculuk süresinde ne Ruslar ne de Osmanlı ve kral tarafı birbirlerine zarar vermeyecekti²⁹⁸.

Rusya ile antlaşma sağlandıktan bir süre sonra nihayet İsveç Kralı XII Karl, yolların güvenliğinin sağlandığına emin olarak 10 Temmuz 1714 yılında yazdığı mektubu²⁹⁹ ile kaldığı süre zarfındaki misafirperverliğe karşı şükranlarını ileterek ülkesine Macar ve Nemçe (Avusturya) üzerinden dönmeyi talep etti ve Albert Grotus'un (Grothusen) elçi olarak tanınmasını talep etti³⁰⁰. Bu talep üzerine gönderilen Elçi Grotus Temmuz'un sonlarına doğru İstanbul'a ulaştı³⁰¹ ve Ağustos 1714'te de kralının memleketine Macaristan

²⁹⁶ “**Birinci madde:** Moskov çarı Leh içinden askerini tarih-i temessükten iki aya değin ihrâc eyleye, Leh içinde Moskov askerinden kimesne kalmaya ve bu mevâddin imzâsından evvel yâhûd sonra asker-i mesfûrun ulûfesini ben kat' ettim benim askerim değildir deyü kalmalarına illet u bahâne itmeyub elbette iki aya değin Leh içinden ihrâc eyleye ve Lehlûnün umûruna karışmaya ve bir dürlü bahâne ile askerini bundan sonra Leh memleketine göndermeyüb Leh memleketinden külliyyet ile el çeke ...”, **İkinci madde:** İsveç kralını Devlet-i Aliyye her ne zamanda ve her ne yoldan göndermek mûrad iderse göndere müddet ve yol ta'yîn olunmaya ve eğer kral-ı müşârünileyhi Devlet-i Aliyye Moskov memleketi içinden gönderirse vilâyetine varub vâsıl oluncaya değin eğer kendüsü ve eğer askerinden ve eğer Devlet-i Aliyye tarafından yanına koşulan askerden Moskovluya ve Moskov memleketlerine aşikâre ve gizlû bir dürlü zarar u ziyân vâki' olmaya ...” BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.280-288; Ayrıca antlaşma için bkz: Nusretnâme, s.787-795.

²⁹⁷ Uzunçarşılı, C.4/1, s.94; Danişmend, C.4, s.7.

²⁹⁸ Nusretnâme, s.790-791.

²⁹⁹ “Cânib-i hümayûn-ı şehriyârîye İsveç ve Gotiler ve Andaliler kralı ve ana tâbi' vilâyetlerin hükümdârı Karolos tarafından gelen nâmenin tercümesi sûretidir: ... memâlik-i mahrûselerinde biraz zamân meks eylememiz muktezî ve müddet-i meksimizde def'âten iyle lûtuf u kerem u ihlâs-ı şâhînşâhîleri asârı müşâhede olunub bir gün mukaddem meleketimizin serhaddine karîb gitmemize niyet u tasmi'm olunmağla Macar ve Nemçe vilâyeti üzerinden gitmemiz münâsib görölüb bâ husûs bundan akdem Nemçe çasarı tarafından memleket-i mevrûseleri içinden emin ü selâmet ile gitmemiz husûsu bir kaç kere teklîf olunmuş idi ... bekçilerimizin kumandanı olan mu'temedimiz Kristiyan Albert Baron Grotus ilçilik hizmetine intihâb u ihtiyâr olunmuşdur, İnşAllâhu Te'âlâ taraf-ı hümayûn-ı şehriyârilerinde asâr-ı ihlâsımıza ve azîmetimizin teshîline müte'allik ilç-i mûmâileyh tarafımızdan her ne ki takrîr u arz ider ise i'timâd-ı külli buyurulmak ricâ olunur ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz on dördüncü senesinde mâh-ı Temmuz'un onuncu gününde yazılmışdır”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.330-331.

³⁰⁰ Uzunçarşılı, 4/1, s.95.

³⁰¹ Zinkeisen, C.5, s.321.

ve Avusturya üzerinden gitmesine karar verildiğinin belirtildiği cevapnâme³⁰², Dîvân-ı Hümâyûn'da gerçekleştirilen bir törende kendisine verildi³⁰³. Ayrıca kral ve adamlarının dönüşü esnasında yolda güvenliğinin sağlanması hususunda hükümler³⁰⁴ gönderildi³⁰⁵. Dimetoka'dan yola çıkacak olan Karl'a eşlik etmesi için Kapıcıbaşı Mustafa ile Cizye

³⁰² BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.334-336; Ayrıca Elçi Grotus'un kralın mektubuyla huzura kabul edilip kralın dönüşü için Kapıcıbaşı Yusuf ve Kapıcıbaşı Mustafa'nın görevlendirildiği ayrıca Bender'deki adamları için de Başbakanlık Hasan'ın vazifelendirilip gerekli yiyecek, at ve araba konusundaki önlemlerin alındığının belirtildiği mektubu için bkz: *"Taraḫ-ı hümâyûn-ı şehriyâriden İsveç kralına nâme-i hümâyûn-ı şevketmakrûnudur: ... tarafınızdan ba's olunan (gönderilen) elçiniz kıdvetu'l-ümerâi'l-milleti'l-mesîhiyye Baron Grotus hutimet avakıbuḫ bi'l-hayr Makarr-ı Saltanat-ı Seniyye-i Osmâni ve Asitâne-i Sa'âdet-i Aşiyâne Cihânânımıza vusûl bulduk da ... dergâḫ-ı muallâmız Kapucıbaşılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Yusuf dâme mecduhû ile ma'ân kendinizi ve etbâ'ınızı emin ve selâmet ile Devlet-i Aliyyemiz hudûdî nihâyetine değîn isâl eylemek için hâlâ dergâḫ-ı muallâmız kapucıbaşılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa dâme mecduhû dahî ta'yîn ve Bender'de olan etbâ'ımız dahî kezalik iktizâ iden arabaların ve bargir ve zehayirinden tedârik eylemek ve sizin Dimetoka'dan hareketinizden sonra anlar dahî Bender'den kalkub esnâ-yı tarîkde Tergovişte nâm mahalde size mülâkât itdirmek için Devlet-i Aliyyemiz emekdârlarından hâlâ başbâkîkûlu olan Hasan zide mecduhû ta'yîn olunub ... "*, BOA, İE.HR, nr.1692.

³⁰³ Sevinç, s.153; Elçi, padişahın huzurunda, kralının kendisine gösterilen ve ülkesine döndükten sonra karşılığını vermeyi unutmayacağı iyi muamele için teşekkür etti, Zinkeisen, C.5, s.321.

³⁰⁴ Örneğin bkz: *"Dimetoka'dan Belgrad'da varınca yol üzerinde vak'î olan kâdîlara ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârları ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine küküm ki: ... İsveç kralı tarafından Belgrad yoluyla İsveç vilâyetine iki nefer İsveç beyzâdesi gönderilmek iktizâ itmekle siz ki mûmâileyhim siz zikr olunan iki nefer İsveç beyzâdesi iki nefer hizmetkârlar ile her kangınızın taht-ı kazâsına varub dâhil olur ise kendülerine ve esvâb ve tavarlarına dahl u ta'arruz ve mürûr u ubûrlarına mûmâna 'at olunmamak ... fi evâḫir-i Receb 1126"*, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.122, s.124.

³⁰⁵ Refik, s.79.

Muhasebecisi Şükrü Hüseyin³⁰⁶ ve kralın başvekili General Separe'yle diğer İsveçlileri de Bender'den almak için de Başbakikulu Hasan³⁰⁷ görevlendirildiler³⁰⁸.

İsveç kralı artık ülkesine dönmek için hazırды. Bu hususta kendisine gereken her ne ise tertip edilirken ayrıca belli bir miktarda harçlık ve mükemmel atlar hediye edildi. Karl nihayet 19 Eylül 1714'te dört yüz kadar adamıyla Dimetoka'dan ayrılarak yola çıktı³⁰⁹ ve Eflak'a vardığında kendisine buradaki iki bin beş yüz adamı daha katılarak³¹⁰ onları beş bölüğe ayırdı. Her bölüğün başına bir kumandan tayin eden Karl, onlara ayrı yollardan gitmesi hususunda tembihte bulunduktan sonra kendisi gibi bazı askerlerine de sakal bıraktırarak³¹¹ gizli bir şekilde yoluna devam etti³¹². İsveç kralı, Erdel, Macar, Budin'den geçerek sonrasında Beç'e (Viyana) ulaştı ve orada bir gece gizlice yattı. Onun hangi bölükte

³⁰⁶ “Dergâh-ı muallâm kapucibaşlarından Mustafa dâme mecduhû ve cizye muhâsebecisi Şükrü Hüseyin zîde mecduhûya hüküm ki: ... İsveç Kralı Karalos hutimet avâkibehû bil-hayr hâlâ Dimetoka'dan vilâyetine avdet u azîmet üzere olmağla siz ki mûmâileyhim siz Dimetoka'ya varub kral-ı müşârünileyh ile ma'ân gidüb Eflak hudûdundan Macar sınırına karîb Tergovişte nâm mahale varınca kral-ı müşârünileyhin lâzım gelen zâd u zahîrelerin virüb kendüye ve etbâ'ına bir dürlü zarûret u müzâyaka çekdirmeyüb ... fi evâsıt-ı Şaban 1126”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.122, s.139; Ayrıca ilgili hususa binaen Kapıcıbaşı Mustafa'ya gönderilen başka bir hüküm için bkz: “Dergâhı muallâm kapucibaşlarından Mustafa dâme mecduhûya hüküm ki: ... İsveç Kralı Karalos hutimet avâkibehû bi'l-hayr hâlâ Dimetoka'dan vilâyetine avdet u azîmet üzere olmağla kıdvetu'l-emâcid ve'l-a'yân Muhsinzâde Abdullah zide mecduhû kral-ı müşârünileyh Dimetoka'da iktizâ eden yol mühimmâtını ve araba ve bargirleri ber-vech-i ta'cîl tedârik ... fi evâhir-i Şaban 1126”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.120, s.225.

³⁰⁷ “Hâlâ başbakikulu olan Hasan zîde mecduhûya hüküm ki: ... İsveç Kralı Karalos hutimet avakibehû bil-hayrın Bender'de meks üzere olan başvekili ceneralın yüz kırk dokuz nefer ademisi olub yevmiye virilen ta'yînatları şey'-i kalîl olmağla kifâyet mikdarı ta'yînat ve sâkin oldukları hânelerine şimdiye dek icâre virilmemekle anın dahî virilmesi için ... Kırım hânı olan Kaplan Giray Han dâmet me'aliyehû i'lâm idüb kral-ı müşârünileyh hâlâ vilâyetine avdet u azîmet üzere olmağla ceneral-ı merkûmun ve neferâtının vesâ'ir İsveçlilerin Bender'den Tergovişte nâm mahallde kral-ı müşârünileyhe mülhak olunca lâzım gelen araba ve bargir ve kifâyet mikdarı ta'yînatları ve hânelerinin kirâları emiru'l-ümerâi'l-kirâm hâlâ Bender muhâfazasında olan Mehmed dâme ikbâlehû ma'rifetiyle tertib u defter ve bil-cümle mâlzemeleri tekmi'l u hâzır u amâde itdirilüb ve sen ki başbakikulu-yı mûmâileyh Hasan zide mecduhûsun kral-ı müşârünileyhin başvekili ve yanında olan bil-cümle İsveçlileri mahall-i me'mûre nakline seni me'mur ve lâzım gelen masârafları dahî senin bugün sarf olunmak üzere beher menzilde alınan ta'yînatın narh-ı câri üzere bahâları virilmek için... fi evâsıt-ı Şaban 1126”, A.DVNS.MHM.d, nr.122, s.139.

³⁰⁸ Refik, s.79-80; Sevinç, s.155.

³⁰⁹ Râşid, C.4, s.25-26.

³¹⁰ Danişmend, C.4, s.7.

³¹¹ Râşid, C.4, s.26.

³¹² Scobbie, s.106.

olduğunu kendi askerleri bile bilmiyordu³¹³. Daha sonra Bavyera ve Hes'ten de geçen Karl, at sırtındaki gerçekleştirdiği on beş-on altı günlük yolculuktan sonra Stralsund şehrine ulaşmış nihayet 1715 senesinde de İsveç'teki Lund şehrine ulaştı³¹⁴. Memleketine vardığında topraklarındaki Rus ve Danimarka hâkimiyetine şahit olan Karl³¹⁵, İsveç ekonomisinin korkunç durumdaki haline rağmen yeni bir ordu kurdu ve İsveç kıtasını işgalcilerden temizlemek için yeniden mücadeleye girişti. Fakat 1718 yılında Danimarka saldırılarını önlemek amacıyla Norveç'i işgali sırasında XII. Karl, Frederiksten Kalesi siperinde başından vurularak hayatını kaybetti³¹⁶.

Osmanlı topraklarında 32 yaşına dek beş sene üç ay kalan³¹⁷ İsveç Kralı XII. Karl, bu süre zarfında Poltava Savaşı'nda yaşadığı hezimetin intikamını Petro'dan alabilmek ve Rusya üzerinde egemen olabilmek ya da tabiri caizse Baltık'ın arslanı olabilmek hedefiyle Osmanlı Devleti'ni kışkırtmaya çalışmış, güvendiği elçileri ve çevirdiği entrikaları vesilesiyle de Osmanlı'nın Rusya'ya karşı savaş açmasında etkili olmuştur. Tabi ki Osmanlı yönetiminin Petro'ya karşı savaş ilan etmesinde sadece İsveç kralının kışkırtma ve entrikaları etken olmamıştır; esasında Karl, Osmanlı Devleti'nin Kutsal İttifak devletleriyle giriştiği mücadele döneminden sonra Rusya'ya bırakmak zorunda kaldığı Azak Kalesi faktöründen de faydalanmıştır. Ancak her ne kadar istediği gerçekleşip Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı savaş ilan etmiş olsa da Osmanlı yönetimi amacına ulaşmış Azak'ı geri alırken kral büyük hedefine ulaşamamış, oldukça hafif şartlarda imzalanan Prut Barış Antlaşması sonucunda Petro elini kolunu sallayarak ülkesine dönmüştür. Rusya'ya karşı ezici bir güç

³¹³ *Nusretnâme*, s.816.

³¹⁴ Scobbie, s.106; Voltaire, s.288.

³¹⁵ Uzunçarşılı, C.4/1, s.94.

³¹⁶ Scobbie, s.106; Bu olayla ilgili Kraliçe Elanor'un mektubuna bkz: "... karındaşım müteveffâ-yı merkûm Norvenkya vilâyetinde vâki 'Frederikhelm nâm Danimarkalü kal'asının feth ü ...? ihtimâmında iken giriftâr-ı pençe-i ecel kaza olub hayâtı memâta mübeddel oldu ...", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.448-449.

³¹⁷ Mufasssal, C.5, s.2410; Uzunçarşılı, C.4/1, s.95.

olamayan ve intikam ateşiyle yanıp tutuşan Karl, bu emellerini gerçekleştirme sevdası dolayısıyla, Prut vakasından sonra ülkesine dönmesi için yapılan çağrılara dirense de nihayetinde bunu gerçekleştiremeden Osmanlı ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Tam da Karlofça Antlaşması'ndan sonra meydana gelen bu süreçte, üzerinde uzunca durduğumuz Demirbaş Şarl ve Deli Petro etkenleri vasıtasıyla İsveç ve Rusya gibi devletler başta olmak üzere diğer devletlerle diplomatik ilişkiler bazında yeni bir dönemin kapıları açılmış, artık Osmanlı Devleti için bir devlete yaslanma ihtiyacı doğrultusunda ittifaklar süreci başlamıştır.

2.1.1. Borç Meselesi: Közbekçi Mustafa Ağa'nın İsveç'e Gönderilmesi

İsveç Kralı XII. Karl ülkesine ulaştıktan sonra iyi ilişkiler devam etmiş, kendisine, karşılıklı dostluğun sürdürülmesinin ve İsveç elçisinin Osmanlı'da ikâmet etmesi için izin ve ruhsatın verildiğinin öncesinde mektupla bildirildiğinin belirtildiği bir mektup³¹⁸ gönderilmiştir. XII. Karl'ın 1718'de ölümünden sonra yerine geçen kız kardeşi Kraliçe Ulrika Elonara (Eleonora) da III. Ahmed'e, kardeşi Karl'ın Frederiksten Kalesi fethi esnasında ölmesinden İsveç tahtına oturduğunu bildirdiği ve eski dostluğun devamını talep ettiği bir mektup³¹⁹ gönderdi. Buna karşılık Osmanlı Padişahı Ahmed de gönderdiği mektupta³²⁰ kraliçeye, tahta oturmasından ötürü tebrikte bulunarak dostluğun devam edeceğini bildirdi. Elenora 1720'de, kendi rızasıyla tahtı kocası Frederik'e (I.Frederick) bırakarak durumu Osmanlı padişahına ve sadrazamına ayrı ayrı gönderdiği mektuplar³²¹ ile bildirip iyi ilişkilerin devamı konusundaki talebini tekrarlarlarken kocası Frederik de sadrazam

³¹⁸ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.400-402

³¹⁹ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.448-449.

³²⁰ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.446-447.

³²¹ Elenor'dan padişaha gelen mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.475-476; Elenor'dan sadrazama gelen mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.474.

ve padişaha ayrı ayrı gönderdiği mektuplarda İsveç tacını giydiğini, eski dostluğun ve iyi ilişkilerin devamını dilerken Rusya'ya karşı da yardım talebinde bulundu³²². Buna karşılık olarak da Osmanlı padişahı tarafından hem Ulrika Elenora'ya hem de İsveç Kralı Frederik'e ayrı ayrı cevapnâmeler³²³ gönderildi. Padişah, Elenora'ya kocası Frederik'in İsveç tahtına geçmesinden memnuniyet duyduğunu ve dostluğun devam edeceğini vurgularken aynı şekilde İsveç Kralı Frederik'e de memnuniyetlerini arz ederek dostluğun süreceğini bildirmektedir.

İsveç Kralı Frederik bir yandan Osmanlı Devleti ile olan iyi ilişkileri sürdürmeye çalışırken öte yandan da düşmanları Danimarka ve Rusya ile barış yaptı. Kral 1720'de Danimarka ile yaptığı antlaşmayla sadece Schleswig Dukalığı ile olan bağlarını koparıırken Rusya ile 1721 yılında yapılan Nystad Barışı'yla ise büyük toprak kayıplarına uğradı. Bunun sonuncunda doğuda topraklarından Litvanya, Estonya, Karolya, İngirya'yı kaybetmesinin yanında Finlandiya bir bölümünü de Rusya'ya bırakmak zorunda kaldı³²⁴. Böylelikle Poltava yenilgisinden sonra da devam eden ve toplamda yirmi yıldan fazla sürmüş olan

³²² Frederik'ten sadrazama gelen mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.474-475; Frederik'ten padişaha gelen mektup için bkz: "Şevketlü azametlü padişâh-ı rûy-ı zemîn inâyetlü merhametlü kerametlü efendimiz hazretlerinin huzûr-ı hümayûn-ı şevketmakrûnlarına hâlâ İsveç kralı olan Frederikos'dan gelen nâmenin tercümesidir: ... kraliçe zevcemizin hüsn-i rızâ u ihtiyârıyla İsveç krallığının makarr-ı hükûmetine nâ'il olduğumuz taraf-ı hümayûnlarına arz u i'lâm olunmak emr-i şâyeste görüldü ... Moskovlunun hemcivâr ü ittisâlinde bulunduğumuzdan cenâb-ı hümayûnlarıyla dostluğu ve musâfatı bir mertebeye resîde ü müstahkem ü mü'ekked ü müşeyyed kılmak arzu u ...? ideriz ki iki tarafın asûde hâline ve re'âyâ ve berâyâlarının terfiye ü emniyetlerine vesile olub hâlâ gün be gün kuvvet ü miknet üzere olan Moskov çarının eskâr-ı fâside ve sû'-i kasdinden emniyete kâfi ola ve taraf-ı hümayûnlarının iltimâs u dostâne ricâ olunur ki ... mîlâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi senesinde mâh-ı Mart'ın yigirmi sekizinci gününde makarr-ı hükûmetimiz İstokolm nâm mahalde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.476-477.

³²³ Kraliçeye gönderilen mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.478-479; Krala gönderilen mektup için bkz: "İsveç kralı ve Got ve (V)Andal ve ana tâbi' nice vilâyetlerin hükûmdârı Frederikos'a nâme-i hümayûn: ... Ulrika Elonara ile mâbeynde hâsıl olan mu'âmele-i mücâmele ü hüsn-i mülâfâfat u muvâlât-ı pâdişâhânemiz tarafınıza âid ü şâmil olduğuna binâen Devlet-i Aliyye-i ebed müddetimiz dostluğuna olan kemâl-i meyl u rağbet ve hulûs-ı muhabbetinizden nâşi kraliçe-i müşârünileyhânın hüsn-i rızâ u ihtiyârı ve memâlik-i İsveç ricâlinin icmâ' u ittifâkıyla krallık mesnedine temekkün ü istikrârınız vukû'nu dostluğuna binâen tebşîr ü inhâ ve müddet-i hayatınızda sıdk u hulûs tavîyyetiyle Devlet-i Aliyyemiz dostluğu aksâ-yı merâm u arzû-yı hayr-ı encâmınız idi ki ... fi evâil-i Muharrem 1133", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.479-480.

³²⁴ Grimberg, s.243; Scoppie, s.106; Uzunçarşılı, C.4/1, s.244.

1700-1721 Kuzey Savaşları sona ererek İsveç'in büyük devlet olma yolundaki ilerleyişi, XII. Karl'ın ölümünden kısa bir süre sonra imzalanan 1721 Nystad Antlaşması³²⁵ ile birlikte durduruldu³²⁶. Ayrıca İsveç'in en büyük korkusu olan Rusya'nın Baltık Denizi'ne hâkim olma hayali de bu anlaşma neticesinde kesin olarak gerçekleşmiş oldu³²⁷.

Bâbîâli'nin İsveç'le olan ilişkileri her ne kadar iyi devam etse dahî öte yandan Osmanlı tarihine damga vurmuş bir figür olan İsveç'in sabık Kralı XII. Karl'ın, Bender'de ikâmet ettiği süreçte kendisine verilen paraların geri ödenmesi konusu Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın³²⁸ devletin maliye işlerini kontrol etmesi sebebiyle yıllar sonra gün yüzüne çıktı. Kralın toplam borcu iki bin kese akçe, yani paranın o dönemdeki sürüm değerine göre de iki yüz elli bin kuruş olarak hesaplandı³²⁹. Bu hususa binaen Közbekçi Mustafa Ağa

³²⁵ Uzun süren Kuzey Savaşları'ndan sonra Fransa'nın arabuluculuğuyla Finlandiya'daki Nystad (Niştat) şehrinde Rusya ile İsveç arasında imzalanan barış antlaşmasıdır. Bu antlaşmaya göre, Livonya, Estonya, İngriya ve Finlandiya'nın bir kısmı Rusya'nın elinde kaldı. Petro bu suretle Moskova hükümetinin, Korkunç İvan zamanından beri ele geçirmek istediği yerleri alarak Rusya'ya Baltık denizi sahillerini kazandırdı. 22 Kasım 1721 tarihinde, Senato, Petro'ya "Bütün Rusya imparatoru", "Vatanın babası" ve "Büyük" lakabını verdi", Bkz: Kurat, *Rusya Tarihi*, s.262.

³²⁶ Ayrıca Rus Çarı Petro'nun, İsveç ile yapılan barışı bildiren mektubu ve ona cevaben yazılan mektup için bkz: "*Rikâb-ı hümayûn-ı şevketmakrûnlarına Movkov çarı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Nisad nâm mahalde mükâleme için imtiyâz olunub ve mahall-i merkûmede cem' olunduk da ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi birinci senesinde mâh-ı Ağustos'un otuzuncu gününde te'biden (ebediyen) musâlaha ve musâleme akd olunub ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi birinci mâh-ı Eylûl'ünün otuzuncu gününde çarlığımızın kırkinci senesinde Petroburg nâm şehrimizde tahrîr olunmuştur*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.39-40; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.44-45.

³²⁷ Beydilli, "İsveç", s.408; Kemal Beydilli, "Rusya", *DİA*, C.35, İstanbul 2008, s.255.

³²⁸ 1662 yılında Nevşehirde dünyaya gelen İbrahim Paşa, 1689 yılında iş bulmak amacıyla İstanbul'a giderek Eski Saray'a girmeyi başardı ve önce Helvacılar sonra da Baltacılar kâtipliğine yükseldi. Daha sonra Darüssaade ağası yazıcı halifesi vazifesiyle II. Mustafa'nın bulunduğu Edirne Sarayı'na giderek şehzade Ahmed'i yakından tanıma fırsatı buldu ve onun güvenilir adamı oldu. Edirne Vakası'ndan sonra İstanbul'a dönerek Darüsaade Dairesi yazıcılığına yükseldi ve Mora Seferi'ne de katılarak Mora'nın geri alınmasından sonra buranın tahririne atandı. Ardından mevkufatçılık görevinde kalması şartıyla Niş defterdarlığına tayin edildi ve Avusturya seferinde mühimmat sevki işlerinde görevlendirildi. Dönemin sadrazamı Ali Paşa'nın şehid olması üzerine de Edirne'ye gelerek Ali Paşa'nın mührünü padişaha teslim etti. III. Ahmed bundan sonra onu yanından ayırmayarak ruznâmçe-i evvel, mirâhûr-ı evvel ve vezirlik ile rikâb-ı hümayûn kaymakamlığı mertebesine yükseltti ve 1717'de Şehid Ali Paşa'nın kızı ile evlendirdi. En sonunda 9 Mayıs 1718 yılında, Avusturya ve Venedik ile barış görüşmelerinin yapıldığı sırada padişahın ricası üzerine sadaret makamına terfi etti. Diğer sadrazamlardan farklı olarak da III. Ahmed'in "tuğralı zümrüt yüzüğü"nü "mühr-i hümayûn" olarak aldı, Bkz: M. Münir Aktepe, "Damad İbrâhim Paşa, Nevşehirli", *DİA*, C.8, İstanbul 1993, s.441.

³²⁹ Refik, s.85; Daha önce de belirttiğimiz üzere 119 numaralı mühimme defterinin 285-286 sayfalarının ihtiva ettiği hükmüne baktığımızda; toplam borcun, kendisine daha önce senet karşılığında verilen **sekiz yüz kese akçeye** ilaveten bahsi geçen senede de **ayrı ayrı yüzer keseden iki yüz kese akçe** ve yine ayrıyeten verilen **dokuz yüz kese akçe** ile birlikte **bin dokuz yüz kese akçeye** ulaştığı görülmektedir. Eğer tamamı bin dokuz

adındaki sefiri İsveç Stockholm’a gönderen Paşa, borç meselesiyle ilgili Ağustos 1727 tarihli mektubu dönemin İsveç Kralı Frederik’e ulaştırdı³³⁰. Bir sene kadar Stockholm’da kalan Mustafa Ağa, bizzat kendi eliyle İsveç Kralı Frederik ve onun başvekili Aridos’un (Arvid Horn) Sadrazam İbrahim Paşa’ya hitaben yazdığı 14 Ağustos 1728 tarihli mektuplarını³³¹ getirmiştir. Kralın gönderdiği mektupta, Osmanlı hükümetinin Karl’a sahip çıkmalarından ötürü şükran duyulduğu ifade edilirken eski İsveç kralının Osmanlı Devleti’nde ikâmeti esnasında ödünç aldığı meblağı kabul ettikleri, düşman işgalindeki birçok toprağı terk ederek

yüz kese akçeye ulaşan borcun her bir kesesini **beş yüz kuruştan** hesaplarsak, toplam borç **dokuz yüz elli bin kuruşa** yani yaklaşık **bir milyon kuruşa** tekabül etmektedir. Nitekim yukardaki dipnotta belirttiğimiz üzere; **bir Osmanlı gurusu** da **yüz yirmi akçeye** denk gelmektedir. Öte yandan bu miktar 1727’de, Refik’te de belirtildiği gibi “*o zamanın rayici üzere*”, aradaki zaman farkından dolayı **iki yüz elli bin gurusu** karşılık gelmektedir ki 7 numaralı nâme defterinde geçen “*Karalos krala mebzûl olan in ‘âmât-ı hüsrevânemizden mâ‘adâ iki kıt’a ma‘mûl be temessükler ile hazîne-i amiremizden iktirâz eylediği iki bin kise akçenin mutâlebesi*” şeklindeki ifade, yukardaki hesabımızın yanlış çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü burada iki kısımdan oluşan borç senedinin (temessüğün) toplamda 2000 kese yaptığı belirtilmektedir ki daha önce değindiğimiz iki temessük kağıdı (800 kese ile 1100 kese akçe), toplamda 1900 kese yapmaktadır. Bu konuda da gözden kaçırdığımız bir husus veyahut vesikanın bulunması muhtemeldir. Borcun hesabını kendiniz yapabilmeniz için ilgili hükme bkz: “*Bender muhâfızı Vezir İsmail Paşa’ya hüküm ki: ... kral-ı müşârinileyhe mukaddemâ ber-vech-i karz virilüb ve temessük alınan sekiz yüz kise akçeden mâ‘adâ bu sene içinde dahî her kisesi beşer yüz gurusu olmak üzere iki yüz kise akçe gönderilüb ve meblağ-ı mezbûrun dahî yüz kisesi kendüsine teslim ve yüz kise hâlâ Bender tarafında mahfûz olmağla hâlâ ol yüz kise akçenin üzerine yine her kisesi beşer yüz gurusu olmak üzere dokuz yüz kise akçe dahî irsâl ve mecmû‘ bin kiseye bâliğ olmağla zikr olunan bin kise akçeyi hân-ı müşârinileyh tarafından senin ma‘rifetinle kral-ı müşârinileyhe teslim ve bu sene kendüsine mukaddemâ virilen yüz kise akçe ile cem‘an bin yüz kise akçeye temessük alub ve bundan akdem vilâyetine gitmesine mevkûf ...? add itdüğü akçe ahvâli dahî bu def‘a murâdî üzere hâsıl olub bundan sonra te‘hîr ve tevekküfe bâ‘is olacak bir nesne kalmamakla ... fî evâsıt-ı Şevvâl 1124*”, BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.285-286; Bu konuda Refik de borcun bin dokuz yüz kese akçeye ulaştığını belirtmektedir, bkz: “*Şarl’ın Bâbiâlîye borcu bin dokuz yüz kise akçeye bâliğ oldu*”, Refik, s.61; Ayrıca İbrahim Baş’ın da bu konuda tespitleri mevcuttur, bkz: Baş, s.40, 44.

³³⁰ “*İsveç kralı ve Got ve (V)Andal ve ana tâbi’ nice vilâyetlerin hükûmdârı Frederikos’a nâme-i hümayûn: ... mâbeyninde hâsıl olan dostluk merâsimine ri‘âyet ile takvîyet virilmeğın bu dostluğun hukûkuna ri‘âyeten mukaddemâ müşârinileyh Karalos krala mebzûl olan in ‘âmât-ı hüsrevânemizden mâ‘adâ iki kıt’a ma‘mûl be temessükler ile hazîne-i amiremizden iktirâz eylediği iki bin kise akçenin mutâlebesi memleketinizden hüsn-i nizâm bulmasına tevkîf ü te‘hîr olunmuş idi ... tahrîren fî evâhir-i Zilhicce 1139*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.128.

³³¹ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.275-279; Başvekilin ismi, Aralık 1727’de gelen mektubunda “*Kançelir Arvidos*” şeklinde yazılmıştır ki bu mektupta Osmanlı Devleti’ne muteber ve mutemed bir elçinin tayin olunduğundan bahsedilmektedir, mektubun muhteviyatı için bkz: “*Devletlî inâyetlî veliyy-ün ni‘âm sâhib-i devlet hazretlerine İsveç kralının başvekîli ve Kançelir Arvidos tarafından gelen mektûbun tercümesidir: ... umûr-ı mühimme-i memleket ile vâki’ olan iştigâl-i kesîreden nâşî kral-ı bâvekâr dostlarıyla mülâkât ü i‘lâm u ifâdesi uhde-i zimmetlerine sipâriş buyurulan umûr u husûsun kral-ı bâvekâra teblîği ve bu cümleye kral-ı bâvekârdan dostâne cevapların sudûru bir müddet meks u te‘hîre bâdi olmuşdu ... kral-ı bâvekârın ma‘lûmu olduğu birle ricâl-i devletinden mu‘teber u mu‘temedi olan Asterna? hâkimini der-i devlete gönderilmek üzere elçi nasb u ta‘yîn eylediler ... milâd-ı Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz yigirmi yedi senesinde mâh-ı Kânûn-ı Evvel’in on altıncı gününde İstoholm nâm şehirde tahrîr olunmuşdur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.158-159; Bu mektuplar için ayrıca bkz: Refik, s.84-92.

düşmanla mecburen barış yapıldığı ve bahsi geçen borcun ödenmesinin gecikeceği bildirilmektedir³³². Yine hususla alakalı başvekilden gelen mektupta da İsveç Devleti'nin etrafında bulunan düşmanlar ile yirmi seneyi aşkındır devam eden savaşlarından dolayısıyla nice memleketlerini kaybetmeleri yüzünden borcun ödenmesinin gecikeceği bildirilmektedir³³³. Neticede mektuplardan anlaşılacağı üzere İsveç ekonomisinin Kuzey Savaşları yüzünden yıpranması ve devletin büyük toprak kayıplarına uğraması sonucunda, borçların ödenmesi konusu sonraya bırakılmıştır ki bu husus ileride göreceğimiz üzere I. Mahmud döneminde farklı yöntemlerle çözüme bağlanacaktır.

2.2. I. Mahmud Dönemi: Rus Tehlikesi ve İsveç'le İttifak

III. Ahmed'in padişahlığı döneminde Osmanlı yönetimi, Prut ve devamında imzalanan ek antlaşmalarla Rusya'ya karşı siyasal bir üstünlük sağlayıp Azak'ı almış ve böylelikle de Karlofça'da kaybettiği saygınlık ve topraklarını bir nebze olsun yeniden elde etmişti. Fakat Nystad ile Kuzey'in sabık gücü İsveç'i tamamen yenerek Baltık bölgesine hâkim olan Rusya, hızla güçlenmeye ve Osmanlı üzerinde bir tehlike oluşturmaya başlamıştır. Öte yandan karşılıklı diplomasi dönemi başlığı altında kısaca belirttiğimiz üzere,

³³² Kralın mektubunda bahsi geçen içerik hakkında bkz: “Sadrâzam İbrahim Paşa hazretlerine İsveç kralı tarafından gelen mektûbun tercümesidir: ... müteveffa kral müddet-i ikâmetinde istikrâz itdiği meblağı mukırr u mu'terifiz, kral-ı merkûm şeci' u bahâdarlığına mağrûren her cânibden a'dâyı tahrîk ve kendüsi dahî tehâşi u ictinâb üzere olmayub takdîr-i hudâ-yı müteal birle fevti (elden çıkması) vâki' oldukda nizâm-ı umûr-ı cumhûr için a'dâ elinde bunca memleketimizi terk ile sulha mecbûr ve nizâm-ı memleket için olan kesîr ve müteveffâ kral ile imdâd için istiktâz olunan duyûnun te'hîrine illet-i müstakille olmuştur ... mîlâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi sekiz senesinde mâh-ı Ağustos'un on dördüncü gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstoholm nâm şehirde tahrîr olunmuştur”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.275-277.

³³³ Vekilin mektubunda bahsi geçen kısım için bkz: “Sadrâzam İbrahim Paşa hazretlerine yine bu husûs için İsveç kralının Ardos Horn nâm başvekilinden gelen mektûbun tercümesidir: ... İsveç Devleti'ne etrafında vâki' a'dâ ile yigirmi seneden ziyâde cenk u kûtâl-ı mümted olub devletimize za'f-ı târî ve sulh dahî tahsîl eylemek için nice nice memâlik izâ'atıyla? hâsıl olmuştur ve ahvâl-i devletimiz sûret-i nizâma ifrâğ olunmak lâmehâle(tin) bir müddet mürûruna muhtacdır ve bu ahvâl taraf-ı devletinizden şevketlü kudretlü pâdişâh-ı mu'azzam hazretlerinin huzûr-ı hümayûnlarına hüsn-i edâ' u ta'bîriyle arz u i'lâm olunmak kral-ı dostlarının iltimaslarıdır ... vilâdet-i Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi sekiz senesinde mâh-ı Ağustos'un on dördüncü gününde İstoholm nâm şehirde tahrîr olunmuştur”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.277-279.

çıkıldığı Mora Seferi sonucunda Avusturya-Venedik ittifakına karşı mağlup olan Osmanlı Devleti'nin Prut'ta kazandığı saygınlığı ve sınır hacmi, imzalanan Pasarofça Antlaşması³³⁴ ile yeniden zedelenmiş; antlaşma sonucunda özellikle Avusturya büyük kazançlar sağlarken Osmanlı Devleti ise büyük moral-prestij kaybı yaşayarak fütihat gücünün geçerliliğini yitirdiğini anlamıştır. Nitekim o güne dek Avrupa'ya karşı daima tek başına dik durabilmiş olan Osmanlı, artık sınırlarını koruma hususunda bir müttefike ihtiyaç duymaya başlayacaktır. Osmanlı yönetimi bu eksikliği doğrultusunda da kendisi gibi Rusya'yla çekişmeleri bulunan ve Demirbaş Şarl döneminde sıcak ilişkiler kurduğu İsveç ile ilk defa I. Mahmud döneminde kurulacak bir ittifak sürecine girecektir.

Nitekim XVIII. yüzyılın önemli hükümdarlarından biri olan Sultan I. Mahmud, 1730 yılında yaşanan önemli bir isyan hadisesinin³³⁵ ardından tahta geçti. Özellikle Lale Dönemi'nde yaşanan siyasî, ekonomik ve sosyal buhranlardan ötürü zayıflayan devleti içinde bulunduğu zor durumdan güçlü iradesi ve devlet yönetimi tecrübesi vesilesiyle çabucak çıkarmış, 27 yıllık hükümdarlığı süresince iç ve dış politikada önemli başarılarla imza atmıştır. Tahta gelmesine vesile olan isyancılar ile ilk başlarda iyi geçinse de daha sonrasında onların nüfuzunu kırmayı ve devletin idaresini tamamen ele almayı başaran I. Mahmud, bundan sonra artık dış politikayla ilgilendi. Bu süreçte Osmanlı yönetimi, doğuda sürekli sorun yaratan İran (1731-1746), Azak Kalesi ve Kırım üzerine oynayan Rusya (1736-1739) ve Balkanlar'da kesin hâkimiyet isteyen Avusturya (1736-1739) ile mücadele edecektir³³⁶ ki 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan sonraki dönemde,

³³⁴ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.220-234; BOA, A.DVN.DVE.d, nr.57/1, s.55-61.

³³⁵ Yeniçeri Ocağı mensubu olan ve belli bir süre kalyonlarda levent vazifesi gördüğü için Patrona lakabıyla anılan Halil'in başrolünü üstlendiği ve ismini verdiği isyan, kaynaklarda "*Patrona Halil İsyanı*" veya "*Patrona İsyanı*" şeklinde belirtilmektedir. Ayaklanma 1718 Pasarofça Antlaşması'na kadar uzanan bir dizi siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmeye karşı doğan bir tepkinin sonucudur, Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, "Patrona İsyanı", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.190.

³³⁶ I. Mahmud dönemi için bkz: Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *DİA*, C.27, İstanbul 2000, s.348-352;

Osmanlı yönetimi için Avusturya ve Rus yayılışını durdurmak en önemli hedef haline gelecektir³³⁷. Dolayısıyla da biz bu süreçte, zaman zaman, İsveç’le ilişkilerimizin ortasındaki ana etmenlerden biri olan ve ilerde gerçekleşecek ittifakların başrol oyuncusu konumundaki Rusya etkeni ile kısmen Avusturya konusuna yüzeysel de olsa değineceğiz.

2.2.1. Rusya Etkeni ve Borç Meselesi: Mehmed Said Efendi’nin İsveç’e Gönderilmesi

Rusya 1721’de Baltık’ın hâkimiyetini İsveç’in elinden aldıktan sonra gözünü güneye dikti. Rusya’nın aslında Karadeniz’e yönelmesi gerekiyordu ancak o, Osmanlı engelini şu an için aşamayacağını bildiği için onun yerine şimdilik Hazar Denizi’ne inmeyi uygun gördü. Diğer taraftan zaten bu sıralarda İran iç karışıklıklar içindeydi. İran’ın bu vaziyetini fırsat bilen Rusya, Hazar boyunca güneye yönelse de Rus istilasından tedirgin olan Bâbîâlî de Gürcistan’da askerî harekât başlattı. Rusya’nın düşmanca tutumu sonucu Fransa elçisinin araya girmesiyle iki devlet arasında 1724 İran Mukasemenâmesi³³⁸ imzalandı. Antlaşmayla İran toprakları iki devlet arasında paylaşılırken Rusya elde ettiği topraklarla amacına ulaştı ve Kafkasların güneyine inmeyi başardı³³⁹.

Kurtaran, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, s.43, 191-222.

³³⁷ “Yeni Müttefik Arayışı: Osmanlı’nın Kuzeyli Müttefikleri” başlığından itibaren Osmanlı Devleti’nin Fransa, Venedik’ten sonra İspanya veraset savaşları merkezinde İngiltere ve Hollanda gibi devletlere verdiği kapitilasyonlar, “Osmanlı-Habsburg İlişkilerinde Yeni Bir Dönem” başlığı altında Osmanlı’nın Zıttorok diplomasisi, Avrupa’nın diplomasi anlayışındaki değişimleri ile İsveç’in 30 yıl savaşlarına katılması ve Westphalia Sistemi, “Üstünlükten Eşitliğe Diplomaside Krılma: Karlofça ve Sonrası” başlığında Osmanlı’nın Westphalia Devletler Sistemi’ne dâhil oluşu ve Osmanlı diplomasisinin yeni süreci, “Kuzeydeki Rakip: Rusya ile İlişkilerin Seyri” başlığı altında Rusya-İsveç-Osmanlı üçlemi hakkında ve kısaca 18. yüzyıl Osmanlı diplomatik süreci hakkında derli toplu açıklamalar için bkz: Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.221-317, 257.

³³⁸ İmzalanan 6 maddelik temessük ile ilgili bkz: “Devlet-i Aliyye-i Ebed-müddet ile Moskov çarı beyninde olan sulh-ı müebbete binâen İran hudûduna müteallik tarafeynin murahhaslarının mükâlemeleriyle karârdâde umûr için alınub virilen temessüğün sûretidir”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.78-82.

³³⁹ Mufasssal, C.5, s.2485-2486; Köse, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, s.540, 541.

1730 yılında Rus tahtına oturan Anna'nın³⁴⁰ döneminde de dış siyasette Deli Petro'nun yolundan gidildi ve artık Lehistan üzerindeki Rus nüfuzunu güçlendirme ve Karadeniz'e ulaşma politikalarını gerçekleştirmenin zamanı gelmişti ki Rusya bu amacı doğrultusunda da 1724'te Hazar bölgesinden aldığı yerleri geri vererek Osmanlı'yla savaş halindeki İran ile dostluk kurdu³⁴¹. Yine bu hedefi doğrultusunda Avusturya ile de 1733 yılında bir ittifak yapıp Osmanlı Devleti'nin İran'la arasındaki savaştan da istifade ederek Prut ve Edirne antlaşmalarının aksine Lehistan'a müdahalede bulundu. Lehistan tahtına III. August'u oturtuktan sonra da Kırım Tatarlarının saldırılarına binaen Osmanlı'nın Prut Antlaşması'nı ihlal ettiğini bahane ederek 1736 yılında ona Avusturya ile birlikte savaş ilan edecektir³⁴².

Öte yandan Osmanlı yönetimi de sürekli sürtüşme içerisinde olduğu Rusya'ya, İsveç'in yaklaşmasını istemiyordu ki İsveç'in Rus nüfuzu altına girerek onunla bir ittifak antlaşması imzaladığı haberleri İstanbul'da duyulmuştu. Dönemin sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa³⁴³, hem bu meselenin araştırılması hem de Sadrazam İbrahim Paşa döneminde alınamayan borçların alınması hususunda, Mehmed Said Efendi'yi³⁴⁴ İsveç'e göndermeye karar verdi³⁴⁵. Bu konuda sadrazamın, Padişah I. Mahmud'a sunduğu arıza şu şekildedir:

³⁴⁰ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.540, 541.

³⁴¹ Kurat, *Rusya Tarihi*, s.276.

³⁴² Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.541.

³⁴³ Sadrazam hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: M. Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *DİA*, C.17, İstanbul 1998, s.166-168.

³⁴⁴ Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu olan Said Efendi, birçok Osmanlı devlet görevinde yer almakla birlikte halifelik makamına kadar yükselmiş bir devlet erkânıdır. Babasının Paris elçiliği esnasında, onun kethüdası vazifeyile yanında bulunmuştur. Bu serüveni sırasında Fransa'da keşfettiği matbaayı Osmanlı Devleti'ne tanıtmış ve İbrahim Müteferrika ile birlikte ilk Türk matbaasının kurulmasını sağlamışlardır, Ayrıntılı bilgi için bkz: Erhan Afyoncu, "Mehmed Said Efendi" *DİA*, C.28, İstanbul 2003, s.524-526.

³⁴⁵ Unat, s.71; Mehmed Said, bundan daha önce, Ekim 1730 tarihinde, Rusya'ya orta elçi sıfatıyla I. Mahmud'un cülusunu tebliğ için gitmiş Rusya da buna karşılık cülusu tebriği üzere Elçi Şerbatof'u göndermiştir, Afyoncu, s.524; Cülus tebliği hususunda Mehmed Said Efendi'nin Rusya çaricesine sunduğu mektup için bkz: "*Moskov çariçesine cülûs-ı hümayûnı müş'ir nâme-i hümayûn- şevket-makrûn: ... cülûs-ı sa'âdet-i me'nûsumuzun haber-i meserret-i eserin i'lâm u i'lânı için tarafınıza dahî nâme-i hümayûn-ı izzet-*

“İsveçlü husûsişün şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnları mantûkî ma’lûm-ı çâkerânem oldu. Nesfî’l-emr-i mülâhaza-yı hümayûn-ı cihândârîleri ayn-ı kerâmettir. Lâkin İsveçlünün za’f hâli ve Moskovlu ile ittifâkı ve tâbi’yyeti ve bundan mukaddem mesmû’-ı çâkerânem olup ol vakt bu misill bir mülâhaza olmadığından tahkîk ve tedkîkine çendân vakit olmamıştı. Bu def’a şeref-riz-i sudûr olan emr-i hümayûnlarına binâen İsveçlü Moskovlu ile müttetik ve Moskovluya tâbi’yyeti vâki’ midir değil midir hakikatını erbâb-ı vukûfdan istihbâr ve istiknâh ve sıhhati ne vechile ise rikâb-ı hümayûnlarına ba’del-arz iktizâsı üzere İsveçlünün tarafından olan ilçisi ile müzâkere ve mükâlemesine mübâşeret olunur ise ve İsveçlünün Devlet-i Aliyye’ye ne mikdar düyûnâtı olduğu bundan akdem muhâsebeden der-kenâr ittirildik de iki yüz elli bin guruş deynleri olduğu der-kenârdan müstebân olmağla der-kenâr olunan kâğıt atebe-i aliyye-i mülûkânelerine arz olundu³⁴⁶.”

Sadrazam arızasında kısaca; İsveç’in iktidarsız vaziyeti ve Rusya’ya tâbi olup onunla ittifak içerisinde olduğu hadisesini duyduğunu ifade ederken o zaman durumun araştırılması konusunda vakit olmadığı için şu an İsveç kralının Rus çarı ile müttetikliği ve ona bağlılığı

makrûnumuz ısdâr ve Mehmed Said Efendi (isim kısmı boş bırakılmış olsa da elçinin kimliği çariçe ve başvekilin mektuplarından anlaşılıyor) ile irsâl olunmuştur ... müebbed u pâyidâr olan sulh u salâh muktezâsınca cûlûs-ı hümayûnumuzdan dostluğa ... fi evâsıt-ı Rebî’ü’l-âhir 1143”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.232; Rus çariçesi ve başvekilinin cûlus tebriklerini ve Mehmed Said Efendi’nin cûlus tebliği içerikli nâmeyi ulaştırdığını bildiren mektuplar için bkz: “Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Moskov çariçesi tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... tarafımızdan huzûr-ı hümayûnlarına muhlisâne inhâ olunan budur ki bundan akdem şikk-ı sâlis pâyesiyle iftihâru’l-emâcid ve’l-ekârin Mehmed Efendi kulları vesâ’itiyle tarafımıza firistâde kılınan nâme-i hümayûn-ı şevketmakrûnları vürûd u vusûl bulub ...? sa’âdet-meşhûnunda cenâb-ı sa’âdet-i pâdişâhâneleri taht-ı âlî-baht-ı Osmaniye cûlûs buyurdıkları ... fi evâil-i Muharrem 1144”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.242-243; “Devletlü sa’âdetlü sadr’âzam hazretlerine Kanita Glofki nâm Moskov başvekilinden gelen mektubun tercümesidir: ... Said Mehmed Efendi vusûl bulub şevketlü azametlü padişah hazretlerinin taht-ı celîl-üş-şân şevketmakrûnu ve mektûb-ı sadr-ı â’zamıyı mu’tâd üzere haşmetlü Moskov çariçesine tebliğ idüb ... milâd-ı Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz otuz bir senesinde mâh-ı Mayıs’ın onuncu gününde tahrîr olunmuştur”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.243-245; Ayrıca bkz: “Devletlü sa’âdetlü sadr-ı â’zam hazretlerine Moskov çariçesi tarafından gönderilen mektûbun tercümesi: ... milâd-ı Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz otuz bir senesinde mâh-ı Eyârın birinci gününde çarlık hükûmetimizin ikinci senesinde Moskov şehrinde tahrîr olunmuştur”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.245-246.

³⁴⁶ Yanko İskender Hoçi, “Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhûmun Hâcegân-ı Dîvân-ı Humâyûn’da İken İstokholm’a Vuku Bulan Sefâreti”, TOEM, S.11, H.1329, s.659; Ayrıca arıza için bkz: Refik, s.93-94.

haberinin doğru olup olmadığının araştırılıp soruşturulacağı ve sonrasında rikâb-ı hümâyûnlarına sunulmak üzere İsveç elçisiyle görüşüleceği belirtilmektedir. Yine sabık İsveç kralının Osmanlı Devleti'ne ne kadar borcu olduğunun daha öncesinde muhasebeden hesaplattırıldığı, yapılan hesap neticesinde de borcun iki yüz elli bin kuruş³⁴⁷ olduğu belirlenerek düzenlenen kâğıdın atebe-i aliyye-i mülûkânelerine arz olunduğu açıklanmaktadır³⁴⁸.

Nitekim bu hedefe binaen harekete gecen Mehmed Said Efendi, 6 Kasım 1732 (18 Cemâziye'l-evvel 1145) yılında Osmanlı Devleti'nden İsveç'e doğru yola çıktı³⁴⁹. Uzun bir yolculuktan³⁵⁰ sonra Stockholm'a ulaşan Said Efendi, orada büyük bir alay ile karşılandığını, kral ile halk tarafından selam ile tebrik edildiği ve kendisi için hazırlanan konağa gittiği sırada dizilen halk ve askerlerin şapkalarını havaya sallayarak kendi dillerinde hep bir ağızdan; *"Allâhu Te'âlâ, Âl-i Osman padişahına ömürler versin"* diye feryat ettiklerini belirtir ki bu durum iki devlet arasında siyasî ve diplomatik ilişkilerin yanısıra güçlü bir dostluk ve sevgi bağının da kurulmuş olduğunu göstermektedir. Nitekim Said Efendi, gelişinden bir kaç gün sonra Frederik'in davetiyle I. Mahmud'un kadim dostluk ve

³⁴⁷ Yukarıda da açıkladığımız üzere rayic farkı sebebiyle toplam iki bin (veya bin dokuz yüz) kese akçenin ederinin **dokuz yüz elli bin kuruş** yerine **iki yüz elli bin kuruş** etmesi muhtemeldir.

³⁴⁸ Bu ifadelerle baktığımızda aslında borç meselesinin ikinci plana atıldığı ve asıl hedefin, İsveç'in Rusya egemenliği altına girmesi ve iki devlet arasında bir ittifak yapıldığı mevzusunun araştırılması olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

³⁴⁹ *"Bu kulları kırk beş senesi Cumâde'l-ûlâ'sının on sekizinci günü taraf-ı Devlet-i Aliyye'den İsveç tarafına azîmet ve muvâfık havalar ile Çenge Balkan'ı mürûr olunub Şumnu kasabasına duhûlümüzde defaten şitâ zuhûr idüb ..."* Mehmed Said Efendi, *İsveç Sefâretnâmesi*, Topkapı Sarayı Müzesi (TSM), Hazine, nr.1641, İstanbul, s.4 (itmeğle) (sayfa numarası belli olmadığı için ilgili bölümü belirtmek üzere yazılmaktadır); Sefâretnâmenin bazı farklarla ilk kez yayımlandığı çalışma için bkz: *"Bin yüz kırk beş senesi Cumâde'l-ûlâ'sının on sekizinci günü taraf-ı Devlet-i Aliyye'den İsveç tarafına azîmet ve muvâfık havalar ile Çenge Balkan'ı mürûr olunub Şumnu kasabasına duhûlümüzde defaten şitâ zuhûr idüb ..."*, Hoçi, s.660; Sefâretnâme üzerine yapılan ve orijinal metninin ekler kısmında verildiği tez çalışması için bkz: Baş, s.124 (ek-1); Ayrıca bu sefâretnâmenin latince çeviriyazımının verildiği çalışma için bkz: Arif Korkmaz, *"Mehmed Said Paşa Sefâretnâmesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme"*, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.32, 2011, s.210.

³⁵⁰ Yolculuk esnasına dair bilgiler için bkz: TSM, nr.1641, s.4-6 (itmeğle, selâm).

XII. Karl'a yapılan misafirperverlik üzerine yazdığı mektubunu³⁵¹ takdim için kralın sarayına gitti. Osmanlı elçisi Said Efendi, mektubunu takdim ettikten sonra karşılıklı kahve içildi³⁵². Bu esnada iki taraf arasında geçen sohbetin muhteviyatının önemine binaen konuşmaları orijinal çevirisi ile vereceğiz:

Kral: “-(Sohbete girmek için) *Yol zahmetleriyle nicesiz. Şevketlü, azametlü efendiniz Âl-i Osman padişahi hazretleri ne ile meşgûldürler. İştik Acem (İranlı) tâ’ifesi nakz-ı ahd idüb (anlaşmayı bozup) hilâf-ı mâ’mûl (aykırı davranarak) ba’z na-seza umûra (uygunsuz işlere) tasaddî itmiş (kalkışmış).*”

Elçi: “*Eğerçi (her nekad) bu keyfiyetin vukû’ vardır (aslı var ise de) lakin bu husûsda Acem (İranlı) arasına müfsid (fesatlık eden) karışub Tahmasbkûlu (İran şahının kulu) nâmında bir hain ve hilekâr herif zuhûr idub (meydana gelip) zûr-ı bâzûsı (asılsız kuvvet/pazu) ile itimâdü’-d-devlelik (devletin itimadını) dâ’va idüb (iddia edip) ba’z (bazı) mertebe-i bi-hayâlık u hadd-i nâ-şinâslığa (edepsizlik ve cahilliğe) cesâret itmişdi. Lakin taraf-ı Devlet-i Aliyye’den iktizâsı (gereği) üzere tedârîki görülmek üzere idi. İnşAllâhu Te’âlâ ümîd iderim ki şimdiye dek kaydı görülmüş (kaydedilmiş) ola³⁵³.*”

Kral: “*İnşallah müjdesini sizden işidiriz.*” (O esnada kralın kethüdası içeriye girerek yemeğin hazır olduğunu belirtmiş ve kral, diğer elçilere nasip olmamışken şevketli padişaha hürmeten Said Efendi’yi yanına oturtarak sadece onunla ile sohbe devam etmiştir.)

³⁵¹ İsveç kralına, aradaki eski dostluğa binaen yazılan nâme-i hümayûn için bkz: “İsveç kralına nâme-i hümayûn: ... Evâsıt-ı Rebî’ü’l-âhir 1145”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.279.

³⁵² TSM, nr.1641, s.6-7 (selâm-üzere).

³⁵³ Sefaretnâmede “*Tahmasbkûlu nâmında bir hain*” diye nitelendirilen kişi, Tahmasbkulu Han denilen ve 10 Ocak 1732 yılında imzalanan Ahmed Paşa Antlaşması’na şiddetle karşı çıkan Başvezir Nadir Ali Handır. Nitekim 1733 yılından itibaren İran’daki nüfuzu hızla yükselen Tahmasbkulu, Osmanlı-İran savaşlarının yeniden patlak vermesine neden olacak ve bu doğrultuda da İran kuvvetleri Bağdat’ı işgal edecektir, Kurtaran, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi*, s.152-154; Uzunçarşılı, C.4/1, s.223-225.

Kral: “-(Latifeli bir eda ile) *Çünkü Devlet-i Aliye’nin Acem (İranlı) ile cengi (savaşı) var imiş. Aceb bir yigirmi-otuz bin asker ile imdâd (yardım) için varsak şevketlü efendiniz (padişahımız) ne buyururlar idi.*”

Elçi: “-*Şevketlü, mehâbetlü efendimiz hazretleri (padişahımız) ziyâde hazz idüb (son derecede hoşnut olup) sizlere azîm (büyük) lütf u ikrâm buyururlar idi. Lakin ma’lûmunuzdur ki Devlet-i Aliyye şimdiye gelince (gelinceye dek) vâki’ olan (meydana gelen) cenklerde (savaşlarda) kat’â (katiyyen) kimesnenin (kimsenin) iânetine (yardımına) muhtâc olmayub ne ise feth ü zaferlerimiz yalnızca kendü kılıcımız ile hâsıl olagelmekle (meydana geldiği için) siz dostlarımızın mâlen ve vücûden (askerî olarak) zahmete girmelerine hâcet (gerek) yoktur. Heman buracıkdan gönül yardımı eylediğiniz, kâfidir.*”

Kral: “-(Etrafındaki vekillerine işaret ederek) *Cevabından hazz eyledim (hoşnut oldum), güzel didin (dediniz).* (Sonrasında Humbaracı Ahmed Paşa’ya atıfta bulunarak) *Devlet-i Aliyye hidmetine (hizmetine) muvaffak olduğundan (ulaştığından) ziyâde hazz eyledim (hoşnut oldum). Kendü ile refâkatımız (arkadaşlığımız) çokdur. Bir zaman cenklerde (savaşlarda) refikim idi (beraber savaştık). Şöyle bir ademdir, öyle bir ademdir (adamdır). Netice bütün Frengistan’da (Avrupa’da) nâziri (emsali) ikiye üçe çıkmaz bir üstâd-ı kâmilidir (olgun bir üstattır). Cenk husûsunda nâziri (benzeri) yoktur. ... Devlet-i Aliyye’nin vaktiyle işine yarar ademdir bula ki i’tibâr ideler idi* ³⁵⁴. ”

Sohbetin en önemli konusu olan ve daha muhabbetin ilk başında kralın İran için, Osmanlı Devleti ile olan antlaşmasını bozarak aykırı davrandığı hususunu işittiklerini ve latifeli bir eda ile yirmi-otuz bin kişilik bir kuvvetle yardıma gelebileceklerini belirtmesine karşılık Said Efendi’nin, bu güne kadar Osmanlı Devleti’nin hiçbir müttefike ihtiyaç

³⁵⁴ TSM, nr.1641, s.6-8 (selâm, i’tizâr).

duymadan kendi kılıç gücüyle savaşabildiğini vurgulaması oldukça önemlidir. Zira yardım teklifine karşılık verilen bu cevap, aslında Osmanlı'nın, o dönemde etrafını çeviren onca düşmana rağmen hiçbir müttefike ihtiyaç duymadığı anlamına gelmemekle birlikte, elçinin yanıtının Bâbîâli ve devlet erkânı arasında son demlerini yaşayan üstünlük psikolojisinin verdiği bir güç gösterisinden öteye gitmemektedir. Eğer gerçekten de müttefike ihtiyaç duyulmamış olmasaydı Said Efendi'nin İsveç'e gitmesindeki ana sebep, İsveç-Rus münasebetlerinin ahvalinin araştırılması olmazdı. Lakin diğer taraftan da kral ile yapılan ilk görüşmede, elçinin asıl gönderilme sebebi olan Rusya etkeniyle ilgili herhangi bir malumatın verilmemesi oldukça ilginçtir.

Mehmed Said Efendi, I. Frederik ile görüşmesini tamamladıktan sonra konağına dönmüş, birkaç gün sonra da Hekimoğlu Ali Paşa'nın dostluk ve borç hususuna değindiği mektubunu³⁵⁵ takdim etmek üzere başvekile gitmiştir. Mektubu verdikten sonra tekrar hanesine dönen elçi bir kaç hafta bekledikten sonra yeniden vekilin sarayına gitti ve kendisiyle görüşerek borç sorununu halletmeden geri dönmeyeceğini ve hemen konunun müzakere edilmesi gerektiğini belirtti³⁵⁶. Bir kaç gün geçtikten sonra yapılan toplantıda başvekil ile elçi arasında geçen konuşmanın muhteviyatının bir kısmı orijinal çevirisi haliyle şu şekildedir:

Başvekil: “-*Suâliniz nedir, buyurun? Zîrâ bu ricâl-i cumhûr (heyet) cenâbınızın (tarafınızın) sohbetleriyle müşerref olmak (şereflemek) için cem‘ oldular (toplandılar).*”

³⁵⁵ İlgili mektubun muhtevası hakkındaki bilgiyi sefaretnâmede geçen vekil ile elçi arasındaki konuşmadan kısmen de olsa edinebilmekteyiz, bkz: Başvekil; “-*Sâhib-i devlet hazretlerinin mektûblarını fehm eyledik ve ol vechle arz-ı meveddet (dostluk) buyurduklarından ziyâde mesrûr olub hazz eyledik*”, Elçi; “-*Ya deyn (borç) husûsuna da'ir ba'z tahrîrât yok mu idi?*”, TSM, nr.1641, s.8 (i'tizâr).

³⁵⁶ TSM, nr.1641, s.8 (i'tizâr).

Elçi: “-*Suâlimiz; sâhib-i devlet efendimizin (sadrazamın) mektûblarını fehim eylediniz (anladınız) mi, cevabınız nedir?*”

Başvekil: “-*Sâhib-i devlet (sadrazam) hazretlerinin mektûblarını fehm eyledik (kavradık) ve ol vechle arz-ı meveddet (dostluk) buyurduklarından ziyâde mesrûr (çok sevinçli) olub hazz eyledik.*”

Elçi: “-*Ya deyn (borç) husûsuna da’ir ba’z (bazı) tahrîrât (yazı) yok mu idi?*”

Başvekil: “-*Ba’z (bazı) işâret vardır lâkin bizim keyfîyyetimiz (durumumuz), ma’lûmunuz olmak (olması) gerek zîrâ bundan akdem (önce) taraf-ı devletten (Osmanlı’dan) irsâl buyurulan (gönderilen) Közbekçi Mustafa Ağa ile ahvâlimiz (durumumuz) i’lâm olunmuş (bildirilmiş) idi. Bizim ekser (çoğu) mahsûldâr (mahsûl veren) vilâyetlerimiz Moskovluya (Rusyalıya) giriftâr olmağla (kaptırıldığı için) el-ân (şimdi) elimizde olan arâzî, bî-hâsıldır (verimsizdir). ...? deyn (borcu) edâ’ etmek (ödemek) değil iktizâ iden (gereken) masârif-i zarûriyemizi (zaruri masraflarımızı) vefâ edecek (ödeyecek) irâdemiz (gücümüz) yoktur. Husûsâ (Ayrıca) ki cevânib-i erba’amız (dört tarafımız) düşmandır. Şimdiki hâlde bizim sa’yimiz (gayretimiz) kendimizi düşmandan kurtarmağa bir miknet tahsîlidir (güç toplamaktır)³⁵⁷.*”

Konuşmanın çok uzun olması sebebiyle ve daha anlaşılır hale getirilmesi maksadıyla bilhassa önemli noktaları, bizim çeviri ve sadeleştirmelerimiz ile sürdüreceğiz;

Said Efendi de yönettiği cevapta, borcun verilmesinin üzerinden yirmi beş seneye yakın vakit geçtiğini ve eğer o zamandan beri senelik yirmi beş kese ödemiş olsaydınız

³⁵⁷ TSM, nr.1641, s.8 (i’tizâr).

borcun şimdiye kadar ödenebileceğini³⁵⁸ fakat bu konuda hiçbir planlamanın yapılmadığını belirtmiştir. Buna karşılık başvekil, kendilerinin (elçinin), bu zor günlerinde İsveç’e teşrif etmelerinden memnun kaldıklarını ifade etmiş ve hatta Devlet-i Aliyye’nin yeniden İsveç’e bir miktar harçlık vermesini talep etmiştir. Bunun üzerine Elçi, eğer gerekeni yapıp geçmiş borcunuzu yavaş yavaş ödemiş olsaydınız şimdi padişahımızdan ne ricanız var ise yerine getirmek için ben gerekeni yapardım deyince, başvekil de konuyu Bender Çatışması’na (Kalabaliken i Bender) dayandırarak aslında XII. Karl’ın aldığı meblağın ve İsveç’ten getirilen eşyaların bu çatışma sırasında Osmanlı tarafından yağma edilerek kralın da esir edildiğini savunmuştur. Bu ithamı kabul etmeyen Said Efendi, devletin belirtilen vakada yapacağı bir şey olmadığını, kusurun kendilerinden olduğunu belirtmiş ve bu tartışma sabık Kral XII. Karl üzerinden bir süre daha devam etmiştir³⁵⁹.

Nihayetinde ödeme için acele etmenin layık bir davranış olmadığını belirten Başvekil; bizim devletimiz cumhurdur, zira işlerin çözüme bağlanması bir kişinin elinde değildir ki meclis her üç yılda bir defa toplanmakla birlikte devletin gelir-gider muhasebesi toplanacak olan heyetin yüzleşmesi ve ittifakı yoluyla gerçekleşir. İnşallah birkaç sene sonra toplanacak meclisimizde bu husus müzakere edilip halkın da rızası alındıktan sonra borcun ya nakit ya da eşya yoluyla azar azar ödenmesi için gerekirse bir elçi dahî tayin edilip Osmanlı Devleti’ne göndeririz, (gönül almak için de) kalbinizi kırdıysak lütuf edip kırılmayın dedi ve o gün iki taraf da hanesine dağıldı. Fakat bir iki gün sonra düşünüp taşınan Mehmed Said Efendi, borcun tahsili hususunda İsveç tarafının verdiği söze itimat edilmeyeceği kanısına vardı ve acaba ne yapsak diye düşünürken bu hususun kaleme alınması ve kralın mührü ile mühürlenmiş bir temessük (senet) istenmesini uygun görüldü.

³⁵⁸ Söz misali bir hesap olması muhtemel ki bu kadar sürede, senelik yirmi beşer kese ile bu borcun tamamlanması mümkün değildir.

³⁵⁹ Bkz: TSM, nr.1641, s.8-10 (i’tizâr-niçün).

Daha sonra yeniden bir görüşme tertip edilerek bu fikir teklif edilmiş, sonuçta karşı taraf biraz çekimser davransa da öneriyi kabul etmiştir. Bu hususta birkaç gün sonra anlaşma cevapnâmesi namıyla mühürlü bir mektup³⁶⁰ yollamışlarsa da bu kâğıt, belirtilen taleplere uygun olmamasından ve borcun ödeme tarihinin tam verilmemesinden ötürü Said Efendi tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine başvekil, yine de kâğıdın şimdilik kendilerinde kalmasını isteyerek durumu krala iletceğini ifade etti. Birkaç gün sonra Frederik ile görüştüğünde durumu izah eden elçi, kraldan ikinci bir temessük mektubu sözü aldı. Neticede iki gün sonrasında ikinci temessüğü³⁶¹ de almayı başaran Said Efendi rahata erdi ve sonraki görüşmeler atışmasız geçti. Elçi, geri dönüş günü yaklaştığında kral ve vekilleriyle daha sıkı ve samimi görüşmelerde bulunmuştur³⁶². Özellikle Rusya ve İran hususlarını ihtiva eden şu konuşmalar oldukça dikkat çekicidir ki muhabbetin önemine binaen orijinal çevirisini vereceğiz:

³⁶⁰ İlk temessük kâğıdı için bkz: “**Takrîr-i Evvel (Birinci Takrîr):** Mîlâd- Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz otuz üçüncü senesinde mâh-ı Nisan’ın yigirmi sekizinci gününde İsveç memleketinin Karlion nâm şehrinde İsveç’e me’mûr olan Said Mehmed Efendi tarafından arz olunan kâğıdda İsveç kralından cevap olmak üzere memhûren (mühürlenerek) virilen kâğıdın tercümesidir”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.335-338; Temessük için ayrıca bkz: Refik, s.99-102.

³⁶¹ İkinci temessük kâğıdı için bkz: “**Takrîr-i Sâni (İkinci Takrîr):** İsveç cânibine me’mûr olan Said Mehmed Efendi tarafından ikinci def’a arz olunan kâğıdda İsveç kralından olmak üzere memhûren (mühürlenerek) virilen cevap kâğıdının tercümesidir: ... müteveffa on ikinci Karalos nâm İsveç kralına taraf-ı Devlet-i Aliyye’den karzen virilen beblağ edâ u teslim oluna ve çünkü ilçi-i merkûmun evvelki ibrâz olunan kâğıdına virilen cevabdan edânın vakti ta’yîn olunmamağla buna tekraren ibrâm u ilhâha mecbûr olub irâd eyledi ki taraf-ı Devlet-i Aliyye’ye kral-ı müşârûnileyhin sâbit olan hulûs u sadâkatine binâen meblağ-ı mezbûrun bir mikdarı el-ân edâ olunmak için kral taraflarından lâzım olan tenbihler vârid ola ve kusûru dahî nukûd veyâhûd behâsı mu’tedil olan eşyâ ile edâ oluna ... iki sene müddetinden sonra cem’iyyet-i merkûmenin vakti iriştğinde tefîş-i irâd u tahsil-i mahsûlâta sa’y olunub olvakitte İnşAllâhu Te’âlâ Devlet-i Aliyye’nin mutâlebesi için dahî gereği gibi ihtimâm olunacağı bî-ıştibâhdır ...”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.338-340; Temessük için ayrıca bkz: Refik, s.102-104; Ayrıca İsveç Kralı Frederik’ten I. Mahmud’a gelen şu mektuba da bkz: “**Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye Frederikos nâm İsveç kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir:** ... istikrâz olunan meblağ edâda ne mertebede dil-i teşne ü müştâklar idüğümüz cenâb-ı hümayûn-ı şevket-masîr cânibinden vârid olan ilçi kullarına i’lâm u ifâde olunmuşdur ve tarafımızdan mahsûs ilçi intihâb olunub Devlet-i Aliyyeleri’ne irsâl olunmak zamânı ve bundan böyle mürûr u ubûr u vusûlu imknı ... vilâdet-i Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz otuz üçüncü senesinde mâh-ı ... (yırtılmış) üçüncü gününde makarr-ı hükûmetimiz olan Holmiye şehrinde tahrîr olunmuşdur”, BOA, İE.HR, nr.19/1694.

³⁶² TSM, nr.1641, s.9-10 (sadedine-niçün).

Kral: “-Elçi Efendi niçün keyfin yokdur? Galiba sen bu şehrin havâdislerine i’timâd idiyorsun gibi.”

Elçi: “İnsan sürûr (sevinç) ve kederden halî (gamsız) olamaz. Lâkin ...? keyfimiz güzeldir. Vâkı ‘a (meydana gelmiş) Bağdad³⁶³ fikri gece-gündüz derûnumuzdan (içimizden) çıkmayub husûsen (bilhassa) ba ‘z (bazı) mükedder (sıkıntılı) sadetler (konular) dahî istimâ ‘ olunmuş idi (duyulmuştu).”

Kral: “Yok, bu şehrin havâdisine (haberine) i’timâd etme didiğim beyhûde (boşuna) değildir. Zîrâ Moskovlu (Rusyalı), Acem (İranlı) ile yek-dil (söz birliği) olmaktan nâşî (dolayı) sizi ve bizi tekdîr (bulandırmak/kederlendirmek) için her gün bir güne dürûğ (yalan) icâd idüb şehre işâ ‘at idiyorlar (yayıyorlar). Lâkin haftada iki gün bizim düvel-i sâ’irede olan ilçilerimizden (elçilerimizden) mektûblarımız gelür. Fimâba ‘d (bundan böyle) her gelen mektûbu size okusunlar (diye kral başkâtibe tembih etmiştir). Hatta Beç ‘de (Viyana ‘da) olan ilçimizden dünki gün bir kâğıd geldi, işte bak (diyerek cebinden bir kâğıt çıkardı ve Türkçe bilen bir adama okuttu).”

Kâğıtta geçen ifadeler şunlardır: “Beç ‘e (Viyana ‘ya) gelen havâdisler (haberler) budur ki Bağdad halkının tevâtür eylediği (söylediği) mertebe-i tazyîk (baskı/zorlama) olunduğu vâkı ‘ (mevcut) olmayub ve taşradan mahsûs (tayin edilmiş) serasker ta ‘yîni ile Devlet-i Aliyye ‘nin ihtimâmı (dikkat ve gayreti) ziyâde (fazla) olmağla ümididir ki Bağdad ‘a

³⁶³ Yukardaki dipnotta kısmen değindiğimiz üzere 10 Ocak 1732 yılında Bağdat Valisi Ahmed Paşa ve İran Şahı Tahmasb arasında imzalanan Ahmed Paşa Antlaşması ‘na tepki gösteren İran Başveziri Tahmasbkulu Nâdir Ali Han ‘ın 1733 ‘ten itibaren İran üzerindeki nüfuzu artmaya başlamıştır ki bu durum 1736 ‘ta kendini şah ilan etmesine neden olacaktır. Neticede antlaşmayı tanımayıp taarruza geçeceğini Bağdat valisine bildiren Nadir Han, 1733 yılında komutanlarından Uğurlu Han ‘ı Azerbaycan harekâtının devamı için görevlendirirken diğer bir komutanı da Irak taraflarında harekete geçmiştir. Osmanlı Devleti ‘nin Şehrizar ve Derne bölgelerine saldırarak Bağdat önlerine gelen İran ordusu, 12 Ocak 1733 ‘te şehri kuşattı. Bunun üzerine sabık Sadrazam Topal Osman Paşa, bu muhasarayı kaldırması için görevlendirildi. Kuşatma 20 Temmuz 1733 ‘te Nadir Han ‘ın mağlup edilmesi sonucu kaldırıldı, Ayrıntılı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, C.4/1, s.223-225; Kurtaran, Sultan I. Mahmud ve Dönemi, s.152-154.

bir zarar terettüb itmediğinden (olmadığından) gayri (başka/bir tarafa) düşmana zafer bulalar.”

Elçi: “-(Bir nebze teselli olarak) *Muammer olasız (Çok yaşayın), tamam dostluğa lâyık mu‘âmele ile sadâkat ve hulûsunuzu (samimiyetinizi) tasdîk eylediniz.* (Hatta Said Efendi, birkaç gün geçtikten sonra da İstanbul’dan gelen bir mektupta bildirilen, Osmanlı ordusunun Kerkük civarında bir miktar zafer kazanıp düşman ordusunun bir kısmını yok ettiği haberini krala iletince;)”

Kral: “-(Hemen şapkasını çıkarıp elçinin yanına gelerek) *Gazânız mübârek ola, Allahu Te‘âlâ şevketlü pâdişâhınızı nice böyle nusret (zafer) ile mesrûr idüb (sevindirip) düşmanların sernigûn (baş aşağı) eyleye* (dedi ve o an mecliste bulunan gerek yabancı elçiler ve gerekse diğer devlet adamları da gelerek Said Efendi’yi teker teker tebrik ettiler)³⁶⁴.”

Said Efendi ile kral, her ne kadar borç sorununu kayda değer bir çözüme bağlayamamış olsalar da onların aralarındaki bağ son zamanlarda daha samimi bir hal almıştır ki ilk sohbetlerinde geçen İran soruna yukarıdaki sohbetlerinde daha açık ifadelerle devam edilmiştir. Bu hususta İsveç Kralı I. Frederik’in, Rusyalı ile İran’ın anlaşarak İsveç ve Osmanlı’yı karıştırmak için yalan haberler yaydıkları ve diğer ülkelerdeki İsveç elçilerinin gönderdiği bilgilere göre bu haberlerin doğru olmadığı konusundaki ifadeleri ve hatta Avusturya’dan gelen ve Osmanlı’nın Bağdat hususunda gayret ve başarısı üzere açıklamaların bulunduğu bir mektubu okutması, Said Efendi’nin gönlünü ferahlatıp onun, İsveç’in Osmanlı tarafında olduğunu anlamasına vesile olmuştur. Nihayet kralın bu açıklamaları, ilk görüşmenin aksine, Said Efendi’nin Stockholm’e gitmesindeki asıl amacına

³⁶⁴ TSM, nr.1641, s.10 (niçün).

yani İsveç'in, Rusya ile ittifak içinde mi değil mi sorusuna, Osmanlı Devleti lehine bir yanıt vermiş olması bakımından büyük önem arz etmektedir.

İsveç memleketinde üç ay on gün kalan Mehmed Said Efendi, Ağustos'a doğru Baltık Denizi'nin donma ihtimaline karşı geri dönmek için harekete geçmeye karar vererek bunun için düzenlenen kral divanına katıldı. Kral Said Efendi'ye samimiyet ve sadakatını padişahına arz etmesini istedi ve I. Mahmud'a verilmesi için nâmesini³⁶⁵ takdim etti. Elçi de krala hitaben; içtenliğiniz ve hürmetinizden ziyadesiyle hoşnut olduk fakat memuriyetimiz hususunda elimiz boş dönüyoruz, lütfen temessüğün gereğini unutmayıp zamanı geldiğinde vaadinize göre hareket ediniz dedi. Kral da elçi efendi bu borcun talebi için senin vekilim ki sana krallık sözümü verdim dedi. Son olarak elçi, başvekil ile de görüşüp vedalaştıktan³⁶⁶ sonra hanesine çekildi ve arkasından kral da kendisine bin altın hediye gönderdi. Mehmed Said Efendi, bundan sonra daha fazla kalmayıp hemen bir iki gün içinde İsveç tarafının hazırladığı Baht (Yaht) adı verilen sekiz toplu küçük kral gemilerine bindi. Elçi, Başvekil ve devlet adamlarıyla gemide vedalaşıp kendilerinin, padişaha dostluklarından ötürü

³⁶⁵ Kralın, karşılıklı dostluğun devamı üzerine vurgu yaptığı mektubu için bkz: “*Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâri(ye) Friderikos nâm İsveç kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm-ı Osmaniye cânibinden İsveç Devlet-i tarafına kerimâne ma'tûf olan hüsn-i nazar ve dostâne masrûf olan meyl u rağbet hulûs-ı dil u cân ile mer'î u mu'teber u meşkûr u muhterem ... Devlet-i Aliyyeleri ile İsveç Devlet-i beyninde sıdk-ı hulûs ile mürâ'ât olunan dostluk-ı terfî'de ve mâbeynde cârî olan muvâlât u musâfât ... Sâbıkâ İsveç kralı olub bu dâ'îlerinin akrabasından olan on ikinci Karalos nâm İsveç kralı milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu senesinde hâlet-i ...? ile memâlik-i mahrûse-i Devlet-i Aliyyeleri'ne vürûd u vusûl u dâ'ire-i fesih 'ül-feza' devletlerine dâhil olduk da mâtekaddümden berü mer'î u muhterem ü mütezâyid dostluk ... vilâdet-i Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otu üçüncü senesinde mâh-ı Temmuz'un üçüncü gününde makar-ı hükûmetimiz olan Holmiye şehrinde tahrîr olunmuşdur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.330-331; Ayrıca sadrazama yazdığı mektup için bkz: “*Devletlü inâyetlü sadr-ı â'zam hazretlerine İsveç kralı tarafından gelen mektûbun tercümesidir: ... vilâdet-i Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otu üçüncü senesinde mâh-ı Temmuz'un üçüncü gününde makar-ı hükûmetimiz olan Holmiye şehrinde tahrîr olunmuşdur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.332-333.

³⁶⁶ İsveç Başvekili Komeş de Horn'un karşılıklı dostluğun devamı üzerine sadrazama yazdığı mektup için bkz: “*Devletlü inâyetlü sadr-ı â'zam hazretlerine İsveç kralının Komeş de Horn nâm başvekilinden gelen mektûbun tercümesidir: ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otu üçüncü senesinde mâh-ı Temmuz'un üçüncü gününde makar-ı hükûmetimiz olan Holmiye şehrinde tahrîr olunmuşdur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.333-335.

teşekkürlerini sunmalarından sonra Temmuz'un 24'ünde, Lansuret Boğazı'na doğru yola çıktı³⁶⁷.

Bundan sonra İsveç'in havasından, insanının fiziki ve karakteristik yapısından, evlerinden, yiyeceklerinden vs. bilgi veren Mehmed Said Efendi, oldukça önemli bir husus olan İsveçlilerin Ruslar ile olan ilişkileri hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir. Sefaretnâmede anlatıldığına göre, İsveç halkının küçük-büyük çocuğundan kadınına kadar genelinin doğasında Ruslara karşı bir düşmanlık vardır ki bir kişi eğer Rusya hakkında bir övgüde bulunur ise diğerleri ona düşman olurdu. Öte yandan İsveç halkının neredeyse tamamı, Osmanlı Devleti'ne dostluk davası güderdi; küçük bir çocuk veya en alt seviyedeki bir hizmetçi bile (Osmanlı elçisini) gördüğünde şapkasını çıkararak ikram ile muamelede bulunurdu. Ayrıca İsveç insanı, Hristiyan devletler arasında cesaretiyle meşhur bir milleti ki birini öveceklerinde “*falan adam İsveç yüreklüdür*” denilirdi³⁶⁸.

Bu ifadelerinin ardından Varşova'ya ulaştığını belirten Osmanlı elçisi bu kısımda Lehistan, Rusya ve bazı Avrupa devletleri hakkında Osmanlı Devleti için çok önemli bilgiler vermektedir. Buna göre; Said Efendi Lehistan'a vardığında, halkın ölen krallarının naşını Krakow Kalesi'ne götürmek için düzenlenen alay ile meşgul olduklarını görmüş dolayısıyla da ilk gün çoğu kimseyle görüşememiştir. Fakat ertesi gün elçi, ölen kralın vekili olan Primos ve devletin ileri gelenleri tarafından ziyaret edildi. Said Efendi'nin Varşova'daki misafirliği yeni Lehistan kralının seçilmesi sürecine de denk gelmişti ki bu hususta toplanan meclis iki karşıt gruptan meydana gelmekteydi. Topluluğun çoğunluğu İstanislaw'ı (Stanislaw Leszczyński) desteklerken diğer grup ise Livanya ve Krakow eyaletlerine mensup olup Rusya'nın aday gösterdiği kralın (III. August) tarafını tutuyorlardı. İki taraf

³⁶⁷ TSM, nr.1641, s.10-11 (niçün-Lansuret).

³⁶⁸ TSM, nr.1641, s.11-12 (Lansuret-eyaletleri).

arasındaki yoğun ağız kavgalarının yanında Rusya'nın otuz bin askeri ile bir taburunun Lehistan'a girip Varşova'ya ulaşacakları haberleri yayılmış, İstanislav taraftarları her ne kadar endişeye kapılsa da mücadeleden asla vazgeçmeyecekleri ve ne pahasına olursa olsun İstanislav'ı kral ilan edecekleri kararını almışlardır. Bu hususta İstanislav'ın başvekili Ponyatovski (Poniatowski) gerek gizlice gerek aşikâr bir şekilde Said Efendi'ye durumu bildirerek; her durumda İstanislav'ı kral ilan edebilmek için mücadele edeceklerini ve gerekirse Rusya ile savaşacaklarını belirtmiş fakat bu hususta da Osmanlı Devleti'nin yardım ve izinlerine ihtiyaçları olduğunu vurgulamıştır³⁶⁹.

Nitekim Lehistan konusu ve bu konuda Avrupa devletlerinin tutumu hakkında sefaretnâmede şunlar ifade edilmektedir: İsveç bu hususta öteden beridir fırsat kollarken Lehistan ile sözleri dahî olup eğer herhangi bir savaş meydana gelirse onların bile Livonya tarafına geçerek Rusya'yı vuracaklarına şüphe yoktur. Sözü'n kısası gerek Litvanya ve gerek Krakowya Lehlilerinin, İstanislav'ın karşısında duracakları aşikârdır ki Rusya ile Lehistan arasında her ne zaman bir ayrılık çıksa Fransalılar, Avusturya çasarına darb-ı dest (baskı) ve Danimarka ile Prusya krallarını hüsn-i tavassut (aracılık) ile Lehistan işlerine müdahaleden keff-i yed etmişti (el çektirmişti). Öte yandan Fransa hem Lehistan'ın hem de İsveç'in işlerine müdahalede bulunuyordu ki Osmanlı elçisi İsveç'te iken Fransa kralından bir mektup gelmiş, *“Moskovlu ile cenge (savaşa) hazır olun. Masârafınız için iktizâ iden (gereken) akçeyi Hamburk? Kal'asına poliçe eyledik, hâzırdır, heman tedârikde olası”* demiştir. Fakat İsveçliler, işlerinde hep temkinli davrandıkları için bu konuda da acele etmeyerek Lehistan'ın akıbetinin nasıl olacağını ümitli bir şekilde beklemekle yetindiler³⁷⁰.

³⁶⁹ TSM, nr.1641, s.12-13 (eyaletleri-...).

³⁷⁰ TSM, nr.1641, s.12-13 (eyaletleri-...); Rusya'nın Lehistan üzerine olan planları, ölmüş olan sabık Leh Kralı II. Oğüst'ü zora soksa da onun Rus çarına yakın davranması Rusya'nın çıkarlarına fayda sağlamıştı. Fakat

Mehmed Said Efendi, Varşova'dan ayrılma vaktinin geldiği sıralarda Başvekil Ponyatovski ile görüştü ve başvekil kendisine çok önemli uyarılarda bulundu. Sefaretnâmede nakledildiği üzere; çok iyi Türkçe konuşan Ponyatovski, sabık İsveç Kralı XII. Karl'ın elçisi vasfıyla Osmanlı topraklarında çok zaman geçirdiğini ve Devlet-i Aliyye taraftarlığı davası götüğünü ifade ederken o zamanlarda kendilerine yapılan ikramlardan dolayı yüzlerce kez teşekkür ederek samimiyetini belirtmiştir. Başvekil, artık Rusya'nın tehlike oluşturmaya başladığını ve onun şu anki hedefinin Azak ve Kırım olduğu vurgulayarak Rusların bir gün aniden Azak'ı kuşatabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Bu hususta da Azak tarafında gerekli kuvvetlendirme, tamirat, yiyecek, cephane ve sair ihtiyaçların giderilmesi için hemen bir hazırlığın yapılması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. Daha sonra Rusya'nın Lehistan'a asker yollayıp yollamadığını öğrenmek için Rus elçileriyle de görüşen Said Efendi, onların katiyen inkâr etmeyerek bu haberlerin gerçek olduğunu ve hatta gerekirse destek vermesi için Lehistan sınırına yakın bölgelerdeki otuz bin askerden başka, on beş bin Rus askeri ile yirmi beş bin Kazak askerinin hazırda beklediğini söylemeleri üzerine Varşova'da daha fazla kalmaya cesaret edemeyerek on iki gün içerisinde yola koyulup³⁷¹ nihayetinde de 28 Eylül 1733'te İstanbul'a ulaşmıştır³⁷².

1720'lerden itibaren daha da belirginleşen niyetler, Lehistan üzerinde çıkarı olan bütün devletlerin tahta kimin seçileceği hususuna müdahale etmesine zemin hazırlamıştır. Nihayetinde de 1725'te İstanislaw'ın kızı Maria'nın, Fransa Kralı XV. Luis ile evlenmesi sonucunda artık Fransa'nın desteğini alan İstanislaw'da 1733'te de Lehistan tahtına geçmiştir. Fakat he ne kadar İstanislaw kral seçilse de daha sonra Rusya ve Avusturya'nın müdahaleleri sonucu III. Ogüst tahta çıkmıştır. Bunun üzerine Fransa Kralı XV. Luis, damadını desteklemesi için Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş ve bu durum 1733-1738 Lehistan veraset savaşlarına neden olmuştur. Sonuçta Avusturya, yapılan II. Viyana Antlaşması ile Fransa'ya karşı toprak kaybederken İstanislaw da tahtan vazgeçerek Nantes ve Loren dukalıklarıyla yetinmiştir. Bu esnada Osmanlı Devleti ise İran ve Avusturya-Rusya savaşlarıyla meşgul olacaktır, Bkz: Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri*, s.21-23.

³⁷¹ TSM, nr.1641, s.13.

³⁷² Uzunçarşılı, C.4/2, s.220.

2.2.2. İttifaka Atılan İlk Adım: 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması

İsveç kralı, temessük niteliğindeki mektubunda da belirttiği üzere³⁷³ borcu ya nakit ya da eşya ile ödeyecekti. Nitekim İsveç Kralı Frederik, Said Efendi'nin dönüşünden sonra aradaki dostluğun bağlayıcılığı ve verilen senetlere itimat edilmesi zorunluluğundan ötürü borç meselesinin artık tamamen halledilmesi ve iki devlet arasında bir ticaret antlaşmasının yapılması için 1734 yılında İstanbul'a maslahatgüzâr olarak atanan³⁷⁴ İsveç Ticaret Kurulu Başkanı Daniel'in oğlu Baron Carl Fredrik von Höpken ve aynı kurumun sekreteri olan Ifwar Carleson adındaki iki beyzadeyi görevlendirdi³⁷⁵. Kralın bu hususa binaen yazdığı Mart 1736 tarihli mektubunda³⁷⁶, iki beyzadenin hakkında bazı açıklamalarda bulunduktan sonra mektubunda özellikle şu önemli noktalara vurgu yapılmıştır:

³⁷³ "... taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye kral-ı müşârinileyhin sâbit olan hulûs u sadâkatine binâden meblağ-ı mezbûrun bir mikdarı el-ân edâ olunmak için kral taraflarından lâzım olan tenbihler vârid ola ve kusûru dahî nukûd veyâhûd behâsı mu'tedil olan eşyâ ile edâ oluna ...", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.338-340

³⁷⁴ İsveç Başvekili Horen'in, Baron Höpken ile Carleson isimli elçilerin maslahatgüzâr göreviyle Devlet-i Aliyye'ye gönderildiğini belirttiği 7 Aralık 1734 tarihli mektubu için bkz: "Devletlü inâyetlü vezîr-i â'zam hazretlerine İsveç kralının başvekili olan Konte Horn nâm Kancelirden gelen mektûbun tercümesidir: ... Baron Höpken ve komisar hizmetinde olan Karleson nâm beyzâdeler bendelerini maslahatgüzâr nâmiyla Devlet-i Aliyye'ye irsâl ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz dört senesinde mâh-ı Kânûn-ı Evvel'in yedinci gününde İstokolm nâm şehirde tahrîr olunmuşdur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.385-386.

³⁷⁵ Güler, s.109; Uzunçarşılı adı geçen iki beyzadenin, 1733 yılında İstanbul'a geldiğini ve Osmanlı yönetimini, Avusturya ve Rusya'ya karşı kıskırmak için çalışmalarda bulunduğunu belirtmektedir. Beyzadelerin bu hususta, iki devlete de düşman olan Fransız elçisinin bile desteğini almalarına rağmen, hükümetin İran sorunuyla meşgul olmasından dolayı bu amaçlarında başarısız olduklarını da ifade etmektedir, Uzunçarşılı, C.4/2, s.220.

³⁷⁶ "Rikâb-ı müstetâb-ı cihândariye İsveç kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Enderunumuzdan Libr Baron Höpken nâm Kobikolaryüsümüz ya'nî kapucibaşımız ve Uyvar Karloson nâm korespondensiye komisarlığı tesmiye olunur, muhâberât emini iki nefer beyzâdeler izn ü ruhsat bir le etrâf-ı memâlike â'zim seyâhat olub kâ'ide-i Devlet-i Aliyyeleri Darü's Saltanatı'l Seniyyeleri olan İstanbul şehrine vusûllarında a'yân u ricâl-i devletten ba'zıları hâllerine ıtlâ' hâsıl eylediklerinde aher bî-gânelere kıyâs olunmayub mücerred İsveç tâ'ifemizden olduklarından nâşi cümlelerin mu'teberi ve rağbet ü meveddet-i mahsûsa ... **Evvela**, iki devletin tevâbı' re'âyâ ve berâyâlarının menâfi'i için bir sûrete ifrâğ ve taraf-ı hümayûnlarından kabûl u te'kid ve defter-i aklâm-ı vakâyi'e sebt ü kayd olunub tarafımıza gönderilen ticaret mevâddini tarafımızdan mûmâileyhimâ vekîllerimiz imzâ ideler ... **Sâniyen**, müteveffâ İsveç Kralı on ikinci Karalos'un Devlet-i Aliyye'den istikrâz eylediği akçe husûsu cenâb-ı hilâfet-me'âblarından tarafımıza izhâr u i'lân olunan musâfât u muvâlâta tevkiir ü ihtirâm ve tarafeynin dostlukları mer'i ü mürâ'ât olunmak üzere bir sûret-i mergûbeyeye ifrâğ ideler ... **Sâlisen**, ... Leh memleketlerinin asûdelik ve İstanislay Kralın Leh tahtına ibkâ u tahrîri idi ve lâkin Nemçe çâsârı ile Françe kralı beyninde geçenlerde hilâf-ı me'mûl, şürû' olunan musâlaha yalnız Leh'de değıil belki tamâmen Avrupa'da tebeddülât-ı azimeye sebeb olmağıla ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz

1. Evvela iki tarafın reaya ve berayalarının menfaatlerine yarayacak şekilde bir ticaret antlaşması maddelerine,
2. Sabık İsveç Kralı XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'nden aldığı borç hususu ile iki devlet arasındaki dostluğa,
3. Lehistan'ın içinde bulunduğu durum ve bu durumun Avrupa'ya olan etkisine (Yukarıdaki dipnotta açıkladığımız üzere Lehistan Veraset Savaşları kastediliyor)

değinmiştir. Nitekim beyzadelerin çabaları ve yapılan görüşmeler neticesinde Frederik'ten gelen bu antlaşma teklifine karşılık diğer Hıristiyan devletlere verilen ahidnâmelerin benzerinin İsveç'e de verildiğini belirten ve antlaşmanın kabul ve onayını haber eden Ocak 1737 tarihli bir mektup³⁷⁷ ile yine Ocak 1737 tarihli 18 maddelik ahidnâme-i hümayûn³⁷⁸ İsveç kralına gönderildi. Antlaşma, kralın 16 Ağustos 1737 tarihli onay mektubunun³⁷⁹ dahî İstanbul'a gönderilmesiyle resmen yürürlüğe girdi ki imzalanan 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması'nın maddeleri şu şekildedir:

otuz altı senesinde mâh-ı Mart'ın onuncu gününde makarr-ı hükümetimiz olan İstokholm şehrinde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.444-446.

³⁷⁷ *Devlet-i Aliyye ile İsveç kralı beyinde müceddeden akd olunan musâlahanın kabulünü müş'ir (bildiren) kral-ı müşârünileyhe nâme-i hümayûn müsveddesidir: ... Devlet-i Aliyye-i ebedü'l-istimrârımız ile sâ'ir müsâleme u musâfat üzere olan mülûk-i Nasâraya i'tâ olunan ahidnâme-i hümayûn gibi gerek semere-i sulh u salâhdan olan ticâret mevâddi ve gerek tarafeyne nâfi' ü hayırlı mevâdd-ı aher için müceddeden te'kid-i şerâ'it-i vedd ü vifâk ve teşyîd-i zavâbit hüsn-i itilâf u ittifâkı mabeyn-i tarafeynden ahz u i'tâ olunan temessüklerde munderic olan mevâdd u şurûtnun kabul u tasdikini havî ... evâsıt-ı Ramazan 1149*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.443-444.

³⁷⁸ *"Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile İsveç Devleti beyinde müceddeden mün'akid olan musâlahada ahz u i'tâ olunan mühûr-i temessükün kabulünü müş'ir İsveç kralına yazılan ahidnâme-i hümayûn sûretidir ..."*, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.17-25; Ahidnâmenin diğer bir suretinin bulunduğu nâme için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 438-443; Ayrıca maddeler için bkz: BOA, HAT, nr.1427/58450A; BOA, HAT, nr.1427/58451.

³⁷⁹ Kralın antlaşma maddelerini de ihtiva eden tasdiknâmesi için bkz: *"Devlet-i Aliyye ile İsveç Devleti beyinde ticârete dâ'ir akd olunan mevâddın kabulunu müş'ir İsveç kralından gelen tasdiknâmenin tercümesidir ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz yedi senesinde mâh-ı Ağustos'un on altıncı gününde makarr-ı hükümetimiz olan İstokholm şehrinde tahrîr olunmuştur"*, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.497-500.

1. İsveç halkının, tüccarlarının ve büyük-küçük İsveç gemileri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne gelen diğer tüccarların, İsveç kralı himayesi ve bayrağı altında olduğu için ve Devlet-i Aliyye düşmanlarından Malta, Livorna ve diğer korsan gemilerinde bulunmaması şartıyla kendi eşyaları ile birlikte her hal ve zamanda Osmanlı Devleti denizlerine gelmelerine, emin ve asayiş ile Osmanlı Devleti limanlarına girmelerine izinleri vardır. Onlar herhangi bir bahane ile engellenmeyip taciz ve rencide edilmeyeceklerdir. Gelip-gittikleri esnada dahî Osmanlı Devleti limanlarında ve iskelelerinde kendi halleriyle, diledikleri kadar kalabilecek ve gereken yerde gemilerinden inip ihtiyaçlarını kendi akçeleriyle giderebileceklerdir. Denizlerde, Osmanlı bayrağı taşıyan herhangi bir gemi ile İsveç bayraklı bir gemi karşılaştığı zaman top atışıyla selamlaşıp birbirlerine dost olduklarını belli edecek, Devlet-i Aliyye gemileri dahî dostâne muamelede bulunacak ve birbirlerini yollarından alıkoymayıp kendilerine bir şey teklifi veya bir eşyayı gasp etme yoluyla tecavüzde bulunulmayacaktır. Ancak boğaz hisarlarında ve limanlarda diğer yabancılara uygulanan kanun, İsveçlilere de uygulanacaktır. Yine denizlerde yoklanma bahanesi ile gemilerden akçe talep edilip kendileri rencide edilmeyecek, adet üzere iki taraf birbirlerine dostâne davranarak zarar ve ziyan vermeyeceklerdir. Yine karadan gelenlerin de gelip-gitmeleri serbest olup gerek kendilerine ve gerekse eşya ya da ticaretlerine her türlü engel ve müdahale olunmayacaktır,
2. İsveç gemileri fırtınaya maruz kalır ve onlara levazım ve mühimmat gerekirse, Osmanlı gemilerinden denizde ve karada olanlar bu gemilere yardım edecek, onların Osmanlı Devleti'nin liman ve iskelelerine demirleyip ihtiyaçlarını kendi akçeleriyle almalarına kimse mani olmayacaktır. Eğer bir şekilde gemileri

Osmanlı Devleti sahillerine sürüklenirse, o bölgede bulunan beylerbeyiler, kadılar, hâkimler, zabitler ve sair kullar, mağdur olanları daima himaye ederek onların karaya düşen malları her ne ise kendilerine teslim edeceklerdir. Bu kişilerin malları yağmalanmış ise bu eşyalar dikkatli bir şekilde teftiş ve araştırma yoluyla buldurulup onlara hakları ne ise verilecektir. Osmanlı Devleti liman ve iskelelerine gelen İsveç gemilerinden üç yüz akçe selametlik vergisi haricinde başka bir vergi talep edilmeyecektir,

3. İsveç kralına tâbi halk ve İsveç diyarında doğan İsveçliler, karada ve denizde Devlet-i Aliyye'ye korsanlık yapan düşman askeriyle savaş esnasında (korsanla dayanışmada olmadığı sürece) tutuklanmayacak ve onlardan bir kişi bile esir edilmeyecektir. Eğer onlar, düşman askeri ile bulunmuş olmamasına rağmen yanlışlıkla esir edilmiş iseler, İsveç elçi ve konsolosları, istedikleri halde teftişte bulunarak İsveçli oldukları tespit edilen kişiler serbest bırakılıp kendilerine teslim edilecektir. Böylece Müslümanlardan ve Devlet-i Aliyye halkından birisi de İsveç Devleti'nde esir edilmeyecek eğer ki bu şekilde esir bulunur ise de geciktirmeden serbest bırakılacaktır,
4. İsveçli ve İsveç'e tâbi olan ve Osmanlı Devleti'nde ikâmet eden kişilerin evli ya da genç olup ticaretle uğraşanlarından cizye talep edilmeyecektir,
5. İsveç elçileri, Osmanlı Devleti'nde konsolos ikâmeti için münasip olan mahallere konsolos tayin edebilecek ve onları gizleyerek yerlerine yenisini tayin etmek istediklerinde kimse mani olmayacaktır. Onlar istedikleri kişilerden, elçi olanlar için dörder, konsolos olanlar için ise birer tercüman istihdam edebileceklerdir. Yeniçeri ve diğer kişilerden kimse, onların hizmetlerine karışmayacak ve bu tercümanlar cizye ve diğer vergilerden muaf olacaklardır. İsveç elçileri,

konsolosları ve diğer İsveçliler evlerinde kendileri ve adamlarının nefisleri için sıra sıkıp içki yapmak istediklerinde kimse onlara mani olmayacaktır. Yeniçeri ve diğer zabıtalardan her kimse, İsveçlilerin bir şeylerini isteyerek ve zorla alarak onlara zulüm etmeyeceklerdir,

6. İsveçliler ve İsveç'e tâbi olanların davaları, husumetleri ve hukuki işleri olduğu zamanlarda eğer onların tercüman veya vekilleri bulunmuyor ise hâkimler davalarına bakmayacak ve dört bin akçeden fazla olan davalarına İstanbul'da bakılacaktır. İsveçlilerin birbirleriyle çekişmeleri olduğunda, elçileri ve konsolosları bu durumla ilgilenecek, olay, kadı ve zabıtalardan müdahalesi olmadan daima onların kendi adet ve geleneklerine göre halledilecektir. Davası olan İsveçlilerden birisi medyun (borçlu) ya da kefil olup firar veya iflas ederse, ortada olan borç medyundan talep olunacaktır. Davanın ikinci kişisi olan müdde'înin (davacı) elinde itibar edilen herhangi bir senet veya kefil yok ise başka bir kişi tutulup borç ondan talep edilmeyecek,
7. İsveçlilerin ve onlara tâbi olan yerlerin bezirgânları (tüccar), adamları, tercümanları ve simsarlarının (komisyoncu), Osmanlı Devleti'nde alım-satım, veresiye, ticaret ve kefalet hususları gibi ve sair hukuki işleri olduğunda isterlerse kadıya giderek senet alabileceklerdir. Sonrasında bir çekişme olur ise bu senede bakılarak gereken yapılacak, eğer kişiler kadıdan senet almadıysa davalarına bakılmayacaktır,
8. Bazı kimseler, İsveçlilere, bize küfür ettiler diye veya başka bir bahane ile dava açar ise onların konsolos ve tercümanları olmadıkları sürece bu dava ile ilgilenilmeyip hukuka aykırı davranılmayacaktır. Onlar dahî elçi ve konsolosları tarafından tembih edilip hukuka aykırı kişiye küfür etmeyecek ve eden olur ise

elçi ve konsolosları tarafından uyarılacaklardır. Yine bir İsveçli herhangi bir suç ile itham edilir ve firar eder ise o kişi için kefaletsiz başka birisi tutulup rencide edilmeyecektir. İsveçlilerin oturdukları mahalde bir kişi öldürülürse, İsveçliler, üzerlerinde hukuken sabit bir kabahat bulunmadığı sürece rencide edilmeyip kan bedeli teklifi ile korkutulmayacaklardır,

9. İsveçliler ve onlara tâbi olanların bayrağı altındaki kişilerden birisinin, Osmanlı Devleti'nde ölmesi halinde arkasında bıraktığı malları, hazine memurları ve hâkimlerin müdahalesi olmaksızın, vasiyetinin olduğu İsveçliye verilecektir. Eğer kişinin bir vasiyeti yok ise bu mallar, İsveç elçi ve konsolosuna ya da orada bulunan yerli bir yoldaşına verilecektir. Eğer yine konsolos ve yoldaşı da yok ise kadı tarafından ölen kişinin terekesi tutularak yed-i emine (güvenilir kişi) teslim edilecektir. Daha sonra da İsveç elçisi kimi tayin eder ise kadı, tereke defterini vergi istemeksizin o kişiye teslim edecektir,
10. İsveç elçilerinin getirdiği hediye ve elbiselerden gümrük ve bac vergisi talep edilmezken, İsveçli tüccarların kara ve deniz yoluyla Osmanlı ülkesine getirip-götürdükleri bütün mallarından sadece yüzde %3 oranında vergi alınacaktır. Söz konusu tüccarların Osmanlı topraklarına getirip-götürdükleri altın ve kuruşlardan da gümrük vergisi alınmayacak, bu hususta beylerbeyiler, kadılar, defterdarlar ve darphane eminleri gibi görevliler dahî onlara, herhangi bir talep ve baskıda bulunmayacaklardır. Ayrıca İsveçli tüccarların, kendi gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri çukadan da yine Fransa, İngiltere ve Hollanda gemilerinden alınan gümrük vergisi denginde bir ücret talep edilecektir,
11. İsveçlilerin kendi gemileriyle Osmanlı topraklarına getirdikleri eşya ve mallardan, ahidnâme-i hümayûn gereğince bir defalığına gümrük vergisi

alınacak, eğer o mallar satılmayıp Osmanlı Devleti'nin bir başka beldesine veya iskelesine aktarılması gerekirse, götürülen bölgenin görevlileri, tüccarların ellerindeki ödeme tezkeresine göre hareket ederek o maldan yeniden ücret talep etmeyeceklerdir. Ayrıca tüccarlara, bu mallarını diledikleri bir yere götürdüklerinde de herhangi bir engel ve talepte bulunulmayacaktır. Öte yandan tüccarlar da gümrük vergisi ödenmiş malları arasına, ödenmemiş olanları karıştırmayacak, gümrük görevlileri bu malların gümrük değerlerinden fazlasını istemeyip değeri ne ise onu talep edeceklerdir,

12. Herhangi bir İsveç gemisi, Osmanlı iskelelerinden birine yanaşarak bazı mallarını o bölgeye ihraç ettikten sonra bazısını da başka bir bölgeye nakletmek isterse, ihraç ettiği malların gümrüğünü verdikten sonra onun satmadığı malları için gümrük vergisi talep olunmayıp o malları başka bir bölgeye nakletmesine de mani olunmayacaktır. Yine İsveçlilerden ve onlara tâbi olanlardan kassabiye akçesi adıyla bilinen bir akçe talip edilmeyecek, İsveç tüccarları gemilerine yükleyip getirdikleri ve götürdükleri vergisi alınan bütün mallarının konsolotalarını da İsveç elçi ve konsoloslarına ödeyeceklerdir. Bahsedilen konsolota vergisi hususunda diğer yabancılara verilen müsaade, İsveçliler içinde geçerli olacaktır. Ayrıca onların, barut, kurşun ve savaş aletleri haricindeki malları gemilerine yüklemesine kimse mani olmayacaktır,
13. İsveç elçilerinin, Osmanlı Devleti'nde tacirlerini himaye etmeleri için atadıkları konsolosları hapsedilmeyecek, evleri mühürlenip aranmayacaktır. Ayrıca bu kişilerin her türlü davası İstanbul'da görülecektir,
14. İsveçlilerden birisi Müslüman olur ve kendisine ait mallar haricinde elinde başka kişilere ait mallar olduğu tespit edilirse, bu mallar onun elinden alınarak

İsveç'teki sahiplerine gönderilmek üzere İsveç elçi ve konsoloslarına teslim edilecektir,

15. Fransa, İngiltere, Nederland ve diğer yabancı devletlerin alım-satımları ne tür akçe ile gerçekleştiriliyorsa İsveçlilerin de alım-satımları o tür akçe ile gerçekleştirilip kendilerinden farklı bir akçe talep edilmeyecektir,
16. Osmanlı Devleti ile dost olan diğer yabancıların haklarında riayet edilen hususlar, İsveçliler ve onlara tâbi olanların için de geçerli olurken, ayinlerini yerine getirmeleri için diğer yabancılara verilen izinler onlar için de geçerli olacaktır. Yine ilerleyen zaman içerisinde, İsveç tüccarının menfaatine dair, fikir ve düşüncesi mümkün olmayan bazı maddeler meydana gelir ise onların İstanbul'da bulunan elçileri, ilgili maddeyi devlete bildirecek, eğer o madde makul ve münasip görülür ise diğer eski maddelere eklenerek yine onlar gibi itibar görecektir,
17. İsveç kralının kendi tüccarını korumak için H.1140 (M.1727-28) senesinde Cezayir Ocağı ile imzaladığı antlaşmanın koruyucusu Osmanlı Devleti olacak, Cezayir Ocağı tarafından da bu dostluğa riayet edilmesi konusunda yardımcı olunacaktır. Aksi halde Cezayir antlaşma şartlarına aykırı bir harekette bulunur ise İsveç kralının hatırı konusunda Osmanlı Devleti son derece dikkatli olacak ve bunun gibi Tunus ve Trablusgarp ocaklarıyla bile, muahedeye riayet ettikleri sürece, antlaşma şartlarına Osmanlı Devleti'nde onay verilecektir. Bundan böyle antlaşmanın ilgili şart ve kayıtlarını bozulmaktan korumak için Osmanlı Devleti yardımcı olacak, aksi bir harekete izin vermeyecektir,

18. Bu ticaret hususu için anlaşılan şartların temessükleri (senet), taraflarca mühürlendikten sonra itibar görecektir, ne Osmanlı Devleti ne de İsveç Devleti tarafından antlaşmaya aykırı şekilde davranılmayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerle ticarî ilişkilere girmesi oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu ilişkiler, özellikle Ceneviz ve Venedik ile başlayıp sonrasında ise Fransa ve diğer birçok Batılı devlete verilen ahidnâmeler şeklinde sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti bu ticarî imtiyazları zor zamanlarından ziyade, özellikle güçlü olduğu dönemlerde bilinçli bir şekilde bahşederek ticarî hayatına canlılık kazandırmak istemiştir. Bu amaçla verilen ahidnâmeler, 18. yüzyıla dek tuğrasını taşıdıkları padişahın saltanatı süresince geçerli kalıp her padişah değişikliğinde yenilenirdi. Zamanla bütün devletler bu ahidnâmelerdeki maddelerin kendilerine de uygulanmasını ve böylece de “*en çok müsaadeye mazhar millet*” olma hakkından faydalanmak istedi. 18. yüzyıldan itibaren ise bu ahidnâmelerin, her padişah değişikliğinde yenilenmesi prensibinden vazgeçildi ve özellikle de 19. yüzyılda iki devlet arasında “*teati*” şeklinde alınıp-verilmeye başlandı³⁸⁰. Neticede 19. yüzyıla değin yabancı devletlerle yapılan antlaşmalar ve onlara verilen imtiyazlar için kullanılan “*ahidnâme*” tabirinden de vazgeçilerek bu yüzyıldan itibaren, antlaşmalar için karşılıklı ahid anlamına gelen “*muâhede*” kelimesi kullanılmaya başlandı³⁸¹.

Nihayetinde ele aldığımız 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması'nın maddelerini incelediğimizde de antlaşmanın, bazı istisnalar haricinde taraflara karşılıklı bir fayda sağlamaksızın genel olarak İsveçliler ve İsveç ticaretinin haklarını korumayı hedef alan, tarafların onayıyla ve herhangi bir süre belirtmeksizin verilerek kabul edilen bir ahidnâme olduğu görülmektedir. Fakat bu dönemde Osmanlı'nın, söz konusu ahidnâmeyi

³⁸⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, “Ahidnâmeler ve Ticaret Muahedeleri”, *Osmanlı*, C.3, Ankara 1999, s.329-330.

³⁸¹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Ankara 2013, s.163.

vermesindeki ana sebep olarak varsayabileceğimiz en önemli husus, daha önce de belirttiğimiz üzere ortak düşmanları Rusya'ya karşı İsveç ile olan bağlarını sağlamlaştırmak ve devamlı tutmaktır. Zaten ilerleyen konularda işleyeceğimiz üzere bu ticaret antlaşması, Rusya'ya karşı 1739 yılında yapılacak olan Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması için bir temel niteliğinde kabul görülmektedir.

Öte yandan imzalanan bu antlaşma sonucunda kazandığı imtiyazlarla İsveç, geçen süreçte Osmanlı Devleti'ndeki ticarî faaliyetlerini güçlendirmiş ve bu hususta zaman zaman yaşanan sıkıntılar hakkında Osmanlı hükümetine bazı taleplerde bulunmuştur. Örneğin; 19 Nisan 1738'de İsveç beyzadeleri tarafından gönderilen arzuhâli³⁸² incelediğimizde bu kâğıtta, imzalanan ticaret antlaşmasıyla İsveçlilere verilen hakların hala gerekli merciler tarafından duyulmadığı ve bu konuda ilgili kişilere ferman gönderilmesinin rica edildiği görülürken İsveç gemilerinin Osmanlı gümrüklerinde yaşadığı sıkıntılarına binaen gerekli kolaylığın sağlanması hususunda taleplerde bulunulmakta ve yine aynı tarihte İsveç beyzadelerinin gönderdiği diğer bir kâğıdın tercümesinde³⁸³ de antlaşmanın bazı maddelerine binaen yazılan talep ve değerlendirmeler bulunmaktadır. 19 Nisan 1738 tarihli

³⁸² “Devletlü ve inâyetlü sâhib-i devlet efendimiz hazretlerine İsveç beyzâdelerinin arz-ı hâlleridir: ... ticâret emrine bede’ olmak (başlamak) için biran evvel İzmir’e gelmek ve Memâlik-i Mahrûse’de mevcûd emti’anın her cinsinden tahmîl idüb (yükleyip) avdet eylemek (dönmek) üzere tenbîh eylemişlerdir ancak Devlet-i Aliyye-i ebed-istimrâr cânibinden ticâret husûsuna dâ’ir İsveçlüye müsâ’ade buyurılan ahvâl henüz şüyû’ bulmayub (duyulmayıp) tüccara ve gayrilere ma’lûm olmaduğundan ricâ ve niyâz olunur ki İzmir’de olan kâdî ve gümrük emîni ve sâ’ir iktizâ iden hükkâma hitâben fermân-ı âlî ihsân u irsâl olunub sefîne-i merkûme gelüb mahall-i mezbûre vusûl bulduk da sâ’ir Devlet-i Aliyye’nin dostları olan tavâif-i mülûk sefîneleri misillü yoklanmak ve gümrük alınmak ve ziyâde taleb ile rencide olunmayub dostne mu’âmele olunmak üzere te’kid ile tenbîh buyurula ... 29 Zilhicce 1150”, BOA, HAT, nr.1427/58453A.

³⁸³ “**Beşinci maddede:** Ve İsveç elçilerinin tercümânları tekâlîf-i örfiyyenin cümlesinden mu’âf u müsellemler olalar bu mahallde İsveç elçilerinin ve konsoloslarının tercümânları cizyeden ve tekâlîf-i örfiyyenin cümlesinden mu’âf u müsellemler olalar. **Onuncu maddede:** Gümrük yüzde üç olmak üzere tasrîh oluna. **On ikinci maddede:** Bi-kusûr edâ eyleyeler bundan sonra yazıla ki edâ eyleyeler ve konsolota resmi hususunda sâ’ir müste’menlere olan müsâ’ade İsveçlü hakkında dahî cârî ola. Cumhûr olduğı mahallde cumhûr yerine devlet yazıla İngiltere kralı ve devlet yazıldığı üzere ... 29 Zilhicce 1150”, BOA, HAT, nr.1427/58453C. Ayrıca aynı tarihte gelen İsveç beyzadelerinin maddelere dair şu kâğıdına da bkz: BOA, HAT, nr.1427/58453B; Bu belgelerde bulunan talepler hususunda ayrıntılı bilgi için bkz: Uğur Kurtaran, “I. Mahmud Dönemi’nde Avrupalı Devletler ile Yapılan Ticaret Antlaşmaları ile Verilen İmtiyazlara Dair Değerlendirmeler”, OTAM, S.41, 2017, s.229-230.

bir başka belgede³⁸⁴ dahî iki devlet arasında Rusya'ya karşı “*min-ba ‘d* (bundan sonra) *dosta dost-düşmana düşman olmak ma‘nâsını mutazammın* (kapsayan) *mu‘âhede-i mütedâfi‘e* (düşmanı defeden anlaşma) *akd olunmak* (imzalamak) *takdirce* (lüzumlu görüldü)” esası vurgulanmıştır. Bu belgenin devamında Rusya'nın barışa aykırı herhangi bir hareketi olursa durumun İsveç'e bildirileceği ve aynı şekilde Rusya'nın İsveç'le olan barışını bozması durumunda da düşmanı yok etmek hususunda kurulan ittifakın şeran caiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca İsveç beyzadelerine ve Ahmed Paşa'ya (muhtemelen Humbaracı), Rusya'nın barış antlaşmalarına aykırı davranması neticesinde, “*dosta dost-düşmana düşman olmak*” şartı ile gerekeni yapıp yapmayacakları sorulduğunda şüpheli herhangi bir cevabın bulunmayacağı da beyan edilmektedir. Bu durum oldukça manidardır ki zaten Höpken ve Carleson adlı beyzadelerin görevlerine başladıklarından beri Osmanlı Devleti'ni, Rusya ve Avusturya'ya karşı kışkırttıkları ve hatta söz konusu iki devlete düşman olan Fransa'nın dahî İstanbul elçisi aracılığıyla bu amacı desteklediği bilinmektedir³⁸⁵. Gerçekte de bu amaç ve gelişmeler, 1739 yılında yapılacak olan ittifakın sinyallerini açık bir şekilde vermektedir.

2.3. Rusya'ya karşı İttifak: 1739 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması

I. Mahmud döneminde de patlak veren ve onun tahta çıkışından beridir devam eden Osmanlı-İran savaşlarına, 1736'da kısa süreliğine ara verildi. Nitekim bu tarihte, IV. Murad döneminde İran ile imzalanan 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'na göre sınırların belirlenmesi

³⁸⁴ Dosta dost-düşmana düşman esasına İsveç'in riayet edip etmeyeceği hususuna dair belge hakkında bkz: BOA, HAT, nr.1427/58453D; Ayrıca madde-i ahîre adı altında yapılan ve bu antlaşmanın sadece ticaret antlaşması olmadığı aynı zamanda iki tarafa birçok fayda sağlayacağı dair madde için bkz: “*Madde-i Ahire: ... tarafeynin dostluğu müşeyyed ü müstahkem olmuşdı binâenaleyh bu güne muvâlât-ı ekîdenin* (sağlam dostluğun) *netice ü semeresi yalnız ticaret maddesinin temşiyetine kasr olunmayub* (noksanlaştırmayıp) *mümkünü mertebe aher vechler* (diğer yönler) *ile dahî tarafeyne nice menâfi‘* (fayda) *celb u tahsil olunmağa ...*”, BOA, HAT, nr.1427/58453E.

³⁸⁵ Uzunçarşılı, C.4/2, s.220; Uzunçarşılı ticaret antlaşmasının hicri 1149 Ramazan tarihini, miladi Ocak 1736 şeklinde çevirmiştir ki bu Ocak 1737 şeklinde olmalıdır.

ve diğer taraftan Rusya'nın, müttefiki Avusturya ile birlikte Lehistan meselesini bahane ederek yeni bir kriz çıkarması hususları, İsveç ve Fransa elçilerinin Rus-Avusturya karşısı bu çalışmalarına oldukça katkı sağladı. Buradan hareketle Prut ve ek antlaşmalarını hiçe sayıp Lehistan iç işlerine karışan Rusya'nın, III. Ogüst'ün, İstanislav aleyhine tahta çıkmasına yardımcı olmasıyla Osmalı Devleti'yle olan ilişkileri yeniden gerildi³⁸⁶. Yine antlaşmaya aykırı olarak Ukrayna ve Podolya sınırında yeni kaleler inşa ettiren Rus çaricesi, Mart 1736'da Azak üzerine kuvvet gönderip ardından Kırım istikametinde Orkapı'yı hedef aldı. Bu gelişmeler üzerine 2 Mayıs 1736'ta toplanılan divanda, nihayet İsveç beyzadelerinin hedefleri gerçekleşti ve Fransa elçisi Marquis de Villeuneve'nin de tahrikleri sonucu Ruslara karşı savaş kararı alınırken Rusya'dan sonra Avusturya'nın da üç koldan Osmanlı topraklarına saldırmasıyla savaş başladı³⁸⁷.

İsveç kralı, dönemin sadrazamı Yeğen Mehmed Paşa'ya, Rus tarafının yukarda açıklandığı üzere sulhu bozması hususuna ve İsveçlilerin Ruslara olan düşmanlıkları gereğince gönderilen müdafaa ve koruma maddesini ihtiva eden kâğıtlara dayanarak müsterek düşmana karşı hazır olduklarını belirtti. Ayrıca sabık kral XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne olan iki bin kese akçe borcunun mal ve eşya yoluyla ödenmesine ve Rusya ile bir barış olması halinde arada kalacakları için Osmanlı-İsveç arasında da bir ittifak antlaşmasının yapılmasına müsaade verilmesini istedi³⁸⁸. Bu hususları ihtiva eden 31 Ocak

³⁸⁶ Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.258-259.

³⁸⁷ Özcan, "Mahmud I", s.349.

³⁸⁸ Arpaeminizade Mustafa Sami, Hüseyin Şakir, Vekanüvis Subhi Mehmed Efendi, *Târîh-i Sâmi ve Şâkir ve Subhî*, İstanbul 1784, s.147a-148b; Vekanüvis Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, haz: Mesut Aydınar, İstanbul 2007, s.526; Uzunçarşılı, C.4/2, s.221; *Mufasssal*, C.5, s.2512.

1738 tarihli arzda³⁸⁹ bahsi geçen iki bin kese akçe borç karşılığında İsveç Devleti'nin göndereceği eşyalar ve ederleri şu şekilde beyan edilmektedir:

1. Yetmiş iki topçeker bir kalyon (Altı yüz bin kuruş),
2. Otuz bin adet harbeli (süngülü) tüfek (İki yüz bin kuruş),
3. Altı adet tunç top, bir tunç havan topu (Hediye).

Ayrıca belgenin devamında, verilen bu eşyaların bedelinin iki bin kese akçeyi karşılamadığı ve dört yüz kese akçelik borcun kaldığı, geriye kalan borcun dahî tamamlanmasının gerektiği beyan edilmektedir. Fakat iki devlet arasındaki kadim dostluğa vurgu yapılarak verilen kalyonun Tersâne-i Âmire limanına ve tüfeklerin ise Cephâne-i Âmire'ye teslim edilmesinden sonra bunların iki bin kese akçe borca denk sayılacağı ve yıllardır Osmanlı Devleti elinde bulunan iki parça borç senedinin, İsveç'e teslim edileceği ve baş muhasebeye kaydedileceği ifade edilmektedir.

Böylelikle Osmanlı yönetimi, İsveç'in yıllardır ödemediği borcunu eşya ile ödeme talebini ve ittifak teklifini, birden çok cephede sürdürdüğü savaşlar ve Fransa elçisinin çabaları neticesinde kabul etmek zorunda kaldı ki³⁹⁰ Nisan 1738 tarihinde, daha önce de

³⁸⁹ "... Sâbikâ İsveç kralı altıncı (yanlış yazılmış, on ikinci) Karalos bundan akdem ... memleketlerinde bulunan eşyâ ile edâ-yı deyne talebkâr olmalarıyla yetmiş iki küt'a top çeker bir küt'a mükemmel kalyon cemî' tetimmâtı ve Asitâne-i Sa'âdet'e nakli masârafiyla altı yüz bin gurus behâ ve uçları harbeli nuhâs donanmalı otuz bin aded boy tûfengi iki yüz bin gurus kıymet ile deyn-i mezkûr mukâbili taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye nakl ü teslîm ve alâ-tarikû'l-hediyye dahî dörderü kıyyelik altı küt'a tuc (tunç) top ve on iki ısıbı' çapında bir küt'a tuc (tunç) humbara hâvanı virmek üzere İsveç Devleti'nin Dersa'âdet'de mukîm olan beyzâdeleri ... eğerçi iki bin kise akçeden dört yüz kise akçe noksan olmağla muktezâ dâd ü sited (alış-veriş) üzere kusûr-ı mezbûrun dahî tekmi'l olması (tamamlanması) iktizâ ider görinür ... 10 Şevval 1150 ", BOA, C.HR, 173/8634; Ayrıca Rusya ile İran arasında altı maddelik bir antlaşmanın yapıldığı ve bunların Osmanlı Devleti'ne karşı bir suikast hazırlığı içinde oldukları Kazak hatmanı Olrik marifetiyle Osmanlı tarafına haber edilmişti. Antlaşmanın birinci maddesinde Rusya, daha önce Osmanlı ile paylaştığı Hazar bölgesindeki topraklarını İran'a geri verirken altıncı maddesinde ise Osmanlı ve Tatar taifesinin Gürcistan, Acemistan ve Rusya topraklarından çıkartılmadıkça mücadeleyi terk etmeyecekleri kararı beyan edilmektedir, İlgili konu ve maddeler için bkz: *Târih-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî*, s.76a-76b; *Subhî Tarihi*, s.285-287.

³⁹⁰ Uzunçarşılı, C.4/2, s.221.

belirttiğimiz üzere, “*dosta dost-düşmana düşman olmak*” esası kabul edildi. Sultan Mahmud’un, borç hususunun bu şekilde halledilmesine müsaade etmesi İsveç tarafından memnuniyetle karşılandı. Buna karşılık Kral Frederik, I. Mahmud’a gönderdiği 17 Ağustos 1738 tarihli mektubunda³⁹¹, eski borçları hususunda uygun görülen karara karşılık teşekkürlerini sunmaktadır. Ayrıca kâğıtta, borca karşılık vadettikleri eşyalar arasından yetmiş iki top ve sair levazımla donatılmış bir savaş kalyonu ile on bin kadar tüfeğin yollandığı, geriye kalan yirmi bin tüfeğin ise daha sonra teslim edileceği ifade edilirken hediye olan tunç top ve havan toplarının da gönderildiği belirtilmektedir.

Bir süre sonra I. Mahmud, İsveç kralından gelen bu mektuba cevaben Nisan/Mayıs 1739 tarihinde bir mektup³⁹² yazsa da ilgili mektup ve bazı kâğıtlar, Baron de Sankleron (Binbaşı Malcolm Sinclair) adındaki İsveç elçisinin yolda Ruslar tarafından katledilmesi sonucunda kralın eline ulaşamadı. Öte yandan mektubun diğer bir suretinin, İstanbul’daki İsveç elçileri vasıtasıyla krala ulaştırılmasıyla bu aksaklık ortadan kaldırıldı. Mektupta, dostluğun devamı için gereken ne varsa yapılacağı, İsveç beyzadelerinin orta elçilik rütbelerinin tanındığı, borçlara karşılık gönderilen savaş kalyonunun battığı ve yerine

³⁹¹ “*Rikâb-ı müstetâb-ı cihândâriye Frederikos nâm İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: ... donanmamızın zâbitânından rağbetlü Hendrik Vakinsel nâm zâbitamızı yetmiş iki pâre top ve levâzım-ı sâ’ire ile donanmış bir kût’a cenk kalyonu ve otuz bin tüfenkten on bin harbili tüfenk ta’ahhüd olunduğu üzere der Devlet-i Aliyyelerine teblîğ ü teslim eylemek üzere ta’yîn ü irsâl eylemişizdir ... vilâdet-i Hazret-i İsa’nın bim yedi yüz otuz sekiz senesinde mâh-ı Ağustos’un on yedinci gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstokolm şehrinde tahrîr olunmuşdur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.509-510; Ayrıca Frederik’in, aynı hususlarda sadrazama da yazdığı 17 Ağustos 1738 tarihli mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.510-511.

³⁹² “*Rikâb-ı hümayûndan İsveç kralına nâme-i hümayûn müsveddesidir: ... irsâl olunan yetmiş iki pâre top çeker bir kût’a donanmış kalyon Asitâne-i Sa’âdetimize bâd-bân-güşâ-yı azîmet iken (gitmekteyken) Sebte Boğazı nâm mahallde bi-izn-i Cenâb-ı Perverdigâr sadme-i emvâc-ı kazâya dūçâr (yakalanmış) olmağla Patriyot nâmında vârid olan (ulaşan) diğer bir kût’a kalyonunuzu derûnunda (içinde) olan eşyâ ile Devlet-i Aliyyemiz tarafından zikr olunan kalyona bedel merbût-ı mersâ-yı kabul kılınub ve teslimi mev’ûd olan (söz verilen) otuz bin harbili tüfenkten dahî bu def’a **on bir bin** tüfenk ilçiyân-ı mûmâileyhimâ taraflarından teslim-i cebehâne-i âmiremiz olmağla kusûr iktizâ iden **on dokuz bin** harbili tüfenkler bundan böyle teslim olunmak için ilçiyân-ı mûmâileyhimâ kendü taraflarından temessük (sened) virmek şartıyla müteveffa kral-ı müşârünileyhin (XII. Karl’ın) der-i Aliyyemizde mahfûz olan temessükleri Cenâb-ı haşmet-nisâblarına gönderilmek husûsların iltimâs u istid’â itmeleriyle ... evâhir-i Muharrem 1152*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.511-512; Uzunçarşılı, C.4/2, s.221-222.

gönderilen geminin batan gemiye bedel sayıldığı hususları yer almaktadır ki bu hadiselerin mektupta anlatıldığı üzere ayrıntıları şu şekildedir: Hendrik Vakinsel isimindeki zabitanın vasıtasıyla gönderilen *Sverige* isimli savaş kalyonu, uğradığı bir kaza sonucunda içindeki on bin tüfek ve hediyelerle birlikte Sebte Boğazı (Cebelitarık Boğazı) yakınlarında batmış ve bunun üzerine de *Patrioten* isimli başka bir kalyon daha hazırlanıp on bir bin tüfek daha gönderilerek Cephâne-i Âmire'ye teslim edilmiştir. Sonuçta geriye kalan on dokuz bin tüfek için İstanbul'daki İsveç elçilerinden temessük kâğıdı (senet) alınırken karşılığında da XII. Karl'dan kalan ve yıllarca kasalarda saklanan iki temessük kâğıdı ve padişahın mektubu, İsveç binbaşısı Sankleron'a iade edildi³⁹³. Aynı tarih içerisinde İsveç'e doğru yola çıkan Sankleron, Prusya-Silezya'da Ruslar tarafından katledildi ve temessükler ile mektup kayboldu. Daha sonraları Hamburg'da ortaya çıkan kâğıtlar, Nisan 1740 yılında İsveç'e getirildi ve aynı yıl içinde, içerisindeki altı bin tüfek ile birlikte *Ulrika* adındaki üçüncü bir gemi daha İstanbul'a gönderilerek arta kalan tüfek borcu da rüşvet ve çeşitli yöntemlerle kapatıldı³⁹⁴. Öte yandan İsveç kralı da yazdığı 16 Temmuz 1739 tarihli mektubunda³⁹⁵, emaneti getiren İsveç elçisi Sankleron'un katledilmesi hadisesini öğrendiklerini, *Patrioten* adındaki gemi ile gönderilen eşyaların kabul edilip borçlara mukabil sayılması ve

³⁹³ Bu hususlar hakkında ayrıntılı bilgi için I.Mahmud'un aynı tarihli mektubuna (Nisan/Mayıs 1739) bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.511-512;

³⁹⁴ Refik, s.18; Uzunçarşılı, C.4/2, s.221; Beydilli, "İsveç", s.411; Güler, s.109; Alakom, s.20.

³⁹⁵ "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: fî 26 Şaban sene 1152 ... Patriyota ismiyle müsemma diğer sefinemiz derûnunda olan baz'ı eşya-yı mevcûde ile taraf-ı Devlet-i Aliyyelerinden kabûlune müsâ'ade ... Devlet-i Aliyye-i eped-peyvendleriyle krallığımız beyinde revâbit-ı musâfât sâbit olduğuna binâen tarafeynden best ü temhîdi müstelzim mu'âhede ü ittifâkın in'ikâd u itmâmına taraf-ı Devlet-i Aliyyelerinden me'mûr olan murahhaslar ile mukâleme ü müzâkere için sâlifü'l-beyân erbâb-ı istişâremizden Libr Baron Höpken ve kişizâdelerimizden Karloson nâm ilçilerimiz dâ'ileri tarafımızdan ruhsat-ı kâmile ile murahhas ta'yîn olunmaları lâzime-i umûrdan olduğu taraf-ı dâ'ilerine firistâde kılınan nâme-i mülûkânelerinde iş'âr u ifhâm buyurulduğuna binâen bu güne hayırlı ve tarafeynin menâf'-ı azîmesini müştemil olan musalahatın itmâm u ikmâline hulûs-ı derûn ile hâhiş u arzûmuzı isbât u beyân için işbu musalahat-ı hayr-ı encâmın Devlet-i Aliyye'nin murahhaslarıyla ma'ân akd u temhîd ü tekmîli ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz dokuz senesinde mâh-ı Temmuz'un on altıncı gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstoholm nâm mahallde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.533-534; Ayrıca kralın içerikteki konuyla alakalı sadrazama yazdığı mektubu için de bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.534.

antlaşmanın yenilenip ittifak için elçilerin tayin edilmesi hususları ifade edilmektedir. (I.Mahmud'un Nisan/Mayıs tarihli mektubunda bu hususlar zaten belirtilmiştir.)

Osmanlı hükümetinin, İsveç tarafının ödeme yöntemi ve ittifak tekliflerini kabul etmesinde, içinde bulunduğu savaşların ve İsveç beyzadelerinin gayretlerinin yanı sıra Fransa elçisi Marquis de Villeuneve ile Fransa kökenli Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa) gibi isimlerin etkisi de oldukça fazlaydı³⁹⁶. Bu şekilde Fransa'nın da desteğini almış olan İsveç, Rusya'ya karşı yapmayı planladığı savaş için tıpkı Prut Savaşı'nda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nden destek almayı amaçlıyordu ki bu hedefine ilk olarak 1737 yılında imzalanan ticaret antlaşması ile adım atmıştı. Yine bu amaca katkı sağlayan diğer bir gelişme olarak; Sultan Mahmud'un, İsveç kralından gelen mektubuna cevaben yazdığı Nisan/Mayıs 1739 tarihli bir mektubunu ve borç senetlerini kralına iletmek için yola çıkan İsveç elçisi Baron de Sankleron'un, gizli bir savaş evrakı taşıdığı sanılarak 1739 yılında Ruslar tarafından öldürülmesi hadisesi, Avrupa'da büyük yankı ve nefret uyandırmış, bu durum zaten bozuk olan İsveç-Rusya ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olmuştu. Bu hadise, o sırada devam eden Osmanlı-Rus savaşına İsveç'in de katılacağı düşüncesinin yayılmasına neden olsa da İsveç bunu yapmamış fakat 18 Eylül'de Avusturya'nın savaştan çekilmesiyle yalnız kalan Rusya'nın, Osmanlı ile bir an önce barış yapmasına katkı sağlamıştı. Bu gelişmelerin ışığında Fransa elçisinin arabuluculuğu vesilesiyle 1736'dan beri devam eden Osmanlı-Avusturya ve Rusya savaşları son buldu ve bu iki devletle de ayrı ayrı barış antlaşmaları (1739 Belgrad Antlaşması)³⁹⁷ imzalandı. Seneler sonra Karlofça ve Pasarofça'dan daha karlı bir antlaşma imzalamayı başaran Osmanlı Devleti, bu antlaşmayla

³⁹⁶ Uzunçarşılı, C.4/2, s.221-222; Zinkeisen, C.5, s.567.

³⁹⁷ Avusturya ile imzalanan antlaşma için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.518-524; Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.218-233; Rusya ile imzalanan antlaşma için bkz: BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.59/3, s.82-86, 86-88; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.538-542, 542-544.

geçmişte uğradığı toprak ve prestij kayıplarını nispeten telafi ettikten sonra Rusya'ya karşı, ona, kendisi gibi düşman olan İsveç ile 22 Aralık 1739'da dokuz maddelik bir ittifak antlaşması imzalandı³⁹⁸.

Antlaşma temessükleri³⁹⁹, İsveç Devleti'nin talebi üzerine karşılıklı olarak imzalanıp İstanbul'da 22 Aralık 1739 tarihinde mübadele (değiş-tokuş) edildi. Ardından Osmanlı padişahı, Belgrat Antlaşması metinlerinin mübadelesi ile birlikte Rus tarafının Hotin'i boşaltmasından sonra 20 Ocak 1739 tarihinde antlaşma ahidnâmesini imzalarken, İsveç Kralı Frederik ise mübadele olunan temessüklere uygun şekilde hazırlanan antlaşma tasdiknâmesini⁴⁰⁰ 18 Şubat 1740 tarihinde imzalandı ve İstanbul'a gönderdi. Nitekim iki devletin ayrı ayrı imzaladıkları ahidnâme ve tasdiknâmelerin, temessüklerin

³⁹⁸ Jorga, C.4, s.368; Mufasssal, C.5, s.2518; Kurtaran, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi*, s.197; Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, S.17, 2014, s.399-401; Uğur Kurtaran, "Sultan I. Mahmud'un Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açısından Tahlili", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.29, 2014, s.220-221; 7 Nisan 1740 yılında Sicilyateyn Krallığı ile de bir dostluk ve seyrisefain antlaşması imzalanmıştır, Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.171; Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.260.

³⁹⁹ Sadrazam Mehmed'in imzasını taşıyan ve İsveç elçilerine sunulan antlaşma temessüğü için bkz: "*Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ve İsveç Devleti beyrinde akd olunmak üzere Asitâne-i Sa'âdet'de mukîm İsveç İlçilerinin niyâzmen oldukları (yalvardıkları) tahaffuz (korunma) ittifâkının temessükidir: ... işbu temessük terkîm ü imlâ u mühr ü imzâmız ile mahtûm u mümzâ kılınub ilçiyân-ı mûmâileyhimânın yedlerine (ellerine) teslim ü i'tâ olundu ...*", BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.26-29; Temessüğün suretinin bulunduğu nâme için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 584-586.

⁴⁰⁰ "*Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile İsveç Devleti beyrinde akd olunmak üzere Asitâne-i Sa'âdet'de mukîm İsveç İlçilerinin iltimâs u ruhsatlarıyla mübâdele (değiş-tokuş) olunan tahaffuz (korunma) ittifâkının temessüklerinin mefhûmu (anlamı/ifadesi) üzere İsveç kralının imzası ve mührüyle Der Devlet-i Aliyye'ye vârid olan (ulaşan) tasdiknâmenin dîbâce ve mevâddı ve hâtimesinin tercümesidir: fî Rebî'ü'l-âhir sene 1153 ... vilâdet-i hazret-i İsa 'nın bin yedi yüz kırk senesinde mâh-ı Şubat 'ın on sekizinci gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstokolm şehrinde tahrîr ve karârdâde olunmuştur*", BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.32-34; Tasdiknâmenin suretinin bulunduğu nâme için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 586-588; Yine mübadele olunan temessüklere binaen hazırlanan ve antlaşmanın gerçekleştiğini bildiren metin için bkz: "*Rikâb-ı hümayûn hazret-i cihândârîden İsveç kralının bundan mukaddemce tesviye ü akdini iltimâs itdiği (istediği) ba'zı mevâddın taraf-ı saltanat-ı seniyyeden müzâkeresine me'mûr olanlar, Asitâne-i Aliyye'de olan İsveç ilçileri ve murahasaları ile ba'del-müzâkere (görüşmesinden sonra) tasfiye ü tenkîh idüb olvakit mübâdele olunan temessüklerin tasdiknâmesi bu def'a vârid olmağla (erişmekle/hazırlanmakla) mukaddemâ (önceden) şeref-bahşâ-yı sudûr olan ahidnâme-i hümayûn şart u tasrîh olunduğu üzere karârdâde olan mevâddı hâvî atebe-i aliyye-i hazret-i hilâfetpenâhîden mevhibet-i edâ-yı sudûr olan nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı übbehet unvânıdır. Tahrîr fî 13 Rebî'ü'l-âhir sene 1153 (Nâme defterindeki suretinin tarihidir)*", BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.29-32; Vesikanın suretinin bulunduğu nâme-i hümayûn için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 589-590. Ayrıca antlaşma maddeleri ile ilgili bkz: BOA, HAT, nr.1428/58458; BOA, HAT, nr.1428/58462.

mübadelesinden itibaren yaklaşık dört ay veya daha kısa bir süre içinde İstanbul'da teati edileceği daha önceden kararlaştırılmıştı ki bu husus kralın tasdiknâmesinde de belirtilmektedir⁴⁰¹.

İsveç kralından gelen bu tasdiknâmedeki antlaşma maddeleri şu şekildedir:

1. Osmanlı Padişahı I. Mahmud ile İsveç Kralı I. Frederik arasında daha önce meydana gelen dostluk, sadakatli bir şekilde sürecektir. Söz konusu dostluk ve ittifak, güçlü bağlar ile korunarak ona riayet edileceğine gönülden söz verilmektedir. Öte yandan iki tarafın menfaati ve halklarının huzuru için çaba sarf edilecek, onların zarar ve ziyanlarının giderilmesine özen gösterilecektir⁴⁰²,

⁴⁰¹ Antlaşma tarihiyle ilgili olarak; aşağıda ayrıntısıyla tercüme ve tahlil edeceğimiz İsveç kralı Frederik imzalı mektupta belgenin tahrir ve karardade tarihi olarak şu ifadeler kullanılmaktadır: “... vilâdet-i hazret-i İsa'nın **bin yedi yüz kırk senesinde mâh-ı Şubat'ın on sekizinci gününde** makarr-ı hükümetimiz olan İstokolm şehrinde tahrîr ve karârdâde olunmuştur ...”. Yine aynı mektubun “mevâdd hatimesi” kısmında, temessüklerin mübadelesi (değiş-tokuşu) hususuna binaen şu ifadelere yer verilmektedir: “... İşbu mevâddın, ahidnâme ve tasdiknâmesi **dört ay** içinde yâhûd evvelce Asitâne-i Sa'âdet'de mübâdele olunmasını ... biz ki Der Devlet-i Aliyye'de kral-ı müşârünileyh tarafından ilçileri ve murahasaları, ruhsat-ı kâmilemiz üzere imzâmızı ve mührümüzü vaz' eylemişiz ve Devlet-i Osmaniyye'nin vekil-i mutlakı olan devletli sa'âdetli vezîr-i â'zam hazretlerinin imzâ ü mühürleriyle Türkî lisânı üzere tahrîr ve Devlet-i Aliyye'nin ricâli vesâtetiyle mübâdele olunub vilâdet-i Hazret-i İsanın **bin yedi yüz otuz dokuz senesinde mâh-ı Kânûn-ı Evvel'in yigirmi ikinci gününde** Asitâne-i Sa'âdet'de sebt olunmuştur”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 588; Nitekim bu tasdiknâmenin oluşmasına zemin hazırlayan ve sadrazamın imzasını taşıyan temessüğün hatimesinde de şu ifadelere yer verilmektedir; “... İşbu akd olunan mevâddın devlet-i müşârünileyhâ? (müşârünileyh) tarafından vürûd idecek (gelecek) tasdiknâmesi tarih-i temessükden **dört ay** mürûrına (geçene) dek Asitâne-i Sa'âdet'de mübâdele olunmak üzere ihtimâm ...”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.28; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, 586; Bu vesikalardan anlaşıldığı üzere temessük ve antlaşma metinlerinin teati tarihleri hususunda; temessüklerin **22 Aralık 1739** tarihinde İstanbul'da imzalanıp mübadele olunduğu açıkça belirtilirken asıl nüshaların ise (tasdiknâme ve ahidnâmelerinin), bu tarihten itibaren **4 ay** içerisinde teati edileceği ifade edilmektedir. Ayrıca kralın tasdiknâme mektubu da temessüklerin mübadele tarihinden yaklaşık iki ay sonra yani **18 Şubat 1740** tarihinde tahrir olunmuştur ki Uzunçarşılı, Osmanlı'nın antlaşma ahidnâmesini, Hotin'in boşaltılmasından sonra 20 Ocak 1740'da imzaladığını ve antlaşma tasdiknâmelerinin de XII. Şar'ın borcuna karşılık gelen gemi ve silahların İstanbul'a gelmesinden sonra 19 Temmuz 1740'da teati edildiğini belirtmektedir, Uzunçarşılı, C.4/2, s.222,223.

⁴⁰² “... **Evvelki madde:** Şevketlü azametlü kudretlü padişâh-ı âl-i Osman (Osman hanedanının padişahı) Sultân Mahmud Hân Hazretleri ve Devlet-i Aliyye-i rûz-efzûnlarıyla Haşmetlü zi-miknet olan Frederikos nâm İsveç kralı ve İsveç Devleti beyninde mukaddemâ vukû' bulan dostluğa sıdkla ale'd-devâm müdâvemet ve işbu musâfât u ittifâk ukde-i kaviyye (kaviye) ile hıfz u ri'âyet olunmak ez-derûn u dil ta'ahhüd (gönülden sözleşmek) olduğundan mâ'ada tarafeynin menâfi' ve re'âyâ u berâyânın râhat u arâmîşine sa'y ve zarar u ziyânlarının indifâ'ına (defedilmesine) dikkat u ihtimâm olunmasına cezm-i niyet olunur”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.33.

2. Rusya, Osmanlı Devleti ve İsveç ile ebedi barış içinde olup bu iki devletten birinin aleyhinde barışa aykırı davranırsa, bu harekete karşılık, iki müttefik devletin karşılıklı sadakati ile birbirlerine derhal haber vereceğinden sulh bozulacaktır. Bu sorunun defedilmesi için ise söz konusu iki devlet tarafından hayırlı ve uygun tedbirler getirilecektir⁴⁰³,
3. Düşmanlık gözetmeksizin dostluk ve ittifak amacıyla imzalanan bu antlaşmanın neticesinde; adı geçen iki ülkenin güvenliği ile halkının rahat ve huzuru durumu söz konusu olduğu için bu antlaşmayla gerektiğinde iki tarafın zaman ve durumuna göre münasip ve lazım olan yardım için harekete geçeceğine karar verilmiştir⁴⁰⁴,
4. Müttefik olan Osmanlı Devleti ve İsveç, Rusya ile ebedi olarak imzaladıkları barış antlaşmasına riayet ederek düşmanlığa sebep olacak durumlardan kaçınmak üzere söz vermişlerdir ki Rusya'nın da bu şekilde davranacağı umulmaktadır. Lakin geleceğin garanti altına alınması bakımından yukarıda belirtilen maddenin tedbiri amacıyla, gerekli ve faydalı görülmüştür ki Osmanlı ve İsveç devletlerinin önceden imzaladıkları dostluk ve ticaret antlaşmasının üzerine bu defa savunma ittifakı da eklenip-kuvvetlendirilerek imzalanmıştır. Bu ittifakın sonucu ve amacı, iki devletin güvenliği olduğu için Allah'a sığınırız ki Rusya, müttefik iki devlet ile olan barışlarını fesheder ve onun, bu devletlerin huzur ve rahatına zarar

⁴⁰³ “**İkinci madde:** Moskov Devleti, Devlet-i Aliyye ve İsveç Devleti ile müebbeden musâlaha üzere olub ve lâkin teceddüd-i havâdisât-ı (havâdis) kevnîyeye binâen Moskov Devleti tarafından ahad-ı cânibeynin (iki taraftan birinin) aleyhine dâ'ir ve der-miyân olan musâlahalara mugâyir harekât hudûs ider olur ise (meydana gelir ise) öyle husûs için işbu iki devlet-i müttefikinin beyninde sıdkla ve bilâ-te'hîr muhâbere olunacağından başka bu makûle muhill-i müsâleme olur (barış bozulur), hâletin tard u def' için hayırlı olan tedâbir-i müstahsene (beğenilen/uygun tedbirler) tarafeynden irâd oluna”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.33.

⁴⁰⁴ “**Üçüncü madde:** İşbu bilâ-tahâsum muharrer dostluk u tahaffuz için akd olunan mevâddın neticesi bu iki devletin ve memâlikin emniyeti ve re'âyâ u berâyâlarının râhat u arâmişi haleti olduğundan miyânedeki akd olunan dostluk u ittifâk hîn-i iktizâda tarafeynin vakt u hâline göre münâsib ve hayırlı ve lâzım olan i'ânet ile i'tibâr olunmak üzere kârar virilmiştir”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.33.

vereceği doğrulanır ise müttefik olan Osmanlı ve İsveç devletleri, bu durumun bir an önce defedilmesine gayret edeceklerdir. Mümkün olduğu biçimde ve Rusya aleyhinde yapılan ittifak hareketi caiz ise o zaman onların hakkaniyetli ve adaletli bir şekilde iyi muamele olunmalarına özen gösterilecektir⁴⁰⁵,

5. Rusya, müttefik olan Osmanlı veya İsveç devletlerinden herhangi birisi aleyhinde bir harekette bulunur ise bu hareket müttefik olan devlete ihbar olunacak ve iki tarafa da yapılmış kabul edilecektir. Nitekim dördüncü maddede geçen ifadeye dayanarak vakit ve duruma göre, düşman üzerine karadan ve denizden gereken askerî harekât yapılacak, hakkaniyetli ve adaletli davranılmadan düşmanlık bitirilmeyecektir⁴⁰⁶,
6. İsveç kralı ve devleti, imzalanan antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin üzerine Rusya'nın hareket ettiği duyulursa gecikmeksizin vakit ve duruma göre gereken kuvvetle düşmanın üzerine hareket edeceğine, hakkaniyetli ve adaletli bir şekilde muamele olunmaksızın işgalden çekilmeyeceğine söz vermektedir, aynı şekilde tam tersi bir durum söz konusu olduğunda da yapılması gerekeni yapacağı

⁴⁰⁵ “**Dördüncü Madde:** Müttefik olan Devlet-i Aliyye ve İsveç Devleti, Moskov Devleti ile müebbeden akd eyledikleri mevâdda ri'âyet idüb husûmete vesîle virir hâletten mücânebet eylemek (kaçınmak) üzere ta'ahhüd eylemişlerdir ve zikr olunan Moskov Devleti'nin kezalik (bunun gibi) hareket olunacağı me'mûl olunur (umulur) ve lâkin emniyet-i atıye (geleceğin emniyeti) için bâlâda tasrîh olunan (yukarıda belirtilen) mâddenin ihtiyâtı zımında (tedbiri amacıyla) lazım u nafi' (faydalı) görülmüşdür ki Devlet-i Aliyye ve İsveç Devleti beynlerinde sâ'ir nizâm bulmuş düvelin kâ'ideleri üzere mukaddemâ akd olunan dostluk mevâddının üzerine bu def'a dahî tahaffuz ittîfâkı zamm u te'yîden (eklenip kuvvetlendirilerek) akd olunmuşdur ve bu ittîfâkın neticesi tarafeynin emniyeti olduğundan iyâzen-i Billâhu Te'âlâ Moskov Devleti işbu müttefik olan düvel ile musâlahasını fesh ve memleketlerinin rahat u arâmişine bir takrîb ile hâlel (zarar) vireceği mütehakkık olduğu (doğrulandığı) halde müttefik olan Devlet-i Aliyye ve İsveç Devleti o keyfiyyetin ibtidâ (ilk önce) tasfiyesine ve def'ine (defedilmesine) sa'y (gayret) u dikkat eyleyeler, mümkün olduğu sûrette Moskov Devleti'nin aleyhine ittîfâk üzere hareketi şer'-i mutahhir câ'iz (uygun) görür ise ol-vakt hakk u adl üzere tatyîb (iyi muamele) olunmalarına ihtimâm u mübâderet iderler (özen gösterirler)”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.33-34.

⁴⁰⁶ “**Beşinci Madde:** Moskov Devleti, müttefik olan Devlet-i Aliyye-i Osmaniye yahûd İsveç Devleti'nin aleyhine hareket eyledik de müttefik olan devlete ihbâr olunduğu birle zikr olunan hareket u husûmet tarafeyne (iki tarafa da) olmak üzere add oluna (sayılacaktır) ve dördüncü mâddenin mefhûmuna (mana-ifadesine) nazar olunarak (bakılarak) vakt u hâle göre lâzım olan kuvvet ile berren u bahren ta'addî edenin üzerine sıdkla hareket oluna ve hakk u adl üzere tatyîb olunmaksızın husûmetleri terk olunmaya”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

hususunda Osmanlı Devleti de söz vermektedir. Öte yandan iki devlet, birbirlerine haber vermeksizin ve beraberce karar vermeksizin düşmanın sulh konusundaki tekliflerini kabul etmeyecekler, ayrı ayrı barış yapılmayacaktır. Eğer bir gün birlikte bir sulh antlaşmasına karar verirlerse imzalanan ittifak antlaşmasının maddeleri (ilelebet) itibar görecektir⁴⁰⁷,

7. İmzalanan antlaşma; güvenliğe, kan dökülmesinin önlenmesine, huzur ve barışın sağlanmasına dair olduğu için iki tarafın rızasıyla diğer Hristiyan devletlerin de bu antlaşmaya katılmalarına izin verilecektir⁴⁰⁸,
8. İsveç Devleti, Cezayir ve Tunus ocakları ile antlaşma imzalayıp Trablus Ocağı ile de antlaşma imzalamak üzeredir. Bu yüzden söz konusu Garp Ocakları, Osmanlı Devleti'nin emrinde olduğu için yapılan antlaşmaya itibar edecek ve bu konuda Osmanlı Devleti tarafından iyice tembih olunacaklardır⁴⁰⁹,
9. İki devlet arasında daha önce imzalanan 1737 Ticaret Antlaşması, bu kez imzalanan antlaşma ile korunup sağlamlaştırılmaktadır. Diğer dost olan

⁴⁰⁷ “**Altıncı Madde:** İşbu akd olunan mevâdd üzere Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin üzerine Moskov Devleti hareket eylediği mesmû' olduk (iştirâk) da bilâ-te'hîr (gecikmeksizin) vakt u hâle göre lâzım olan kuvvet ile üzerine hareket ve hakk u adl üzere tatyîb olunmaksızın bu güne işgâlden fâriğ olmamak (çekilmemek) üzere haşmetlû İsveç kralı ve İsveç Devleti ta'ahhüd ider ve kezâlik İsveç Devleti'nin üzerine Moskov Devleti hareket eylediği mesmû' olduk da ber-vech-i muharrer bilâ-te'hîr vakt u hâle göre lâzım olan kuvvet ile üzerine hareket ve hakk u adl üzere tatyîb olunmaksızın bu güne işgâlden fâriğ olunmamak üzere Devlet-i Aliyye-i Osmaniye dahî ta'ahhüd ider ve ol-vakitde tarafeynden mülûkâne olan kelâm ile iltizâm olunur (lazım kılınır) ki birbirine haber vermeksizin ve ale'l-iştirâk (birlikte) rızâ-dâde olmaksızın düşman tarafından sulh u salâha dâ'ir olan irâd (getirilen, söylenen) istimâ' olunmayub (dinlemeyip) başka başka sulh olmayalar ve ale'l-iştirâk bir vakitte sulh olduklarında yine bu def'a akd olunan tahaffuz ittifâkının bil-cümle mevâddı ile'l-ebed mer'î tutla”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

⁴⁰⁸ “**Yedinci Madde:** Akd olunan mevâdd, emniyete ve sefk-i dimânın (kan dökmenin) men' ü def'ine ve rahat u arâmişine dâ'ir olduklarından tarafeynin rızâsıyla düvel-i ahîri dahî bu mevâdda dâhil olmak dilerler ise yâhûd da'vet olunmaları için cevâz virile”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

⁴⁰⁹ “**Sekizinci Madde:** İsveç Devleti, Cezayir ve Tunus ocakları ile akd-ı mevâdd idüb ve Trablus Ocağı ile dahî akd-ı mevâdd eylemek üzere olduğundan zikr olunan garb ocakları Devlet-i Aliyye'nin zir-hükmünde (emrinde) olub işbu sulh u salâha i'tibâr ideler ve bu husûsda Devlet-i Aliyye tarafından ihbâr u mü'ekked tenbîh olunalar”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

Hristiyan devletlerin milletleri, Osmanlı Devleti'nde bulundukları süre zarfında nasıl himaye olunuyorlar ise İsveç halkı da o şekilde himaye olunacaktır⁴¹⁰.

Maddelerin Hatimesi (Sonucu): Bu antlaşmanın ahidnâme ve tasdiknâmesinin, dört ay içinde veya daha kısa bir zamanda İstanbul'da mübadele olunacağına ve bu koruma ittifakının, Rusya'ya dostâne bir dille bildirileceğine söz veriyoruz. Bu hususta garanti verilmesi için; biz ki Osmanlı Devleti'nde İsveç kralının elçileri ve görevlileriyiz, yetkilerimizi kullanarak (temessüğe) imza ile mührümüzü atmışken Osmanlı Devleti'nin sadrazamının imza ve mühürleriyle de (bu temessüğün) Türkçesi yazılmıştır. Bu kâğıtlar, Osmanlı Devleti'nin memurları vasıtasıyla mübadele olunup 22 Kânunuevvel (Aralık) 1739 tarihinde İstanbul'da kayda geçirilmiştir⁴¹¹.

Tadiknâmenin Hatimesi: Savunma ittifakının maddeleri dikkatlice incelenip bütün anlamlarının tarafımızdan kabul ve tekrar edildiğini beyan ederiz. Bu maddelere eksiksiz riayet edileceğine söz veriyor ve bunu tamamen garanti etmek için de iki tarafın ittifakına dair yazılan bu tasdiknâmemizi kendi elimiz ile imzalayıp krallık mührümüz ile

⁴¹⁰ “**Dokuzuncu Madde:** İki devlet beyninde bundan akdem akd olunan ticâret mevâddı işbu def'a akd olunan mevâdd ile hıfz u ri 'âyetlerine (korunmalarına) te'kid olunur (kuvvetlendirilir/katkı sağlanır) ve sâ'ir dost olan düvel-i nasârânın (Hristiyan devletlerin) milletlerine Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de bulunduklarında himâye olduğu üzere İsveç Devleti'nin milletlerine dahî himâye olunub emniyet virile”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

⁴¹¹ “**Mevâdd Hâtimesi:** İşbu mevâddın, ahidnâme ve tasdiknâmesi dört ay içinde yâhûd evvelce Asitâne-i Sa'âdet'de mübâdele olunmasını ve işbu tahaffuz ittîfâkı Moskov Devleti'ne dostâne ihbâr olunmasını ta'ahhüd ideriz ve bu husûsa i'timâd virilmesiçün biz ki Der Devlet-i Aliyye'de kral-ı müşâriinileyh tarafından ilçileri ve murahhaslarıyız, ruhsat-ı kâmilemiz üzere imzâmızı ve mührümüzü vaz' eylemişiz ve Devlet-i Osmaniyye'nin vekîl-i mutlakı olan devletlü sa'âdetlü vezîr-i â'zam hazretlerinin imzâ ü mühürleriyle Türkî lisânı üzere tahrîr ve Devlet-i Aliyye'nin ricâli vesâtetiyle mübâdele olunub vilâdet-i Hazret-i İsanın bin yedi yüz otuz dokuz senesinde mâh-ı Kânûn-ı Evvel'in yigirmi ikinci gününde Asitâne-i Sa'âdet'de sebt olunmuşdur”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

mühürlüyoruz. Bu tasdiknâme, 1740 senesinin 18 Şubat gününde, hükümet merkezimiz olan Stockholm şehrinde kararlaştırılıp yazılmıştır⁴¹².

Kralın 18 Şubat 1740 tarihli tasdiknâmesinin madde hatimesi kısmında geçen ifadelerden anlaşılacağı üzere antlaşmanın asıl nüshalarının (tasdiknâme ve ahidnâmelerin) dört ay içerisinde (22 Aralık 1739'dan itibaren) ya da daha önce bir tarihte İstanbul'da teati edileceği ve yapılan ittifakın Rusya'ya uygun bir dille söyleneceği hususunda garanti verilmektedir. Ayrıca bu ifadelerin hemen sonrasında İsveç elçileri ile Osmanlı memurlarının, 22 Aralık 1739 yılında yani tasdiknâmenin yazılmasından yaklaşık iki ay önce, birbirlerine karşılıklı olarak imzalı kâğıt verdikleri ve bunun İstanbul'da kayda geçirildiği beyan edilmektedir ki bunlar, yukarıda bahsettiğimiz üzere maddeleri içeren ve ön antlaşma olan temessük kâğıtlarıdır⁴¹³. Ayrıca tasdiknâmenin kendi hatimesinde de kendilerine verilen temessükteki maddelerin kabul edildiği ve onlara riayet edileceği ifade edilmektedir. Bunun garantisi için de bizzat kralın kendi eliyle tasdiknâmeyi imzalayarak mühürlediği vurgulanmaktadır.

Bu ittifak antlaşması, Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinin zirveye ulaşmasını sağlamakla birlikte XII. Karl döneminde dikilen fidanların, ticaret antlaşmasından sonra siyasî anlamda verdiği en önemli ikinci meyvesi olmaktadır. Nitekim alelâde bir şekilde Rus

⁴¹² “**Tasdiknâme Hâtimesi:** İşbu bâlâda sebt u tahrîr olunan tahaffuz ittifâkının mevâddı tettebbu‘ (tetkik) u dikkat olunub bil-cümle mefhûmâtı (manaları) tarafımızdan tasdik u te'kîd u müstahkem olduğunu beyân u kelâm-ı mülûkânemiz ile sâdikâne ve bilâ-halel (eksiksiz) mürâ'ât (riayet) olunmasını ta'ahhüd ideriz ve i'timâd-ı külli olunmak için tarafeynin ittifâkına dâ'ir olan tasdiknâmemiz kendi yedimiz ile mûmzâ (imzalı) ve krallık mührümüz ile memhûr (mühürlü) kılınub vilâdet-i hazret-i İsa'nın bin yedi yüz kırk senesinde mâh-ı Şubat'ın on sekizinci gününde makarr-ı hükümetimiz olan İstokolm şehrinde tahrîr ve karârdâde olunmuşdur”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

⁴¹³ Bkz: “... İşbu akd olunan mevâddın devlet-i müşârünileyhâ? (müşârünileyh) tarafından vürûd idecek tasdiknâmesi tarih-i temessükden (temessük tarihinden itibaren) dört ay mürûrına dek Asitâne-i Sa'âdet'de mübâdele olunmak üzere ihtimâm ve işbu tahaffuz ittifâkını Moskov Devletine dostâne i'lâm itmeğe ilçiyân-ı mûmâileyhimâ ta'ahhüd ve iltizâm itmeleriyle ber-vech-i muharrer zikr olunan dokuz mâtde ile iltizâm olunan ahidnâme ve tasdiknâmelerin vakt-i merkûmede mübâdele ve teslimi husûsları şart u bast olunduğu üzere ...”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.26-29;

tehdidine karşı yapıldığı belli olan bu antlaşmanın en önemli özelliği, Osmanlı Devleti'nin bu güne dek verdiği kapitülasyonlar ve ticaret ahidnâmeleri haricinde, Hristiyan bir devlete karşı başka hiçbir Hristiyan devlet ile ittifak antlaşması imzalamamış olmasıdır ki bu hususta gözden kaçırdığımız bir vesika olması da muhtemeldir. Diğer taraftan Kemal Beydilli⁴¹⁴ ve Uğur Kurtaran⁴¹⁵ da, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan ve Avrupalı bir devletle imzaladığı ilk ittifak antlaşmasının, 1790 Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşması olduğunu ifade etmektedirler. Antlaşmanın diğer bir önemi de böylesine bir kargaşa ortamında, evrensel barışa katkı sağlayan yanısırdır ki bunu yedinci maddede geçen ifadeler⁴¹⁶ aşikâr bir şekilde göstermektedir. Böylelikle başka Hristiyan devletlerinin de bu barış antlaşmasına katılabilmesine olanak tanınması ile Osmanlı-İsveç liderliğinde genel bir barış sahasının oluşturulması hedeflenmiş ve daha fazla kan dökülmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Hatta hatime kısmında da bu ittifakın Rusya'ya karşı yapılmış olmasına rağmen ona dostâne bir dille bildirileceğinin ifade edilmesi yine bu amacı desteklemektedir. Antlaşmanın 1737 ticaret antlaşmasından farkı, o yalnızca İsveç'in ticarî çıkarlarını değil, sekizinci ve dokuzuncu maddeler haricinde iki tarafın da güvenlik açısından menfaatlerini garanti etmektedir.

Antlaşmanın onaylanması hususunda Osmanlı sadrazamı tarafından İsveç başvekili Karlos'a gönderilen 27 Şubat 1741 tarihli mektupta, *“tebrîk-i sadâret-i uzmâ ve tenhiyet-i*

⁴¹⁴ “1790 Osmanlı-Prusya ittifâkı, Osmanlı Devleti'nin bir Hristiyan devlet ile tedâfûi ve tecâvüzî mahiyette akdettiği ilk ittifâk antlaşması olması yönünden ayrı bir önem taşımaktadır. Bir Hristiyan devletle ittifâk yapılmasında herhangi bir dinî sakınca olup olmadığı mes'elesi zihinleri meşgûl etmiş olmakla beraber, bu tip kaygıların Müslümanlarla ittifâka giden Hristiyan devletlerde de görüldüğü bir gerçektir”, Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı, s.67.

⁴¹⁵ “... 1790 yılında Osmanlı tarihinde ilk kez bir Avrupa devletiyle ittifak antlaşması imzaladı. Bu durum özellikle ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak olan Osmanlı-Alman yakınlaşması için de zemin hazırladı”, Kurtaran, “Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde”, s.127.

⁴¹⁶ “Akd olunan mevâdd, emniyete ve sefk-i dimânın (kan dökmenin) men' ü def'ine ve rahat u arâmişine dâ'ir olduklarından tarafeynin rızâsıyla düvel-i ahiri dahî bu mevâdda dâhil olmak dilerler ise yâhûd da'vet olunmaları için cevâz virile”, BOA, A.DVNS.DVE.d, nr.49/1, s.34.

vekâlet-i muhibbânemizi (sadrızamlığını kutladığını) *müş'ir* (bildiren)” dostâne mektuplarının, hala İstanbul’da orta elçilik sıfatıyla ikâmet eden Höpken ve Carleson adlı beyzadelerin vasıtasıyla sadarete ulaştığı ve Osmanlı Devleti ile İsveç kralı arasında imzalanan antlaşmanın kabul edildiğine dair padişahın ahidnâme ve tasdiknâmelerinin, bu beyzadeler vasıtasıyla tarafınıza sağ-salim vardığının kendilerine bildirildiği ifade edilmektedir. Ayrıca iki tarafın menfaatine dair olan bu hayırlı sulh antlaşmalarının yürütülmesi hususunda da Osmanlı Devleti’nin çaba sarf ettiğini haşmetli krallarının bildiği belirtilmektedir. Mektubun devamında, Osmanlı ile İsveç arasındaki dostluğun ve imzalanan dostluk antlaşmasının devamı ve korunmasına özen gösterildiği yazılmışken İsveç tarafının da bu şekilde davranmasından hoşnut olunduğu vurgulanmaktadır⁴¹⁷.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI: İKİNCİ İTTİFAK DÖNEMİ

3.1. Yeni Bir İttifaka Doğru: Rusya Etkeni

İsveç Kralı Frederik, imzalanan ittifak antlaşmasından yaklaşık bir yıl sonra Osmanlı Devleti’ne gönderdiği 11 Ağustos 1741 tarihli mektubunda⁴¹⁸ Rusya’nın 1721 Nystad

⁴¹⁷ Mektubun devamı için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.27-28.

⁴¹⁸ “*Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Frederikos nâm İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: ... inhâ u i'lâm olunur ki bundan akdem milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yigirmi bir senesinde İsveç Devletimiz ile Moskovlu beyninde mün'akid olan musâlahâ şurûtuna* (Nystad Antlaşması'na) *mugâyir* (aykırı) ve *kavâ'id-i düvele muhâlif vaz' u hareket ile tâ'ife-i merkûmeden ne rütbede* (derecede) *ta'cîz u hakâret-i günâ gün* (törlü türlü taciz) *ile te'addî ü rencide duğumuz der saltanat-ı seniyyede mukîm olan vekillerimiz dâ'ilerinden taraf-ı Devlet-i Aliyyelerine defa'âtle i'lâm u ifâde ve âkıbetü'l-emr-i istihkâkımıza* (hakkettiğimiz akıbeta) *binâen harekete mecbûr olub Moskov çarının üzerine cenk ü cidâle mübâderet* (girişilmelidir) *ve tahvîfât-ı bi-infisâl* (geri çekilmeksizin korkutma) *ile kesb-i memâlik* (memleketler elde etme) *sevdâsıyla bir kaç seneden beri aleyhimize tedârik-i seferiyeyi ikdâmı* (sefer hazırlığı çabası) *zahir ve ezmine-i karîbede* (yakın zamanda) *asâkir ü ...? ile memâlikimize hücûma kasd iden a'dâ-yı bed-hâhdan* (kötülük isteyen düşmandan) *müdâfa'a u muhâfazaya mübâşeret olunduğı* (başlandığı) *merkûmân vekillerimiz dâ'ilerinden ifâde ve tâ'ife-i merkûmenin* (Rusların) *etvâr-ı nâ-hemvârı* (uygunsuz tavırları) *ve etraf-ı düvele tahakkümâne mu'âmelâtı* (zorba muameleleri) *öteden berü meşhûd u mücerreb olduğundan* (görölüp yaşandığından) *mâ'ada elân* (şimdi)

Antlaşması'na ve devletlerarası kurallara aykırı davranması nedeniyle İsveç'in saldırı altında olduğu hususu bildirilmektedir. Nitekim bu mektup, 1741 Osmanlı-Rus Savaşı'na vurgu yapması bakımından oldukça önemlidir. Mektubun devamında hak ettikleri galibiyet için Rusya üzerine harekete geçilmesinin gerektiği belirtilirken bir kaç seneden beri İsveç aleyhinde sefer hazırlığı yapan ve yakın zamanda hücumla kalkışan düşmana karşı İsveç tarafından da müdafaa ve muhafaza olunduğunun vekillerce Osmanlı hükümetine bildirildiği açıklanmaktadır. Ayrıca Rusların öteden beridir devam eden uygunsuz davranışlarıyla civar devletlere de zarar verdiği ve Osmanlı Devleti ile imzalanan ittifak antlaşmasına (1739) riayet etmediği aşikâr olduğu için üzerine hareket edilmesinin hak olduğunu savunmaktadır. Bu hususta da İsveç ile Osmanlı arasındaki dostluğun gereğine ve Rus suikastının önlenmesi hususunda iki devletin de menfaatine bakılarak bu muhtaç olunan vakitte gereğinin yapılmasının uygun olduğu bildirilip açıkça Osmanlı Devleti'nin yardımları talep edilmektedir.

Nitekim Frederik, zevcesi Ulrika Eleonora'nın ölmesi hasebiyle tekrar 25 Kasım 1741'de Osmanlı Devleti'ne bir mektup⁴¹⁹ daha göndermesinden sonra Osmanlı tarafından da Şubat/Mart 1742'de krala yardım buyurulacağını ifade eden bir cevap mektubu⁴²⁰ yazıldı.

Devlet-i Aliyyeleriyle karârdâde olan (kararlaştırılan) ahd u misâka (1739 İttifak Antlaşması'na) adem-i mürâ'âti (riayet etmediği) ayân u beyân olan müsebbiblerden(in) (Rusların) üzerine hareketimiz hakk u adl ... Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendleriyle İsveç Devletimiz beyninde carî olan musâfâtın lâzimesine ve Moskovlunun sû-i kasdından muhâfaza u muhârese zımnında (gayesinde) iki devlete râc'î (dair) olan menâfi'e nazar ile (bakılarak) işbu vakt-i hacetde esbâbına (sebep olanlara) teşebbüs olunması (girişilmesi) müstasveb olduğu (makul görüldüğü) mülâhazası (düşüncesi) ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz kırk bir senesinde mâh-ı Ağustos'un on birinci gününde İstokholm şehrinde tahrir olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.79-81; Ayrıca yine 11 Ağustos 1741 tarihinde kral ve başvekilten sadrazama gelen mektuplar için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.81-82; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.82-83.

⁴¹⁹ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.92.

⁴²⁰ "Rikâb-ı müstetâb-ı hazret-i zillullâhiden hâlâ İsveç kralına me'zûnen gidecek beyzâde ile i'nâyet ü i'tâ buyurulan nâme-i hümayûn-ı azamet meşhûnun müsveddesidir: ... mabeynde carî olan dostluk lâzimesince ber muktezâ-yı kâ'ide-i kadîme rûsum-ı ta'zîye-i dostâneyi takdîm ve icrâya vesileçün def'aten sâniyede irsâl olunan iki küt'a nâme-i sadâkat a'lâmeniz ile elyevm Asitâne-i Aliyyemde muķîm vekîliniz ve orta ilçiniz olan kıdvetu'l-ümerâi'l-milleti'l-mesîhiyye Höpken ve Karleson nâm beyzâdeleriniz yedleriyle vâsıl olub ... Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâmla İsveç Devleti beyninde müceddeden mün'akd olan müsâleme-i safvet-i encâmın (son

Krala yazılan mektupta, eşinin vefatı üzerine taziyeler iletilirken gönderilen iki mektubun da İsveç elçileri Höpken ve Carleson vasıtasıyla Osmanlı hükümetine ulaştığı belirtilmektedir. Mektubun devamında, iki devlet arasında imzalanan antlaşmanın ana şartı olan koruma ittifakına dair vurgu yapıp İsveç beyzadeleri olan Höpken ve Carleson'un sundukları takrirlerin (bildiri) de tamamen anlaşıldığı bildirilmektedir. Bu hususta da antlaşmanın bütün şartlarına uyulacağı ve her bir maddesinin korunacağı sözü verilmektedir. Bu verilen söz doğrultusunda Osmanlı padişahı I. Mahmud, İsveç ile Rusya arasındaki gerginliğin sona ermesi için Rus çarlığına bir mektup⁴²¹ gönderirken ayrıca İsveç kralına da Rusya'nın barışa sevk edildiğini bildiren ve veliaht hususunu (yani Holstein dukası vekili Adolf Frederick'in veliaht seçilmesi hususu) içeren bir mektup⁴²² göndererek iki devlet arasında barışın sağlanması için aracılık görevini üstlenmiştir. Yine bu amaçla ekonomisi kötü durumda olan İsveç Devleti'ne, Fransa elçisi Castellane vasıtasıyla iki yüz elli bin kuruş

antlaşmanın) *cümle şerâitinden* (bütün şartlarından) *olan tahaffuz ittifâk* (koruma ittifakı) *şartını irâd* (getirmek) *ile taraf-ı saltânât-ı seniyyemden erkân-ı muvâlatın te'yîd ü istikrârına* (teyit ve kararına) ...? *himmet-i mebzûl tutulması* (gayretin çok sarfedilmesi) *hâlâtı* (durumları) *bil-cümle ma'lûm-ı mülûkâne* (anlaşılmıştır) *ve ilçileriniz mûmâileyhimânın arz eyledikleri takrîr anları dahî mufasssalen* (geniş bir şekilde) *me'fhum-ı şâhânemiz olmuştur* (anlaşılmıştır) ... *işbu musâlaha-yı haberiyyenin mübemû* (bir bir) *şûrût u kuyûduna* (şartlarına ve kayıtlarına) *ri'âyet ve her bir mâddesini icâb u iktizâsı üzere yerlû yerinde hıfz u vikâyet* (korunacaktır) *ve şerâit-i müsâlemenin iktizâsına muhâlif bir mâddenin zuhûr u hudûsuna* (ortaya çıkmasına) *ruhsat u cevâzdan* (izinden) *mübâ'adet-i nasb-i ayn-ı hümayûnumuz olduğı* (uzak durulduğı) *ma'lûmunuz olmak için ...? işbu nâme-i hümayûn sadâkatmakrûnumuz şerefbağ-ı sudûr ... evâhir-i zilhicce 1154*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.93-94.

⁴²¹ Rus çarlığına barışın devamı için sulh antlaşmasına riayet etmesinin rica olunduğı mektub için bkz: "*Bu def'a rikâb-ı hümayûn-ı hazret-i şehriyâriden Devlet-i Rusya imparatoriçesine i'nâyet ü i'tâ buyurulan nâme-i hümayûn müsveddesidir: ... meyânede istihkâm u istikrâr bulan musâlaha-yı müebbedenin devâm u sebâtına tarafınızdan kemâyenbağı mürâ'ât olunacağı inhâ ve bu bâbda taraf-ı hümayûn-ı padişâhânemizden dahî mukâbele-i bilmişâl ile mu'amele-i bilcümle olunması iltimâs u istid'â olunmuş ...*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.127-128.

⁴²² Bu hususa binaen İsveç kralına gönderilen ve Kral Frederik'in kendisine Adolf Frederik'i veliaht tayin etmesi hususunu da içeren mektub için bkz: "*Rikâb-ı müstetâb-ı hazret-i zillullâhîden hâlâ İsveç kralına i'nâyet ü i'tâ buyurulan nâme-i hümayûn-ı azamet meşhûnun müsveddesidir: ... Moskov Devleti ile beyninizde iltihâb u işti'âl bulan nevâir-i cenk ü cidâlin insâf u i'tidâl üzere sükûnet-peyzîr-i intifâ olmasına ihtimâmen devlet-i müşarîinileyhayı islâh-ı zat'ü'l-beyn husûsuna sevk ü tergibde ... İsveç Devleti a'yânından cânîşiniz olacak velîahd tedârîki müstasveb görüldüğüne binâen hâlâ Holstein dukasının vekili olan iftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-iseviyye Adolf Frederick hatemAllâhu avâkıbehâ bi'l-hayr fi'l-asl İsveç krallarının hânedanzâdelerinden zâtında etvâr-ı hüsnâ ile mevsûfu mücerreb olmak hasebiyle bâ ittifâk-ı ârâ (ile) velîahd nasb u ta'yîn ...*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.125-126; Ayrıca sadrazamın bu hustaki Ocak/Şubat 1745 tarihli mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.149-150.

gönderilirken karşılığında da 3 Temmuz 1742 tarihinde, İstanbul'daki İsveç elçisi Carleson'dan mühürlü bir temessük alınmıştır⁴²³. Osmanlı Devleti her ne kadar ittifaka riayet edip İsveç Devleti'ne maddî ve aracılık yöntemiyle yardımda bulunsa da askerî anlamda herhangi bir yardımda bulunmamıştır.

Bu yardım ve önlemler neticesinde iki devlet arasında barış sağlanınca, bahsi geçen devletler de minnet için Osmanlı'ya elçi ve mektuplar göndermişlerdir⁴²⁴. İsveç kralı gönderdiği 20 Ağustos 1744 tarihli bu mektubunda⁴²⁵, Osmanlı Devleti tarafından imzalanmış ittifak antlaşmasına riayet edilmesinden hoşnut kalındığını ve önceki dipnotta belirtildiği üzere kendisine veliaht olarak atadığı Adolf Frederik'in de Prusya kralının kız kardeşi ile nikâhlandığını bildirmektedir. Bu izdivaç haberi Osmanlı'yı oldukça memnun etmiştir ki bu durum Rus tehdidine karşı Osmanlı ve İsveç'in yeni bir müttefik kazandığının göstergesiydi. Buradan hareketle dönemin sadrazamı Hasan Paşa (1742-1746), İsveç Kralı Frederik'e bir tebrik mektubu gönderirken Humbaracı Ahmed Paşa, Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Efendi ve Rumeli Kazaskeri Esad Efendi gibi isimler de Avusturya'ya karşı Prusya ve İsveç'in, Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmesi gerektiği düşüncesindeydiler. Nitekim Esad Efendi, İsveç elçisi Carleson'a bu evliliğin bizzat Prusya kralı tarafından da

⁴²³ “Devlet-i Aliyye-i ebed'ü'l-istimrâr ile İsveç Devleti beyninde olan dostluğa binâen alâvechü'l-i'âne-i karzen devlet-i mezbûre tarafına Françe ilçisi ma'rifetiyle virilmesi fermân olunan **iki yüz elli bin gurus**, Françe kralının ilçisi Komiş de Kastellan ma'rifet ü vesâtetiyle hazîne-i âmireden ahz ve yine anların ma'rifet ü vesâtetiyle İsveç Devleti'ne sâlimen isâl olunmak üzere makbûzu olduğunu müş'ir bin yüz elli beş senesi Rebî'ü'l-âhir'inin yigirmi dokuzuncu günü târihi ile mü'errih İsveç kralının Asitâne'de mukîm u murahhas ilçisi olan Karloson nâm ilçî memhûr temessük virüb ... 25 Cemâziye'l-âhir 1155”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.3.

⁴²⁴ Aydın, *Subhî Tarihi*, s.835; Uzunçarşılı, C.4/2, s.224.

⁴²⁵ İsveç kralının, Osmanlı Devleti'nin ittifak antlaşmasına riayet etmesinden hoşnut kaldıklarını bildirdiği ve veliahtı Adolf Frederik'in, Prusya kralının kız kardeşi ile 18 Ağustos'ta nikâhlandırıldığını bildirdiği 20 Ağustos 1744 tarihli mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.148-149; BOA, HAT, 1428/58467; Ayrıca İsveç elçisinin, padişahın yardımlarından İsveç kralı ile İsveç ricalinin memnun ve hoşnut kaldıklarının ifade edildiği takrirî için bkz: BOA, HAT, 1/14; Yine İsveç elçisinin, veliaht ile Prusya kralının kız kardeşinin nikâhlandığını bildiren kralın mektubunun ve başvekilin sadrazama olan mektubunun geldiğini ve bunun için uygun bir zaman ve mekanda sadrazamla görüşmek istediğini bildirdiği takririne de bkz: BOA, C.HR, 140/6955.

Osmanlı'ya bildirilmesini teklif etmiştir ki buna paralel olarak Prusya Kralı II. Frederik de (Büyük Friedrich) 1755 yılında resmî ilişkilerin kurulması için bazı teşebbüslerde bulunacaktır⁴²⁶.

Diğer taraftan 7 Ocak 1749 tarihinde sunulan bir takrirda (bildiri)⁴²⁷ belirtildiği üzere, bu tavassut ve önlemlere rağmen Rus ordularının, bu senelerde Finlandiya'daki İsveç sınırlarına asker yığdığı ve endişe duyan İsveç kralının da bazı önlemler aldığı hususuna, Osmanlı Devleti ile olan ittifak antlaşması gereğince dikkat çekilmiştir. Uzunçarşılı bu durumun, Rusların İsveç kralının veliaht seçtiği Frederik'in (Adolf Frederick) tahta oturmasını istemeleri nedeniyle bir gözdağı olduğu ihtimali üzerinde durmaktadır⁴²⁸.

Neticede de Frederik'in ölümünden sonra yerine veliahttı Adolf Frederik geçti ve eski kral Frederik'in, döneminde İstanbul'a maslahatgüzâr ve sonrasında da orta elçiliğe atadığı Gustaf Celsing⁴²⁹ vasıtasıyla I. Mahmud'a cülusunu bildiren 26 Mart 1751 tarihli

⁴²⁶ Beydilli, "İsveç", s.411.

⁴²⁷ "Divan tercümânı küllarının takrîri (fi 17 Muharrem 1162): Bu külları, İsveç maslahatgüzârı da'ilerine bugün me'mûren varub istifsâr-ı hatır resminden sonra mûmâileh da'ileri feth-i kelâm (söze başladı): Ve Rusya Devleti bir iki seneden berri Finlandiya'da vâki' İsveç hudûdlarımıza karib mahallere berren ü bahren asker tesyîri ile mukayyed ve hatta bu sene dahî havâlî-i mezkûreye asker ü sefâin irsâl itmekle Moskovlunun bu güne hareketi İsveç Devleti'ne bâ'is-i endişe ve yevmen fe yevmen bu hâlâtдан İsveçlünün vesvesesi mütezâyid olmakdan nâşî İsveçlü tarafından dahî ihtiyât şurûtuna mürâ'ât ile mütebassırâne hareket olunmaktadır ..." BOA, C.HR, 69/3439.

⁴²⁸ Uzunçarşılı, C.4/2, s.224.

⁴²⁹ Gustaf Celsing, Osmanlı Devleti'nde ikâmet eden eski elçi Carleson'un İsveç'e gönderilmesinden dolayı yerine gelen yeni maslahatgüzârdır ki bu kişi 1750 yılında orta elçilik rütbesine getirildi. Bu hususa binaen 10 Eylül 1745 senesinde İsveç başvekili tarafından sadrazama yazılan mektuba bkz: "Devletlü inâyetlü vezîr-i â'zam hazretlerine İsveç Devleti'nin Konte Gelmborig nâm başvekilinden gelen mektûbun tercümesidir: ... Edvard Karleson nâm İsveç ilçisi dâ'ileri memleketimizde musahhih olan cemiyet-i mu'tâdede mevcûd bulunmaktan gayri ba'z mesalih-i mahsusanın temşiyeti için bir mikdâr eyyam, sılâ-yı vatana haşmetlü İsveç kralından me'zûn olub ... ilçî-i mûmâileyh bu tarafda oldukça der Aliyye'de maslahatgüzâr nâmiyle kral-ı müşârünileyhin serkâtiblarından Gustaf Selsin nâm İsveç beyzâdesi dâ'ileri ikâmete ta'yîn u irsâl ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz kırk beş senesinde mâh-ı Eylûl'ün onuncu gününde İstokholm şehrinde tahrîr olunmuşdur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.183; Orta elçilik hususunda 19 Ocak 1750 tarihli kralın padişaha yazdığı mektubuna bkz: "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Frederikos nâm İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: ... bu ana değin der Aliyye-i mülûkânelerinde maslahatgüzârlık hidmeti ile ikâmet eden beyzâde ü erbâb-ı istişâremizden rağbetlü sadâkatlu Gustaf de Selsin nâm mu'temedimiz tarafımızdan bu def'a orta ilçilik rütbe ü elkâbiyla imtiyâz u ta'yîn olunub ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz elli senesinde mâh-ı Kânûn-i Sâni'nin on dokuzuncu gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstokholm şehrinde tahrîr olunmuşdur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.317-318.

mektubunu⁴³⁰ gönderdi. Bunun üzerine de padişah tarafından Haziran 1751 tarihli bir mektup⁴³¹ gönderilerek cülus müjdesinin alındığını bildirip İsveç maslahatgüzârı Celsing'in, İstanbul'da orta elçi rütbesiyle ikâmet etmesine izin verildiğini ifade etmiştir. 13 Aralık 1754 yılında I. Mahmud'un ölümü üzerine yerine III. Osman'ın geçmesiyle cülus tebriki olarak İsveç Kralı Adolf Frederik de 21 Nisan 1755 tarihli bir mektup⁴³² gönderip Celsing aracılığıyla gönderilen nâme-i hümayûnlarının ulaştığını ve Sultan Mahmud'un ölüm haberinden dolayı derin üzüntü, cülus tebliğinden ise sonsuz sevinç duyulduğu bildirerek aradaki dostluğa herhangi bir kusur gelmeyeceğini beyan etmiştir. Eski İsveç Kralı I. Frederik'in hayatta olduğu dönemde göreve getirilen Gustaf Celsing, elçilik makamında 1771 tarihine dek yani kardeşi Ulric Celsing'in elçi tayin edilişine kadar kalmıştır⁴³³. İsveç orta elçisi Celsing ve bu dönemde İsveç başbakanı olan eski İstanbul elçilerinden Höpken, yukarda belirttiğimiz üzere Prusya Kralı II. Frederik'in Osmanlı ile resmî ilişkilerin kurulması hususundaki teşebbüslerinde etkin rol oynamışlardır. Özellikle Celsing, Prusya Kralı II. Frederik'in elçisi olan Karl Adolf von Rexin'in⁴³⁴ gizlice Bâbiâli ile irtibata

⁴³⁰ “*Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Adolfo Frederikos nâm hâlâ İsveç kralından gelen nâmenin sûretidir, tercümesidir: Biz ki Adolfo Frederikos bi-Lutfullâhu Te‘âlâ İsveç ve Got ve Vandal tâ‘felerinin kralı ve Norvekyâ ve Slezvic ve Usturmarya ve (D)Ritmarisyâ memleketlerinin irs ile dukası ve Uldemburg ve Deshemburg’un ve anâ tâbi‘ sâ‘ir yerlerin kontesi ve hükümdârı ... Frederikos nâm İsveç ve Got ve Vandal tâ‘ifelerinin kralı ve ... Samburg Apaletlerinin kontesi ve anâ tâbi‘ nice yerlerin hükümdârı iken bi-takdir-i Allâhu Te‘âlâ dünkü gice sâ‘at ikide dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet idüb bu dâ‘îlerinin ve ricâl u a‘yân u bilcümle ahâlî-i İsveç’in alâm u ekdârlarını mücib u müstelzim olan işbu keyfiyyetin ... İsveçlünün ricâl u a‘yânının rey ü ittifâkıyla İsveç krallığı hükûmeti makâmına ku‘ud eylediğimiz i‘lâm u ihbârı ... milâd-ı Hazret-i İsa’nın bin yedi yüz elli bir senesinde mâh-ı Mart’ın yigirmi altıncı gününde İstokholm şehrinde tahrîr olunmuştur*”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.323-324; Aynı mektub için bkz: İzzî Süleyman Efendi, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1785, s.248b-249a; Yine 26 Mart 1751 tarihinde İsveç’in yeni kralı tarafından padişaha yazılan itimat mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.324.

⁴³¹ BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.325; Ayrıca aynı mektub için bkz: İzzî, s.249a-249b.

⁴³² BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.225.

⁴³³ Beydilli, “İsveç”, s.411; Alakom, s.21; Uzunçarşılı ise 1772’ye dek görevde kaldığını belirtir, Uzunçarşılı, C.4/2, s.224.

⁴³⁴ Asıl ismi Gottfried Fabian Haude’dır, Ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985, s.25-26 (2 numaralı dipnot).

geçmesini⁴³⁵ ve kralın 18 Ocak 1755 tarihli mektubunu⁴³⁶ padişaha iletmesini sağlamıştır. Gerçekte 1754 yılında Sultan Mahmud'un öldüğünde ümitlerini Osmanlı tahtına yeni çıkacak olan III. Osman'a bağlayan II. Frederik⁴³⁷, Almanya üzerinde rekabet ettiği Avusturya'nın, Rusya ve Fransa'ya yakınlaşmasına karşılık Osmanlı Devleti ve İngiltere'ye yakınlaşma politikası gütmüştür. Bu hususta da Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında bilgi edinmesi ve iki devlet arasında kalıcı bir dostluk antlaşmasının yapılması maksadıyla elçisi Rexin'i İstanbul'a göndermiştir⁴³⁸. Fakat bu eylemlerini düşmanlarından gizlemek ve hatta gerektiğinde de reddetmek için üstü kapalı yapmış ve Rexin, şimdilik Osmanlı Devleti'nden dostluk vaadi içeren bir mektuptan başka bir şey elde edemedi geri dönmüştür⁴³⁹. Bu gelişmelerin ardından Osmanlı ile Prusya arasında, İsveç elçisi Celsing aracılığıyla sürdürülen yoğun ilişkilerin meyvesi olarak Padişah III. Mustafa döneminde, II. Frederik'in şiddetle istediği dostluk ve ittifak antlaşmasından ziyade 1761 Dostluk ve Ticaret Antlaşması⁴⁴⁰ imzalanmıştır⁴⁴¹. Böylelikle de İsveç Devleti'nin aracılığı sonucunda Prusya ile yoğun ilişkiler dönemine girilerek ileride değineceğimiz üzere 1789 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması'ndan sonra imzalanacak olan 1790 Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşması'nın temelleri atılmıştır. Osmanlı Devleti yapacağı bu antlaşma ile İsveç ittifakından sonra Rusya'ya karşı yeni bir müttefik kazanacaktır.

⁴³⁵ Beydilli, "İsveç", s.411.

⁴³⁶ Prusya kralının padişaha yazdığı ve Karl Adolf von Rexin vasıtasıyla gizlice gönderdiği 18 Ocak 1755 tarihli cülus tebriki mektubu ile buna cevaben yazılan mektup için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.213-215.

⁴³⁷ Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.25; Kurtaran, "Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde", s.119.

⁴³⁸ Davut Dursun, "Almanya (Tarih)", *DİA*, C.2, İstanbul 1989, s.512.

⁴³⁹ Kemal Beydilli, "Prusya", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.357.

⁴⁴⁰ Sekiz madde ve bir hatimeyi ihtiva eden padişah III. Mustafa'nın inayet ve ihsan buyurduğu nişân-ı alişân sureti için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.432-435.

⁴⁴¹ Dursun, s.512.

Yine Adolf Frederik, III. Osman'ın ölümü neticesinde, yerine tahta oturan III. Mustafa'ya gönderdiği 19 Haziran 1758 tarihli cülus mektubunda⁴⁴² elçileri Celsing vasıtasıyla gönderilen mektubun kendilerine ulaştığı belirtilerek Osman Han'ın üzücü ölümü sonrasında kendilerinin Osmanlı tahtına cülusu müjdesinden sevinç duyduklarını ve iki devlet arasındaki lazım olan dostluğa kusur gelmesine izin verilmeyeceğini beyân etmiştir.

Görüldüğü üzere 18. yüzyılın ilk yıllarından beridir Rusya etkeni çerçevesinde süre gelen ve 1740'larda yine bu etken vesilesiyle oldukça ciddi ve diplomatik bir hal alan ilişkiler, yüzyılın ikinci yarısından itibaren cülus tebliği veya tebriki, nikâh akdi gibi dostâne sebeplerle devam etti. Fakat yüzyılın sonlarına doğru Rusya'nın bu iki devleti de yeniden tehdit etmeye başlamasıyla ilişkiler tekrar ciddi ve diplomatik bir vaziyete dönüştü. Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'daki politik gelişmeleri (İspanya, Avusturya ve Lehistan Veraset Savaşları gibi) gözeterek korumaya çalıştığı diplomatik denge siyaseti ve 1739 antlaşmasında da belirttiğimiz üzere evrensel barışı sağlamaya çalışması maalesef Rusya'nın yayılmacı politikası nedeniyle istikrar sağlayamadı. Neticede Lehistan'da yeni kralın seçilmesi konusunda iki devlet arasında yeniden meydana gelen gerilim, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na neden oldu⁴⁴³. Müttefik İsveç ise bu savaşı yakından izliyordu ki Baltık'ın çıkış kapısı olan Sund Boğazı'nın İsveç tarafından kontrol ediliyor oluşu, onunla Osmanlı Devleti'nin yeniden iş birliğinin kurulmasını zorunlu kıldı⁴⁴⁴. Fakat Rusların Hotin, Eflak ve Boğdan'ı işgal edişi, Balkanlarda gözü olan Avusturya'yı rahatsız etti. Bu yüzden Avusturya da ansızın Bukovina'yı işgal edince iki cephede savaşmayı göze alamayan

⁴⁴² Adolf Frederik tarafından III. Mustafa'ya gönderilen cülus mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.409.

⁴⁴³ Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.264.

⁴⁴⁴ Beydilli, "İsveç", s.412.

Osmanlı Devleti bu durumu kabul etmek ve Rusya ile de Kırım'ın müstakilliğini kabul ettiği 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı⁴⁴⁵.

3.2. 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi ve 1789 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması

Küçük Kaynarca ile birlikte Kırım tamamen müstakil bir devlet halini alırken bu durum çok geçmeden Rusya'nın onu ilhakına sebep oldu⁴⁴⁶. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti'nin eski gücünün kalmadığına emin olan Rusya, bunu fırsat bilerek Kafkaslar ve Balkanlar üzerinde yayılma eylemlerini arttırdı. Bu hususta Rusya, Balkanlar üzerinde söz sahibi olmayı hayal eden Avusturya ile de anlaşma yoluna giderek iki devlet arasında 1782 yılında Osmanlı topraklarını paylaştıkları gizli bir antlaşma imzalandı ve Rusya 1783 yılında Kırım'ı ilhak etti⁴⁴⁷. Avusturya'yı resmen yanına çeken Rusya'nın bu hareketi, 1771 yılında İsveç tahtına oturmuş Kral III. Gustav'a⁴⁴⁸ Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile birlikte savaşma ümidini verdi⁴⁴⁹. Aslında Rus Çariçesi II. Katerina, Büyük Petro döneminde İsveç'in elinden bir kısmı alınmış olan Finlandiya'nın diğer kısımlarını da alma planı yapıyor ve bu hususu daha sonraki zamanlara bırakıyordu. Rus çariçesi bu amacına paralel olarak İsveç Kralı Gustav'a dostça yaklaşırken el altından da İsveçli asilzâdeleri ve Finlandiya halkını ona karşı kışkırtmaya çalışıyordu. Bu durumun farkında olan Gustav da Rusya'ya karşı herhangi bir harekette bulunmaktan çekinmekteydi. Fakat tam bu sırada

⁴⁴⁵ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s.545; Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.264.

⁴⁴⁶ Mufasssal, C.5, s.2608, 2621; Beydilli, "İsveç", s.412.

⁴⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, C.4/1, s.519; Uçarol, s.71,72; Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.264.

⁴⁴⁸ III. Gustav'ın, babası Adolf Frederik'in ölümü üzerine kendisinin İsveç tahtına oturduğunu bildirdiği 3 Haziran 1771 tarihli cülus mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.563; Yine kralın, İstanbul elçisi Gustav Celsing yerine Ulric Celsing adlı beyzadenin tayin edildiğini bildirdiği 3 Haziran 1771 tarihli mektubu için bkz: "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Gustav nâm İsveç kralı tarafından ilçi-i cedîd ta'yîn olunduğunu müş'ir gönderilen nâmenin tercümesidir: ... bu def'a sadâkatlü râğbetlü Ulrik de Selsin nâm senâkârları Der Aliyye'de tarafımızdan orta ilçi ta'yîn olunması istisvâb olunmuştur ... Milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yetmiş bir senesinde mâh-ı Haziran'ın üçüncü gününde İstokholm şehrimizde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.562-563.

⁴⁴⁹ Beydilli, "İsveç", s.412.

Rusların tacizleri sonucu 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı patlak verince İngiltere, Felemenk ve Prusya, para yardımı vaatleriyle İsveç'i Rusya'ya karşı savaş ilan etmesi hususunda teşvik etmeye başladılar. Bunun üzerine cesaretlenen Gustav, İstanbul'daki İsveç elçisi vasıtasıyla Osmanlı hükümetine başvurdu. Rusları hem denizde hem de karada meşgul ederek Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyi vadeden İsveç kralı, karşılığında ise üç yüz bin kese akçe istedi. Osmanlı hükümeti ise İsveç'e, bu paranın şu an verilemeyeceğini fakat Ruslarla muharebe etmeleri halinde istenilen paranın verileceğini bildirince, İsveç elçisi de muharebe süresince senelik sekizer bin kese ve sonrasında ise on sene boyunca senelik ikişer bin kese akçe⁴⁵⁰ verilmesini talep etti⁴⁵¹.

İsveç elçisinin, 1789 Osmanlı-İsveç İttifak Antlaşması'na zemin oluşturan 24 Haziran 1788 tarihli tahririnde⁴⁵², İsveç kralının bütün askeriyle Osmanlı Devleti'ne yardım etmesine karşılık şu şartların sağlanmasını talep etmektedir:

1. Osmanlı Devleti, savaş devam ettiği sürece senelik sekiz bin kese akçe ile İsveç Devleti'ne yardım edecek,
2. İsveç Devleti barış antlaşması imzalamadıkça Osmanlı Devleti de düşman ile barış yapmayacak,
3. Yukarıda bahsi geçen ahd ve misaklar iki devlet tarafından da tasdik olunacak,
4. Barış antlaşmasının imzalanmasından sonra, yukarıda bahsi geçen sekiz bin kese akçe, Osmanlı tarafından İsveç Devleti'ne en az bir sene daha ödenmeye devam edecek,

⁴⁵⁰ On sene daha ödenmesi istenen bu rakam, İsveç elçisinin tahririnde “*senevi ikişer bin kise akçe*”, bazı kanaklarda ise “*senevi üçer bin kese*” şeklinde beyan edilmektedir.

⁴⁵¹ İsveç elçisinin tahriri için bkz: BOA, HAT, 1430/58563; Osmanlı-İsveç-Rusya arasında geçen tahrir tercümeleri için bkz: BOA, HAT, 1450/52 (11 Sayfa); Ayrıca bu hususların yer aldığı bu kaynaklara da bkz: Kâmil Paşa, *Târih-i Siyasî-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye*, C.2, İstanbul H.1325, s.236; Uzunçarşılı, C.4/1, s.544; Ayrıca bkz: Karal, C.5, s.17.

⁴⁵² BOA, HAT, 1430/58563.

5. Bu süre tamamlandıktan sonra on sene daha senelik ikişer bin kese akçe, Osmanlı tarafından İsveç Devleti'ne ödenecek.

Bu tekliflerin Osmanlı Devleti tarafından, İsveçlilerin muharebeye başlamaları şartıyla kabul edilmesi ve İsveç tarafından Ruslara verilen bazı ultimatoların kabul edilmemesi neticesinde Gustav da 1788 yılında Rus Çariçesi Katerina'ya savaş ilan etti. İsveç'in 1788 yılında Rusya'ya karşı savaşa müdâhil olması, gidişatı büyük oranda Osmanlı lehine çevirdi. Rusya, Baltık Denizi'ndeki donanmasının rotasını Akdeniz'e çevirdiği sırada İsveç'in Hızır gibi yetişmesi sonucunda Ruslar aşağı sahillere inemedi ki eğer bu gerçekleşmiş olsaydı Mora ve Mısır gibi bölgelerde ciddi sıkıntıların doğması kaçınılmaz olacaktı. Gustav'ın savaşa dâhil olmasına karşılık Rusya da Danimarka'yı İsveç aleyhinde kışkırttı. İsveç'e savaş ilan eden Danimarka, mücadelede bazı başarılar elde etse de İngiltere ve Prusya'nın tehditleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldı⁴⁵³.

Danimarka meselesi bu şekilde halledilmiş olsa bile Balkanlara oynayan Avusturya da Rusya'nın müttefiki olarak savaşa dâhil olduğu için Osmanlı hazinesi çok zarar gördü⁴⁵⁴. Bu konuda yapılan görüşmeler sonucunda, İsveç'in talep ettiği sekiz bin kese akçenin ödenmesinin şu an imkânsız olduğu ve daha sonra ödeneceğine dair İsveç elçisine bir temessük verilmesi hususları gündeme geldi ve bu durum da iki devlet arasında yeniden yapılması planlanan ittifakın imzalanması sürecini uzattı⁴⁵⁵. Nihayetinde I. Abdülhamid'in

⁴⁵³ Kâmil Paşa, C.2, s.236; Uzunçarşılı, C.4/1, s.544-545.

⁴⁵⁴ Uzunçarşılı, C.4/1, s.545; Uçarol, s.75.

⁴⁵⁵ İsveç Devleti'nin talep ettiği sekiz bin kese akçenin verilemeyeceğine dair husus için bkz: “Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî-ni ‘metim efendim: İsveç kralının Devlet-i Aliyyeleri tarafından matlûbu olan sekiz bin kise akçeye dâ’ir ma’rûz-ı huzûr-ı şâhâneleri kılınan takrîr-i câkerânem bâlâsına şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümayûnlarında husûs-ı mezbûr Semâhatlü Efendi dâ’ileriyle dahî müzâkere olunmak fermân buyurulmuş olduğuna binâen Reis Efendi kulları İsveçlü husûsunu dünki Salı günü Semâhatlü Efendi müşârinileyh dâ’ileriyle müzâkere eyledik de İsveç kralının Devlet-i Aliyye cânibinden mütâlebe eylediği akçenin hazînenin ma’lûm olan hâline nazaran tedarik ü i’tâsı adîmü’l-imkân (imkânsız) olduğundan aher devletlerin birinden şimdilik tedârik idik. Devlet-i Aliyye deyn-i temessük virüb sonra edâ eylesün ... aher

yerine 7 Nisan 1789'da tahta oturan yenilikçi padişah III. Selim⁴⁵⁶ döneminde, Reisülküttab Raşid Efendi ve İsveç elçisi Heidenstam'ın⁴⁵⁷ ortak çalışmalarıyla 11 Temmuz 1789 Beykoz İttifak Antlaşması imzalandı⁴⁵⁸. Antlaşmanın temessükleri⁴⁵⁹ karşılıklı olarak mübadele edilirken tasdiknâmelerinin bu tarihten altı ay veya mümkünse daha önce bir tarihte, İstanbul'da mübadele edilmesi kararlaştırıldı. Temessüklerin mübadelesinden yaklaşık dört ay sonra antlaşma, 19 Kasım 1789 tarihli tasdiknâmesi⁴⁶⁰ ile İsveç Kralı Gustav tarafından onaylanırken III. Selim tarafından da 12 Mart 1790 tarihli tasdiknâmesi⁴⁶¹ ile onaylanmıştır.

İsveç kralından gelen tasdiknâmedeki antlaşma maddeleri şu şekildedir:

1. Osmanlı Devleti, İsveç Devleti'ne *yirmi bin kese akçe* ile yardım edeceğine dair söz vermektedir ki bu miktar İstanbul'daki İsveç elçisine aşağıdaki açıklandığı

mahallden tedârik idemeyeceği ve beher-hâl Devlet-i Aliyye'nin i'tâsına mütevakkıf olduğu ilçi tarafından tercümanın ifâdesiyle ma'lûm ve bu akçe virilmediği sûrette Moskovlu ile musâlahaya mecbûr olacağı ve mecburiyeti hasebiyle musâlahaya kendü râğbet olduk da elbette yâlmız musâlahaya ile iktifâ itmeyüb Moskovlu İsveç kralına ittifâk maddesini dahî irâd u teklif ve ol dahî zarûrî kabul ideceği mülâhazaları der-kâdır ... fi 28 Safer 1203", BOA, HAT, 1430/58568; Uçarol, s.75.

⁴⁵⁶ İsveç Kralı III. Gustav'un cülus tebriki sebebiyle III. Selim Han'a gönderdiği mektubu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.90-91.

⁴⁵⁷ Ulric Celsing'ten sonra İstanbul'da orta elçilik vazifesine atanmış İsveç elçisidir. Bu hususta İsveç kralından gelen mektup için 9 numaralı nâme defterinin 144 nolu belgesine ya da bu defterin bir kısmının çevirisi üzerine hazırlanan tez çalışmasına bkz: Harun Baştürk, "9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.116-237/H.1186-1218/M.1772-1803)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kilis 2016, s.104-105.

⁴⁵⁸ Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri*, s.188; Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, s.265.

⁴⁵⁹ İsveç elçisine verilen 11 Temmuz 1789 tarihli 4 maddelik sennet için bkz: "*Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den İsveç ilçisine virilen ittifâk senedinin sûretidir: ... İşbu mu'âhedenin tasdiknâmeleri altı ayda ve mümkün ise dahî evvelce Asitâne-i Sa'âdetde mübadele oluna Hatime: İşbu şûrûnun vikâyesi te'kîdi için bizler ki taraf-ı Devlet-i Aliyye'den murahasalarız, me'mûriyyet ruhsat-ı kâmilemiz lâzimesince mu'âhede-i mezkûreyi kendi isim ü mührümüz ile imzâ u temhîr birle ilçi-i mûmâileyhe teslim idüb ilçi-i mûmâileyh dahî ruhsat-ı kâmilesi muktezâsınca tarafından mühûr ü mümzâ-yı frengiyyü'l-ibâre aynı bir sûret yedimize i'tâ olundu. İşbu mu'âhede Asitâne-i Sa'âdet'e karîb Kara Deniz Boğazı'nda Beykoz nâm mahallde Hicret-i Nebviyye ... (kalıp çevirilemedi) bin iki yüz üç senesi Şevvâl'ül-mükerrerminin on sekizinci günü akd olunmuşdur*", BOA, HAT, 1649/06.

⁴⁶⁰ "*Bu def'a İsveç tarafından vürûd iden tasdiknâmenin tercümesidir: ... târîh-i Nasâranın bin yedi yüz seksen dokuz senesi şehir-i Teşrîn-i Sâni'nin on dokuzuncu günü Burgov? şehrinde tahrîr olunmuşdur*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.39-40; Ayrıca bkz: BOA, HAT, 1431/58576; BOA, HAT, 1431/58583.

⁴⁶¹ "*Taraf-ı hazret-i cihândariden İsveç kralı tarafına virilecek tasdiknâmenin sûretidir: fi 25 Cemâziye'l-âhîr 1204 ... Târîh-i kayd fi 29 Şevval 1204*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.30-32; Ayrıca bkz: BOA, HAT, 1431/58575.

yöntemlerle teslim edilecektir: Bu senedin imzalanması tarihinden (11 Temmuz 1789) itibaren savaş boyunca her sene ikişer bin kese akçe, Osmanlı tarafından İsveç'e verilecek ve savaş sonunda da geriye kalan akçe, sulh antlaşmasının imzasından itibaren her seneye eşit miktarda paylaştırılmak üzere on sene boyunca ödenecektir. Yukarda bahsedilen ve senedin imzasından itibaren savaş boyunca senelik ödenecek olan iki bin kese akçenin ödenmesi şekli ise şu şekilde olacaktır: İlk sene, Osmanlı tarafından İsveç Devleti'ne *peşin olarak beş yüz kese akçe* verecek ve geriye kalan bin beş yüz kese akçe de *her dört ayda bir beşer yüz kese akçe* olmak üzere sene sonuna dek ödenecektir. Savaş sürecinde verilecek olan akçe, ilk sene böyle ödendikten sonra diğer seneler için bu miktar *her üç ayda bir beş yüz kese akçe* olmak üzere ödenecektir⁴⁶²,

2. İsveç ve Osmanlı devletleri birbirlerinden bağımsız olarak Rus Devleti ile barış antlaşması imzalamayacaktır. Eğer Rusya tarafından iki müttefik devletten herhangi birine evvelce barış antlaşması teklif edilirse, bu devlet, Rusya'ya müttefikinin de bu antlaşmaya dâhil olması şartını sunacak ve durumu müttefikine haber edecektir. Bu şekilde de “*mukâbele-i bil-misil*” (karşılıklı aynı

⁴⁶² “**Şart-ı evvel:** Devlet-i Aliyye, İsveç Devleti'ne şerâ'it-i atiyet'üz-zikr? (atî'üz-zikr/aşağıda zikredilen) ile yigirmi bin kise akçe ile imdâd eylemek husûsunu ta'ahhüd ider ve meblağ-ı mezkûr Asitane-i Sa'âdet'de mukîm İsveç ilçisine zikri atî vech üzere virile. İşbu sened tarihinden i'tibâr ile cenk ü muhârebe esnâsında beher sene ikişer bin kise akçe virile ve ba'd-ı hitâmü'l-muhârebe (muharebe sonunda) bâkî kalacak akçe, musâlahanın in'ikâdı (akdedilmesi) senesinden i'tibâr olunarak beher seneye mikdâr-ı mütesâvî (eşit miktarda) üzere taksîm birle on sene zarfında edâ olunarak ve cenk ü muhârebe esnâsında beher sene virilecek mâr'üz-zikr (bahsedilen) iki bin kise akçeye dâ'ir bu vech üzere ta'ahhüd olunur ki iş bu mu'âhedenin imzası gününden i'tibâr olunan evvelki seneye mahsûben Devlet-i Aliyye pîşîn olarak beş yüz kise akçe i'ta eyleye ve bâkî kalan bin beş yüz kise akçe beher dört ay beşer yüz kise akçe olmak üzere hitâm-ı seneye dek edâ oluna ve işbu evvelki seneden sonra cenk esnâsında sâlif'ü'l-mikdâr senevî iki bin kise akçe beher üç ay hitâmında beşer yüz kise akçe i'tâ oluna”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.39.

muamelede bulunma) kaidesi hususuna iki müttefik devlet tarafından da tamamen riayet edilecektir⁴⁶³,

3. Bu ittifak antlaşmasının imza tarihinden sonra düşmanın eline geçmiş bölgeler olur ise barış antlaşması imzalanırken bu yerlerin geri istenmesi hususunda müttefik devletler gereken gayreti sarf edeceklerine dair söz vermektedirler⁴⁶⁴,
4. Yukarıda söz verilen bütün maddelerin, kusursuz bir şekilde itibar görüp muteber tutulacağı, iki devletin de sözlerinin sadıklığı gereğince, ettikleri yeminler ile garanti edilmektedir. Öte yandan bu antlaşmanın tasdiknâmeleri altı ay içinde ve eğer mümkünse daha erken bir tarihte mübadele olunacaktır⁴⁶⁵.

Hatime (Sonuç): Ben ki bu şartların korunması hususunu garanti etmek için İstanbul'da bulunan İsveç elçisiyim. Bütün yetkilerim gereğince bu antlaşmayı kendi isimle imzalayarak ve mühürleyerek efendimiz hazretlerine (İsveç kralına) teslim ettim. Nitekim Osmanlı Devleti tarafından da antlaşmanın Türkçe lisanda mühürlü ve imzalı kopyası bana verilmiştir. Bu antlaşma Karadeniz Boğazı yakınlarındaki

⁴⁶³ “**Şart-ı Sâni:** İsveç Devleti, Moskovlu ile münferiden (ayrı ayrı) Devlet-i Aliyye'den evvel musâlaha olmaya ve kezalik Devlet-i Aliyye İsveç Devleti'nden evvel Moskovlu ile münferiden sulh itmeye. Devlet-i Aliyye'ye Moskovlu tarafından musâlaha irâd-ı atı takdîm olunduğu birle İsveç Devleti musâlahaya dâhil olması Devlet-i Aliyye tarafından Moskovluya irâd oluna ve bu sûretde haşmetlü İsveç kralı dahî Moskovlu ile musâlaha müzâkeresine mübâşeret etmek zımnında Devlet-i Aliyye tarafına Moskovlu cânibinden musâlaha irâd olunduğu cânib-i Devlet-i Aliyye'den derhâl Asitâne-i Sa'âdet'de mukîm İsveç ilçisine ihbâr oluna kaldı ki bu bâbda İsveç kralı tarafından İsveç ilçisine ruhsat-ı kâmile vürûd idinceye değin Devlet-i Aliyye'nin müzâkeresi musâlahası pesmande-i te'hîr (ertelenmesi) ü münkatı' (kesilmesi) olmaya. Eğer Moskovlu tarafından ibtidâ (önce) İsveç Devleti'ne irâd-ı sulh olunur ise kezalik Devlet-i Aliyye musâlahaya dâhil olması İsveç Devleti tarafından Moskovluya irâd oluna ve bu sûretde Devlet-i Aliyye dahî Moskovlu ile musâlaha müzâkeresine mübâşeret etmek zımnında İsveç Devleti'ne Moskovlu cânibinden musâlaha irâd olunduğu İsveç Devleti tarafından derhâl Devlet-i Aliyye'ye ihbâr oluna ve bu bâbda mukâbele-i bil-misil (aynı muamelede bulunma) kâ'idesine tarafeynden tamâmen ve kâmilten mürâ'ât oluna”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.39-40.

⁴⁶⁴ “**Şart-ı Sâlis:** İşbu mu'âhede akd olunduğu tarihten sonra düşmen yedine geçen mahaller olur ise vakt-i musâlahada istirdâdına (geri istenmesine) tarafeynden hüsn(ü) sa'y u ihtimâm-ı tamam (eksiksiz gayret ve dikkat) olunmak husûsunu devleteyn-i müttefiketeyn ta'ahhüd iderler”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.40.

⁴⁶⁵ “**Şart-ı Râbi:** Bâlâda ta'ahhüd olunan bil-cümle mevâddın bilâ-kusûr mer'î ü mu'teber tutulacağı devleteynin sıdk-ı kelâmları hürmeti lâzımesince adât-ı kadîme-i düvel üzere eymân (yeminler) ile cânibeynden te'kid olunur (sağlamlaştırılır) ve işbu mu'âhedenin tasdiknâmeleri altı ayda ve mümkün ise dahî evvelce Asitâne-i Sa'âdet'de mübâdele oluna”, BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.40.

Beykoz isimli bölgede, 11 Temmuz 1789 tarihinde imzalanmıştır. Biz bu ittifak senedini onaylarken aynı zamanda maddelerin biz ve bizden sonra gelecek olan haleflerimiz tarafından dahî değiştirilmeyip itibar göreceğini garanti etmek için bu senedi kendi hattımızla imzaladık ve mühürledik. Tarih: Bu kâğıt, 19 Kasım 1789 tarihinde, Burgov şehrinde yazılmıştır⁴⁶⁶.

Görüldüğü üzere bu yüzyılda İsveç Devleti ile ikinci kez yapılan bu ittifak antlaşmasının diğerinden farkı, maddelerinde herhangi bir askerî yardım vadetmemekle birlikte Osmanlı'ya İsveç tarafından yapılan askerî yardım teklifi sonucunda ortaya çıkmıştır. Yani antlaşma maddeleri, karşılıklı askerî bir yardımı direk olarak ihtiva etmese de dolaylı yünden yine ortak düşman Rusya'ya karşı aynı safta yer almayı amaçlamaktadır ki bu da İsveç'in bu askerî yardımına karşılık Osmanlı'nın maddî yardımı ile sağlanacaktır.

Antlaşmaya göre; İsveç savaşa girdikten sonra her iki taraf da birbirlerini yüz üstü bırakacak herhangi bir müstakil barışa yanaşmayacaklardı. Fakat Rusya karşısında dayanamayan İsveç barış antlaşmasına mecbur kalırken Osmanlı Devleti ise 1790 yılının başlarında Prusya ile bir ittifak antlaşması⁴⁶⁷ imzaladı⁴⁶⁸. İsveç Kralı Gustav, aradaki antlaşma gereğince Osmanlı yönetimini de Rusya ile barıştırmak (tavassutluk etmek) için daha önce İstanbul'a askerî teknik yardımda bulunmak üzere göndermiş olduğu Georg

⁴⁶⁶ *İşbu şürûtuñ vikâyesi te'kîdi için ben ki Asitâne-i Sa'âdet'de haşmetlü İsveç kralının ilçisiyim. İşbu me'mûriyyetime müfeyvez ruhsat-ı kâmilem lâzimesince mu'âhede-i mezkûreyi kendi isim ü mührümle imzâ u temhîr birle müşârûnileyhim efendim hazerâtına teslim idüb taraf-ı devletlerinden dahî ruhsat-ı kâmileleri muktezâsınca mühûr ü müzmâ-yı Türkiyy'ül-ibâre aynı bir sûret yedime i'tâ olundu. İşbu mu'âhede Asitâne-i Sa'âdet'e karîb Kara Deniz Boğazı'nda Beykoz nâm mahallde bin yedi yüz seksen dokuz sene-i îdiyyesi? şehr-i Temmuz'un on birinci günü akd olunmuşdur. İşbu ittîfâk senedini biz dahî tasdik idüb cemi' uhûd u şürût u mevâddı tarafımızdan ve bil-cümle ahlâfımız cânibinden dahî bilâ-tağyîr ü tahvîlin (değiştirilmeyip) mukarrer ü mu'teber tutulacağını li-ecl'it-tasdik (onaylamak için) işbu senede kendi hattımız ile imzâ ve krallığımız mührünü dahî vaz' eyledik. Tarih-i Nasârâ'nın bin yedi yüz seksen dokuz senesi şehr-i Teşrîn-i Sâni'nin on dokuzuncu günü Burgov şehrinde tahrîr olunmuşdur*", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.4, s.40.

⁴⁶⁷ 1790 Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşması'nın transkripti için bkz: Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifakı, s.144-148; Ayrıca bkz: Uçarol, s.77.

⁴⁶⁸ Karal, C.5, s.17-18; Beydilli, "İsveç", s.412; Uçarol, s.76.

Joseph von Brentano adlı elçisini görevlendirdiyse de Prusya ile ittifak yapan Osmanlı Devleti buna yanaşmadı. Prusya kralının gönderdiği ümit verici haberler üzerine ümitlenen Selim Han, İsveç murahhasının tavassutluk konusunda tekrar eden ısrarlarına ve Prusya'nın Rusya'ya harp ilan etmeyeceğini haber etmesine rağmen, Prusya'nın savaşa dâhil olacağına inandığı için kararından vazgeçmedi⁴⁶⁹.

Öte yandan Prusya ve İngiltere, İsveç'in barış antlaşması hususundaki ısrarlarına rağmen iki devlet arasındaki ittifakın yeniden tesisi için uğraşmışlar hatta dörder bin kese akçe ile İsveç'e yardım etmişlerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin de ittifak gereğince İsveç'e ödemesi gerektiği yirmi bin kese akçeden geriye kalan on sekiz bin kesesi için (iki bin kesesini ödemişti) şimdilik İsveç'e dört bin kese akçe vermesi ve ittifakın yeniden kurulması amaçlanmıştı. Ama hem Rusya hem de Avusturya ile savaşmakta olan Osmanlı Devleti'nin de hazinesi oldukça zarar gördüğü ve İsveç'in de savaşmaya maddî durumu elverişsiz olduğu için bu amaç ve görüşmeler sonuçsuz kaldı ve İsveç Rusya'ya yanaştı⁴⁷⁰. Osmanlı Devleti de Prusya ile yaptığı ittifak antlaşmasından askerî anlamda yarar sağlayamadı ve İsveç elçisinin ihbarları doğru çıktı. Fakat antlaşma, her ne kadar askerî açıdan bir desteğe vesile olmasa da devam eden Osmanlı-Rusya savaşının sona ermesinde diplomatik yönden faydalı oldu. Ayrıca İngiltere, Prusya, Hollanda devletleri arasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyucu bir ittifakın yapılması da savaşın bitmesine ve 1792 Yaş Barış Antlaşması'nın imzalanmasına büyük katkı sağladı. Zaten daha öncesinde Habsburg tahtına

⁴⁶⁹ Uzunçarşılı, C.4/2, s.226; Rusya'nın, İsveç ile barış yapması ve Baltık Denizi'ndeki donanmasının serbet kalması onun 1768'de olduğu gibi yeniden Akdeniz'e inme tehlikesini doğurmuş, III. Selim'in İsveç aleyhinde tepkisine neden olmuştur. Bunun üzerine İsveç elçisi de kendi ülkesini haklı göstermeye çalışarak Rusların, Kırım dâhil zaptettikleri yerleri Osmanlı'ya geri iade edeceği konusunun aralarındaki barış antlaşmasına ilave edildiğine dair uydurma sözlerde bulunmuştur. Öte yandan Rusların barış istemesi ve elçinin Osmanlı yönetimini bu barışa zorlamasına rağmen padişahın bunu kabul etmemesinde Lehistan ve Prusya'nın, Rusya ve Avusturya'ya karşı ittifak etmeleri olmuştur. Yine Prusya'nın, İngiltere ile de ittifak halinde olması nedeniyle Rusya, Osmanlı Devleti ile barış yapmak istemiştir, Uzunçarşılı, C.4/1, s.572-573.

⁴⁷⁰ Bu ittifakın yenilenmesi hususuyla ilgili bkz: Uzunçarşılı, C.4/2, s.226-227, 228-229;

oturan yeni İmparator Leopold, Osmanlı'nın daha fazla zayıflamasının Avusturya için olumlu sonuçlar doğurmayacağını düşünerek 1791 yılında savaştan çekilmiş, iki devlet arasında imzalanan Zıştovi Antlaşması ile de Osmanlı iki cephede de savaşmaktan kurtulmuştu. Sonuçta bu antlaşmalarla Avusturya, bir nevî savaş öncesi statükoyu kabul ederken Rusya ise Dinyeper nehrinin sol tarafındaki bütün toprakları (Özi Kalesi) alarak sağ tarafındaki işgal ettiği yerleri geri iade etti⁴⁷¹.

Osmanlı Devleti'nin, 1789 antlaşması gereğince İsveç'e ödemesi gereken yirmi bin kese akçenin ödenmesi sorunu daha sonraki süreçte de devam etti. Özellikle bu konuda Pehr Olof von Asp isimli elçiden sonra 1795 yılında İsveç elçisi olarak İstanbul'a atanan Mouradgea d'Ohsson'un döneminde bu konu üzerine daha çok gidilse de Osmanlı Devleti, İsveç'in savaştan çekilmesi ve müstakil bir antlaşmaya imza atması gibi gerekçelerden ötürü herhangi bir ödemeye yanaşmadı. Çözülemeyen borç meselesinin yanı sıra Gerek Brentano ve gerek d'Ohsson'un, III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid yeniliklerinde etkin rol oynadıkları ve bu sürece sundukları layihaları ile katkıda bulundukları da bir gerçektir. Fakat Mouradgea d'Ohsson'un, İstanbul'da ihtilal Fransa'sının temsilcileri ile yakın temaslarda bulunması ve bu dönemde Fransa'nın Mısır'a saldırması sonucunda kendisi istenmeyen adam olarak ilan edilerek yerine 1799 yılında Karl Gustav König elçi olarak İstanbul'a atanmıştır⁴⁷².

3.3. 18. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkilerine Yön Veren Elçiler

“Halk, ülke ve devlet” anlamlarına gelen *“el (il)”* kökünden türeyen Elçi (İlçi) sözcüğü, bu kalıbıyla ilk defa Uygur metinlerinde özel isim olarak kullanılmıştır. Elçi

⁴⁷¹ Uçarol, s.78-83; Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s.152-153.

⁴⁷² Beydilli, “İsveç”, s.412; Alakom, s.25-26.

sözcüğü “*haberci, peygamber*” anlamlarına gelmektedir ki Arapça’da bunun karşılığı Resul veya Sefir olarak geçmektedir⁴⁷³. Kısaca tanımlamak gerekirse elçi; bir devleti başka bir devlet nezdinde diplomatik usuller ve kurallar dâhilinde daimî veya geçici olarak temsil eden devlet görevlisidir (diplomat)⁴⁷⁴.

Nitekim Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren çeşitli yöntem ve kurallar dâhilinde pek çok devletle diplomatik bağlantılarda bulunmuştur. Fakat önceki konularda da açıkladığımız üzere Batılı devletler daha 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı başkentine daimî elçilikler kurmaya başlarken⁴⁷⁵ Osmanlı yönetimi ise dinî, askerî ve diplomatik bazı sebeplerden ve kaidelerden dolayı bundan tam dört asır sonra yani 1793 yılında Avrupa başkentlerine daimî elçiler göndermiştir.

Osmanlı Devleti’nin Karlofça Antlaşması’na dek yabancı devletlere ve elçilere karşı takındığı tavır ile 18. yüzyıldan sonraki tavrı büyük oranda değişiklik göstermektedir. Özünde Osmanlı diplomasisine bağlı olarak şekillenen elçi kabulleri ve kabuller esnasında uygulanan muamelelerde, zamana ve muhataba (devlete) göre farklılıklar görülmektedir⁴⁷⁶. Fakat bu tavır değişimleri, devamlı olarak vurguladığımız üzere, aslen devletin askerî ve diplomatik gücüne göre şekillenmiştir ki bu durumu, devletin 18. yüzyıldan itibaren çeşitli devletlerle ittifaklar kurma arzusu (müttefik arayışı ve tavassut ihtiyacı dâhil) ve yabancı devletlere gönderdiği mektuplardaki üslup farkları kanıtlamaktadır. Her açıdan güçlü olduğu

⁴⁷³ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*, C.11, İstanbul 1995, s.3.

⁴⁷⁴ Uğur Kurtaran, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra İstanbul’a Gelen Yabancı Elçiler’in Ağırlandığı ve Yapılan Harcamalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.63, 2018, s.332.

⁴⁷⁵ Bu devletlerden ilki fetihten hemen sonra yani 1454 yılında İstanbul’da ikamet elçiliğini açan Venedik’tir ki bunu sırasıyla 1497’de Rusya, 1525’te Fransa, 1528’de Avusturya, 1583’te İngiltere ve 1612’de Hollanda takip etmiştir, İpşirli, s.8; Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2009, s.112-113; Kurtaran, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra İstanbul’a Gelen Yabancı Elçiler”, s.333.

⁴⁷⁶ Diplomatik tavır değişimleri için bkz: Kurtaran, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra İstanbul’a Gelen Yabancı Elçiler”.

daha önceki dönemlerde yabancı elçiler, görevlerinin dışında entrikacı ve casus durumunda görüldükleri için onlara, devletine bağlı olarak rehine muamelesi dahî yapılıyordu. Fakat zamanla ihtişam grafiği azalan Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan itibaren düşmanlarına karşı tek başına mücadele edemeyerek Hristiyan devletlerin yardımını ve ittifakını istemeye mecbur kaldı. Yabancı elçilere yapılan muameleler değiştiği gibi yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplardaki elkâp kısımlarında da değişimler yaşandı. Neticede ilk defa bu yüzyıldan itibaren mektuplarda “*miknetlû ulu dostumuz*” gibi tabirler kullanılmaya başlandı⁴⁷⁷. Önceki bölümlerde açıkladığımız gibi Osmanlı Devleti, bu yüzyılın başlarında yabancı devlet merkezlerinde daimî elçilikler açmasa dahî birçok ülkeye, gelişimleri takip etmek için geçici elçiler göndermiş ve çoğu ülkeye de 1793 yılından itibaren de daimî elçilikler açmıştır⁴⁷⁸.

Nitekim Osmanlı Devleti’nin 18. yüzyılda müttefik arayışına girdiği ve bu doğrultuda da İsveç Kralı XII. Karl’ı yanına çekmeye çalıştığı yukarıdaki konularda da açıkladığımız gibi aşikârdır. İsveç Kralı XII. Karl’ın Lehistan üzerinde söz sahibi olup genel olarak Rusya karşısında verdiği başarılar Osmanlı hükümetinin dikkatini çekmiş ve Bâbiâli tarafından Karl ile temasa geçilmek istenmişti. Öte yandan Rus hâkimiyetini tamamen ortadan kaldırmak isteyen Karl da Ruslar ile Osmanlılar arasındaki husumetin farkındaydı. Bu fırsatla Osmanlı kuvvetinden faydalanmak ve Rusya’ya karşı Osmanlılar ile ittifak antlaşması yapmak istiyordu. Dönemin Padişahı III. Ahmed’in sadrazamı Çorlulu Ali Paşa da Rusya’nın zayıf düşürülmesinin ve bunun için de İsveç ile bir ittifak antlaşması imzalanmasının gerektiğine inanıyordu. Nitekim Ali Paşa, Petro ile Karl arasındaki savaşı Özi Valisi Yusuf Paşa’dan gelen mektuptan öğrendiğinde çok memnun kaldı ve derhal tebrik

⁴⁷⁷ Bkz: Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s.17; Kurtaran, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında”, s.122.

⁴⁷⁸ Bu konu için Unat’ın çalışmasına bkz.

için krala bir heyet gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Yusuf Paşa, Yergögülü Mehmed Efendi adındaki bir elçiyi Torun şehrine göndermiştir⁴⁷⁹. Karl’a, İsveç’in İstanbul’da ikâmet elçiliğinin bulunmadığı hususu Elçi Mehmed Efendi vasıtasıyla hatırlatılmıştır⁴⁸⁰. Nitekim aşağıda da belirteceğimiz üzere bunu fırsat bilen İsveç kralı da Neugebauer adlı elçisini İstanbul’a küçük elçi olarak tayin etmiştir.

3.3.1 Osmanlı Devleti’nden İsveç Tarafına Giden Elçiler

1707	Mehmed Efendi (Yergögülü)	18. yüzyıl Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerin kıvılcımını ateşleyen elçidir. İsveç Kralı XII. Karl’ın Lehistan tahtı üzerindeki ve Rusya’yla olan mücadelesindeki başarılarının, Osmanlı hükümetinin dikkatini çekmesi neticesinde kral ile temasa geçilmesi için sadrazamın emriyle Bender muhafızı Yusuf Paşa tarafından 1707 yılında Torun şehrine elçi olarak gönderildi ⁴⁸¹ .
1727	Mustafa Ağa (Közbekçi)	İsveç Kralı XII. Karl’ın Bender’de ikâmet ettiği süreçte kendisine borç olarak verilen paraların geri ödenmesi konusu, Sadrazam Damat İbrahim Paşa’nın, devletin maliye işlerini kontrol etmesi sebebiyle yıllar sonra gün yüzüne çıktı. Kralın toplam borcu iki bin kese akçe, yani paranın o dönemdeki sürüm değerine göre de iki yüz elli bin kuruş olarak hesaplandı. Bu hususa binaen İsveç-Stockholm’e gönderilen elçi, borç

⁴⁷⁹ Uzunçarşılı, C.4/1, s.58; Refik, s.6-8.

⁴⁸⁰ Râşid, C.3, s.292-293; Refik, s.9-10.

⁴⁸¹ Refik, s.8-9; Uzunçarşılı, C.4/1, s.58-59; Beydilli, “İsveç”, s.409.

		meselesiyle ilgili Ağustos 1727 tarihli Sadrazamın mektubunu İsveç Kralı Frederik'e ulaştırdı. Bir sene kadar Stockholm'de kalan Mustafa Ağa, borç meselesini halledemezken İsveç Kralı Frederik ve onun başvekili Arvid Horn'un Sadrazam İbrahim Paşa'ya hitaben yazdığı mektuplarını İstanbul'a getirdi ⁴⁸² .
1732	Mehmed Said Efendi (Yirmisekizçelebizâde)	Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa döneminde, İsveç ile Rusya arasında bir ittifakın kurulduğu hadisesinin duyulması üzerine hem bu hadisenin araştırılması hem de Közbekçi Mustafa Ağa'nın alamadığı borçların alınması için Stockholm'e gönderilen elçidir. Said Efendi, yaklaşık bir sene İsveç'te kaldıktan sonra Borç hususunu halledemeden kendisine verilen senetler ile İstanbul'a geri dönse dahî, İsveç'in Rusya karşısında halen Osmanlı ile yan yana olduğunu da anlamış oldu ⁴⁸³ .

3.3.2. İsveç Devleti'nden Osmanlı Tarafına Giden Elçiler

(1709-1711)	Martin von Neugebauer	İsveç Kralı XII. Karl tarafından ilk olarak geçici bir vaziyette, Rusya'ya karşı savunma antlaşması imzalanmasının
-------------	------------------------------	--

⁴⁸² Elçi ve konu hakkında ilgili mektuplara bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.128; BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.275-279; Konu hakkında bkz: Refik, s.84-92; Uzunçarşılı, C.4/2, s.219.

⁴⁸³ Elçi ve konu hakkında bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.330-340; Yine elçinin kendi hazırladığı sefaretnâmesi için bkz: TSM, nr.1641, s.4-13; Ayrıca bazı farklılıklarla sefaretnâme üzerine hazırlanan ilgili bu çalışmalara da bkz: Hoçi, s.658-677; Korkmaz, 201-235; Konu hakkında bkz: Refik, s.93-111; Uzunçarşılı, C.4/2, s.219-220; Unat, s.70-73.

		sağlanması amacıyla İstanbul'a gönderildi. Fakat elçinin herhangi bir resmî vaziyeti bulunmadığı için bu girişim çok da başarılı olmadı. Bunun üzerine kral, onu İstanbul'a küçük elçi olarak tayin etti ve elçi 1709 tarihinde bu göreve atandı (Nitekim elçilik hususu, Rusya karşıtı olan Sadrazam Ali Paşa'nın isteği üzerine gönderilen Yergöğü Mehmed Efendi ile daha önce görüşülmüştü). Bunun yanında XII. Karl, gayri resmî işlerini yürütmek için Ponyatovski adındaki güvenilir adamını da İstanbul'a gönderdi ⁴⁸⁴ .
(1711-1714)	Thomas Funck	Neugebauer isimli elçinin Şubat 1711 yılında Bremen'e tayin edilmesi sebebiyle onun yerine gelen elçidir. Fakat Kemal Beydilli'nin ifadelerine göre onun da 15 Kasım 1713 yılında ölmesi üzerine yerine herhangi bir İsveç elçisi atanmayıp işlerin bir süre Fransız elçisi Marquis Desalleurs vasıtasıyla yürütülmesi tercih edildi. Beydilli bu hususta şöyle demektedir: <i>"Neugebauer, Şubat 1711'de Bremen'e tayin edildiğinden yerini Thomas Funck</i>

⁴⁸⁴ Elçinin tayini ve konu hakkında bkz: "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye İsveç kralı tarafından gelen nâmenin tercümesidir: ... Karolos tarafından sıhhat u sa'âdet ed'iyesi takdiminden sonra dostluk ve meveddet ile arz u i'lâm olunan oldur ki bundan akdem Devlet-i Aliyye cânibine olan kemâl-i hulûs ve meveddetimizi mübeyyin mektublar ile huddâmımızdan sadakâtümüz Martinos Focbaver nâm beyzâde irsâl olunmuş idi lakin dostluğumuzun i'lâm-ı mu'âyyene ile ma'lûm-ı mülûkaneleri olması maksûdumuz olmağla dostluk ve meveddet şehriyâriyelerine fevkalgâye mâ'il (meyilli) olan kalbimizde merkûz ahvâlin ifadesine me'mûr eylediğimiz kimesnenin huzûr-ı padişahanelerine duhûlî için izn-i âliyyeleri sudûruna müştâk olduğumuz ecden (cihetten, sebepten dolayı) mûmâileyh Focbaver nâm bendemize mümtâz küçük elçi rütbesini ihsân eyledik ki ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz dokuzuncu senesinde mah-ı Eylûl'ün on beşinci gününde Bender Kal'ası kurbunda yazılmışdır", BOA, A.DVNS.NHM.d, nr.6, s.181-182; Refik, s.15-19; Uzunçarşılı, C.4/1, s.67; Afyoncu, "Mehmed Said Efendi", s.524-526; Beydilli, "İsveç", s.409.

		<i>almış, Funck 15 Kasım 1713'te ölünce başka bir tayin yapılmamış ve işlerin Fransız elçisi Marquis Desalleurs vasıtasıyla yürütülmesi tercih edilmişti. XII. Karl'ın 1718'de ölümünden bir yıl sonra İstanbul'a Perman'ın elçi olarak yollanması düşünülmüşse de adayın bunu kabul etmemesi üzerine söz konusu teşebbüs neticesiz kalmıştı. Osmanlı hükümetinin talebi üzerine 1727'de Hamburg'da İsveç elçisi olan Graf Reenstierna'nın elçi olarak gönderilmesine karar verildi. Ancak bu defa da adı geçen kişi yola çıkamadan öldü''⁴⁸⁵.</i>
(1714-?)	Christian Albert Grothusen	Bu kişinin elçilik hizmetine getirilmesini, XII. Karl'ın memleketine gitmeden önce Osmanlı hükümetine dönüş yoluyla alakalı Temmuz 1714 yılında gönderdiği mektubundan anlamaktayız ki bu mektupta Baron Grothusen adlı kişinin elçilik hizmetine tayin edildiği belirtilmektedir ⁴⁸⁶ . Yani Funck adlı elçinin ardından elçilik hizmetine getirilmiştir.
(1734-1741) (1734-1745)	Carl Fredrik von Höpken	İsveç Kralı Frederik tarafından Mehmed Said Efendi'nin İsveç'ten dönüşünden sonra iki devlet arsındaki dostluğun

⁴⁸⁵ Beydilli, "İsveç", s.410.

⁴⁸⁶ Elçinin tayini ve ilgili husus hakkında bkz: "... bekçilerimizin kumandanı olan mu'temedimiz Kristiyan Albert Baron Grotus ilçilik hidmetine intihâb u ihtiyâr olunmuşdur, İnşAllâhu Te'âlâ taraf-ı hümayûn-ı şehriyâtilerinde asâr-ı ihlâsımıza ve azîmetimizin teshîline müte'allik ilç-i-i mûmâileyh tarafımızdan her ne ki takrîr u arz ider ise i'timâd-ı külli buyurulmak ricâ olunur ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz on dördüncü senesinde mâh-ı Temmuz'un onuncu gününde yazılmışdır", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.330-331.

	Ifwar (Edvard) Carleson	bağlayıcılığı ve Said Efendi'ye verilen senetlere itimat edilmesi zorunluluğundan ötürü borç meselesinin artık tamamen halledilmesi ve iki devlet arasında bir ticaret antlaşmasının yapılması amacıyla İstanbul'a 1734 yılında maslahatgüzâr olarak tayin edildiler ⁴⁸⁷ . İttifak Antlaşması için görevlendirilen elçiler 1739 yılında orta elçilik rütbesine tayin edilmişlerdir ⁴⁸⁸ .
(1745-1770)	Gustaf Celsing	İsveç Kralı Frederik tarafından eski elçisi olan Ifwar (Edvard) Carleson'un İsveç'e gönderilmesinden dolayı yerine gelen yeni maslahatgüzârdır ki bu kişi 1750 yılında orta elçilik rütbesine tayin edilmiştir ⁴⁸⁹ .

⁴⁸⁷ Elçilerin tayini ve konu hakkında bu mektuba bkz: "Devletlü inâyetlü vezîr-i â'zam hazretlerine İsveç kralının başvekili olan Konte Horn nâm Kancelirden gelen mektûbun tercümesidir: ... Baron Höpken ve komisar hizmetinde olan Karleson nâm beyzâdeler bendelerini maslahatgüzâr nâmıyla Devlet-i Aliyye'ye irsâl ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz dört senesinde mâh-ı Kânûn-ı Evvel'in yedinci gününde İstokolm nâm şehirde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.385-386; Uzunçarşılı, C.4/2, s.220; Beydilli, "İsveç", s.411; Güler, s.109; Alakom, s.18.

⁴⁸⁸ Orta elçilik hususu için bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.511-512; "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyârîye İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: fi 26 Şaban sene 1152 ... Devlet-i Aliyye-i eped-peyvendleriyle krallığımız beyninde revâbıt-ı musâfât sâbit olduğuna binâen tarafeynden best ü temhîdi müstelzim mu'âhede ü ittifâkın in'ikâd u itmâmına taraf-ı Devlet-i Aliyyelerinden me'mûr olan murahhaslar ile mukâleme ü müzâkere için sâlifü'l-beyân erbâb-ı istişâremizden Libr Baron Höpken ve kişizâdelerimizden Karloson nâm ilçilerimiz dâ'ileri tarafımızdan ruhsat-ı kâmile ile murahhas ta'yîn olunmaları lâzime-i umûrdan olduğu taraf-ı dâ'ilerine firistâde kılınan nâme-i mülûkânelerinde iş'âr u ifhâm buyurulduğuna binâen bu güne hayırlı ve tarafeynin menâf'-ı azîmesini müştemil olan musalahatın itmâm u ikmâline hulûs-ı derûn ile hâhiş u arzûmuzu isbât u beyân için işbu musalahat-ı hayr-ı encâmın Devlet-i Aliyye'nin murahhaslarıyla ma'ân akd u temhîd ü tekmi ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz otuz dokuz senesinde mâh-ı Temmuz'un on altıncı gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstokolm nâm mahallde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.533-534; Ayrıca kralın içerikteki konuyla alakalı sadrazama yazdığı mektubu için de bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.7, s.534.

⁴⁸⁹ Elçinin tayini ve konu hakkında bu mektuplara bkz: "Devletlü inâyetlü vezîr-i â'zam hazretlerine İsveç Devleti'nin Konte Gelmborig nâm başvekilinden gelen mektûbun tercümesidir: ... Edvard Karleson nâm İsveç ilçisi dâ'ileri memleketimizde musahhih olan cemiyet-i mu'tâdede mevcûd bulunmaktan gayri ba'z mesalih-i mahsusanın temşiyeti için bir mikdâr eyyam, sılâ-yı vatana haşmetlü İsveç kralından me'zûn olub ... ilç-i mûmâileyh bu tarafda oldukça der Aliyye'de maslahatgüzâr nâmıyla kral-ı müşârunileyhin serkâtıblarından Gustaf Selsin nâm İsveç beyzâdesi dâ'ileri ikâmete ta'yîn u irsâl ... milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz kırk

(1771-1779)	Ulric Celsing	İsveç Kralı III. Gustav tarafından 1771 yılında orta elçi olarak İstanbul'a atandı ⁴⁹⁰ .
(1779-1790)	Gerhard Johan Balthasar von Heidenstam	Ulric Celsing yerine İstanbul'a maslahatgüzâr olarak atanan elçi 1782/1783 yılında da orta elçi oldu ⁴⁹¹ .
(1789-1791)	Georg Joseph Brentano	Askerî teknik açıdan yardımda bulunması amacıyla İstanbul'a gönderilen Alman kökenli elçi, 1789-1791 yılları arasında elçilik vazifesini sürdürmüştür ⁴⁹² .
(1791-1795)	Pehr Olof von Alf	İsveç'in, Rusya ile barış imzalayarak savaştan çekilmesinden sonra İstanbul'a atanmış ve 1795 yılında da Londra'ya tayin edilmiştir ⁴⁹³ .

beş senesinde mâh-ı Eylûl'ün onuncu gününde İstokholm şehrinde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.183; Orta elçilik hususunda 19 Ocak 1750 tarihli kralın padişaha yazdığı mektubuna bkz: "Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Frederikos nâm İsveç kralından gelen nâmenin tercümesidir: ... bu ana değin der Aliyye-i mülûkânelerinde maslahatgüzârlık hidmeti ile ikâmet eden beyzâde ü erbâb-ı istişâremizden rağbetlü sadâkatlu Gustaf de Selsin nâm mu'temedimiz tarafımızdan bu def'a orta ilçilik rütbe ü elkâbıyla imtiyâz u ta'yîn olunub ... mîlâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz elli senesinde mâh-ı Kânûn-i Sâni'nin on dokuzuncu gününde makarr-ı hükûmetimiz olan İstokholm şehrinde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.317-318.

⁴⁹⁰ Elçinin tayini ve konu hakkında bkz: Rikâb-ı hümayûn-ı şehriyâriye Gustav nâm İsveç kralı tarafından ilç-i cedid ta'yîn olunduğunu müş'ir gönderilen nâmenin tercümesidir: ... bu def'a sadâkatlü rağbetlü Ulrik de Selsin nâm senâkârları Der Aliyye'de tarafımızdan orta ilç-i ta'yîn olunması istisvâb olunmuştur ... Milâd-ı Hazret-i İsa'nın bin yedi yüz yetmiş bir senesinde mâh-ı Haziran'ın üçüncü gününde İstokholm şehrimizde tahrîr olunmuştur", BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.8, s.562-563

⁴⁹¹ Elçinin tayini ve konu hakkında 9 Numralı nâme defterinin 144 nolu belgesine ya da bu defterin bir kısmının çevirisi üzerine hazırlanan tez çalışmasına bkz: Baştürk, s.104-105; Evren Küçük, "Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 2016, s.7.

⁴⁹² Beydilli, "İsveç", s.412; Alakom, s.25; Bundan sonraki İsveç elçilerinin, İstanbul'daki statüleri hakkında 9 numaralı nâme-i hümayûn defterini inceleyiniz.

⁴⁹³ Küçük, s.7-8.

(1795-1799)	Ignatius Mouradgea d'Ohsson (Doson)	Ermeni kökenli olan elçi, İsveç'in tam yetkili elçisi (Plenipotentiary) olarak 1799'a kadar İstanbul'da görevini sürdürdü ⁴⁹⁴ .
(1799-1805)	Carl Gustav König	Mouradgea adlı İsveç elçisinden sonra 1799 yılında maslahatgüzâr olarak İstanbul'a atandı ⁴⁹⁵ .

Tablolardan görüldüğü üzere Osmanlı ülkesine gelen İsveç elçilerinin sayısı oldukça fazla iken Osmanlı Devleti, bilindiği kadarıyla, İsveç tarafına yalnızca üç elçi göndermiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin, bazı diplomatik tutum ve yöntemlerinde değişikliklere gitmesine rağmen halen üstünlük psikolojisinin devam ettiğini göstermektedir. Fakat Osmanlı, henüz ikâmet elçiliği sistemine geçmiş olmasa dahî işlemlerini İstanbul'da bulunan yabancı elçiler vasıtasıyla yürütebilmekteydi. Öte yandan zaten İsveç kralının yüzyılın başlarında Osmanlı sınırlarında yaşaması da iki devlet arasındaki ilişkilerin oldukça rahat ve farklı bir boyutta ilerlemesini sağlamıştı. Bu durum Said Efendi'nin sefaretnâmesinden de anlaşılacağı üzere ileriki dönemlerde İsveç kralları ve halkının Osmanlı'ya minnet duymasına sebep olmuş ve İsveç Devleti bu yüzyılın sonlarına dek Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Nitekim yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı artık tamamen mağlup durumdaki İsveç ile olan müttefikliğini bir tarafa bırakarak Prusya'ya yönelecektir.

⁴⁹⁴ Kemal Beydilli, "Ignatius Mouradgea d'Ohsson (Muradcan Tosunyan)", *Tarih Dergisi*, S.34, 1984, s.293; Küçük, s.8; Bu elçi için 9 numaralı nâme defterine bkz: BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.9 (Defterin BOA internet sitesindeki portföy kısmında, 373 nolu ve 363 sayfa numaralı mektup için şu ifadeler yer almaktadır: "İsveç Kralı Güstov Adolf'dan Elçisi Doson eliyle Padişah'a gelen nâmenin tercümesi olup, bu yeni elçiye itimad olunması, dostluk ve iyi münasebetlerin sürdürülmesine dairdir").

⁴⁹⁵ Küçük, s.8.

SONUÇ

Sonuç olarak incelediğimiz belgeler ve araştırma eserlerden edindiğimiz bulgu ve bilgilerden yola çıkacak olursak, bir asır boyunca devam eden Osmanlı-İsveç ilişkileri, Osmanlı diplomasi tarihi açısından birçok ilkin temelini oluşturmuştur. Bunlardan ilki ve diğerlerinin ateşleyicisi olan durum, bir ülkenin kralının yıllarca misafir edilmesi olmakla birlikte bu husus Osmanlı'nın lehine görüldüğü kadar aleyhine de işlemiştir. Bu süreçte İsveç ile kurulan samimi bağlar sonucunda Osmanlı Devleti, Hristiyan bir devlete karşı ilk defa Hristiyan bir devlet ile müttefiklik antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma Osmanlı cihâd anlayışıyla tam örtüşmemekle birlikte, devletin Avrupalılaşması açısından Karlofça'dan sonra atılan en büyük adımlardan biridir. Nitekim Osmanlı Devleti, önceleri askerî kuvvetine bağlı olarak Hristiyan devletlerin kontrolündeki bölgelere (dârü'l-harp) cihâd adı altında akınlar düzenleyip onlarla kendisinin istediği şekil ve şartlarda antlaşmalar imzalarken bu örnekte ise başka bir devletin akınına karşı korunmak maksadıyla Hristiyan bir devletle eşit şartlarda ve devamlılığını garanti eden bir antlaşmaya imza atmıştır. İttifakın yapılması konusundaki mücadeleler genellikle İsveç tarafından yürütülmüş olsa da Osmanlı'nın bunu kabul etmek zorunda kalması, askeri açıdan artık eskisi kadar güçlü olmadığının en büyük kanıtıdır. 18. yüzyılın başlarında İsveç kralının kışkırtmaları sonucunda Rusya'ya sefer ilân eden Osmanlı Devleti, Prut Savaşı'nı müttefiksiz bir şekilde galibiyetle tamamlasa da daha sonraki savaşlarda Rusya ve Avusturya müttefikine karşı çok bir başarı elde edememiş ve kendini güvenceye almak için İsveç ve Prusya gibi devletlerle ittifak antlaşmaları imzalamıştır.

Fransa'nın destekleri ve İsveç'in gayretleri sonucunda 1739 yılında imzalanan ilk ittifak antlaşması, 1738'de kabul edilen dosta dost düşmana düşman esasına dayanarak

imzalanırsa da bu dönemde iki müttefike kesin sonuçlarda bir fayda sağlayamamıştır. Şöyle ki bu ittifak antlaşması, dostu dost düşmana düşman esasının kabulünden sonra ittifakın görüşmeleri sürecinde Avusturya ve Rusya ile nispeten kendi lehinde antlaşmalar imzalayan Osmanlı Devleti için savaşın daha erken ve daha az kötü bitmesine katkısı olmuştur. İsveç açısından baktığımızda ise ittifakın imzalanmasından sonra yani 1741’de Rusya ile mücadele içinde olan bu devlete, incelediğimiz belgelerden anlaşıldığı üzere Osmanlı yönetimi Fransa elçisi Castellane aracılığıyla yalnızca maddî destekte (250.000 kuruş) bulunmuş ve ayrıca savaşın bitmesinde aracılık görevini üstlenmiştir. Bu savaşlar ve sonrasında iki devlet için de askerî çok bir fayda sağlayamamış olan ittifak antlaşması, 1789 yılında Beykoz İttifak Antlaşması’nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmada etkin rol oynayan devletler ise Avrupa’nın imparatorluk yarışında Rusya ve Avusturya’nın ezeli rakipleri olan İngiltere, Prusya ve Hollanda’dır. Yine bu antlaşma da dış devletlerin maddî ve manevî desteğini alan İsveç’in ısrarları sonucunda imzalanmıştır. Bazı tarihçiler tarafından yok hükmünde sayılan bu antlaşma aslında oldukça önemlidir. Öncelikle antlaşmanın imzalanması, İsveç’in 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı’na müdâhil olmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu durum İsveç kralının belirli bir meblağ karşılığında askerî yardımda bulunma teklifini içeren takririne karşılık, Osmanlı yönetiminin İsveçlilerin savaşa girmeleri halinde bunun kabul edileceğini bildirmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Nitekim İsveç’in yeni bir antlaşmanın hayaliyle ve Rusya’ya karşı eski müttefikine destek amacıyla 1788’de savaşa müdâhil olması gidişatı büyük oranda değiştirmiştir. Özellikle Rus donanmasının Akdeniz’e inmesi ve Mısır ile Mora gibi bölgelerde büyük sıkıntıların doğması önlenmiştir. Rusya’ya karşı Osmanlı’nın kadim müttefiki yeni bir cephe açınca bu sırada sürmekte olan antlaşma görüşmeleri neticelenmiş ve nihayet antlaşma 1789 yılında imzalanmıştır. Antlaşma İsveç’in savaşa devam etmesine karşılık Osmanlı’nın ödeyeceği

meblağ ve müttefiklerin birbirlerinden bağımsız olarak Rusya ile antlaşma imzalamayacakları şartları üzerine tasarlanmıştı. Fakat Rusya karşısında mağlup olan İsveç müstakıl bir barış imzalarken Osmanlı Devleti de İsveç'in çağrılarına kulak asmayarak Rusya ile barışa yanaşmayıp Prusya ile ittifak yapmıştır. Beykoz ittifakı her ne kadar bozulmuş olup maddî bir yükümlülüğü dahî içeriyor olsa da İsveç'in askerî anlamda müttefikine yardım göndermesini sağlamış ve bu durum da Osmanlı lehine büyük katkı sağlayarak savaşın gidişatını değiştirmiştir. Buna rağmen İsveç'ten uzaklaşıp Prusya ile ittifak imzalayan Osmanlı Devleti, bu devletten askerî açıdan fayda sağlayamamış fakat söz konusu bu ittifak da diplomatik açıdan savaşın bitmesini kolaylaştırmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse söz konusu iki devlet arasındaki sıcak ilişkiler ve antlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin siyasal yalnızlıktan kurtulmasına ve Rusya'ya karşı daha cesaretli ve sağlam durmasına neden olmuştur. Nitekim Osmanlı'nın Prut savaşındaki galibiyeti kendi askerî kuvvetine bağlı olsa da İsveç'in kışkırtmalarından da güç aldığı oldukça açıktır. Gerçekte de 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı ile 1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nın daha erken ve Osmanlı için daha kârlı sona ermesinde bu antlaşma ve yakın ilişkiler oldukça etkili olmuştur.

Elçiler hususuna gelecek olursak, yine incelediğimiz belgelerdeki bulgulardan ve diğer çalışmalardan edindiğimiz bilgilerle İsveç Devleti'nin 1709 yılından itibaren İstanbul'da elçi bulundurmaya başladığı görülmüştür. Osmanlı Devleti ise bazı atılımlarda bulunsa dahî henüz Rönesans diplomasisinin getirilerini benimseyememiş, yalnızca İsveç'e geçici tarzda birkaç elçi göndermekle yetinmiştir. Bu durum, İstanbul'da İsveç ve Fransa daimi elçilerinin bulunması sebebiyle ilişkiler açısından Osmanlı Devleti'ne büyük bir engel teşkil etmese de hem diplomatik hem de teknolojik modernleşme konusunda devletin

oldukça geri kalmasına neden olmuştur. Öte yandan İsveç elçileri Osmanlı üzerinde oldukça etkili ve yönlendirici olmuşlardır. Özellikle iki devlet arasında imzalanan ilk iki anlaşmada Carl Fredrik von Höpken ile Ifwar Carleson'nun gayretleri oldukça etkili olurken yine 1789 antlaşmasının imzalanmasında da Heidenstam adlı İsveç elçisinin gayretleri oldukça etkilidir. İsveç orta elçisi Celsing ve bu dönemde İsveç başbakanı olan eski İstanbul elçilerinden Höpken, Prusya Kralı II. Frederik'in Osmanlı ile resmî ilişkilerin kurulması hususundaki teşebbüslerinde etkin rol oynamışlardır. Özellikle Celsing, Prusya Kralı II. Frederik'in elçisi olan Karl Adolf von Regin'in İstanbul'a gizlice gelmesini ve Prusya kralının mektubunu ulaştırmasını sağlamış ve böylelikle de ileride müttefik olacak olan iki devletin birbiri ile resmen tanışmasına vesile olmuşlardır.

Neticede diplomasisindeki değişimler 18. yüzyılda İsveç'e aşikâr bir şekilde yansımış ve Osmanlı Devleti'nin askerî / siyasî açıdan zayıflamaya başladığı bu dönemde, gelecekteki denge politikası ve ittifaklar sürecinin temelleri atılmıştır. İsveç vesilesiyle müttefik anlayışına önem vermeye başlayan Osmanlı Devleti, bu öneme dayalı olarak İsveç'e daha sonraları açsa da birçok Avrupa merkezine 1793'ten itibaren ikâmet elçileri göndermiş ve böylelikle de devletlerarası diplomasi ve elçilik sistemine daha çok önem vermeye başlamıştır. Gerçekte de Osmanlı Devleti, ileriki dönemlerde kendisini paylaşmaya çalışan dış devletlere karşı varlığını koruyabilmek için başka bir devlete dayanma yani denge politikasını uygulamaya koyacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

I. Arşiv Kaynakları

a. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Mehmed Said Efendi, *İsveç Sefâretnâmesi*, Topkapı Sarayı Müzesi (TSM), Hazine, nr.1641, İstanbul.

b. Başbakanlı Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Cevdet Hâriciye (C.HR): nr.173/8634; nr.140/6955; nr. 69/3439.

2. Hatt-ı Hümayûn (HAT): nr.1427/58450A; nr.1427/58451; nr.1427/58453A; nr.1427/58453C; nr.1427/58453B; nr.1427/58453D; nr.1427/58453E; nr.1428/58458; nr.1428/58462; nr.1428/58467; nr.1/14; nr.1430/58563; nr.1450/52; nr.1430/58563; nr.1430/58568; nr.1649/06; nr.1431/58576; nr.1431/58583; nr.1431/58575.

3. İbnü'l-Emin Hâriciye (İE.HR): nr.15/1458; nr.1691; nr.1692; nr.19/1694.

4. Nâme-i Hümayûn Defterleri (NMH.d): nr.1; nr.4; nr.6; nr.7; nr.8.

5. Düvel-i Ecnebiye Defterleri (DVE.d): nr.49/1; nr.57/1; nr.59/3; nr.83/1.

6. Mühimme Defterleri (MHM.d): nr.116; nr.119; nr.120; nr.122.

II. Kaynak Eserler ve Yayınlanmış Belgeler

ALTINAY, Ahmed Refik, *Memâlik-i Osmaniyye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul H.1332.

ARPAEMİNİZADE MUSTAFA SAMÎ, HÜSEYİN ŞAKİR, VEKANÜVİS SUBHÎ MEHMED EFENDÎ, *Târîh-i Sâmî ve Şâkir ve Subhî*, İstanbul 1784.

İZZÎ SÜLEYMAN EFENDÎ, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1785.

KÂMİL PAŞA, *Târîh-i Siyasî-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye*, C.2, İstanbul H.1325.

RÂŞİD MEHMED EFENDÎ, *Tarih-i Râşid*, C.3-4, İstanbul H.1282.

_____, *Târîh-i Râşid*, (haz: Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, A. Zeki İzgöer, C.2, İstanbul 2013.)

SİLÂHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Nusretnâme*, (Mehmet Topal, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2001).

VEKANÜVİS SUBHÎ MEHMED EFENDÎ, *Subhî Tarihi*, (haz: Mesut Aydınar, İstanbul 2007.)

III. Tetkik Eserler

ALAKOM, Rohat, *İstanbul ve İzmir’de İsveç İzleri (1730-1930)*, İstanbul 2014.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2012.

BAŞ, İbrahim, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi’nin İsveç Elçiliği (1732-1733)” *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon 2004.

BAŞTÜRK, Harun, “9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.116-237/H.1186-1218/M.1772-1803)”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kilis 2016.

BEYDİLLİ, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı*, İstanbul 1981.

_____, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985.

BOZKURT, Nurgül, “1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Samsun 1994.

DANIŞMEND, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul 1972.

DAVİES, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev. Burcu Çıgman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, Ankara 2011.

ERDEM, Ahmet Yavuzhan, “Osmanlı Diplomasinin Modernleşmesinde Tanzimat Dönemi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2010.

ERDEM, Gökhan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 2008.

ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, Ankara 1953.

GÖRÜR, Cem, “1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı-İsveç İlişkileri” *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2012.

GRİMBERG, Carl, *A History of Sweden*, uyarlayan ve çev: C. W. Foss, Rock Island/Illinois 1935.

HAMMER, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz: Mümin Çevik, C.7/8, İstanbul 2010.

HAYTA, Necdet, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*, Ankara 2012.

HEYET, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.5, İstanbul 1971.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2009.

JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, C.4 İstanbul 2009.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.5, Ankara 2007.

KOMİSYON, *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih / Medeniyet / Kültür*, C.5, İstanbul 1996.

KURAT, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyeti: 1682-1718*, İstanbul 1940.

_____, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C.1, Ankara 1951.

_____, *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)*, Ankara 1987.

KURTARAN, Uğur, *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri*, Kahramanmaraş 2009.

_____, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi*, Ankara 2014.

KÜÇÜK, Evren, “Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi*, Ankara 2016.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Ankara 2013.

LEE, Stephen J., *Aspects of European History 1494–1789*, London 1984.

LOCKYER, Roger, *Habsburg and Bourbon Europe 1470 - 1720*, London 1974.

MERCAN, Mehmet, *Katerina Tarihi*, Ankara 2010.

MORRIS, Brian, *Religion and Anthropology A Critical Introduction*, New York 2006.

ORTAYLI, İlber, *Avrupa ve Biz*, İstanbul 2007.

ROBERTS, J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2010.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara 2012.

_____, *Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*, Ankara 2003.

SAVAŞ, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007.

SCOBBIÉ, Irene, Elisabeth Elgan, *Historical Dictionary of Sweden*, New Jersey 1995.

SCOTT, Franklin D., *Sweden the Nation's History*, Illinois 1988.

TOPAKTAŞ, Hacer, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri*, Ankara 2014.

TURAN, Namık Sinan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, İstanbul 2014.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, İstanbul 2013.

UNAT, Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara 1968.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.3/2-4/1-4/2, Ankara 2011.

VOLTAİRE, *XII'inci Şarl'ın Tarihi*, çev: Nahid Sırrı, Ankara 1939.

WIESNER, Merry E., *Early Modern Europe 1450-1789*, New York 2013.

YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe: The Embassy of Yusuf Ağâh Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul 2010.

ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilüfer Epçeli, edit: Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, C.5, İstanbul 2011.

IV. Makaleler ve Bildiriler

AFYONCU, Erhan, “Mehmed Said Efendi” *DİA*, C.28, İstanbul 2003, ss.524-526.

_____, “Mîrâhur”, *DİA*, C.30, İstanbul 2005, ss.141-143.

AHISHALI, Recep, “Reîsülküttâb”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, ss.546-549.

AKTEPE, M. Münir, “Baltacı Mehmed Paşa”, *DİA*, C.5, İstanbul 1992, ss.35-36.

_____, “Çorlulu Ali Paşa”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, ss.370-371.

_____, “Damad İbrâhim Paşa, Nevşehirli”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, ss.441-443.

_____, “Hekimoğlu Ali Paşa”, *DİA*, C.17, İstanbul 1998, ss.166-168.

BEYDİLLİ, Kemal, “Ignatius Mouradgea d’Ohsson (Muradcan Tosunyan)”, *Tarih Dergisi*, S.34, 1984, ss.247-314.

_____, “İsveç”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss. 407-414.

_____, “Polonya”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss.309-317.

_____, “Prut Antlaşması”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss.359-362.

_____, “Rusya”, *DİA*, C.35, İstanbul 2008, ss.253-265.

DAVİSON, Roderic H., “Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasisinin Modernizasyonu”, *OTAM*, çev: D. Mehmet Burak, S.11, Ankara 2000, ss.849-861.

ERGÜVEN, Nasih Sarp, “Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, C.7, 2016, ss.111-141.

GÜLER, Mustafa, “1150/1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Antlaşması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.9, 2007, ss.101-120.

HOÇİ, Yanko İskender, “Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhûmun Hâcegân-ı Dîvân-ı Humâyûn’da İken İstokholm’a Vuku Bulan Sefâreti”, *TOEM*, S.11, H.1329, ss.657-677.

İNALCIK, Halil, “Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, ss.XV-XVIII.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Elçi”, *DİA*, C.11, İstanbul 1995, ss.3-15.

_____, “Paşmakçızâde Ali Efendi”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss.185-186.

JARRİNG, Gunnar, “İsveç’te Türkoloji Araştırmaları”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, çev: Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Türkoloji Özel Sayısı, No: 11-II, 2004, ss.115-122.

KARAGÖZ, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri”, *OTAM*, S.6, Ankara 1995, ss.173-194.

KARASU, Cezmi, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S.4, Ankara 1993, ss.205-222.

KODAMAN, Timuçin, Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diploması Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.22, 2010, ss.75-92.

KORKMAZ, Arif, “Mehmed Said Paşa Sefarenâmesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.32, 2011, ss.201-236.

KÖSE, Osman, “Rusya’nın Karadeniz’le İlk Buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.28, 2012, ss.199-220.

_____, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, ss.536-549.

KURAN, Ercüment, “1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, ss.55-59.

KURTARAN, Uğur, “I. Mahmud Dönemi’nde Avrupalı Devletler ile Yapılan Ticaret Antlaşmaları ile Verilen İmtiyazlara Dair Değerlendirmeler”, *OTAM*, S.41, 2017, ss.219-256.

_____, “Karlofça Antlaşması’nda Venedik, Lehistan ve Rusya’ya Verilen Ahidnâmelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.35, S.60, 2016, ss.97-139.

_____, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra İstanbul’a Gelen Yabancı Elçiler’in Ağırlanması ve Yapılan Harcamalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.63, 2018, ss.331-370.

_____, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, S.38, 2015, ss.107-139.

_____, “Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin’in Faaliyetleri (1755-1761)”, *Uluslararası İlişkiler*, S.47, C.12, ss.115-131.

_____, “Sultan I. Mahmud’un Rusya’ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açıdan Tahlili”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.29, 2014, ss.213-232.

_____, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.17, 2014, ss.393-419;

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Ahidnâmeler ve Ticaret Muahedeleri”, *Osmanlı*, C.3, Ankara 1999, ss.329-341.

_____, “Diplomatik” *DİA*, C.9, İstanbul 1994, ss.360-364.

MOLNAR, Monika, “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı (1699-1701)”, *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, ss.472-479.

ODAKA, Hiroki, “Osmanlı Diplomasinin Batılılaşması”, *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, ss.676-680.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Karlofça”, *DİA*, C.24, İstanbul 2001, ss.504-507.

_____, “Köprülüzâde Nûman Paşa”, *DİA*, C.26, İstanbul 2002, ss.265-267.

_____, “Mahmud I”, *DİA*, C.27, İstanbul 2000, ss.348-352;

_____, “Pasarofça Antlaşması”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss.177-181.

_____, “Patrona İsyanı”, *DİA*, C.34, İstanbul 2007, ss.189-192.

PAMUK, Şevket, “Kuruş”, *DİA*, C.26, İstanbul 2002, ss.458-459.

PAPP, Sandor, “Zitvatorok Antlaşması”, *DİA*, C.44, İstanbul 2013, ss.472-474.

PURTAŞ, Fırat, “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi” *Gazi Akademik Bakış*, S.13, C.7, Ankara 2013, ss.1-14.

SAVAŞ, Ali İbrahim, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı*, C.1, Ankara 1999, ss.643-657.

SEVİNÇ, Tahir, “İsveç Kralı XII. Şarl’ın Osmanlı Devleti’ne İlticası ve İkameti (1709-1714)”, *History Studies*, S.1, C.6, 2014, ss.139-59.

SOYSAL, İsmail, “Umûr-ı Hariciye Nezâretinin Kurulması (1836)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, ss.71-78.

ŞAHİN, Muhammet, “Osmanlı Diplomasisinde Değişim ve Osmanlı Devleti’nin Avrupa Devletler Sistemi’ne Girişi”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.46, C.4, Ankara 2009, ss.823-834.

ŞENER, Bülent, “Türk Boğazları’nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü”, *Journal of History School*, Y.7, S.17, 2014, ss.467-493.

TOPAKTAŞ, Hacer, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa’nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.29, 2007, ss.202-225.

TUNCER, Hüner, “Viyana Kongresi, Doğu Sorunu ve Büyük Güçler”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, ss.61-69.

TURAN, Namık Sinan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.5, 2004, ss.57-86.

YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, C.12, Ankara 2002, ss.470-502.

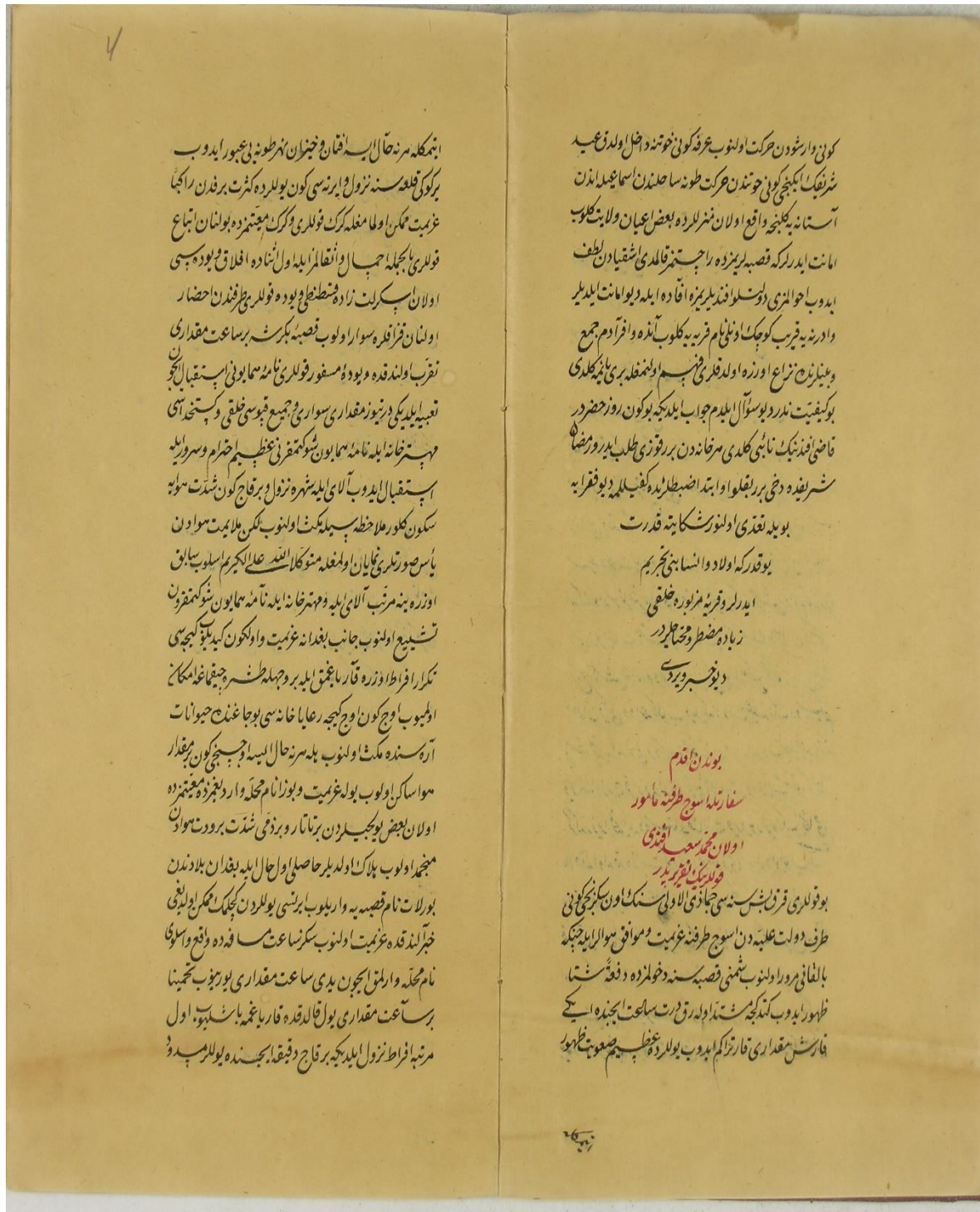
YURDUSEV, Nuri, “Karlofça Antlaşması ve Diplomasi Tarihi”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S.4, 2006, ss.1-16.

YURDUSEV, Nuri, Esin Yurdusev, “Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1997, ss.137-147.

YÜKSEL, Sinan, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.52, 2012, ss.171-190.

EKLER

Ek I. Mehmed Said Efendi'nin Takriri (İsveç Sefâretnâmesi)

وچهره غائب اولوب انستام دخی اولمغله حیران و سرگردان
اولوب کریمه و زاری ایله جناب رب العالمین حضرت ملا محمد
اولوب اول انشاده بر تاناک باغلی میخرب اولمغله ملا
بیچاره ندیده چکن بلیه میوب همان سوار اولدغی دایه سنک
قارنی باروب یا فیلین اضمتمی لاطنه سبله ایکنه صوفد قن
در حال دایه و تاناک میخرب اولوب ایکیس دخی بلاق اولدیر لکن
عون چی ایله بزکن سینه ضرر اولوب فقط برینک بر مقدار
برقولاغی ازده اولدی صکره علاج اولوب کچمده اولدی خلک
بولدی حاصل کلام بوجا وزره نزار محنت و مشقت ایله بر ساعت
یول طغوز ساعده انوب قصبه واسکویه نزول سیر و اوج
کون مکث اولوب کبرخی قوناقدن سرحد خونه وصول مقدر
اولدغه قانون اوزره محافظه ایلاس بایست قوللریک مکمل
قبول میخرب انستامی و مریضانه سبله و جود خداری سواری نامه
تعالی قبول استقبالی الای ایله قلعه به واریلوب عظیم طوفان کمری
اولدقدن صکره املدون دوقله اذن خیری کچمده کبرخی کون
خونده ایلاس بایست خانه سنده مکث اولوب دن خبری حکمده
شعبان شریفک کبرخی نتیجی کونی ای طرفدن دخی عظیم الای وظه
شکل کمری اولد رف محافظه ایلاس بایست قوللری کچمده ایسی
وساطتیله یوقوللری املوب سبله اولوب ایکی طرفک عبکری
محکمینه عودت بتدکده یوقوللری بستره اولان ازواجده
اول کچمکث و ایرتیه سی بنه فرقه سوار اولوب و انظر فیه
و یهود خانه لرینه فونه رفی خصوصاً نماز قیله چی بر باک محال و البت
ایکون شهبه سرباک صوتدار کده غایه الغایه شفت چکیده رک
کبرخی اوج قوناقدن لیس لوک مفر کونی اولان وارنونا مقلعه
وصول مینه اولوب لکن وصوله دن اوله قمرالی اولان بغل قران دبکری

نیم

و شش بدین مرد اولمش بولمغله کچمده تعالی روی بدوینی مشایده
مینه اولوب قمرالی کیمی اولان بیری نام کمپنه به واریلوب کچمده
تهدید و حضار مجلس موافقه سنده در حال فتح و قوت ابدوب
مقبول میخرب معلوم اولدقه قوللریه خطاب ابدوب بزرگ دولت
علیه مکث صادق دوستی نامون الفانله قوش بلی اولوب جهله
دولت علیه مکث حسن جاقین امید ابدوب بر طائفه اولان ابدوب به حال
دولت علیه مکث رضا میخرب اولوب بودقه ترک سفار کمر
ایکون سهولت طریقه به ساعده و التزم ابدوب بزرگ قیام کون
مکث بیدک سیر میخرب ابدوب ارسل ابدوب ریز دیوب وارنونا ریز
جریان ابدوب و سبله شهر می ازده ایکی یوز و اربعه اولونور قایقر
اوزره قوللری ایکون و جاقوا و طه لر ابدوب به ایکنه جود قایلدوب
راحت ابدوب مریضانه سوار و سبله ایلاس بایست بولکده و انظر
قلعه سینه نزول اولوب انکی کون مکث ایکنه سبله سبله طرفدن تیه
فنان ایکنه صغیر قالیونله سوار و بزرگ الشفک بوزلری دخی
جوزیلوب یول ایکنه ایکنه سبله سبله سبله سبله سبله سبله
ایکنه غایت و سبله سبله سبله سبله سبله سبله سبله
الریاح بالاشتهی السیف لولنجی باد مخالف وزان اولوب تکرار
ایکنه عودت و سبله سبله سبله سبله سبله سبله سبله
عودت حاجت اوج و سبله سبله سبله سبله سبله سبله سبله
سوار ابدوب سبله سبله سبله سبله سبله سبله سبله
روز کاراک و سبله سبله سبله سبله سبله سبله سبله
واریلوب درت میخرب کون ابدوب مکث و ذخیره و مریضی تمام اولوب حیرت
ایکنه قمرالی بقدر غیری حبس دان کولات بولنما مقله به حال
تغیث اولوب شجی کون سوا مساعده کونمغله به صوب مقصود
غایت اولوب ایکنه کون و سبله سبله سبله سبله سبله سبله

بحر و دخول سیر اوله قد حمله فرسور و راسش و حمله بدیه رک خرو
 اطهری آرد پسندن طولانی رفیقش کونده موسی که منکر کونی اولان
 است بقول شمر نه قریب اولدی لکن سفر دریا نیک کیفیت عالی شویله
 ایدیکه بالیق دکنی غایت صوق و غوزنه بی شید بر دکر اولوب یلیکه
 خشت آمدن یکنه نظر فیه جلیف بولنور ایسه کجه ایله طوبی برتری
 اوید و قننه دکن بر طرفه دخی و ندر ملک دکن اوله مازیدی شویله ک
 خلاطه و مفره را و زره یا صندق قدر بوزر طوبی کجه کجی کجی بالیله
 ایدیه جوق برقاج ساعده کوجیلد بوزری قطع ایدوب دریا به
 و دکر لرایدی شمر دخی زیاده برودت اوزره اوله کس نه برچوق ای
 مقداری معتدل هوا ایچ کوریلوب عدا جمله برودت اوزره مردلاید
 حتی ایک شکر نیک ظهور و حصادی جله فرق کونه منحصرا اوله کدن تاراده
 نور و پیسوب هر کوبه و حصص لغای قورنق ایچون فوندا کجا و ایدوب
 آله نور و بر جری خیزر نیک لکن برنجی کونی ایدی و دفعه شویله برنجیم
 قار باغدی کد نصف ساخته بر فاشش مقداری اولدی لکن در عقب ط
 کشت آده اوله جوق طوبی بوج اولدی حاصلی باز کور دربار
 لکن بوقولری نوزک اخرین قریبه دکن آده اقامت بید مدت کمنه
 یازموا سلی نیک شایسته بر کون کور ملک سلبیم بزدن صکره بستی
 دخی ایدیه تعالی سلور چونکه بوقولری اوج و دفعه اسوج ساجلیه کوبینه
 کیه و عورت و برقاج کون فوندا جبر بر بید کمنه فوندا سوج طوبی
 اوله طوبی ملاحظه بید و دوشو با طرف و کشته آده صلاوب سوج طوبی
 خبر لقی صدنده ایکن دفعه و در و در واقع اوله قد ما لوش مغربی
 دونوب اسکله یا بشت و عظیم لای ترتیب بوقولری قان و ندر انقی
 ایچون مخصوص کمنه و صند لای احضار و قوجیلر کجی اسی برقاج فوجی
 باشی ایدیه با استقبالی قوم نامه مایون شو کمنه فوندا اسکله
 بناسند فده در حال مسفور لاوله بغیر صند اید کلوب قار ایچون طرفین

سلام و تبریک قدوم و وصوله لایون ندر تبه پسر و راوله یلین
 اعلام ایدوب جنابکیزی حاضر اولان خانه کورک ایچون لای سوره
 انظار ده اوله قدیم سوزک کیده بیم دبوب بوقولری دخی صند لای
 اسوج طوبی اغذایاق با صندقه . بسم الله الرحمن الرحیم
 او دعوت فیکل ایتمه الارض شهنا دخی ان لا اله الا الله وان محمد
 عبده و رسولنا شهیدی فی یوم القیمه دیوب معیت بد کیم
 بولمان بوقولری دخی انشاء ایدیکه کن صکره قار استنباط سوز
 اولوب لای ایدیه خانه معینه طرفه غنیمت و انشای مرد و زهره
 ناس شول تبه ایدی کجه بول اوزر نده اولان خانه لرو و کانه
 و دام اوزر لری مال مال اوله بغندن عسیری اسکله ده موجود اولان
 فالیونک ایچون و ایزه دیزیلوب کوبلر بر صلاطت کثرت ناسدن
 اوزر نده مشایط سیدی کک دیزیلان عسکر و کک سیر حلیه لای
 کس نه لرو بوقولری کور کور کیزی کجه بیشت ایدیه بی شویله
 بر آغوزن کجه بی شایطه لای تعالی ان شاء الله انشاء الله سیر لری
 دیوب نیا ایدیه بوقدر طبل و بوقدر نریمه تعبیلر اولور بوزر
 بردن جانوب انشای طوبی بر شیدن استغ و بر لکده و لولسی
 آسمانه جوق بولید کرام و احترام ایدیه خانه مزه نزل اوله قد حله
 قرائت کجی لای اولان نرشت لای لافور نام کس نه نکر قرائت ایدیه
 طرفین سلام و تبریک قدوم ایدیه و احصا ایشام طعاف ایچون
 قرائت و طعاف ایدیه بر سفره مکمل طعام ارسال سلور زایل اسلام بزم
 طعاف همی میز لکدن بوقولری می مخصوص جدید فایده لک ایدیه
 استقامت ایدیکه دیش خوش ایدی بوقولری دخی حاضر اولان طعام
 او نور و بشت کیده فوله پسندن برقاج لقیه تناول و بعده قهوه
 ایچیلوب قرائت لکرا امندن حفظ ایدیکه دوسب سلقه لای اولان
 و جمله حرکت ایدیه طرفه فوندا عرض مودت ایدیه نرشت ان شاء الله

برزخی برای کون الحیده امور مزه نظام و بر دیگر کسی که در اول
کورش و زردی و رک و دایع اولندی که بر بونولری کوردم کن
العهده علی الراوی قرائت قبل قیافت اول مجلسه ایدی بر
لکن احتمال بر چونکه بویله بر خوشی و رایدی بونک صوفی
دخی خوشی و اولی ملا خطه و لیمه رواج کوندن صکره نامه سما
شکوته و فی السیم بون بونولری قرائت طیفدن دعوت اولمغه
بنه اولی ای کبی الی اید قرائت پسرینه و اریوب زردیان باشد
فوجیه کتخدا سی پستقبال و دیوانخانه فوجیه قرائت کتخدا سی
استقبال ایدوب بلا توفیق کیمچی دیوانخانه که یکده قرائت
اولی ایدوب طوطی کیمچی طوطی کیمچی و کیمچی قرائت
کند و کیمچی کیمچی کند و قیام اوزره و یکلی طرفه حال دولتی
فات اندرافت و اریوب بلنده بر صغیر حور عصا و بلنده دخی
ش بقیدی بونولری طوطی کیمچی کیمچی کیمچی کیمچی کیمچی
یورلوب توفیق ایدیکده بونولری طوطی کیمچی کیمچی کیمچی کیمچی
مها بنو خلیفه اسلام و ولی التیم خاص نظام افند فر حضرت نیک
عیم محمد لری خداوند کاسابق حضرت زمان افند فر حضرت
اولان و پستقبال محافظه پسر رعبت ایدوب بونولری قرائت
و نامه سما بون شکوفه و ن اید قرائت و پستقبال مطیبت السب
بیور فلین و اولی ایدیکده قرائت التیم کند و صاغ ایدیکده
سما بون الوب و بر قاج آدم کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
وضع ایدیکده صکره کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
عظیم کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
نمونه مسرور اول و دخی عرض ایدیکده آیین ایل استلام اوزره
و دایع ایدوب کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
کند و کیم کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم

اوزره

اوزره نمونه کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
در عقب عجله و زره قنوه و بر بون بون بون بون بون بون بون
مجله بر آخر خودن قرائت کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
نوبه اولمغه طوطی بونولری کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
نیکار حال خاطر سوا و بونولری کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
آغاز و شکوفه و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
مشغول در ایش کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
بعضی ناسر امور و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
و فوجی و ایدوب کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
نامن بر خان و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
الدوله کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
جسارت تیشیدی کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
کورمک اوزره ایدی ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
کورمک ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
اولی ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
بونولری طوطی کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
شکوته و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
نامه کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
ایشا صحنه لطیفه طوطی ایدیکده خطاب ایدوب چونکه دولت
علیه کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
ایدوب کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
مها بنو خلیفه حضرت نری زاده خطه ایدوب کیم و کیم و کیم و کیم
و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
اولان کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم
فتح و طوطی کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم و کیم

دوستدارک مال و وجود از حمت کبره بینه حاجت یوقدر سمان
 بوراجندن کوکل باد بی اید لیکر کاف در دیو جواب و بر لک
 اطرافه اولان و کلا پس نصول الید است بدوب و قولی
 جو ابدن خطایدم کوزای بدک دیو صورت خجین اطرافه اولان
 و سون کلام الید خجی باشی اجمد کوللرنیک احوالندن سوال
 دولت علیه خد متنه موقی اولد یقندن زیاده خطایدم کس
 اید رفایتم جود بر زبان جنس کزده رفیغ ایدی بنویله بر اید
 بوید بر اید بر نتیجه بنون فرنگ تانده نظیری الکی بدو جبه
 بر است ادا کلامه رجنک خصوصه نظیری یوقدر دیو بدو و فاش
 مبتلای ایدی واقعا کرک اید و کرک اسوجه قتی و افکر کس
 حقتده حشمت مبادت اید و کمالندن حجت و دولت علیه کس
 و قیله لشد بر اید و لایک اعتبار اید ایدی دید بر حاصل
 مقوله حشمت الید طبع ام عام اولوب سولوبی اوزره بنه خاند
 واریلوب بر تسمی کون توکلون بر آفر و نامش و اکی لک نیست
 اسب قزله و بر نفیت بوخچه و فی فرایچه بر ارسال و لنوب بر فاج
 کوندن سکده مکتوب صدر عالی پس بی چون باش و کیده و اید
 اولدی چون است تقبال ایدوب فوق الاموال اکر ام و احترام اید
 مکتوب عالی بی تسلیم و مفهونه اطلاع سکده جوابی و بر ملک
 اوزره و عد اولنوب جو قلوب کث و انمیوب خاندنزه خود اولن
 بوندن سکده بر اکی نفیته جواب صد و برینه منظر اولوب بر اظهور
 ایشامه کمان باش و کمال خاندنزه و اولوب کوندون صاحب
 دولت اید بر خضر لرنیک مکتوب بر بی نسیم اید کیم جو اکر
 دیو سوال اولد قزو او قودق کله و فی ان الشک طرف دولته خجی
 جوابی خبر اولدور اید کس خیر بر لوط طرفه مگردن الماش اید جواب
 المذبحه رجهت رفایع اولد فرحمان ندایسه بر اید اید کیم دیکله

عنه

اعتذاره آغاز ایدوب بشلرنیک کفری و بوقوللرنیک مکالمه به
 صرخه مامور تجم اولدیغی منش لک بعض وای عذر بر بیان اید مکله
 قوللری دولت علیه نک رسم و عا دلیرین و صرخه ماموریت
 اقتضا اید و کوللرنیک نفیر و نفیریم و بعض کسند و فی سولطه
 بدو مجلس مکالمه به رضا داده اولوب و قتی کند و اختیار اید
 اولدی بر فاج کون مگردن سکده بر کون دینه خجی کوللرنیک
 مکالمه به منتظر دیو کون دید بر بوقوللرنیک فی و عجب باش و خجی
 خاندنزه واروب واقعا حال جمهورون القی لکس بر اوطه
 جمع اولمشد باش و کوللرنیک فی معا و ملغله کیم ملوب حال حاضر سولندن
 سکده مکالمه به آغاز اولنوب باش و کوللرنیک خطایدم و کوللرنیک
 نه دیو کون زیرو بوجان جمهور خجی لک مجتهدیه شرف اولی ابحون
 جمع اولد بر اید کس سولطه صاحب دولت اید لک کوللرنیک نسیم
 اید کیم جو اکر ندر دیو کوند و جوابی صرف اید کیده و صاحب
 خضر لرنیک مکتوب بر بی نسیم اید کیم و اولوب جلد عرض مودت بر اید
 زیاده سمر و اولوب خطایدم کیم یمن خصوصه و بعض خبر اید
 ایدی اید کیده و بعض استارت واردر کون نسیم مکتوب اید
 کرک زیرو بوندن قدم طرف دولندن ارسال بوریان فوری کیم صلی غا
 اید احوال اعلام انمشیدی رسم اکثر محمولدار و لایمیز مستقوله
 کرفار و ملغله الان الموده اولان راضی بجا صدر کمال اید و بر اید
 و کل اقتضایدم مصارعه و بر مزی و فایده جک اید و بر اید
 جوانب اید بر مکتوب کماله بر مکتوب کماله بر مکتوب کماله
 بر کسنت تحصیلد اید رک بو شملو و افکعت کو و است حاجت ضروری
 کلمات تقریر اید و است بر اید بر اید و ملغله خجی سولطه کول
 لک یو اید بر مکتوب اید لک بر مکتوب بر مکتوب بر مکتوب
 اولن مکتوب بر مکتوب بر مکتوب بر مکتوب بر مکتوب بر مکتوب

ص ۱۰۰

صد دینده و شنیدنی کشت کاره به عقد کرده کند و حق انکار الیه برب
پو بخا دوزره و مصر اولدده شربت مطهره ده ایسه با سبکسه
ایله تعصب بر لایک مختلف شرع شریف اولوب سونلورک امرلو
خلیفه اسلام خلفه حضرت علی اولوقده چونکه فال لایق کمال استیلا
بای سندر سر حیدر علی بولغنی فیلسف صحیح علی باغش و امام حق چون اودان
برو و یلکان تعقیبات نه ویرسون کلوب جو دولت علیه ده
برنا سبب بخنده استیل کافک لایسون زیو بوموش لکین اولو
کندوبه لوح درت ایی کجده حرة بعدا غری فی قیلم کشتیک حقی
عدم قبول ایله صرا لیکده نه با جا کست و بی سرحدان تبعیه نقصا
ایتمکده کوباکست بی سوب بو جا کست و فوئده باعث اولدی لیک
وین خصوصی اولوبه سوز و بر لکست مراد اکبر حمله صوفی اولور لیک
اودا دیده ریزه لای بر طلق ایضا بلع اولور ایسه اوانیزد و فو لیک
یجب علی الاطلاق بی اولوب بلایر خفیف شعی اولدی دوزره بی
الدیکر و یلکده کیری اودان مقصود دینیزد و یلکده مراد نه دوزره
برغیری ملاحظه نمئند می سوبله کیردیکده زیدی انکار انیزد کیردی
بر غرض انارش مفاد ترخص بی خصوصیت علی باغش لای و کلا
خصوصا ضرر دوزره جور اولوب حق اعتقاد مور بقدر ادا ک
الله اولوب جمیع ناسک انفاذ محقق بر کیفیت و ملاحظه قانویز
اوزره اوج پسته ده بر دفعه حقیقت کیری اولوب دوزره کیرا د
و مصر فی تحاج بیس و سارا امور لایکسک مواجبه و انفاقیه و ملاحظه
انک الله تعالی بر تحجی پسته دن عکره اولوق جمیع قمر ده بر خصوص
مذکره و ملاحظه رضا الیه و لیکر ادا کست بنوی تازا ادا قرا
ایدوب انفاقیه اشیا الحق و نیت نیکدج ادا و اوقتی چون محض سبک
دخی انتخاب ایدو بر طرف دولت علیه بی رسال ایدو ریزه اولو کونتم
کلام و ملوب مرکب خایسته ایدغی حقی شده کیش کیش کرا خاطر

اون کون مغب تاري کشت اولوب پيش يزدني چونکه بودن بر سخت
صنا بطه که کرم مکمل اولدي غيب تو سخي فريب اولمده بربال بک
مبخر اولوب سندان خوف اولمده بربال بک سواد بک سواد بک سواد بک
ترتیب اولمده بربال بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
بولوق لک بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
اب کرم اولمده بربال بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
شکوه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
اشک بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
لک بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
کله که و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
مطمن و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
فرانق و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
چهل ایدوب و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
وداع اولمده و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
عرض اولمده و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
عرض اولمده و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
کله که و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
صکوه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
بخت و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
کرم و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
قطع و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
صفر و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه

رنگ

لاشورت بوغانه طوغه غوغه غوغه غوغه غوغه غوغه غوغه غوغه
کون بوغانه و اولوب لکینه جملدی اسوج کلمگی اکثر طاشق
اولمده بربال بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
طوقه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
باغوب و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
اولمده و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
علل و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
بوز لک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک سواد بک
اب کرم و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
اولوب و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
عبا و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
فرنگ و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
اوزم و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
چق و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
اوزم و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
فرنگ و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
عبا و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
خض و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
جنگ و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
مخله و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
الغ و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
بولوق و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه
بسا و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه و غصه

فرزند و واقع قرئش فرزند نامعلوم و دلووب اگرچه بوقولوی کوردم
لکن تعلیق دکنه و دلووب پسند استماع و از رویه بکوی فرب
فایون و لوزافر جکر رسیغه لر می از اینش کنش و قد جکر
کوردوم بزم جکر در این فرزند کسیر و لویوب کیر می بین و از اینش
قد و تکلف دکنه کنش بکوی فایونش در و بر تالین و خوشتر
تکلیف و لغنی و از رویه ای بخش ای فضا طلب کسیر کوز ای فوی
بنواونش در اسو جمل مختلف صغیر و کبیری اطفال و نسایه
و از جکر الطبع مقولوب و لغنی و لوب غورینه که آدم مسفل و غفنه و نما
ایسده و ایچ اول اوده و لغنی و لوزافر جکر می دولت غفنه و دستلق
دجو آبند و لوب و صغیر و شاق بر ادنی خاشاک و کورینه مشیق
جفار و آب کرام و زوره و معالده بدر اید می اسو جمل کوز ای فضا
میشد جبارت ایلمشهور و لوب بر می نمایانده کوز ای فضا
اسو ج بوز کورد و بر اینش حاصلی کوز کوز ای فضا کوز ای فضا
قبل الظلم و انقیاد و وصوله و لوب عظیم شکاد و صکره
تهیه قیام خانه بوزول و تذکر طریقه کوز ای فضا کوز ای فضا
ایلوبت کوز ای فضا و از غرضه غریف و فقیه نماز کوز ای فضا
و لغنه و نا بکشی کوز ای فضا و از شوی و اخل و لوب کفای فقی او کوز ای فضا
قران خوانک محمد بن ابی ایلم جفار و قران فقیه بر اسال
ایلم و خلق ایلمشهور و لوب جبار کسیر ایلم کوز ای فضا کوز ای فضا
کوز ای فضا کوز ای فضا و از شوی و اخل و لوب کفای فقی او کوز ای فضا
تبریک قدومه کوز ای فضا تهیه ایلم کوز ای فضا و صله جمهر کوز ای فضا
انتخابی مش آورده لر و فقیه صادف و لغنه کوز ای فضا
و از شوی و جمع و لغنه و ناسک از همه جبار کوز ای فضا
ایلم ایلم و لغنی و قران انتخابی صله کوز ای فضا کوز ای فضا
ایلم ایلم و لغنی و قران انتخابی صله کوز ای فضا کوز ای فضا
ایلم ایلم و لغنی و قران انتخابی صله کوز ای فضا کوز ای فضا

روایتی

ابالتوری ایلمی سید مسعود طرفین طوبی اخبرین مراد بر لایسته
 یوقولری جمعیته مشاوره ناک دور دخی کوئی ناک ملک انیشیک
 بینک غایت منازعه واریدی بوانا دخی مسعود طرفین اوقوز
 بیک قدر عسکر بلرطا بورک انه کرب و وارشد طرفینه غمندی
 شیبوع بولمغا ایستاسلا وک طرف خلافتده و لافوت بولسا
 استاسلا ولبیز باده تلاش دوشمنلیدی لکن بیه غیر فی الدن
 قوموب مسعود کیر مکه نه قار اوله سبور حمله بخر غیره معی لایوب
 بای حال استاسلا دی قرا لایدریز ویرلیدی جیستی بولانی
 مش آورده مسعود طرفین طوبان اهلوا عیاندن استولانیه عسکر
 اولان پرنس پش توغچیک نام کمپنه بر مقدار استاسلا و خلافت
 سوز بولمک خلق اوزرینه اول قلیچ هجوم ایدوب هلاک انیمک مراد
 ایتکلرنده کوجله برغیر بایله قرا لایوب یوقولری نده ایکن بیز
 قدر اساع واطر فیلد بولسانه نری قدر شورش ایدی کرک فرال
 وکیل وکرک باش وکیل بولیانوسکی سولعلنا یوقولریه بغیر توغچیک
 اوزره بای حال استاسلا دی قرا لایه جمعی و شمنلری حاد اعتدال
 مبتدا و ذرافضه اید لایسته مسعود بولمک لایدریز لکن بر حال اوت
 علیته ناک اعانت و مساعده پسنه حمله جری ویرلیدی و اسوخلو
 اوتنه و نمره قدر فزشت و اهلوا اید سوزاری دخی اولمغا کون
 ظهور ایدر لایب لافوتی نمودینه طرفینه کوب مسعودی اوزره جعفر نر
 استنباطه یوقولری حال ایدر کرک انوائیه وکرک فرافوته ایلوری
 استاسلا وک طرف خلافتده بولمغی ولایت ایدر کرک مسعود بایله اهلوا
 بنیه شقاق عظیم و دشمنه تراجه لور لریچ جاسایینی ضرب دست
 و دافارده و بر بوسه و لایر لایه حسن سولط ایدل اهلوا موبینه ماحلده
 کف ایدر زینلر ایدی کرک اهلوا وکرک اسوخلو ناک تقویت
 امور اوند دخی زینلر کرک مصل عظیم بی ادر دخی شورتیه کیر یوقولری

اسوجده ایکن فراتجه فرالسدن برکتوب کلوب مسعودیایکجه
 حاضر اولک مصارفکراکچون انضامیدن انجیرلی بامورق طالعبدنه
 بولجیه ایملک حاضر در همان ندرلکه اوله پس در پیش لیدی کن اسوجلو
 امور رندن منافی برطائفه اولمغله بوضو صبحله تمیوب ایملونک
 عاقبت کار لری نیمه خور اوله جغنه انظار اوزره ایدلر بوقولری شود
 حرکت ایشا پسنده با نیکو ایلان ویتیار بونما نوسکی ایلد و واقع
 مجلس نده وکیل مرقوم فیض نیکو بلیوب فی الاصل متوفی اسوج
 قرالیک انجیلکی ایلد دولت علیه ده جوق زمان کشت انجمن بر ادم
 اولوب و داما دولت علیه نیک طرفدار لغی دعواسن انجمنک دولت
 علیه نیک کندویه واقع اولان نیت پالقدین ذکر ایدوب صد مهر
 نشکر و اظهار خلوص ایدرک بوقولری نهضت ایدوب امانت
 انجمن نیک و خاکسار ایدر بوزور کده فیما بعد کدر مسعودیایک
 اولمیس قیولونک انضامی ماولری لایق و فیرم اولمغله بکون دفعه
 اراغی حاضر ایتلری محبت در همان ایلان لایق طرفه نیکو کی
 محاطت مقداری تغییر و ترمیم و ذخیره خانه و ادوات ساز
 جمع و ندرلکه و احضاری لری ندر ایت تمام مویور بوزوریدی بوقولری
 و اسوده ایکن مسعودیایک کورنوب و دویستانه معامله ایلد
 عیالری لری لیر و یکندن و کیر و یکدنک صحتدن اسب نفسار
 ایلد که قطعا انکار ایتیموب بی عیب لیر کیر مشدر و انضام ایدر
 اردی کلک انجمن املوب بوزوریه نرب ستمو انجمن نام مجله اولوز
 بیک ادم و کذلک کیوت غلبه پسنده و حق اوان پیش بیک مسعودیایک
 بیکوشن بیک فراق عسکری خانه و اماده در دیدی بوقولری دخی
 فیما بعد و اسوده مکنه حیات ایدر میوب اوان کی کون انجمن حرکت
 اولموب اوان کی کون نظر فزده غوغنه و بیکری کونده دخی آستانه
 علیه یه بوزور کات میت اولد که فخر و کور معلوم اولوز

ببرقضی امیرضاه قتل عثمانی

افتره ختم نموده

فقر لری

۱۷
هذه وفرا سوج در زمان صدر صدور انوزیا حضرت محمد پاشا
بسیار نامه بلخبر وما یاشا. و فی ایاں بر لبس کتاب حضرت مصطفی
افندی طایفاه الوافع فی سنه تسع و اربعین و ثمان الف

دولت علیہ ابدیون دایله اسوج دلیقینده مجیداً منعقد
اولون مصالحه ده اخذ واعطاک اولان عمر و محمد
قبولی منفر اسوج قرآنله یازیلون عهدنامه
مهرت صورتیدر

حضرت خداوند مالک ملک آل بیزان. و جناب مدین محمد و امم آل فضل علی
علی التبیان و کمال و شرف سلطانه عن تفریق الزوال والو التعلالک ارا دت علی
ازلیه و عنایت بیغایت لم یزیده سی و سید انبیا و اشرف اصفا حبیب خلد
شفیع روز جزا اولو بیغیر من محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و سلم حضرت بنده
محرران کثیره البکرانی و اصحاب کربن و خلفا را نشدین رضوان الله تعالی
علیهم اجمعین و جمله اولیای عدا بیت قرینک انواع مقدسه نری مرآت حق
محل طهر

بیکه اشرف البلدان و آله ما کنی و ابرک کد کنی و انما کنی قبله جمله عالم
و محراب توحه عامه ام اولون مکمل مکرمه و مدینه منوره نیک خادمی
و قدس شریف مبارکک حامی و حلی و حضرت ملک اولون بلکه دتوانه معظه
که استانبول و دره و روم در و شام حبت مشام و بغداد و لایله
و مصر و ادله العاصیه همتا و حلیا عربستان و حلب و شیب و عراق عرب و عجم
و باهره و لحا و دیلم و رقه و موصل و شهر زوره و وان و دیار بکر و دیار
و کرمان و واره بتار من روم و سیول و ادن و قرمان و مغرب و حبش و
و تونس و طرابلس و قبرس و دوس و کربده و موره و واق و کتر
و قره و کتر و جزائر و سواحل دریا و اناطولی و ممالک روم ایلی و خراسان
ممالک تار و دشت قبیاق و ولایت کف و اوغولک و اولون جمله

۱۸
جمله اویماق و دیار یوسنه و ممالک قلات و یغزان و تهریق و توصیف
مستغنی بنیه بقاع و بلاد آنکه باد شاه کشور کشای و شاهنشاه ممکن
اراسیو آن سلطان ابن آن سلطان و لقا خان ابن لقا خان غازی سلطان
ابن السلطان مصطفی خان ابن السلطان محمد خان کرمه توفیق رفیع سلطان
ایده موقع و مرتب و منال یمثال خلایق عمنون سعادت نشان خاقان
الچرین ایله مطر و معوندر و لوجرم کرمه علی هذه کتیم تعظیم لورانه
و شفقت علی خلق الله ذات کرمی صفاتمه لوزمه ذمت و ملتد بناد
علی ذلک افتخار لاکرمه باعظام تعسویه مختار لاکرمه انعام المسیحیه مصلح
مصلح جمیع القاطنه النصاریه ساحبا ذیل النخبة و انوار صاحب
دوله لیل الخلد و اکو اعتبار اسوج قرینک و ما عوط و اندال و کاتایع نجه و
حکمداری فردوسی ختم الله عوف بلخبر و انشاد و حسن الله سبیل لکرم
و اکتدایله معذ ما مایند و ذ و محبت و دوشی و وودت و دکار و
لکی بعد مسافه صیبا یله دولت علییه لم یو مصافات او زده و لکن سار
ملوک نصا لکرمی طرفینک تجاری آمدند معذ و مانوف و لکن سار
ناشی بوانه دت لکرمه موافقت و موالاته ثمر و نتیجیدن اولون
د رازی شاکر مواد تجارت انسجام پذیر سر برنده حصول دولت
علی حالها موضوع محفظه ترافی و امثال و ملتیدی الامور و غرضه
فخوس او زده محاکمه هنر مقبول صیر صفوت بذرا اولون جواهر و دوق
کننده سلاطین و مروزی مقدر و منبر و امثال جانیله سار
دائرک تجارت مواد دکر مواد اخران با شفعه طرفینک نافع و
بودن و بیکسوج و حدود ایدوب مرخص و سار لکرمی و زده قرار داده تقویت
شروع و معاشرت و سفیان و سار لکرمی و زده قرار داده تقویت
اولون مواد آتیه چون دت نشان عالیشان و بر ملک و زده مجددا نشید
اساسی مسالمت و تمهید مبانی موافقت و موافقه اسوج دلیق طرفینک
مرغبت نام ایله طلب و رغبت ظهوری اسوج دلیق طرفینک اشکدانی
و جوی و زده بودند اقدم عتبه علییه سبب اشباهه منبعث اولون قدری
اعیان المملکه المسیحیه بارون حوکنی و قومسار فارزون خفت عظمیها
بلخبر اعلام و انهار و بر حوضه اسوج دلیق طرفینک مرخصت کماله اعلام
مرخصی و لدقایی کس توراکرمی نظام کمال نام نظام کمال و زده
جمیل انشم و سر ازاکرم فوقی انشم پاشا اداک الله تعالی بحکمه و منافع
والتا بید افتاده و اقباله عن حضور قاضی الجور و آله و عری و بلخبر و انوار

[illegible][illegible]

21
 وکذا ملک محموسه مدہ بولان اسچودن خبره و تکلیف ساره
 مطالبه و امنیوب معاف مسلم اوله بشیخ ماده اسچ یلیک
 ممالک محروسه مدن قوشوس قاضی مناسب اولن محاوره
 یغین و اتاری بنیدل ایدوب برزیده غیرلرین نصیب مراد ایلدکن
 کمنه مانع اولیه و اسچ یلیک و قوشوسلاری اسدکوری
 استصواب و مراد ایلدکوری کمنه ردن ایلدی اولدی ایچون دودر
 اولدی دینی برزتهان اسخدام ایلدر و کجیری قوشو مدن و غیره
 کمنه خدمت نریه فارشیده و اسچ یلیک و قوشوسلارینک
 خبره دن و قاضی عقیقه نک حکم کنن معاف مسلم اوله و اسچ
 و قوشوسلاری و سائر اسچوسلار سکی اولدقاری اولن کمنه و نریه
 کفاف نریه ایچون نریه مقبوضه نریه مراد ایلدکن کمنه مانع اولیه
 و کجیری قوشو مدن و غیره صابا یون هرکم او نورایسه اولسون
 استقویب و امنیوب علم و نقدی ایلدر لانتیخ ماده اسچ
 و قاضی و اشبارک و عوی و خصوصلری و سائر امور شرعی اولدن
 نریه ایلدی و با و کجیری موجود اولدق حاکم و عوالتن استماع
 و ضل ایلدی و درت بیک لجه دن زاده اولن عوالتن استماع
 سعادتدن استماع اولوب غیره برده استماع اولمیه اسچونک
 برلر برتر عوالتن اولدق یلیک و قوشوسلاری اوروب قاضیه
 مابیط قوشوم فارشیده و انما آیت و عادت لاری و دنده قطع
 ایلدر و اسچونک بری مدیون و یا کفیل اوروب قرار ایدر ایسه
 و یا مقبض اوورایسه دین مدیونن طلب اوروب مدعینک بدنه
 تحت نریه و یا مهورشک و سائر بوندن معتبره و کفیل و لمیع
 آخرکنه طوئلوب دین مرور آندن طلب و نریه و انجیه بدج
 ماده اسچ و قاضی و اولن برلرک باذر قاضی و آدماری
 و نریه ایلدی و کسارلرینک ملک محموسه مدیه بیع و شرا و وره
 و تجارت و کمالن حصصلری و سائر امور شرعی قاضی اولدن مراد
 اوورایسه قاضیه و اوروب نیت سخیل ایند رعب تحت الامر بعون
 شرع اوورایسه تحت و سخیله نظر ایدوب و عوالتن تحت موقوف ایسه
 موجب تحت شرعیه ادم عمل اولنه و ما دامکه قضا فندن تحت
 مجرورنده دور قاضی ایچکه عوالتن استماع اوروب و انما تحت
 شرعیه مقتضای حوائج اولنه کونجی ماده بعضی

22
 سند را سچو به بر عثم اندیکو دود با آخر به آید اودرنه و عوی
 و شا حد قامت ملک مراد ابله کوزنه و لغور دوی و زاع و نسکو
 و زخمانوی موجود و مدخه رفیت و نمید و حروف شمع نخوتی بندد لیه
 و آنکه دخی ایچی و فون و سوسری طرفی دن تنبیه اولد که حلاف شمع کینه
 شمع تنبیه نر ایدر اولد ایسه ایچی و فون و سوسری طرفی دن نادب اولد
 را سچو دن بری بر جرم بل مته و لوب و یا خرا یا دایسه آند یون
 کھا آتس آخر کینه طوبیوب ریجده و نمیده و وسیع طاقه منک ساکی
 اولد کوی و یا بولند قوی محله بر کینه مقبول اولد ما دامه کوی
 اودرنه شرعا بر همت غیوت بونیده و محله و یا اولو کید بولناک
 اسچو لور ریجده و دم دیت کنگلی ایدر میده و نمیده طوق مادہ
 اسچو لور کا تابع اولد و دن و بوی اشد بویا بوردن بری مالک کوی
 مرد اولد و دن شرب بلد کوی اولد و ادا فذیت کمالیور و سائر نظم
 مال غا شد و دو وضع بد و مدخله ایوب عرقی اسچو به و صیت و
 ایدر ایسه آکا بری و صیت زرد اولد ایسه اسچو ایلیسیه و کوی
 و یا آنک بولناک بری بولند کاشونید و برید اگر اخلاده فون کوی و لور
 بولند کاشوی و یغنا دایسه قاضی طرفی دن مالک مسعود ترک سحر معرفت
 شرعه تحریر و فخر اولوب یاد امیده حفظ و بعده اسچو ایلیوری کوی
 تعبیر و اثر سال ایدر ایسه بلبله آکا تسلیم اولوب قاضی و مکر
 طرفی دن رسم قیمت طلب و نمیده اصنبحی مادہ اسچو ایلیسیه
 گتور و کوی هدا یا و لبا ساریدن کمرک و باج طلب و نمیده و طاقه فزون
 بخاری قرع دن و دریا دن مالک محمود سه توره کوی و کوی و کوی
 بلبله امتعه لوندن سائر مستأمنه قیاسا بوده و باج کمر کوی و کوی
 اودره ویرد کوندن سکره زیاده بر طلب و نمیده و اسچو بخاری مالک
 محمود سه کتودوب و کوب کتور کوی التون و فزوندن رسم کمره
 انجیده و کوی بیکور و قاضی و فخر و زر و فخر خان امتیازی دخی
 دخل و تعزین ایلیوب غرض کوی و التون کوی تحق قطع و باج بد تبدیل ایدر
 دین ریجده و مریده لیدر و طاقه فزونده کد و صحنه فزیده مالک فزونده
 کتور و کوی جو فزون خراجه و اکل و وند کون فصد کوی کتور
 جو فزون کتور کمر کوی ادا ایدر اوون بخا مادہ اسچو بولند
 کد و سفینه فزون مالک محمود سه کتور و کوی کتور و مالک فزونده
 بر دفعه عهد نامه ها کون و صحنه کمر کوی ادا و تبدیل کتور کتور
 اولناعی ما مکتوب مالک محمود سه مد بولده سفینه و کتور

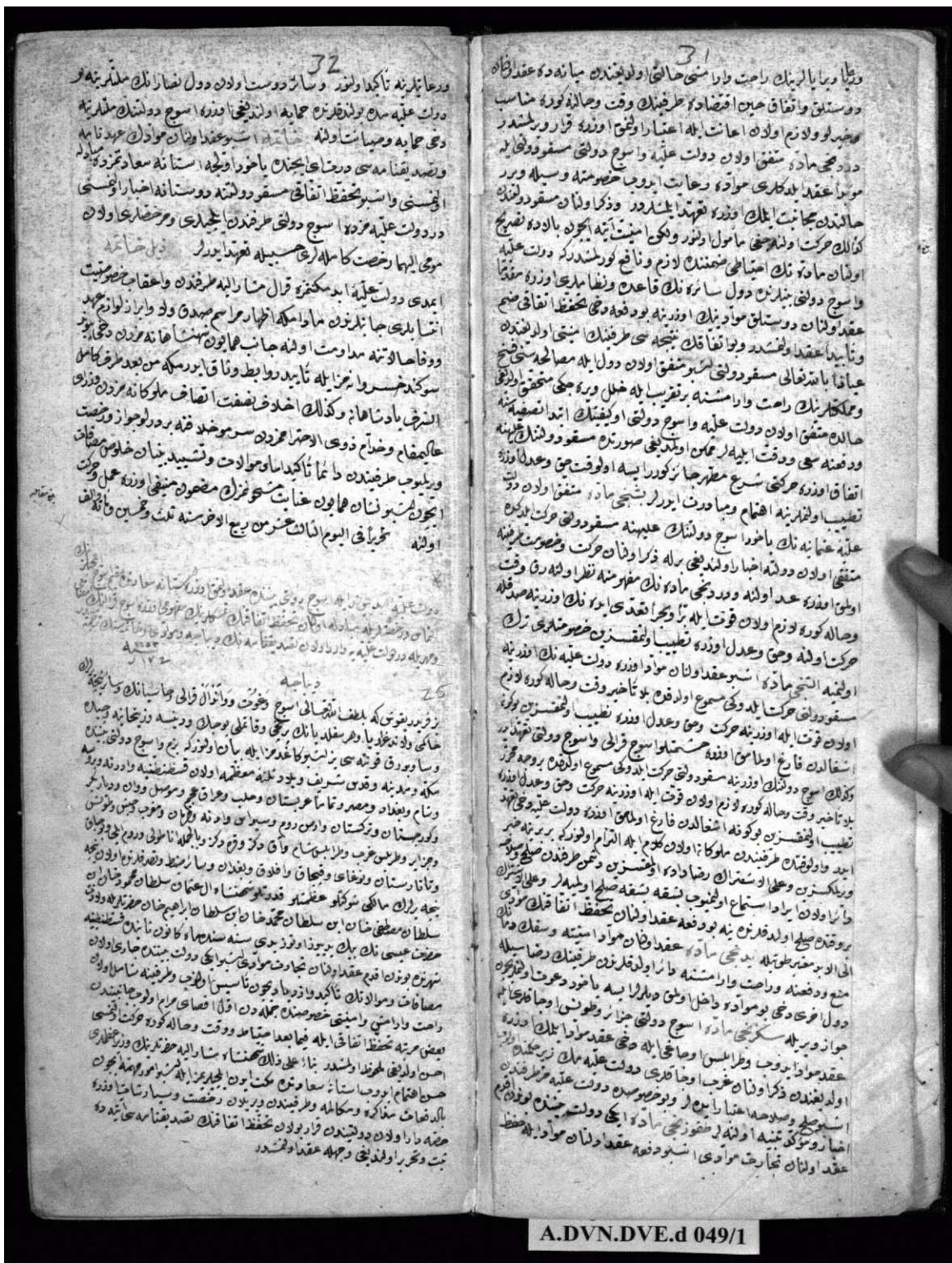
۵۷۲
 ایلدکه مرخص اولوب و ساطعانه مذاکره و مکالمه سنده مباشرت
 واستحاب واستحسان بفرموده قرار داده تقویت اولدوقه اول
 سولن لکن مواد آتیه ناضحه و خیریه ایجنسی دخی باشعه نشانه
 عالیشان صدوری جائز اولوب و بذری مستقر اولدوقه
 مواد آتیه دخی مرعی و معتدولوب برری و کولری بوقت
 وارایدن حضرت الله جل شانته اسم شریفی یاد و تضرع
 خاتم تنبیه و قرآنکرسین محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم
 حضرت نیک معجزات کبری الکبریا بنوی ایراد ایدوب سیده
 کرمه خیر و ان صدق معاد و قاعده مرضیه ناجداران
 وفا اعتیاد اوزده عهد و میثاق ایدوب رز که مآدامکه آنلور
 طرفدن ذکر اطفان موزک و بوندن بحدوث و بهروز ایدوب
 و کولری طرفین رضایه قرار داده اولدوقه مواد آتیه نک امر
 شروط و قیودینه و صلح و صلوات موانیق و عهدونه کما بیننی
 رعایت اولوب خلوقده وضع و حرکت صدور ایتیه طرفه
 پادشاهان نوزدن و اخلاف سعادتن اضا نوزدن و کلا
 عالمقام و سائر میران صاحبان که حشام و امرای
 دوی که حزام و عمامه کمر نهدن انجا نوزدن و جمیع
 ابر شرف ایلدوقدن طوائف خدامدن بر فرد خاواغه سعلنی
 وضع و حرکت ایلدوقدن خدای و اوسوسه برضان سندن
 و ابرعین و طاعت و الف

دولت علیه ایرونی و اسود دولتی بنده عقد و توفیق و دره شاه ماد و قیوم
اسود ایچیریک یازمندا و دلمری خطفا نفاذک شکیدر

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله العطايا والصلوة والسلام على نبينا محمدی وعلی اله واصحابه وعلی الرقیق
والهدی اما بعد سبب تحریر کتاب و موجب نظر مدو حقیقت نصایب اهل ذکر
دولت علیه روز افزون بآله اسود دولتی بینان مفت و افروز دن و رومای و دمی
اولاد و دولت بانه دول بولخل صدقه رعایت نمود و طرفیند بگونه دکار
و استوار اولاد مولود و مصافا ناک دوام و بنایند بجهت غرض مسود و فیاضد
و دمی بومصافا ناک دوام و تسخما منه مدارا و له حق اسبابه فشنان اولاد
ملحقا و افعله بوزن اقم بیک بوزنی مغفوز منه سی رمضان المبارک
او اسطین ایچ دولت بینان و بنیاد نه دار و دولت متا بالاها سفانان
ایاب و زها بزمینه متعین طرفیند بذرای انفا و اولاد مولد مسالمة
قبولی شمر طرفیند اخذ و اعطا و ثبات تصدیق نامه و عهد نامه ناک
اول سکرتی ماد و سندن اسبویچ دولت بینان منعقد اولاد و دولت
مقرر و معین مویاتوب و بوزن بوله طرفینه خبر و نواف بعض مژدور
و سنج ابدکن و مضر و ساطن بده بعد المذاکر طرفینک مستطوب و سنج بده
مقتدا غنبت و بیا اولاد مصافا ناک بقات و دمی ناکد و تقویته و سله
اوله حق مژد نافع و خبریه ناک عقد و عهدی جائز اولی مخصوص ذکر
و نصیج و افعله بود فقه در میان اولاد مصطفی خبریه ناک که برین
تصفقا اتفاقید بعد المذاکر عقد و غمبیدی طرفینک و غروب و مطاوی
اولمقدن ناخی حاله مکرمه و هدینه منوره و قدس و ترفیع و مهر
و عویا عربستان و افریقیه و برفیه و قبر و ناک و بغداد و بصری و جمعا
کردستان و خجیه بنجه با لاف و لویه و بلدانک حاکم فرمان فرما و
مالک اراخی اولاد سلطان سلطین اسدم برهان خواقین نام
ناج بنجی خردون دودان هادم اسای ندلم و عددان غل الله الملك النان
بادشاه اسدم بناد و نهجیارا انجم سیاه و سنس و خوف و شکار و
خادم الحرمين الشريفین مالک البین و الحیون سوتکلو قدر نلو کرمانلو
قهابلو عظمتو موهبتلو و فی نعمتم افریم بادشاهم السلطان ابن السلطان
و الخاقان ابن الخاقان السلطان الغازی محمود خان ابن السلطان
مصطفی خان اعز الله انصان و اسال بالثناء بداعلمه و احصان
مژد ناک طرف عاجون نصف متخون نوزن و کانت مطلمه و وضعت
ما له محققه عز بنا ای و سار غز بنجه بوضعت مژد سجون

Ek III. 1739 İttifak Antlaşması (İsveç kralının tasdiknâmesi)

Ek IV. 1789 İttifak Antlaşması (İsveç kralının tasdiknâmesi)

T. C. İSTANBUL KÜLTÜR VARLIKLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

A.DVNS.NMH.d.00004